O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

Samarqand iqtisodiyot va servis institutining 95 yilligiga bag‘ishlanadi

NASIBA AKBARJONOVNA USMANOVA, ASHUR-ALI RUSTAMOVICH LATIPOV, UMIDJON NORMUROD O‘G‘LI NORMURODOV

SIFAT VA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISH

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Kengashi tomonidan oliy o‘quv yurtlari magistrlari (talabalari) uchun o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan

SAMARQAND – 2026

UO‘K: 658.5:005.6
U81
KBK: 65.290-2

Nasiba Akbarjonovna Usmanova, Ashur-Ali Rustamovich Latipov, Umidjon Normurod o‘g‘li Normurodov.

SIFAT VA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISH *[Matn]:* ***O‘quv qo‘llanma*** */ Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2026 - 318 bet.*

“Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish” o‘quv qo‘llanmasi zamonaviy iqtisodiyot sharoitida tashkilotlarning barqaror rivojlanishi va bozor muvaffaqiyatini ta‘minlashda sifat menejmentining tutgan o‘rnini ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beradi. Qo‘llanmada sifat tushunchasi faqat mahsulot yoki xizmat xususiyati sifatida emas, balki boshqaruv tizimining uzviy elementi sifatida talqin qilinadi. Unda sifatni rejalashtirish, joriy etish, monitoring qilish va doimiy takomillashtirish jarayonlari tizimli yondashuv asosida yoritilgan bo‘lib, sifatni boshqarishning xalqaro tajribasi va metodologik asoslari chuqur tahlil qilinadi. Xususan, sifat menejmenti tizimlarini joriy etishda ISO standartlarining ahamiyati, ularning korxona faoliyati samaradorligiga ta‘siri ilmiy dalillar orqali asoslab beriladi.

Taqrizchilar:

M. T. Alimova – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti, “Menejment” kafedrasi, i.f.d., professor.

Yu. I. Turdibekov - SamDAQU, “Ko‘chmas mulknu boshqarish” kafedrasi mudiri, PhD., dotsent v.b.

O‘quv qo‘llanma institut Kengashining 2026-yil 02-iyundadagi majlisida muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan. (10-sonli majlis bayoni, Ro‘xatga olish raqami 373-02/06).

ISBN: 978-9910-350-05-4

© Usmanova N.A., SamISI. 2026 y.
©“STEP-SEL” MChJ nashryoti. 2026 y.

SO‘Z BOSHI

“Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish” fanidan ishlab chiqilgan ushbu o‘quv qo‘llanma magistratura bosqichida tahsil olayotgan talabalarning zamonaviy boshqaruv tafakkurini shakllantirishga, ularni murakkab iqtisodiy jarayonlarni ilmiy asosda tahlil qila oladigan mutaxassis sifatida tayyorlashga qaratilgan.

Hozirgi globallashuv, texnologik yangilanish va bozorlar integratsiyasi sharoitida tashkilotlar faoliyatining barqarorligi bevosita sifat darajasi hamda raqobatbardoshlik salohiyati bilan belgilanmoqda. Shu sababli mazkur fan nafaqat nazariy bilimlarni, balki strategik fikrlash va boshqaruv qarorlarini asoslash ko‘nikmalarini ham rivojlantirishni maqsad qiladi.

O‘quv qo‘llanmada sifat tushunchasi tor texnik yondashuvdan keng boshqaruv kategoriyasigacha bo‘lgan evolyutsion rivojlanish jarayoni asosida yoritiladi. Sifat tashkilot faoliyatining yakuniy natijasi emas, balki rejalashtirish, resurslarni taqsimlash, jarayonlarni muvofiqlashtirish va natijalarni baholash bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan uzluksiz tizim sifatida talqin etiladi. Ushbu yondashuv magistrantlarga sifatni faqat nazorat qilinadigan ko‘rsatkich emas, balki strategik rivojlanishning muhim omili sifatida anglash imkonini beradi.

Qo‘llanmada sifat menejmentining zamonaviy nazariyalari va konseptual modellariga alohida e‘tibor qaratilgan bo‘lib, ularning iqtisodiy samaradorlikka ta‘siri chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Sifatni boshqarishda xalqaro tajribaning o‘rni, ayniqsa ISO tomonidan ishlab chiqilgan standartlarning metodologik asoslari tizimli tarzda yoritiladi. Bu esa magistrantlarga global yondashuvlarni milliy va tarmoq sharoitlariga moslashtirish, sifat menejmenti tizimlarini amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha puxta bilimlar beradi.

Mazkur fan doirasida raqobatbardoshlik tushunchasi ko‘p omilli va dinamik kategoriya sifatida tahlil qilinadi. Raqobatbardoshlikni shakllantirishda sifat, innovatsiyalar, tashkiliy madaniyat, intellektual kapital va boshqaruv moslashuvchanligi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik ilmiy asosda ochib beriladi. Ushbu yondashuv magistrantlarda bozor muhitini kompleks baholash, raqobat ustunligini yaratish va uni uzoq

muddat davomida saqlab qolish strategiyalarini ishlab chiqish qobiliyatini rivojlantiradi.

O‘quv qo‘llanmaning muhim xususiyati shundaki, unda nazariya va amaliyot uyg‘unligi ta‘minlangan. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishga oid ilmiy qarashlar real iqtisodiy jarayonlar, tahliliy yondashuvlar va metodik tavsiyalar bilan boyitilgan. Bu magistrantlarga statistik ma‘lumotlarni tahlil qilish, monitoring tizimlarini qo‘llash hamda boshqaruv samaradorligini baholash bo‘yicha mustaqil ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi.

Mazkur o‘quv qo‘llanma iqtisodiyot va menejment yo‘nalishlarida tahsil olayotgan magistrantlar uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ularning ilmiy-tadqiqot faoliyatiga tayyorgarligini kuchaytirish, mustaqil fikrlashini chuqurlashtirish va professional kompetensiyalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ushbu asar magistratura ta‘limi jarayonida ishonchli ilmiy-uslubiy manba bo‘lib, sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish sohasida yuqori malakali, zamonaviy fikrlaydigan mutaxassislarni tayyorlashga munosib hissa qo‘shadi.

I BOB. RAQOBAT TUSHUNCHASI VA UNING BOSHQARUVDAGI ROLI

1.1. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshlik. Raqobat tushunchasi.

1.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanini tarixi va hozirda dozarbligi.

1.3. Fanning metodologik asoslari. Yo‘nalishning ob‘yekti, predmeti va boshqa fanlar bilan aloqasi.

1.2. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshlik. Raqobat tushunchasi

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshlik tushunchasi xo‘jalik yurituvchi subyektlarning yashovchanligi va rivojlanish istiqbolini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Erkin bozor munosabatlari sharoitida korxonalar, tarmoqlar va hatto milliy iqtisodiyotlar o‘z faoliyatini raqobat muhitida olib boradi. Bu muhitda muvaffaqiyatga erishish nafaqat mavjud resurslarga, balki ularni samarali boshqarish, innovatsiyalarni joriy etish va iste‘molchilar ehtiyojlarini chuqur anglash bilan chambarchas bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli raqobatbardoshlik bozor iqtisodiyotining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo‘ladi.

Raqobat bu - bozor iqtisodiyotining ichki harakatlantiruvchi kuchi sifatida namoyon bo‘lib, u iqtisodiy subyektlar o‘rtasida cheklangan resurslar, bozor ulushi va iste‘molchilar e‘tiborini qo‘lga kiritish uchun kechadigan kurashni ifodalaydi. Raqobat mavjud bo‘lgan sharoitda ishlab chiqaruvchilar doimiy ravishda o‘z faoliyatini takomillashtirishga, xarajatlarni kamaytirishga va mahsulot sifatini oshirishga intiladi. Bu jarayon natijasida bozor mexanizmi yanada samarali ishlaydi va iqtisodiy tizimning umumiy rivojlanishiga turtki beradi.

Bozor iqtisodiyotida raqobatbardoshlik faqat narx ustunligi bilan cheklanmaydi. Zamonaviy sharoitda mahsulot sifati, servis darajasi, texnologik yangiliklar, brend imiji va boshqaruv samaradorligi kabi omillar raqobatbardoshlikning muhim tarkibiy qismlariga aylanmoqda. Aynan ushbu omillar korxonaning bozordagi o‘rnini mustahkamlashga

va uzoq muddatli ustunlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, raqobatbardoshlik ko‘p qirrali va dinamik kategoriya sifatida shakllanadi.

Raqobat sharoitida faoliyat yurituvchi subyektlar bozor talablariga moslashish qobiliyatiga ega bo‘lishi lozim. Talabning tez o‘zgarishi, texnologik yangilanishlar va iste‘molchilar xulq-atvoridagi o‘zgarishlar korxonalardan moslashuvchan boshqaruvni talab qiladi. Bu holat raqobatbardoshlikni vaqtinchalik holat emas, balki doimiy rivojlantirib borilishi lozim bo‘lgan jarayon sifatida qarash zaruratini yuzaga keltiradi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat ijobiy iqtisodiy natijalar bilan bir qatorda muayyan xavf va bosimlarni ham keltirib chiqaradi. Kuchli raqobat samaradorligi past bo‘lgan subyektlarning bozordan chiqib ketishiga olib kelishi mumkin. Biroq bu jarayon umumiy iqtisodiy tizim nuqtayi nazaridan sog‘lomlashuv mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi. Chunki resurslar samaraliroq ishlay oladigan subyektlar qo‘liga o‘tadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat va raqobatbardoshlik o‘zaro uzviy bog‘liq tushunchalar bo‘lib, ular iqtisodiy taraqqiyotning asosiy drayveri hisoblanadi. Raqobat subyektlarni faol bo‘lishga undasa, raqobatbardoshlik ushbu faoliyatning natijaviyligini belgilaydi. Shu bois mazkur tushunchalarni chuqur o‘rganish va amaliyotda to‘g‘ri qo‘llash iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat mavjud bo‘lmagan holat iqtisodiy jarayonlarning sustlashuviga olib keladi, chunki faoliyat yurituvchi subyektlarda tashabbus va yangilanishga bo‘lgan ehtiyoj kamayadi. Raqobatsiz muhitda ishlab chiqaruvchilar o‘z mahsulot yoki xizmatlarini takomillashtirishga intilmaydi, bu esa umumiy samaradorlikning pasayishiga sabab bo‘ladi.

Bozor mexanizmlari to‘liq ishlamagan sharoitda iqtisodiy resurslar noto‘g‘ri taqsimlanadi va mavjud salohiyatdan samarali foydalanilmaydi. Raqobat yo‘qligi ishlab chiqarish jarayonlarida yangicha yondashuvlarning shakllanishini cheklaydi. Natijada iqtisodiy faollik pasayib, bozor ishtirokchilarining rivojlanish sur‘ati sekinlashadi. Shuningdek, bunday sharoitda tashkiliy va texnologik yangilanishlar

kamroq joriy etiladi. Raqobatning mavjudligi subyektlarni faol bo‘lishga, yangicha yechimlarni izlashga undaydi. Shu sababli raqobat iqtisodiy taraqqiyotning muhim rag‘batlantiruvchi omili sifatida namoyon bo‘ladi.

Raqobat iqtisodiy tanlov mexanizmini shakllantiruvchi asosiy kuch bo‘lib, u bozor ishtirokchilari faoliyatini tartibga soluvchi tabiiy omil vazifasini bajaradi. Aynan raqobat sharoitida iste‘molchilar mahsulot yoki xizmatlarning sifati, narxi va foydalilik darajasini solishtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu jarayon ishlab chiqaruvchilarni bozor talablariga moslashishga majbur qiladi. Iste‘molchi tanlovi orqali bozorda qaysi mahsulot yoki xizmat ustun ekanligi aniqlanadi. Natijada talabga javob bermaydigan mahsulotlar bozordan siqib chiqariladi. Raqobat sharoitida iste‘molchi bozordagi asosiy baholovchi subyektga aylanadi. Bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining sifat jihatdan yaxshilanishiga olib keladi. Shunday qilib, raqobat bozor muvozanatini ta‘minlovchi muhim mexanizm hisoblanadi.

Raqobatbardoshlik bu - korxonaning faqat hozirgi holatini emas, balki uning istiqboldagi rivojlanish salohiyatini ham ifodalaydi. Bu ko‘rsatkich korxonaning bozor o‘zgarishlariga qanchalik moslasha olishini aks ettiradi. Raqobatbardosh subyektlar uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish orqali barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi. Ular mavjud imkoniyatlar bilan cheklanib qolmasdan, kelajakdagi ehtiyojlarni ham hisobga oladi. Raqobatbardoshlik innovatsiyalarni qabul qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish qobiliyati bilan bevosita bog‘liqdir. Shu bilan birga, boshqaruv sifati va tashkiliy moslashuvchanlik ham muhim ahamiyat kasb etadi. Kelajakni oldindan ko‘ra oladigan korxonalar bozorda mustahkam o‘rin egallaydi. Demak, raqobatbardoshlik strategik yondashuvni talab etuvchi murakkab iqtisodiy kategoriya hisoblanadi.

Narxlar erkin shakllanadigan bozor sharoitida raqobat ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga kuchli turtki beradi. Korxonalar narx bosimi ostida qolgan holda resurslardan yanada samarali foydalanishga intiladi. Bu jarayon ishlab chiqarish texnologiyalarini takomillashtirishga olib keladi. Xarajatlarni nazorat qilish

boshqaruvning muhim vazifasiga aylanadi. Raqobat sharoitida ortiqcha va samarasiz xarajatlar korxona barqarorligiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli optimallashtirish jarayoni doimiy ahamiyat kasb etadi. Narx raqobati ishlab chiqarish jarayonlarini soddalashtirishga undaydi. Natijada bozor samaradorligi va umumiy iqtisodiy foyda oshadi.

Raqobat muhiti mavjud bo‘lgan sharoitda sifat ikkinchi darajali omil sifatida qaralmay, asosiy ustunlik manbaiga aylanadi. Iste‘molchilar faqat arzon mahsulotni emas, balki ishonchli va barqaror sifatni tanlay boshlaydi. Bu holat ishlab chiqaruvchilarni sifat ko‘rsatkichlariga jiddiy e‘tibor qaratishga majbur etadi. Sifat orqali raqobatlashish uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta‘minlaydi. Yuqori sifat brendga bo‘lgan ishonchni oshiradi. Shu bilan birga, xizmat ko‘rsatish darajasi ham sifat tushunchasining ajralmas qismiga aylanadi. Raqobat muhitida sifat strategik ahamiyat kasb etadi. Natijada bozor ishtirokchilari o‘rtasida sog‘lom raqobat shakllanadi.

Innovatsiyalar raqobatbardoshlikni oshirishning eng samarali vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Yangiliklar orqali korxonalar bozorda o‘ziga xos ustunlikka ega bo‘lish imkoniyatini yaratadi. Innovatsion yondashuvlar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Texnologik yangilanishlar mahsulot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Innovatsiyalar bozor talablariga tezkor moslashish imkonini beradi. Shu bilan birga, yangi yechimlar xarajatlarni kamaytirishga ham yordam beradi. Innovatsion faoliyat bilim va tajribaga asoslangan boshqaruvni talab etadi. Natijada innovatsiyalar raqobatbardoshlikning asosiy drayveriga aylanadi.

Raqobat mavjud bo‘lgan iqtisodiy muhitda xo‘jalik yurituvchi sub‘yektlar o‘rtasida samarali boshqaruv tajribalarining tez va tabiiy tarqalishi kuzatiladi. Har bir subyekt bozorda o‘z mavqeini mustahkamlash maqsadida raqiblar faoliyatini kuzatadi va muvaffaqiyatli boshqaruv usullarini o‘rganishga intiladi. Natijada ilg‘or tashkiliy yondashuvlar, samarali rejalashtirish usullari va boshqaruv qarorlarini qabul qilish tajribasi keng yoyiladi. Raqobat sharoitida sust va eskirgan boshqaruv usullari tezda samarasizligi bilan namoyon bo‘ladi. Bu esa subyektlarni zamonaviy menejment tamoyillarini joriy

etishga majbur qiladi. Samarali boshqaruv tajribasining tarqalishi umumiy bozor muhitini sog‘lomlashtiradi. Bunday jarayon bilim va tajriba almashinuvini tezlashtiradi. Natijada iqtisodiy tizimda boshqaruv sifati umumiy darajada yaxshilanadi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobat iste‘molchilar manfaatini himoya qiluvchi eng muhim tabiiy mexanizmlardan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Raqobat mavjud bo‘lgan muhitda ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko‘rsatuvchilar iste‘molchi talablariga befarq bo‘la olmaydi. Chunki iste‘molchi o‘z tanlovi orqali qaysi mahsulot yoki xizmat bozorda qolishini belgilaydi. Bu holat ishlab chiqaruvchilarni sifatni oshirishga va narxlarni asossiz ravishda ko‘tarmaslikka undaydi. Raqobat iste‘molchiga keng tanlov imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, xizmat ko‘rsatish darajasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Natijada iste‘molchi bozorda faol subyektga aylanadi. Bu jarayon iqtisodiy adolat va muvozanatni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Raqobatbardoshlik darajasi yetarli bo‘lmagan subyektlar bozor talablariga moslasha olmaydi va o‘z faoliyatini barqaror davom ettirishda qiyinchiliklarga duch keladi. Bozor sharoitida talab doimiy o‘zgarib boradi va bu o‘zgarishlarga moslashish muhim ahamiyatga ega. Raqobatbardoshlik past bo‘lgan subyektlar innovatsiyalarni joriy etishda sustlik qiladi. Bunday holat mahsulot yoki xizmatlarning eskirib qolishiga olib keladi. Natijada iste‘molchilar bunday subyektlardan yuz o‘giradi. Raqobatbardoshlik yetishmasligi boshqaruvdagi kamchiliklar bilan ham bog‘liq bo‘ladi. Bozor bosimi ostida bunday subyektlar o‘z mavqeini yo‘qotadi. Shu sababli raqobatbardoshlik bozor talablariga javob berishning asosiy sharti hisoblanadi.

Raqobat sharoitida tashkiliy moslashuvchanlik subyektlar uchun muhim ustunlikka aylanadi. Bozor muhitida yuz beradigan tezkor o‘zgarishlar tashkilotlardan tezkor qarorlar qabul qilishni talab qiladi. Moslashuvchan tuzilma va boshqaruv tizimiga ega subyektlar bu o‘zgarishlarga tez javob bera oladi. Bunday subyektlar ichki jarayonlarini qayta tashkil etishdan cho‘chimaydi. Tashkiliy moslashuvchanlik innovatsiyalarni tez joriy etish imkonini beradi. Shu bilan birga, xodimlar salohiyatidan samarali foydalanish ham muhim

ahamiyat kasb etadi. Moslashuvchan boshqaruv bozor xavflarini kamaytiradi. Natijada subyekt raqobat muhitida barqaror faoliyat yurita oladi.

Bozor iqtisodiyotida raqobat resurslardan oqilona va samarali foydalanishni kuchli rag‘batlantiradi. Cheklangan resurslar sharoitida subyektlar har bir resursning qiymatini chuqur anglay boshlaydi. Raqobat bosimi ostida ortiqcha xarajatlar darhol salbiy oqibatlarga olib keladi. Shu sababli resurslarni tejash va samaradorlikni oshirish ustuvor vazifaga aylanadi. Texnologik yangilanishlar aynan resurslardan unumli foydalanish ehtiyojidan kelib chiqadi. Mehnat, moliyaviy va moddiy resurslarning muvozanatli boshqaruvi muhim ahamiyat kasb etadi. Raqobat sharoitida resurslarni samarasiz ishlatgan subyektlar tezda ortda qoladi. Natijada bozor umumiy samaradorlikka erishadi.

Raqobatbardoshlikni ta‘minlash bir martalik chora-tadbirlar bilan cheklanmaydi va uzluksiz boshqaruv jarayonini talab etadi. Bozor sharoitlari doimiy o‘zgarib borishi sababli strategik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Raqobatbardoshlikni saqlash uchun uzoq muddatli maqsadlar aniq belgilanishi lozim. Shu bilan birga, joriy faoliyat doimiy tahlil qilinib borilishi kerak. Strategik boshqaruv subyektning kelajakdagi xavf va imkoniyatlarini oldindan baholashga yordam beradi.

Raqobatbardoshlik doimiy ravishda rivojlantirib boriladigan jarayon hisoblanadi. Boshqaruv tizimi yangilanishlarga ochiq bo‘lishi lozim, natijada subyekt bozor sharoitida barqaror va muvaffaqiyatli faoliyat yurita oladi. Shu bilan birga, raqobat sharoitida boshqaruv va strategik yondashuvning uzluksiz rivojlanishi, innovatsiyalarni joriy etish va sifatni oshirish orqali subyektlar bozor talablariga tezkor javob bera oladi. Bu esa milliy va xalqaro iqtisodiyotlarda samarali bozor muhitining shakllanishini ta‘minlaydi. Bozor sharoitida raqobatni tushunish va boshqarish korxonalar va tarmoqlarning uzoq muddatli muvaffaqiyatini kafolatlaydigan muhim omil hisoblanadi.

Raqobat va raqobatbardoshlik bozor iqtisodiyotining rivojlanish mexanizmlarini, iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishni va subyektlarning strategik ustunlikka erishishini ta‘minlovchi integratsiyalashgan tizim sifatida qaraladi. Ularning o‘zaro ta‘siri va

uyg‘unlashuvi iqtisodiy samaradorlikni oshirish, innovatsion rivojlanish va iste‘molchi manfaatlarini himoya qilish imkonini beradi, shuningdek, bozor tizimining barqarorligini mustahkamlaydi.

1.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanini tarixi va hozirda dozarbligi

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish nazariyasi va amaliyoti o‘zining ildizlarini sanoat inqilobi davridan oladi va XIX asrning oxirlarida ishlab chiqarish hajmi oshgani sari mahsulot sifatini nazorat qilish zarurati yuzaga keldi, bu davrda ko‘plab korxonalar sifatni tekshirish uchun maxsus bo‘limlar tashkil qila boshladi. Sifatning tizimli boshqaruv tushunchasi hali shakllanmagan bo‘lsa-da, sub‘yektlar mahsulot sifati va xarajatlarni nazorat qilishning dastlabki tajribalarini qo‘llashgan. Shu bilan birga, raqobat ham mahalliy bozorlar va yangi texnologiyalar orqali asta-sekin rivojlanib bordi. Bu jarayon sifatni boshqarishning nazariy asoslarini yaratishga turtki berdi.

XX asrning o‘rtalariga kelib sifatni boshqarish tizimi yanada tizimlashtirildi. Amerikaning taniqli sanoat mutaxassislari, jumladan Uilyam Edvards Deming va Jozef Juran, sifatni boshqarish nazariyasini ishlab chiqishdi. Ularning tadqiqotlari sifatni faqat tekshiruv yoki nazorat vositasi sifatida emas, balki korxonaning barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi strategik omil sifatida qarash imkonini berdi. Shu davrda sifatni boshqarishning tizimli yondashuvi, jarayonlar asosida boshqaruv, doimiy yaxshilash konsepsiyalari shakllandi. Bu yondashuvlar hozirgi zamonaviy sifat va raqobatbardoshlik boshqaruvi asosini tashkil etadi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani XX asr oxirlarida global raqobat kuchayishi bilan yanada dolzarb bo‘ldi hamda bozorlar kengaydi, iste‘molchilar talab va kutishlari murakkablashdi, shu sababli korxonalar o‘z strategiyalarini nafaqat narx va ishlab chiqarish hajmi, balki sifat va innovatsiyalar asosida shakllantirishga majbur bo‘ldi. Raqobatbardoshlik darajasi subyektning uzoq muddatli muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil sifatida e‘tirof etildi va bu davrda sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish nafaqat korxona ichki jarayoni, balki

butun iqtisodiyot rivojini ta‘minlovchi strategik fan sifatida rivojlana boshladi.

Hozirgi kunda sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining ahamiyati yanada oshgan, global bozorlar, tezkor texnologik yangilanishlar va iste‘molchi xulqining o‘zgarishi subyektlarni uzluksiz takomillashishga majbur qiladi. Sifatni boshqarish tizimlari korxonaning ichki jarayonlaridan tashqari, yetkazib beruvchilar, mijozlar va tashqi muhit bilan integratsiyalashgan holda ishlaydi. Shu sababli fan nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikmalarni ham o‘rgatadi. Raqobatbardoshlikni ta‘minlash uzoq muddatli strategik rejalashtirish, innovatsion yondashuv va barqaror boshqaruvni talab qiladi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishning dolzarbligi ayniqsa innovatsion va raqamli iqtisodiyot sharoitida namoyon bo‘ladi binobarin, korxonalar raqobat ustunligini yuqori sifat, xizmat darajasi, texnologik yangiliklar va innovatsion mahsulotlar orqali qo‘lga kiritadi bu esa fan sohasida yangi bilimlar va usullarni o‘rganish zaruratini yuzaga keltiradi. Shu bilan birga, fan mutaxassislari ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslarni oqilona boshqarish va barqaror rivojlanishni ta‘minlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqadi va bu sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni iqtisodiy raqobatning ajralmas qismiga aylantiradi. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani tarixiy rivojlanish davomida mahsulot sifatini nazorat qilishdan, strategik boshqaruv tizimlariga aylangan.

Hozirgi kunda esa u global raqobat, tezkor o‘zgaruvchan bozor va innovatsion talablar sharoitida har bir korxona uchun muhim vosita hisoblanadi bunda fan nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki subyektlarning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlashga xizmat qiladi, shu sababli sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish zamonaviy iqtisodiyotning strategik ustunligini belgilovchi asosiy komponent hisoblanadi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish tizimi faqat korxona ichki jarayonlari bilan cheklanib qolmay, u tashqi muhit bilan doimiy o‘zaro ta‘sirda ishlaydi. Korxona ichidagi ishlab chiqarish, menejment va moliyaviy jarayonlar tashqi bozor sharoitlari, iste‘molchi talab va

yetkazib beruvchilarning imkoniyatlari bilan uzviy bog‘langan bo‘ladi. Har bir qaror va strategik yondashuv ichki jarayonlarni takomillashtirish bilan birga, tashqi bozor xavf va imkoniyatlariga moslashishni ham ta‘minlashi lozim. Korxonaning tashqi muhit bilan o‘zaro aloqasi innovatsion yechimlar va raqobatbardosh mahsulotlar yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, ichki jarayonlarda ishlovchi xodimlar, ishlab chiqarish texnologiyalari va boshqaruv tizimi tashqi sharoitga tez moslashishi zarur.

Raqobatboshi sub‘yektlar faoliyati va bozor talablarini doimiy tahlil qilish orqali korxona strategiyasini to‘g‘ri yo‘naltiradi. Tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga moslashuvchan boshqaruv jarayonlari ichki samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, korxona imidji, brend obro‘si va mijozlar bilan aloqalar sifatiga e‘tibor berish, tashqi muhit bilan uzviy bog‘lanishni mustahkamlaydi. Korxona ichki va tashqi jarayonlarning uyg‘unlashuvi orqali resurslardan samarali foydalanish va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini yaratadi va natijada sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish tizimi nafaqat ichki barqarorlikni, balki tashqi bozor sharoitida muvaffaqiyatni ta‘minlovchi strategik mexanizmga aylanadi.

Raqobatbardoshlik darajasi korxona yoki tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyati va bozor ichidagi barqaror pozitsiyasini aniqlashda asosiy strategik omil hisoblanadi. Yuqori darajadagi raqobatbardoshlik sub‘yektga o‘z mahsuloti yoki xizmatini bozorda mustahkam o‘rnatish imkonini beradi. Raqobatbardoshlik faqat narx va ishlab chiqarish hajmi bilan emas, balki sifat, innovatsiyalar, xizmat ko‘rsatish va brend imiji orqali ham namoyon bo‘ladi. Subyektning uzoq muddatli muvaffaqiyati strategik rejalashtirishga, ichki jarayonlarni optimallashtirishga va yangi bozor imkoniyatlarini aniqlashga bog‘liq bo‘ladi.

Raqobatbardoshlik darajasi past bo‘lgan subyektlar tez orada bozordan chiqib ketadi, chunki ular bozor talablariga javob bera olmaydi. Shu sababli subyektlar raqobatbardoshlikni doimiy ravishda oshirib borishga intilishi kerak. Strategik qarorlar qabul qilish jarayonida bozor tahlili, iste‘molchi xatti-harakatlari va raqib faoliyati hisobga

olinadi. Raqobatbardoshlikni oshirish orqali korxona uzoq muddatli daromad va barqaror rivojlanish kafolatini oladi. Natijada subyektlar bozor ichida o‘z mavqeini mustahkamlab, barqaror raqobat ustunligini qo‘lga kiritadi. Shu tarzda, raqobatbardoshlik korxona strategiyasining markaziy elementiga aylanadi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani mutaxassislarga ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil qilish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini beradi hamda har bir ishlab chiqarish bosqichi va xizmat ko‘rsatish jarayoni tahlil qilinib, optimallashtirish imkoniyatlari aniqlanadi.

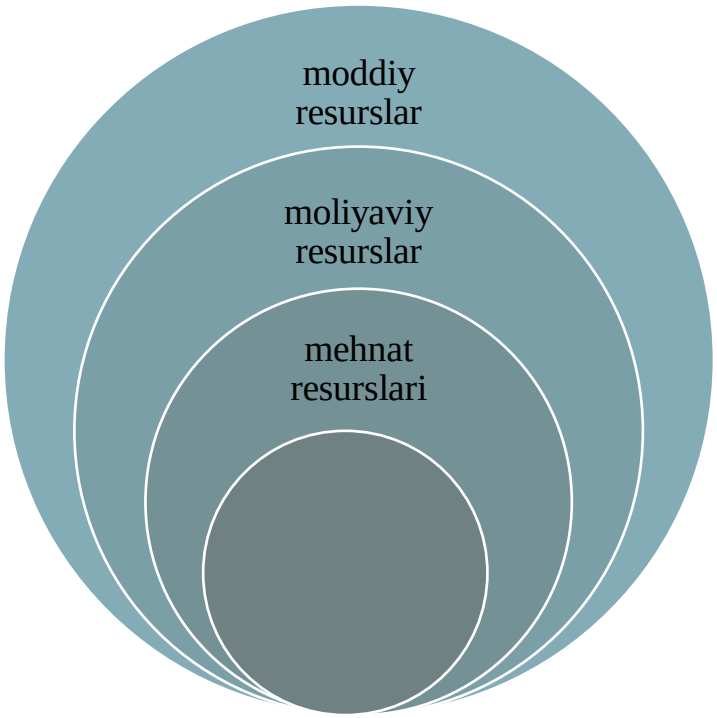

1.1-rasm. Eng yuqori samaradorlik darajasida ishlatilishi lozim bo‘lgan resurslar

Mutaxassislar ishlab chiqarish texnologiyalarini modernizatsiya qilish, jarayonlarni standartlashtirish va sifatni nazorat qilish usullarini joriy qilishni o‘rgatadi va resurslardan oqilona foydalanish xarajatlarni kamaytiradi va mahsulot qiymatini pasaytiradi. Boshqaruv tizimida qarorlar qabul qilish jarayoni ham resurslar samaradorligini oshirishga qaratiladi. Fan sub‘yektlarga ishlab chiqarish jarayonlarini doimiy takomillashtirish, mehnat unumdorligini oshirish va energiya xarajatlarini kamaytirish bo‘yicha ko‘nikmalar beradi. Natijada korxona

bozor talablariga mos ravishda tezkor javob bera oladi va raqobat ustunligini saqlaydi bu fan ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikni oshirishning strategik vositasiga aylanadi.

Hozirgi kunda global iqtisodiyot sharoitida sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining amaliy ahamiyati keskin oshgan. Korxonalar va tashkilotlar faqat narx va ishlab chiqarish hajmiga tayanib raqobatlasholmaydi. Bozor talablarining murakkablashuvi va iste‘molchi kutishlarining o‘sishi subyektlarni sifat, innovatsiya va xizmat ko‘rsatish darajasini oshirishga majbur qiladi. Fan mutaxassislari real korxona sharoitida strategik qarorlar qabul qilish, sifat standartlarini joriy etish va raqobatbardoshlikni oshirish bo‘yicha ko‘nikmalarni beradi. Shu bilan birga, fan iqtisodiy samaradorlikni oshirish, resurslarni tejash va korxona barqarorligini ta‘minlash imkonini yaratadi. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish amaliyotda korxona muvaffaqiyati va raqobat ustunligini aniqlovchi muhim omil sifatida xizmat qiladi. Fan shuningdek, menejment va iqtisodiy tahlil asoslarini birlashtirib, sub‘yektlarga bozor o‘zgarishlariga tez moslashish ko‘nikmasini beradi. Natijada, fan iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida va korxona samaradorligini oshirishda markaziy rol o‘ynaydi.

Innovatsiyalar sub‘yektga bozor sharoitida raqobat ustunligini ta‘minlashda muhim vosita hisoblanadi. Yangicha mahsulotlar, zamonaviy xizmatlar va texnologik yechimlar korxonani bozorda ajralib turadigan subyektga aylantiradi. Innovatsion yondashuvlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, xarajatlarni kamaytirish va iste‘molchi talablariga moslashishda qo‘l keladi. Shu bilan birga, innovatsiyalar subyektning brend obro‘si va mijozlar bilan mustahkam aloqalar o‘rnatish imkonini beradi. Raqobat ustunligini yaratish uchun doimiy ravishda yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish zarur. Innovatsion yechimlar korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Subyektlar innovatsion strategiyalarni joriy etib, bozor talablariga tezkor javob beradi. Natijada korxona nafaqat mavjud iste‘molchilarni qoniqtiradi, balki yangi bozor segmentlarini egallaydi.

Barqaror boshqaruv va strategik yondashuv korxona muvaffaqiyatini kafolatlaydigan asosiy omillardir. Bozor sharoitlari tez o‘zgarib turadi, shuning uchun subyektlar uzoq muddatli strategiyalarni ishlab chiqish va doimiy ravishda yangilashga majbur. Strategik yondashuv resurslarni optimal taqsimlash, innovatsiyalarni joriy etish va sifatni oshirishga xizmat qiladi.

Barqaror boshqaruv subyektni ichki va tashqi xavflardan himoya qiladi. Shu bilan birga, strategik rejalashtirish bozor talablariga moslashuvchanlikni oshiradi. Raqobat sharoitida qarorlar tez va aniq qabul qilinishi zarur. Barqaror boshqaruv va strategik yondashuv subyektning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Shu tarzda, ular korxona barqarorligini va bozor ichidagi muvaffaqiyatni kafolatlaydi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani sub‘yektlarni iqtisodiy samaradorlikni oshirishga va bozor talablariga moslashishga rag‘batlantiradi. Fan mutaxassislari ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish, xarajatlarni optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanishni o‘rgatadi, fan bozor talablarini aniqlash va ularga javob berish bo‘yicha strategik qarorlar qabul qilishga imkon yaratadi.

Raqobat muhitida samarali boshqaruv va sifatni oshirish subyektning barqaror raqobat ustunligini ta‘minlaydi. Fan iste‘molchi ehtiyojlarini chuqur tushunish va unga mos mahsulot yaratish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Natijada subyektlar iqtisodiy samaradorlikni oshirib, bozor talablari bilan uyg‘unlashadi. Shu tarzda, fan korxona va iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish korxona, tarmoqlar va hatto milliy iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi ajralmas element sifatida namoyon bo‘ladi. Korxona darajasida samarali boshqaruv, sifatni oshirish va raqobat ustunligini yaratish milliy tarmoqlarni va butun iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Sub‘yektlarning samarali boshqaruv tizimi resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, korxonalar o‘zaro

raqobat orqali innovatsiyalarni joriy qiladi va bozorda barqaror pozitsiya egallaydi. Milliy iqtisodiyotda raqobatbardosh va sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish eksport salohiyatini oshiradi. Raqobat va sifatni boshqarish tizimi orqali:

- iqtisodiy samaradorlik
- ish o‘rinlari
- soliq tushumlari yaxshilanadi.

Shu sababli fan nafaqat korxona, balki milliy darajada strategik ahamiyatga ega, sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish iqtisodiy rivojlanish va barqarorlikni ta‘minlovchi markaziy vositaga aylanadi.

1.3. Fanning metodologik asoslari. Yo‘nalishning ob‘yekti, predmeti va boshqa fanlar bilan aloqasi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining *metodologik asoslari* uning ilmiy tadqiqot usullari, nazariy yondashuvlari va amaliy qo‘llanish prinsiplariga asoslanadi. Fan sub‘yektlarning ichki jarayonlarini tahlil qilish, bozor sharoitlarini o‘rganish va raqobatbardoshlikni oshirishga yo‘naltirilgan tizimli yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Metodologik asoslar sifat, resurslarni boshqarish, innovatsiyalarni tatbiq etish va strategik rejalashtirish kabi asosiy komponentlarni o‘zaro bog‘lash orqali ilmiy izchillikni ta‘minlaydi, bu yondashuvlar fan mutaxassislariga korxona jarayonlarini chuqur tahlil qilish, samaradorlikni oshirish va bozor talablariga moslashish imkonini beradi. Shu bilan birga, metodologik asoslar raqobat muhitida subyektning strategik ustunligini aniqlash va saqlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Fanning metodologiyasi ilmiy tadqiqot, amaliyot va strategik boshqaruvni uzviy bog‘laydi. Shu tarzda, fanning ilmiy asoslari korxona va iqtisodiyot samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish yo‘nalishining *ob‘yekti* – bu korxona, tashkilot va tarmoqlarda amalga oshiriladigan sifatni oshirish, raqobatbardoshlikni ta‘minlash va boshqaruv jarayonlari. Obyekt subyektning ichki jarayonlari, ishlab chiqarish tizimi, mehnat resurslari va tashqi bozor sharoitlari bilan uzviy bog‘langan jarayonlarni o‘z ichiga oladi.

Ob‘yekt sifatida korxona ichki va tashqi resurslarning samarador ishlatilishini, raqobat ustunligini yaratish va barqaror rivojlanishni o‘rganishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ob‘yektga bozor talablari, iste‘molchi ehtiyojlari va raqib faoliyati ta‘siri ham kiradi. Ob‘yektni tahlil qilish orqali subyektlar o‘z strategiyasini va boshqaruv qarorlarini to‘g‘ri yo‘naltiradi. Ob‘yektning doimiy monitoringi va baholanishi fan tadqiqotlariga ilmiy asos yaratadi, ob‘yekt sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishning markaziy nuqtasi hisoblanadi.

Fan *predmeti* sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish jarayonlari, ularning samaradorligi, strategik rejalashtirish, innovatsiyalar va resurslarni boshqarish usullari hisoblanadi. Predmet subyektning ichki va tashqi faoliyatini, iqtisodiy samaradorlikni, sifatni oshirish va bozor talablariga moslashishni chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Predmet doirasida fan subyektlarning raqobat ustunligini yaratish va uni barqaror saqlashga qaratilgan strategiyalarni o‘rganadi. Shu bilan birga, fan predmeti sifat va raqobatbardoshlikni oshirish usullarini tizimli yondashuv orqali tadqiq etadi.

Predmet nafaqat korxona ichki jarayonlarini, balki bozor sharoitini va tashqi muhitni ham qamrab oladi. Fan predmeti ilmiy tadqiqot va amaliyot o‘rtasida uzviy bog‘liqlikni ta‘minlaydi. Shu tarzda predmet subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani *boshqa iqtisodiy, menejment, marketing va moliyaviy fanlar bilan uzviy* bog‘liqdir. Fanning nazariy va amaliy bilimlari iqtisodiyot nazariyasi, boshqaruv nazariyasi, korxona moliyasini boshqarish, marketing va logistika bilan uyg‘unlashadi. Shu bilan birga, fan statistik tahlil, operatsion tadqiqotlar va ma‘lumotlarni boshqarish usullaridan foydalanadi. Bu fanlar bilan uzviy aloqasi sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish jarayonlarini mukammal tushunishga yordam beradi.

Fan boshqa fanlarning metodologik va amaliy bilimlarini integratsiyalash orqali o‘z tadqiqot va amaliyot sohasini kengaytiradi. Shu tarzda, sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fani ko‘p tarmoqli, integratsiyalashgan va ilmiy asosga ega yo‘nalish sifatida shakllanadi.

Fan metodologiyasi korxona va tashkilotlarda sifat va raqobatbardoshlikni oshirishga yo‘naltirilgan tizimli yondashuvni o‘z ichiga oladi. Metodologik yondashuv ichki jarayonlarni tahlil qilish, strategik rejalashtirish, resurslardan samarali foydalanish va innovatsiyalarni joriy etish bo‘yicha ilmiy asoslangan metodlarni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, fan nazariy tadqiqotlar, empirik kuzatuvlar va amaliyot natijalarini uyg‘unlashtiradi. Metodologik yondashuv subyektga qarorlar qabul qilish jarayonini tizimlashtirish, bozor talablariga moslashish va raqobat ustunligini yaratishda yordam beradi. Shu tarzda, metodologiya fan tadqiqotlarini amaliyot bilan uyg‘unlashtiradi va korxona barqarorligini ta‘minlaydi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining dolzarbligi global va mahalliy bozor sharoitlarida sezilarli. Korxonalar va tashkilotlar tezkor o‘zgaruvchan bozor talablariga moslashish, resurslardan samarali foydalanish va raqobat ustunligini saqlashga majbur. Bundan tashqari, fan mutaxassislari korxona ichki jarayonlarini optimallashtirish, sifatni oshirish va strategik rejalashtirish bo‘yicha ko‘nikmalarni beradi.

Shu bilan birga, fan innovatsion mahsulot va xizmatlarni yaratish, ichki va tashqi muhitni tahlil qilish, hamda uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlash imkonini beradi va dolzarb fan subyektlarni iqtisodiy samaradorlik va raqobatbardoshlikni oshirishga yo‘naltiradi, shu tarzda fan milliy va global iqtisodiyotning rivojlanishida strategik ahamiyatga ega.

Nazorat savollari:

1. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining metodologik asoslari qaysi ilmiy yondashuvlar va amaliy prinsiplarga tayangan holda shakllanganini tushuntiring.
2. Korxona ichki jarayonlari va tashqi muhit o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlik sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishda qanday rol o‘ynaydi?
3. Raqobatbardoshlik subyektning uzoq muddatli muvaffaqiyati va strategik ustunligini aniqlashda qanday ahamiyatga ega?

4. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining obyekti va predmeti o‘rtasidagi farq va ularning tadqiqotdagi o‘rni nimada?

5. Ushbu fan boshqa iqtisodiyot, menejment va marketing fanlari bilan qanday uzviy aloqada bo‘lib, subyekt faoliyatiga qanday foyda keltiradi?

6. Innovatsion mahsulotlar, xizmatlar va barqaror boshqaruv sifat va raqobatbardoshlikni oshirishda qanday strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi?

II BOB. BOZORLARNING TURLARI. MONOPOL HOKIMIYATGA EGA BO‘LGAN BOZORLAR

2.1. Narxli va narxsiz raqobat. Faoliyatni yaxshilashning 10 asosiy yo‘nalishlari.

2.2. Faoliyatni yaxshilash ishlarining uzaro xamkorlik asosida boshqarilishini tashkil qilish.

2.3. Yuqori rahbariyatning faoliyati. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi.

2.1. Narxli va narxsiz raqobat. Faoliyatni yaxshilashning 10 asosiy yo‘nalishlari

Raqobat bozor iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi va u iqtisodiy subyektlar o‘rtasida cheklangan resurslar, bozor ulushi va iste‘molchilar e‘tiborini qo‘lga kiritish uchun kechadigan kurashni ifodalaydi. Raqobat mavjud bo‘lgan sharoitda ishlab chiqaruvchilar doimiy ravishda o‘z faoliyatini takomillashtirishga, xarajatlarni kamaytirishga va mahsulot sifatini oshirishga intiladi. Bu jarayon natijasida bozor mexanizmi yanada samarali ishlaydi va iqtisodiy tizimning umumiy rivojlanishiga turtki beradi.

Raqobatning iqtisodiy ahamiyati ko‘p qirralidir. Birinchi navbatda, raqobat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Korxonalar narxlarni pasaytirish uchun xarajatlarni kamaytirishga harakat qiladi. Ikkinchidan, raqobat mahsulot sifatini yaxshilaydi. Iste‘molchilar sifat yuqori mahsulotlarni tanlaydi va ishlab chiqaruvchilar buning uchun kurashadi. Uchinchidan, raqobat innovatsiyalarni rag‘batlantiradi. Yangi mahsulotlar va texnologiyalar raqobat ustunligini ta‘minlaydi. To‘rtinchidan, raqobat iste‘molchilar manfaatlarini himoya qiladi. Tanlov imkoniyati va arzon narxlar iste‘molchilar farovonligini oshiradi.

Narxli raqobat — bu bozordagi raqobat shakli bo‘lib, unda asosiy raqobat quroli mahsulot yoki xizmat narxining pasaytirilishi hisoblanadi. Bu holda korxonalar iste‘molchilarni arzon narxlarga jalb qilish orqali bozor ulushini oshirishga intiladi. Narxli raqobat odatda standart mahsulotlar bozoriga xos bo‘lib, mahsulotlar o‘rtasida farq kam bo‘ladi.

Narxli raqobatning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

✓ Birinchi, narxlarni pasaytirish orqali bozor ulushini oshirishga qaratilganlik.

✓ Ikkinchi, xarajatlarni minimallashtirish zarurati, chunki past narxlardan foyda olish uchun xarajatlar past bo‘lishi kerak.

✓ Uchinchi, ommaviy bozorga yo‘naltirilgan strategiya, ya‘ni katta hajmda sotish orqali foyda olish.

To‘rtinchi, qisqa muddatli foyda maksimallashtirishga qaratilganlik.

Narxli raqobatning iqtisodiy asoslari turli omillarga bog‘liq, mahsulot bir xilligi standart mahsulotlar narxi bo‘yicha raqobatlashishga olib keladi. O‘simlik xarajatlari masshtab iqtisodiyotini muhim qiladi.

Bozor kirish yuqoriligi yangi ishtirokchilarni narxlarni pasaytirishga majbur qiladi. Narxlarning shaffofligi internet orqali narx solishtirishni osonlashtiradi va narxlarni pasaytirishga olib keladi.

2.1-jadval

Narxli raqobat strategiyalari

Strategiya	Tavsif	Qo‘llanilish sharoiti	Misol
Penetratsiya narxlar	Yangi bozorga kirish uchun past narxlar	Yangi bozor, raqobat kuchli	Supermarketlar yangi filiallarida
Chiqarish narxlar	Bozordan chiqish uchun maxsus narxlar	Bozordan chiqish, zaxira sotish	Mavsumiy tovarlar sotuvi
Psixologik narxlar	9,99$ kabi psixologik ta‘sir ko‘rsatuvchi narxlar	Chakana savdo, iste‘molchi psixologiyasi	999 so‘m o‘rniga 990 so‘m
Geografik narxlar	Mintaqalar bo‘yicha farqli narxlar	Transport xarajatlari farqi	Mintaqaviy distributerlar
Vaqtinchalik chegirmalar	Mavsumiy aksiyalar va chegirmalar	Mavsumiy talab o‘zgarishi	Yangi yil, Navro‘z chegirmalari

Narxli raqobatning afzalliklari va kamchiliklari mavjud buni afzalliklari qatoriga iste‘molchilar uchun arzon mahsulotlar, korxonalarda xarajat samaradorligini oshirish, bozorni tez egallash imkoniyati va resurslardan samarali foydalanish kiradi. Kamchiliklari qatoriga foyda marjasining keskin pasayishi, sifatning yomonlashishi xavfi, uzoq muddatli rivojlanishning cheklanishi va "narxlar urushi" xavfi kiradi.

Narxsiz raqobat — bu korxonalar narx emas, balki mahsulot sifati, xizmat ko‘rsatish, brend, innovatsiyalar va boshqa narxdan tashqari omillar orqali raqobatlashadigan raqobat shakli. Zamonaviy iqtisodiyotda aynan bu raqobat shakli tobora katta ahamiyat kasb etmoqda.

Narxsiz raqobat mahsulotlar differentsiatsiyasi bo‘lgan bozorlarga xos. Narxsiz raqobatning asosiy yo‘nalishlari quyidagilardan iborat.

Mahsulot sifati va xususiyatlari — mahsulotning funksional xususiyatlari, ishonchliligi, uzoq muddatli ishlashi.

Brend va imidj — iste‘molchilar ongida mahsulotning o‘rni, brend sodiqligi.

Xizmat ko‘rsatish sifati — kafolat, texnik xizmat, yetkazib berish, mijozlarni qo‘llab-quvvatlash.

Innovatsiyalar va yangiliklar — yangi mahsulotlar, texnologiyalar, dizayn.

Marketing va reklama — mahsulot haqidagi xabardorlik, iste‘molchi jalb qilish.

Zamonaviy iqtisodiyotda narxsiz raqobatning o‘sishi quyidagi omillar bilan izohlanadi. Iste‘molchilar talabining o‘zgarishi — sifat va xizmatga e‘tibor oshdi, narxgina emas. Brend ahamiyati — brend sodiqligi narxlardan ustun turadi. Globalizatsiya — xalqaro bozorda narx solishtirish osonlashdi, sifat muhimroq. Texnologik taraqqiyot — innovatsiyalar raqobat ustunligini ta‘minlaydi. Sustainable development — barqaror rivojlanish talablari sifat va ekologik omillarni muhim qiladi.

Narxli va narxsiz raqobat o‘rtasidagi farqlar aniq. Narxli raqobatda asosiy qurol narxni pasaytirish, narxsiz raqobatda esa sifat, xizmat, brend. Narxli raqobatda xarajatlar ishlab chiqarish xarajatlariga qaratilgan, narxsiz raqobatda marketing, R&D, xizmat xarajatlari muhim. Narxli raqobat qisqa muddatli, narxsiz raqobat uzoq muddatli.

2.2-jadval

Narxsiz raqobat shakllari

Shakl	Tavsif	Asosiy qurollar	Misol kompaniyalar
Mahsulot raqobati	Sifat, dizayn, funksionallikni yaxshilash	Yangi xususiyatlar, premium materiallar	Apple, Samsung
Xizmat raqobati	Xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish	Tezkor yetkazib berish, 24/7 qo‘llab-quvvatlash	Amazon, Zappos
Marketing raqobati	Brendni mustahkamlash, mijozlarni jalb qilish	Kreativ reklama, sodiqlik dasturlari	Coca-Cola, Nike
Innovatsion raqobat	Yangi mahsulotlar va texnologiyalar	R&D, patentlar, know-how	Tesla, 3M

Narxli raqobatda xavf past foyda va narxlar urushi, narxsiz raqobatda yuqori investitsiyalar. Narxli raqobat past barqaror, narxsiz raqobat yuqori barqaror. Narxli raqobat mass bozorga, narxsiz raqobat niche va segment bozorlarga yo‘naltirilgan. Narxli raqobat narxga sezgir iste‘molchilar uchun, narxsiz raqobat sifatga e‘tiborli iste‘molchilar uchun.

Korxonalar faoliyatini yaxshilash va raqobatbardoshligini oshirish uchun 10 ta asosiy yo‘nalish mavjud:

- birinchi yo‘nalish xarajat samaradorligini boshqarish bo‘lib, bu ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarida qilinadigan barcha xarajatlarni tahlil qilish, rejalashtirish, nazorat qilish va optimallashtirish tizimi. Maqsadi resurslardan eng samarali foydalanish orqali raqobatbardosh narxlar va yuqori foyda marjasini ta‘minlash. Amalga oshirish usullari Lean manufacturing usullarini joriy etish, xarajatlarni tahlil qilish va nazorat qilish tizimini yaratish, resurslardan samarali foydalanish, xarajatlarni hisobga olishning zamonaviy usullarini qo‘llash. Bunda natijalar quyidagicha ya‘ni, raqobatbardosh narxlar saqlab qolinishi, foyda marjasining oshishi.

- ikkinchi yo‘nalish sifat menejmentini takomillashtirishdan iborat. Sifat menejmenti — bu mahsulot yoki xizmatning iste‘molchi talab va kutganlariga, shuningdek davlat standartlari va me‘yorlariga

muvofiqligini ta‘minlash, doimiy ravishda yaxshilash va boshqarish tizimi. Bu tizim mahsulotning butun hayot aylanishi davomida nazorat qiladi. Amalga oshirish usullari: Total Quality Management (TQM) tizimini joriy etish, ISO standartlariga moslashish, Six Sigma metodologiyasini qo‘llash, sifat nazorati tizimini avtomatlashtirish.

-uchinchi yo‘nalish bu innovatsion faoliyatni rivojlantirish bo‘lib bunda innovatsion faoliyat — bu yangi yoki takomillashtirilgan mahsulotlar, texnologiyalar, jarayonlar, marketing usullari yoki tashkiliy shakllarni yaratish va joriy etish jarayoni. Innovatsiya — bu korxonaning raqobatbardoshligini va uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlaydigan asosiy omil. Amalga oshirish usullari: R&D bo‘limlarini kuchaytirish, startaplar va ilmiy markazlar bilan hamkorlik, innovatsion ekotizim yaratish, intellektual mulkni himoya qilish. Buning natijasida yangi bozorlarga kirish, raqobat ustunligi.

-to‘rtinchi yo‘nalish mijozlarga yo‘naltirilgan strategiyadan iborat. Mijozlarga yo‘naltirilgan strategiya — bu tashkilotning barcha faoliyatini mijozlar ehtiyojlari, kutganlari va mamnuniyatini qondirishga qaratilgan boshqaruv yondashuvi. Bu strategiyada mijoz tashkilotning barcha qarorlar markazida turadi. Amalga oshirish usullari: CRM tizimlarini joriy etish, mijozlar tajribasini (CX) oshirish, personalizatsiya va segmentatsiya, mijozlar fikr-mulohazalarini tizimli yig‘ish. Xulosa shuki buning natijasida mijoz sodiqligi, takroriy sotuvlar, og‘zaki reklama.

-beshinchi yo‘nalish raqamli transformatsiya hisoblanadi. Raqamli transformatsiya — bu tashkilot faoliyatining barcha jabhalarida zamonaviy axborot texnologiyalari, raqamli platformalar va sun‘iy intellekt vositalarini joriy etish orqali biznes jarayonlarini, madaniyatini va mijozlar tajribasini tubdan o‘zgartirish jarayoni. Amalga oshirish usullari: ERP va MRP tizimlarini joriy etish, Big Data va sun‘iy intellektni qo‘llash, elektron tijoratni rivojlantirish, raqamli marketing kanallarini kengaytirish. Natijalar: operativ samaradorlik, tezkor qarorlar qabul qilish.

-oltinchi yo‘nalish bo‘lib, inson kapitalini rivojlantirish bu tashkilot xodimlarining bilimlari, ko‘nikmalari, tajribalari, iqtidorlari va

salohiyatlarini doimiy oshirish, ularni rag‘batlantirish va tashkilot maqsadlariga erishish uchun samarali foydalanish tizimi. Amalga oshirish usullari: doimiy ta‘lim va o‘qitish dasturlari, karyera rivojlanishi dasturlari, rag‘batlantirish tizimini takomillashtirish, korporativ madaniyatni shakllantirish. Bu yerda, innovatsion faollik, xodimlarning kompaniyaga sodiqligi.

-yettinchi yo‘nalish zanjir boshqaruvini optimallashtirish hisoblanadi. Zanjir boshqaruvi — bu xom ashyo yetkazib berishdan boshlab tayyor mahsulotni iste‘molchiga yetkazib berishgacha bo‘lgan butun zanjir jarayonlarini rejalashtirish, tashkil qilish, muvofiqlashtirish va nazorat qilish tizimi. Amalga oshirish usullari SCM tizimlari, yetkazib beruvchilarni baholash va tanlash, logistika jarayonlarini optimallashtirish, zaxira boshqaruvini avtomatlashtirish.

-sakkizinchi yo‘nalish brend menejmentini kuchaytirishdir. Brend menejmenti — bu brendning turli tomonlarini shakllantirish, rivojlantirish, himoya qilish va uni iste‘molchilar ongida mustahkamlash jarayoni. Kuchli brend — bu raqobat ustunligi va yuqori foyda kafolati. Amalga oshirish usullari: brend pozitsiyalashtirish strategiyasi, integrirovanniy marketing kommunikatsiyalari, brend arxitekturasini optimallashtirish, brend sodiqligi dasturlari. Natijalar: narx bo‘yicha raqobatdan narxsiz raqobatga o‘tish.

-to‘qqizinchi yo‘nalish xalqaro raqobatbardoshlikni oshirish bunda avval xalqaro raqobatbardoshlik — bu korxonaning global bozorda muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi, xalqaro standartlarga javob berishi va xorijiy raqobatchilardan ustun turish qobiliyatini ifodalovchi kompleks xususiyat. Amalga oshirish usllari: xalqaro sertifikatlar va standartlarga moslashish, eksport qobiliyatini kengaytirish, xalqaro hamkorlik va ittifoqlar, transmilliy korporatsiyalar tajribasini o‘rganadi va yangi bozorlar, diversifikatsiya, risklarni kamaytirish.

-o‘ninchi yo‘nalish barqaror rivojlanish va CSR bo‘lib barqaror rivojlanish va korporativ ijtimoiy mas‘uliyat — bu tashkilotning iqtisodiy, ekologik va ijtimoiy omillarni muvozanatlashtirish orqali hozirgi ehtiyojlarni qondirishni kelajak avlodlar qobiliyatiga put yetkazmasdan amalga oshirish majburiyati. Amalga oshirish usullari:

ESG mezonlariga moslashish, yashil texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy loyihalarni qo‘llab-quvvatlash, shaffoflik va hisobdorlikni oshirishdan iborat va natijada kompaniya obro‘si, investitsiyalar jalb qilish, iste‘molchi ishonchi.

Zamonaviy biznesda faqat narxli yoki faqat narxsiz raqobat bilan chegaralanish noto‘g‘ri. Muvaffaqiyatli kompaniyalar bu ikki yondashuvni integratsiyalashadi. "Qiymat narx nisbati" konsepsiyasi narx va sifatning optimal uyg‘unlashuvini ta‘minlaydi. Iste‘molchi to‘layotgan narxga qarab eng yaxshi qiymatni oladi.

Turli bozor segmentlarida turli raqobat strategiyalarini qo‘llash lozim. Premium segmentda narxsiz raqobat ustun, o‘rta segmentda narx va sifat balansi, mass segmentda narxli raqobat muhim. Integratsiyalashgan yondashuv optimal narx, yuqori sifat, ajoyib xizmat va kuchli brendni birlashtiradi.

2.2. Faoliyatni yaxshilash ishlarining uzaro xamkorlik asosida boshqarilishini tashkil qilish

O‘zaro hamkorlik — bu tashkilot ichida va tashqarisida turli subyektlar o‘rtasida maqsadlarga erishish uchun birgalikda faoliyat yuritish jarayoni. Faoliyatni yaxshilash ishlarining o‘zaro hamkorlik asosida boshqarilishi samaradorlikni oshiradi, innovatsiyalarni rag‘batlantiradi va raqobatbardoshlikni ta‘minlaydi.

O‘zaro hamkorlikning iqtisodiy ahamiyati shundaki, u resurslarning optimal taqsimlanishini va samarali foydalanilishini ta‘minlaydi. Bir tashkilotda yetishmas bo‘lgan resurslar boshqa tashkilotda mavjud bo‘lishi mumkin va hamkorlik orqali ulardan foydalanish mumkin. Hamkorlik xarajatlarni kamaytiradi, chunki bir xil funksiyalarni takrorlamaslik mumkin. Risklar ham bo‘lishiladi, chunki bir necha subyekt javobgarlikni o‘z zimmasiga oladi.

Zamonaviy biznes muhitida yolg‘iz faoliyat yuritish qiyinlashmoqda. Texnologiyalar murakkablashmoqda, bozorlar globalizatsiyalanmoqda, talablar tez o‘zgarib turmoqda. Bu sharoitda hamkorlik yashovchanlik va raqobatbardoshlikning kalitidir. Hamkorlik

orqali yangi bilim va tajribalar olinadi, innovatsion g‘oyalar almashinadi, bozor imkoniyatlaridan birgalikda foydalaniladi.

Tashkilot ichida o‘zaro hamkorlik turli shakllarda amalga oshiriladi. Bo‘limlar o‘rtasidagi hamkorlik — bu turli funksional bo‘limlar o‘rtasida ma‘lumot, resurs va vazifalar almashinuvi. Marketing va sotish bo‘limlari birgalikda mijozlarni jalb qiladi. Ishlab chiqarish va sifat bo‘limlari birgalikda mahsulot sifatini ta‘minlaydi. Moliya va xaridlar bo‘limlari birgalikda xarajatlarni nazorat qiladi.

Loyihalar asosidagi hamkorlik — bu maqsadli loyihalar uchun vaqtinchalik guruhlar yaratish. Loyiha tugagach guruh tarqatiladi. Bu shakl murakkab va ko‘p funksiyali vazifalar uchun samarali. Zamonaviy loyiha boshqaruvi aynan ushbu shaklga asoslanadi.

Jamoaviy hamkorlik — bu doimiy ishchi guruhlarida o‘zaro yordam va hamkorlik. Jamoa a‘zolari o‘z vazifalarini birgalikda bajaradi, bir-biridan o‘rganadi, bir-birini qo‘llab-quvvatlaydi. Jamoaviy hamkorlik ish qoniqishini oshiradi va samaradorlikni oshiradi.

Mentorlik va coaching — bu tajribali xodimlar yangi xodimlarga yordam berishi. Bilim va tajriba uzatiladi, kasbiy rivojlanish ta‘minlanadi. Bu shakl inson resurslarini rivojlantirishning muhim vositasidir.

Tashkilot tashqarisida hamkorlik turli shakllarda amalga oshiriladi. Yetkazib beruvchilar bilan hamkorlik — bu uzluksiz ta‘minot zanjirini yaratish. Uzoq muddatli shartnomalar, strategik ittifoqlar, birgalikda rivojlanish dasturlari amalga oshiriladi. Yetkazib beruvchilar sifatini oshirishga yordam beriladi, umumiy standartlar joriy etiladi.

Xaridorlar bilan hamkorlik — bu mijozlar talablarini chuqur tushunish va ularga moslashish. Mijozlar fikr-mulohazalari olinadi, birgalikda yangi mahsulotlar ishlab chiqiladi, sodiqlik dasturlari yaratiladi. CRM tizimlari bu hamkorlikni qo‘llab-quvvatlaydi.

Raqobatchilar bilan hamkorlik — bu ko‘pincha "ko‘p raqobat" deb ataladi. Sanoat standartlarini birgalikda ishlab chiqish, umumiy tadqiqotlar, infratuzilmani birgalikda yaratish. Raqiblar ba‘zi sohalarda hamkor, ba‘zi sohalarda raqib bo‘lishi mumkin.

Ilmiy va ta‘lim muassasalari bilan hamkorlik — bu tadqiqotlar, innovatsiyalar va kadrlar tayyorlash. Universitetlar laboratoriyalari, birgalikda patentlar, talabalar amaliyoti tashkil etiladi. Bu "triple helix" modeliga asoslanadi.

Davlat organlari bilan hamkorlik — bu litsenziyalar, subsidiyalar, davlat buyurtmalari. Davlat siyosatiga ta‘sir ko‘rsatish, lobbiying faoliyati. Davlat-tashkilot hamkorligi iqtisodiy rivojlanishning muhim omilidir.

Samarali hamkorlik quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Ochiqlik va ishonch tamoyili — hamkorlar o‘rtasida to‘liq va samimiy axborot almashuvi. Sir saqlash majburiyatlari belgilanadi, lekin ishchi axborot ochiq bo‘lishi kerak. Ochiqlik ishonchni mustahkamlaydi va konfliktlarning oldini oladi.
- O‘zaro manfaatdorlik tamoyili — hamkorlik barcha tomonlar uchun foydali bo‘lishi kerak. "Win-win" yondashuvi qo‘llaniladi. Bir tomonning yutqazishi bilan hamkorlik uzoq muddatli bo‘lmaydi. Manfaatlarni muvozanatlash muhim.
- Aniqlik va shaffoflik tamoyili — vazifalar, vakolatlar, javobgarlik aniq belgilanadi. Hujjatlar tuziladi, kelishuvlar rasmiylashtiriladi. Shaffoflik nazoratni osonlashtiradi va nizoqlarning oldini oladi.
- Moslashuvchanlik tamoyili — hamkorlik shartlari o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashishi kerak. Qat‘iy shartnomalar emas, ramka kelishuvlari afzal. Tezkor o‘zgarishlarga javob berish imkoniyati saqlanishi lozim.
- Uzluksizlik tamoyili — hamkorlik bir martalik emas, doimiy jarayon bo‘lishi kerak. Muntazam uchrashuvlar, baholash, takomillashtirish. Uzluksizlik ishonchni mustahkamlaydi va samaradorlikni oshiradi.

Hamkorlikni samarali boshqarish uchun maxsus mexanizmlar shakllantiriladi. Hamkorlik kengashlari — bu muntazam uchrashuvlar uchun organ. Strategik masalalar ko‘rib chiqiladi, kelishuvlarga erishiladi, nizoqlar hal qilinadi. Kengashda barcha hamkorlar vakillari ishtirok etadi.

Ishchi guruhlar — bu operativ masalalar uchun vaqtinchalik yoki doimiy guruhlar. Loyihalar amalga oshiriladi, muammolar hal qilinadi, vazifalar taqsimlanadi. Guruhlar kengash tomonidan yaratiladi va unga hisobot beradi.

Axborot tizimlari — bu hamkorlik axborotini yig‘ish, saqlash va almashish tizimi. Elektron platformalar, umumiy ma‘lumotlar bazalari, onlayn monitoring tizimlari. Axborot texnologiyalari hamkorlikni tezlashtiradi va soddalashtiradi.

Shartnomalar va kelishuvlar — bu hamkorlik huquqiy asosini tashkil etadi. Shartnomalar turlari, shartlari, javobgarlik belgilanadi. Huquqiy xizmatlar muntazam kuzatuv olib boradi.

Nazorat va baholash tizimi — bu hamkorlik samaradorligini o‘lchash. KPI, muntazam baholash, auditlar. Natijalar asosida hamkorlik takomillashtiriladi yoki to‘xtatiladi.

Hamkorlikda turli xavf-xatarlar mavjud. Axborot sizib chiqishi xavfi — sirli ma‘lumotlar raqiblar qo‘liga o‘tishi mumkin. Axborot xavfsizligi tizimlari, NDA shartnomalari, maxfiy saqlash tartiblari qo‘llaniladi.

Manfaatlar to‘qnashuvi — hamkorlar maqsadlari va manfaatlari farq qilishi mumkin. Aniq kelishuvlar, muntazam muloqot, nizoqlarni hal qilish mexanizmlari. Manfaatlar muvozanatlanishi kerak.

Bir tomonning ustunligi — kuchliroq hamkor boshqalarini e‘tiborsiz qoldirishi mumkin. Kuchlar muvozanati, ko‘p tomonlama hamkorlik, himoya mexanizmlari. Kichik hamkorlar huquqlari himoyalanishi kerak.

O‘zgaruvchanlik — bozor sharoitlari o‘zgarishi hamkorlik shartlarini eskirgazishi mumkin. Moslashuvchan shartnomalar, qayta ko‘rib chiqish mexanizmlari. Tezkor reaksiya imkoniyati.

Samaradorlikning pasayishi — hamkorlik xarajatlari foydasidan oshib ketishi mumkin. Muntazam baholash, optimallashtirish, keraksiz hamkorlikni to‘xtatish. Samaradorlik doimiy nazorat qilinishi kerak.

2.3. Yuqori rahbariyatning faoliyati. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi

Yuqori rahbariyat tashkilot faoliyatini strategik jihatdan boshqaruvchi asosiy boshqaruv darajasi hisoblanadi va uning qarorlari korxonaning umumiy rivojlanish yo‘nalishini belgilab beradi. Ushbu darajadagi boshqaruv tizimli fikrlash, uzoq muddatli rejalashtirish va resurslarni samarali taqsimlashga asoslanadi. Yuqori rahbariyat tomonidan qabul qilinadigan qarorlar nafaqat joriy faoliyatni, balki kelajakdagi rivojlanish istiqbollarini ham belgilaydi, bu esa tashkilotning barqarorligi va raqobatbardoshligini ta‘minlaydi.

Yuqori rahbariyatning faoliyati strategik maqsadlarni aniqlash, tashqi va ichki muhitni tahlil qilish hamda tashkilot faoliyatini shu omillarga mos ravishda yo‘naltirishdan iboratdir. Ushbu jarayonda rahbariyat korxonaning kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, mavjud imkoniyatlardan foydalanadi va xavf-xatarlarni kamaytirish choralarini ishlab chiqadi. Shu bilan birga, yuqori rahbariyat tashkilotning missiyasi va qadriyatlarini shakllantiradi, bu esa xodimlar faoliyatiga yagona yo‘nalish beradi.

Yuqori rahbariyat faoliyatining muhim jihatlaridan biri bu qarorlar qabul qilish jarayonining asoslangan va tizimli bo‘lishidir. Qarorlar statistik ma‘lumotlar, tahliliy natijalar va prognozlarga asoslanib qabul qilinadi, bu esa noto‘g‘ri qarorlar ehtimolini kamaytiradi. Rahbariyatning ushbu yondashuvi tashkilotda samaradorlikni oshirish va resurslardan oqilona foydalanishga xizmat qiladi.

Yuqori rahbariyat tashkilotning barcha bo‘linmalari faoliyatini muvofiqlashtiradi va ularning o‘zaro hamkorligini ta‘minlaydi. Bu jarayon orqali ishlab chiqarish, moliya, marketing va boshqa yo‘nalishlar yagona strategiya asosida faoliyat yuritadi. Natijada, tashkilot ichida muvozanatli va samarali boshqaruv tizimi shakllanadi.

Rahbariyatning yana bir muhim vazifasi — nazorat va baholash tizimini tashkil etishdir. Bu orqali bajarilgan ishlar tahlil qilinadi, natijalar baholanadi va zarur hollarda tuzatishlar kiritiladi. Ushbu jarayon tashkilot faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishga yordam beradi.

Yuqori rahbariyat xodimlar faoliyatini rag‘batlantirish va ularning malakasini oshirishga ham alohida e‘tibor qaratadi. Bu orqali tashkilot ichida ijobiy ish muhiti yaratiladi va xodimlarning samaradorligi oshadi. Malakali kadrlar esa tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlaydi.

Rahbariyat faoliyati zamonaviy boshqaruv uslublarini joriy etishni ham o‘z ichiga oladi. Innovatsion yondashuvlar, raqamli texnologiyalar va yangi boshqaruv modellari tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, yuqori rahbariyat tashkilotni doimiy rivojlanish yo‘liga olib chiqadi.

Yuqori rahbariyatning samarali faoliyati tashkilotda shaffoflik, mas‘uliyat va intizomni ta‘minlaydi. Bu esa ichki boshqaruv tizimining mustahkam bo‘lishiga va tashqi hamkorlar bilan ishonchli aloqalar o‘rnatilishiga yordam beradi.

Yuqori rahbariyat tashkilotning moliyaviy barqarorligini ta‘minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Ular byudjetni rejalashtiradi, xarajatlarni nazorat qiladi va daromadlarni oshirish strategiyalarini ishlab chiqadi. Bu esa tashkilotning iqtisodiy jihatdan barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

Rahbariyat faoliyati tashqi muhit o‘zgarishlariga moslashishni ham o‘z ichiga oladi. Bozor talablari, raqobat sharoitlari va texnologik o‘zgarishlar rahbariyat tomonidan doimiy ravishda tahlil qilinadi va mos strategiyalar ishlab chiqiladi.

Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi tashkilot ichida sifatni oshirish va samaradorlikni kuchaytirishga qaratilgan kollegial boshqaruv organi hisoblanadi. Ushbu kengash strategik qarorlarni muhokama qilish, muammolarni aniqlash va ularni hal etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish bilan shug‘ullanadi.

Boshqaruv kengashi faoliyatni takomillashtirishga qaratilgan rejalarning ishlab chiqilishi va amalga oshirilishini nazorat qiladi. Bu jarayon tizimli yondashuv asosida olib boriladi va har bir qaror aniq ma‘lumotlarga asoslanadi.

Kengashning asosiy vazifalaridan biri — tashkilot faoliyatini tahlil qilish va mavjud kamchiliklarni aniqlashdir. Ushbu tahlil asosida

takomillashtirish choralarini ishlab chiqish va ularni amaliyotga joriy etish imkoniyati yaratiladi.

Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha kengash xodimlar takliflarini ham ko‘rib chiqadi va ularni baholaydi. Bu esa tashkilot ichida innovatsion fikrlar va yangi g‘oyalar paydo bo‘lishiga yordam beradi.

Kengash qarorlari tashkilot faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi va ular orqali ishlab chiqarish samaradorligi hamda mahsulot sifati oshiriladi.

Kengash faoliyati muntazam yig‘ilishlar orqali amalga oshiriladi va unda muhim masalalar muhokama qilinadi. Har bir yig‘ilish natijalari hujjatlashtiriladi va bajarilishi nazorat qilinadi.

Kengashning samarali faoliyati tashkilotda tizimli boshqaruvni shakllantirishga xizmat qiladi. Bu esa korxona faoliyatini izchil rivojlantirish imkonini beradi.

Faoliyatni yaxshilash kengashi turli yo‘nalishlarda faoliyat yuritishi mumkin, jumladan sifatni oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytirish, xavfsizlikni ta‘minlash va innovatsiyalarni joriy etish.

Kengash qarorlarini amalga oshirish uchun mas‘ul shaxslar belgilanadi va ularning faoliyati muntazam nazorat qilinadi.

Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi tashkilotning umumiy strategiyasi bilan uyg‘un holda ishlaydi va uning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Yuqori rahbariyat — bu tashkilotning eng yuqori boshqaruv darajasida faoliyat yurituvchi rahbarlar guruhi. Bosh direktor, vitse-prezidentlar, direktorlar kengashi a‘zolari va boshqaruv kengashi a‘zolari ushbu guruhga kiradi. Yuqori rahbariyat tashkilotning strategik yo‘nalishlarini belgilaydi, uning rivojlanish istiqbollarini aniqlaydi va umumiy samaradorligi uchun javobgar.

Yuqori rahbariyatning roli ko‘p qirralidir ya‘ni:

❖ Birinchi, strategik vision yaratish — tashkilotning kelajak tasavvurini shakllantirish.

❖ Ikkinchi, qadriyatlar va madaniyatni belgilash — tashkilotning ruhiy muhitini yaratish.

❖ Uchinchi, asosiy resurslarni taqsimlash — kapital, kadrlar, vaqtni boshqarish.

❖ To‘rtinchi, tashqi aloqalarni boshqarish — aksiyadorlar, davlat, ommaviy axborot vositalari bilan ishlash.

❖ Beshinchi, o‘zgarishlarni boshqarish — transformatsiya va innovatsiyalarni yetaklash.

Yuqori rahbariyatning faoliyati tashkilotning barcha boshqa darajalariga ta‘sir qiladi. Samarali yuqori rahbariyat muvaffaqiyat kafolatidir, noto‘g‘ri boshqaruv esa muvaffaqiyatsizlik sababidir. Tadqiqotlar ko‘rsatishicha, yuqori rahbariyat sifatining 50% tashkilot umumiy natijalariga ta‘sir qiladi.

Yuqori rahbariyatning birinchi funksiyasi strategik rejalashtirishdir. Uzoq muddatli maqsadlar belgilanadi, strategik yo‘nalishlar aniqlanadi, biznes modeli tanlanadi. Strategik rejalashtirish tashkilotning kelajak tasavvurini yaratadi va barcha boshqa faoliyat uchun ramka beradi. Yuqori rahbariyat strategiyani ishlab chiqadi, tasdiqlaydi va uning amalga oshirilishini nazorat qiladi.

Ikkinchi funksiyasi tashkiliy tuzilmani shakllantirishdir. Tashkilot strukturasi belgilanadi, bo‘limlar va funksiyalar taqsimlanadi, vakolatlar chegarasi aniqlanadi. Tashkiliy tuzilma strategiyaga mos kelishi kerak. Yuqori rahbariyat tuzilmaviy o‘zgarishlarni boshqaradi va samaradorlikni oshiradi.

Uchinchi funksiyasi kadrlar siyosatini belgilashdir. Kengash a‘zolari, yuqori rahbarlarni tanlash va baholash. Kadrlar zaxirasini shakllantirish. Korporativ madaniyat va qadriyatlar. Yuqori rahbariyat inson resurslarini strategik sarmoya sifatida qabul qiladi.

To‘rtinchi funksiyasi moliyaviy boshqaruvdir. Investitsiya qarorlari, kapital tuzilmasi, dividend siyosati. Moliyaviy barqarorlik va o‘sish muvozanati. Yuqori rahbariyat moliyaviy manfaatlarni uzoq muddatli rivojlanish bilan uyg‘unlashtiradi.

Beshinchi funksiyasi risklarni boshqarishdir. Tashqi va ichki xavflarni aniqlash, baholash va kamaytirish. Krizis vaziyatlarida harakatlar rejasi. Yuqori rahbariyat tashkilotning yashovchanligini ta‘minlaydi.

Boshqaruv kengashi — bu aksiyadorlik jamiyatlarida strategik qarorlar qabul qiluvchi va korxona faoliyatini nazorat qiluvchi organ. Kengash aksiyadorlar umumiy yig‘ilishi tomonidan saylanadi va ularga hisobot beradi. Kengash tarkibiga tajribali mutaxassislar, mustaqil direktorlar va korxona rahbariyati vakillari kiradi.

Boshqaruv kengashining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat. Strategik rejalashtirish — uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqish va tasdiqlash. Muhim investitsiya loyihalarini tasdiqlash — katta hajmdagi sarmoyalash qarorlari. Yuqori darajadagi rahbarlarni tayinlash va baholash — bosh direktor va vitse-prezidentlar. Moliyaviy hisobotlarni tasdiqlash — yillik va choraklik hisobotlar. Korporativ boshqaruv standartlariga rioya qilishni nazorat qilish. Risklarni boshqarishni ta‘minlash.

Kengash va ijroiya organi o‘rtasida vakolatlar aniq taqsimlangan. Kengash strategik masalalar bilan shug‘ullanadi, ijroiya organi joriy faoliyatni boshqaradi. Bu “tekshirish va balans” tamoyiliga asoslanadi. Kengash ijroiya organi faoliyatini nazorat qiladi, lekin operativ boshqaruvga aralashmaydi.

Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi — bu korxonada doimiy yaxshilanish jarayonlarini boshqarish uchun yaratilgan maxsus organ. Bu kengashning doimiy qo‘mitasi yoki alohida tuzilma bo‘lishi mumkin. Uning maqsadi — faoliyatni yaxshilash dasturlarini ishlab chiqish, amalga oshirish va nazorat qilish.

Kengashning tarkibiga quyidagi shaxslar kiradi: bosh direktor yoki uning o‘rinbosari (rais), sifat bo‘yicha direktor, ishlab chiqarish bo‘yicha direktor, kadrlar bo‘yicha direktor, moliya direktori, mustaqil ekspertlar. Tarkib turli funksional sohalarni qamrab olishi kerak.

Kengashning asosiy vazifalari: faoliyatni yaxshilash strategiyasini ishlab chiqish, yillik dasturlarni tasdiqlash, muhim loyihalarni qo‘llab-quvvatlash, resurslarni ajratish, jarayonlarni nazorat qilish, natijalarni baholash. Kengash muntazam yig‘ilishlar o‘tkazadi, odatda oylik yoki choraklik.

Faoliyatni yaxshilash dasturini boshqarish bir necha bosqichlardan iborat:

- Birinchi bosqich — hozirgi holatni tahlil qilish. SWOT tahlili, jarayonlarni xaritalash, muammolarni aniqlash. Mavjud imkoniyatlar va to‘siqlarni baholash. Bu bosqich dastur uchun asos yaratadi.
- Ikkinchi bosqich — maqsadlar belgilash. SMART maqsadlar, KPI tizimi, reja bajarilish mezonlari. Maqsadlar qisqa, o‘rta va uzoq muddatli bo‘lishi mumkin. Maqsadlar aniq va o‘lchanadigan bo‘lishi kerak.
- Uchinchi bosqich — dastur ishlab chiqish. Konkret chora-tadbirlar, loyihalar, muddatlar, javobgarlar. Resurslar rejalashtiriladi — moliyaviy, inson, texnik. Risklar baholanadi va oldini olish choralari ko‘riladi.
- To‘rtinchi bosqich — amalga oshirish. Loyihalar boshlanadi, jarayonlar ishga tushiriladi, xodimlar o‘qitiladi. Muntazam monitoring, og‘ishlarni aniqlash, tezkor tuzatishlar. Amalga oshirish eng uzoq va mehnat talab qiluvchi bosqich.
- Beshinchi bosqich — baholash va takomillashtirish. Natijalar o‘lchanadi, maqsadlarga erishilganligi tekshiriladi. Muvaffaqiyatli tajribalar tarqatiladi, xatolar tahlil qilinadi. Dastur yangilanadi va keyingi davr uchun takomillashtiriladi.

Kengash samaradorligini quyidagi omillar ta‘minlaydi. Kengash a‘zolarining kompetensiyasi — tajriba, bilim, boshqaruv ko‘nikmalari. Turli soha vakillari bo‘lishi kerak. A‘zolar faol ishtirok etishi lozim.

Aniq vakolatlar va javobgarlik — kengash nima qilishi mumkin va nima qila olmaydi aniq belgilanishi kerak. Boshqaruv kengashi tomonidan vakolatlar tasdiqlanishi lozim. Javobgarlik shaxsiy bo‘lishi kerak.

Muntazamlik va tizimlilik — yig‘ilishlar aniq jadval asosida o‘tkaziladi. Kun tartibi oldindan tayyorlanadi. Protokollar yuritiladi, vazifalar nazorat qilinadi. Tizimlilik kengash ishonchliligini oshiradi. Axborot ta‘minoti — to‘liq va tezkor axborot yetkazib beriladi. Hisobotlar tizimi, axborot tahlili. Axborot kengash qarorlarini asoslaydi.

Boshqaruv kengashi qo‘llab-quvvatlashi — kengash faoliyatni yaxshilash kengashining ishi ekanligini tan olish. Resurslar ajratish,

to‘siqlarni yo‘qotish. Yuqori rahbariyatning ishtiroki muhim ahamiyatga ega.

Narxli va narxsiz raqobat bozor iqtisodiyotining ajralmas tarkibiy qismlaridir. Faoliyatni yaxshilashning 10 ta asosiy yo‘nalishi kompleks yondashuvni ta‘minlaydi. O‘zaro hamkorlik samaradorlikni oshiradi va innovatsiyalarni rag‘batlantiradi. Yuqori rahbariyat va boshqaruv kengashi strategik yo‘nalishlarni belgilaydi, ushbu uchta element — raqobat, hamkorlik va boshqaruv — birgalikda tashkilotning raqobatbardoshligini va uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlaydi.

Nazorat savollari:

1. Bozor tushunchasi qanday iqtisodiy mazmunga ega va uning asosiy turlari qanday mezonlar asosida tasniflanadi?
2. Mukammal raqobat bozori bilan monopol hokimiyatga ega bo‘lgan bozor o‘rtasidagi asosiy farqlar nimada namoyon bo‘ladi?
3. Monopol hokimiyat tushunchasi nimani anglatadi va u qanday omillar ta‘sirida shakllanadi?
4. Monopol bozorlarda narx belgilash mexanizmi qanday ishlaydi va u iste‘molchilarga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?
5. Oligopoliya va sof monopoliyaning o‘ziga xos xususiyatlari qanday farqlanadi?
6. Davlat tomonidan monopol hokimiyatni tartibga solishning asosiy usullari nimalardan iborat va ularning iqtisodiyotga ta‘siri qanday baholanadi?
7. Monopol hokimiyatga ega bo‘lgan bozorlarda raqobat darajasi qanday cheklanadi va bu holat ishlab chiqaruvchilar hamda iste‘molchilar manfaatlariga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?
8. Tabiiy monopoliyalar qanday sharoitlarda vujudga keladi va ularning iqtisodiy samaradorlik hamda ijtimoiy farovonlikka ta‘siri qanday baholanadi?

III BOB. SIFATNI BOSHQARISHDA RAHBARNING ROLI

3.1. Boshqaruv organlari. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha kengashning ishi.

3.2. Motivatsiya va o‘qitish. Rahbarlikning ob‘yektlari, resurslari va usullari.

3.3. Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruhning vazifalari. Ichki yig‘ilish kun tartibiga o‘zgartirishlar.

3.1. Boshqaruv organlari. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha kengashning ishi

Zamonaviy globallashgan iqtisodiyot va kuchayib borayotgan raqobat sharoitida sifat menejmenti oddiy texnik yoki operatsion faoliyat sifatida emas, balki korporativ boshqaruv tizimining strategik asosini tashkil etuvchi ajralmas qism sifatida qaralmoqda. Yuqori rahbariyat (top management) va boshqaruv organlari sifat siyosatini shakllantirish, resurslarni samarali taqsimlash, jarayonlarni monitoring qilish, xavf-xatarlarni baholash va doimiy yaxshilash madaniyatini yaratishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Bu yondashuv nafaqat mahsulot yoki xizmat sifatini oshirish, balki tashkilotning umumiy barqarorligi, raqobatbardoshligi va uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlaydi.

O‘zbekiston Respublikasida sifat menejmenti tizimini joriy etish masalasi davlat siyosati darajasida hal etilmoqda. “Yangi O‘zbekistonning 2022–2026 yillarga mo‘ljallangan taraqqiyot strategiyasi” (Prezident farmoni PF-60, 28.01.2022) va Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 13 fevraldagi 61-sonli qarori asosida 67 ta vazirlik va idorada ISO 9001:2015 xalqaro standarti talablariga muvofiq sifat menejmenti tizimi (SMT) bosqichma-bosqich joriy etilmoqda.

Hozirgacha Adliya vazirligi, Moliya vazirligi, Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Davlat test markazi, Gidrometeorologiya xizmati, Statistika agentligi va boshqa idoralar sertifikatlangan yoki sertifikatlash jarayonida. Bu dastur davlat boshqaruvini ixcham, professional va natijador qilishga qaratilgan bo‘lib, 2026 yilgacha eksport hajmini 30 mlrd AQSH dollariga yetkazish maqsadiga xizmat qilmoqda.

Sanoat korxonalarida ham vaziyat faol: to‘qimachilik, oziq-ovqat, kimyo, mashinasozlik va kon-metallurgiya sohasidagi yirik korxonalar (masalan, “UzAutoMotors”, “Navoiyazot” AJ, “Navoiy Kon-Metallurgiya Kombinati” (NKMK), “Artel”, “UzBAT”) ISO 9001 tizimini joriy etib, eksport imkoniyatlarini kengaytirmoqda va tannarxni pasaytirmoqda. Masalan, “Navoiyazot” AJ 2007 yildan buyon ISO 9001, ISO 14001 va ISO 45001 integratsiyalashgan tizimini ishlatib, kengash yordamida nomuvofiqliklar sonini sezilarli kamaytirgan.

“NKMK” ham 2006 yildan ISO 9001 sertifikatiga ega bo‘lib, Kaizen loyihalari orqali samaradorlikni oshirmoqda. 2025–2026 yillarda ISO 9001:2026 yangi versiyasiga (iqlim o‘zgarishi, barqarorlik va risklarga yangi talablar) tayyorgarlik ko‘rilmoqda.

Xalqaro standart ISO 9000:2015 ga ko‘ra, rahbarlik sifat menejmentining yetti asosiy tamoyilidan birinchisi hisoblanadi. U tashkilot uchun maqsad va yo‘nalish birligini o‘rnatish, xodimlarni jalb qilish va doimiy yaxshilashni ta‘minlashni o‘z ichiga oladi. ISO 9001:2015 ning 5-bandi (Leadership) yuqori rahbariyatni quyidagi majburiyatlarga qaratadi:

- SMT ga shaxsiy sodiqlikni namoyish etish;
- sifat siyosati va maqsadlarini tasdiqlash;
- resurslarni ta‘minlash;
- samaradorlik ko‘rsatkichlarini (KPI) monitoring qilish va boshqaruv tahlilini o‘tkazish (management review);
- xavf va imkoniyatlarni baholash (risk-based thinking).

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, rahbarning shaxsiy ishtiroki ISO 9001 ni muvaffaqiyatli joriy etishning 70–80% muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Agar rahbar passiv bo‘lsa, tizim rasmiyatchilikka aylanib, samaradorligi keskin pasayadi.

O‘zbekiston amaliyotida boshqaruv organlari quyidagi tuzilmani o‘z ichiga oladi: Direktorlar kengashi (yoki Kuzatuv kengashi), Ma‘muriy guruh (top-menejment) va ixtisoslashgan qo‘mitalar (audit, strategiya, barqaror rivojlanish). Ularning faoliyati “Aksiyadorlik jamiyatlari to‘g‘risida”gi qonun, korporativ boshqaruv kodeksi va

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining tegishli farmonlari bilan tartibga solinadi.

Sifat menejmenti tizimida eng muhim organ – Faoliyatni doimiy yaxshilash bo‘yicha kengash (Quality Council yoki Sifat kengashi). Bu organ TQM (Total Quality Management) falsafasining yuragi bo‘lib, rahbarlar, bo‘lim boshliqlari, mutaxassislar va xodimlar vakillaridan iborat. Kengashning asosiy maqsadi – takomillashtirish jarayonlarini strategik darajada muvofiqlashtirish va institutsionalizatsiya qilish.

Kengash quyidagi batafsil funktsiyalarni bajaradi (ISO 9001:2015 va O‘zbekiston amaliyoti asosida):

- Sifat menejmenti tizimini rivojlantirishning uzoq muddatli strategik yo‘nalishlarini belgilash va tasdiqlash (masalan, 2026 yilgacha ISO 9001:2026 ga o‘tish).
- Ichki va tashqi audit natijalarini tizimli tahlil qilish, zaif tomonlarni aniqlash va ularni bartaraf etish rejasini ishlab chiqish.
- Jarayon samaradorligi ko‘rsatkichlarini (KPI) monitoring qilish, xavf-xatarlarni baholash va imkoniyatlarni aniqlash.
- Tuzatish va profilaktika choralari bo‘yicha qarorlar qabul qilish.
- Sifat madaniyatini shakllantirish, xodimlarni jalb qilish va Kaizen takliflari tizimini rivojlantirish.
- Doimiy yaxshilash loyihalarini (PDCA sikli asosida) moliyalashtirish va nazorat qilish.
- Mijozlar qoniqishi, nomuvofiqliklar darajasi va sifat xarajatlari dinamikasini tahlil qilish.
- Raqamli vositalar (BI, ERP, LMS) integratsiyasini muvofiqlashtirish.

Demingning nazariyasiga ko‘ra, sifat muammolarining 94% boshqaruv tizimiga bog‘liq. Juran esa “sifat trilogiyasi”ni taklif qildi: rejalashtirish – nazorat – yaxshilash. O‘zbekiston korxonalarida bu nazariyalar amaliyotda qo‘llanilmoqda.

3.1-Jadval

Boshqaruv darajasi	Asosiy funktsiyalar	O‘zbekiston misollari va asboblar	Samaradorlik ko‘rsatkichlari (2024–2026)
Direktorlar kengashi	Strategik siyosatni tasdiqlash; resurslarni ajratish; yuqori monitoring	“UzAutoMotors”, “Navoiyazot”; rahbariyat sharhi, yillik hisobotlar	KPI bajarilishi 95%+
Ma‘muriy guruh	Strategik qarorlarni operatsion darajaga o‘tkazish; audit va treninglar	Moliya vazirligi, Adliya vazirligi; PDCA loyihalari	Audit natijalari yaxshilanishi
O‘rta rahbarlar	Jarayonlarni nazorat qilish; takliflar yig‘ish	Sanoat klasterlari; Kaizen guruhlari	Takliflar soni 2–3 baravar oshishi
Quyi rahbarlar	Operatsion sifatni ta‘minlash; nomuvofiqliklarni bartaraf etish	IT Park Uzbekistan;	Nomuvofiqliklar 20–40% kamayishi

Amaliy tavsiyalar va muammolar tahlili O‘zbekiston korxonalarida kengash samaradorligini oshirish uchun:

- Yig‘ilishlarni har chorakda o‘tkazish va “Doimiy yaxshilash hisoboti” bandini majburiy qilish.
- Raqamli vositalar (ERP, BI tizimlari) ni joriy etish.
- Rahbarning shaxsiy ishtirokini KPI ga kiritish.
- Muammolar: kadrlar malakasining yetishmasligi, moliyaviy resurslar cheklanganligi, madaniy to‘siqlar (xodimlar passivligi). Yechim: treninglar va rag‘batlantirish tizimini kuchaytirish.

Boshqaruv organlari va faoliyatni doimiy yaxshilash bo‘yicha kengash rahbarlikning institutsional shakli bo‘lib, O‘zbekistonning Yangi taraqqiyot strategiyasida raqobatbardoshlik va barqarorlikni ta‘minlovchi asosiy mexanizm hisoblanadi.

3.2. Motivatsiya va o‘qitish. Rahbarlikning ob‘yektlari, resurslari va usullari

Motivatsiya tushunchasi inson faoliyatini harakatga keltiruvchi ichki va tashqi omillar yig‘indisini anglatadi va u xodimlarning ishga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu jarayon orqali inson o‘z oldiga qo‘yilgan maqsadlarga erishishga intiladi hamda o‘z imkoniyatlarini maksimal darajada safarbar etadi.

Motivatsiya tizimi tashkilotda xodimlarning samaradorligini oshirish, ularni faol ishlashga undash va natijadorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Bu jarayon nafaqat moddiy rag‘batlantirishni, balki ma‘naviy qo‘llab-quvvatlashni ham o‘z ichiga oladi.

O‘qitish esa xodimlarning bilim va ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan tizimli faoliyat bo‘lib, u tashkilotning uzoq muddatli rivojlanishida muhim omil hisoblanadi. O‘qitish orqali xodimlar yangi bilimlarni egallaydi va mavjud bilimlarini takomillashtiradi.

Motivatsiya va o‘qitish o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ular birgalikda xodimlarning kasbiy rivojlanishini ta‘minlaydi. O‘qitilgan xodimlar yuqori natijalarga erishishga intiladi, bu esa ularning motivatsiyasini yanada oshiradi.

Rahbarlik esa tashkilot faoliyatini boshqarish, xodimlarni yo‘naltirish va umumiy maqsadlarga erishishni ta‘minlashga qaratilgan jarayon hisoblanadi. Rahbarlik samaradorligi motivatsiya va o‘qitish darajasiga bevosita bog‘liqdir.

Rahbarlikning ob‘yektlari deganda boshqaruv ta‘siri yo‘naltirilgan elementlar, ya‘ni xodimlar, jamoa, ishlab chiqarish jarayonlari va resurslar tushuniladi. Ushbu ob‘yektlar rahbarlik faoliyatining asosiy yo‘nalishini belgilaydi.

Rahbarlik resurslari esa boshqaruv jarayonida foydalaniladigan barcha vositalarni o‘z ichiga oladi, jumladan inson resurslari, moliyaviy mablag‘lar, axborot va texnologik imkoniyatlar. Rahbarlik usullari esa boshqaruv jarayonida qo‘llaniladigan yondashuvlar bo‘lib, ular orqali rahbar xodimlarga ta‘sir ko‘rsatadi va ularni maqsad sari yo‘naltiradi.

Motivatsiya ichki va tashqi turlarga bo‘linadi, bunda ichki motivatsiya insonning o‘z qiziqishi va ehtiyojlariga asoslanadi, tashqi motivatsiya esa mukofot va rag‘batlar orqali shakllanadi.

O‘qitishning samarali tashkil etilishi xodimlarning kasbiy kompetensiyasini oshirish va tashkilot samaradorligini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Rahbarlik jarayonida kommunikatsiya muhim rol o‘ynaydi, chunki samarali muloqot orqali xodimlarga aniq vazifalar yuklatiladi va ularning bajarilishi nazorat qilinadi.

Motivatsiya tizimi xodimlarning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos ravishda ishlab chiqilishi zarur, aks holda u samarali natija bermaydi. O‘qitish jarayoni zamonaviy metodlar asosida tashkil etilganda, xodimlarning bilim darajasi sezilarli darajada oshadi.

Rahbarlik usullarining to‘g‘ri tanlanishi jamoada ijobiy muhit yaratadi va ish samaradorligini oshiradi. Motivatsiya va o‘qitish orqali tashkilotda innovatsion fikrlash rivojlanadi va yangi g‘oyalar paydo bo‘ladi. Rahbarlikning samaradorligi xodimlarning ishonchini qozonish va ularni qo‘llab-quvvatlashga bog‘liqdir. O‘qitish orqali xodimlar yangi texnologiyalarni o‘zlashtiradi va ish jarayonini takomillashtiradi.

Motivatsiya tizimi xodimlarni yuqori natijalarga erishishga undaydi va ularning ishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Rahbarlik faoliyati strategik va operativ darajalarda amalga oshiriladi, bu esa tashkilotning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi. Umuman olganda, motivatsiya, o‘qitish va rahbarlik bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ular tashkilot samaradorligini oshirishda muhim omillar hisoblanadi.

Motivatsiya — bu insonning ma‘lum faoliyatni amalga oshirishga undovchi ichki va tashqi omillarning yig‘indisi. Boshqaruv sohasida motivatsiya xodimlarni samarali ishlashga, tashkilot maqsadlariga erishishga va o‘zlarini rivojlantirishga undash jarayonidir. Motivatsiya — bu boshqaruvning eng muhim funksiyalaridan biri, chunki resurslar, texnologiyalar va strategiyalar inson tomonidan amalga oshiriladi.

Motivatsiya ikki turga bo‘linadi: ichki motivatsiya va tashqi motivatsiya. Ichki motivatsiya insonning ichki ehtiyojlaridan, qiziqishlaridan va qoniqishidan kelib chiqadi. Masalan, ishni o‘zi

yoqishi, o‘sish istagi, muvaffaqiyat hissi. Tashqi motivatsiya tashqi omillar — pul, mukofot, jazo, tan olish — orqali amalga oshiriladi. Zamonaviy boshqaruvda ikkala tur birgalikda qo‘llaniladi, lekin ichki motivatsiya uzoq muddatli va barqaror samara beradi.

Motivatsiya nazariyalari bir nechta asosiy yondashuvlarni o‘z ichiga oladi. Maslou piramidasiga ko‘ra, inson ehtiyojlari ierarxik tartibda joylashgan: fizik ehtiyojlar, xavfsizlik, ijtimoiy ehtiyojlar, hurmat ehtiyojlari, o‘z-o‘zini amalga oshirish. Gertsberg ikki omilli nazariyasiga ko‘ra, gigiyenik omillar (ish haqi, sharoitlar) norozilikni yo‘qotadi, motivatsion omillar (yutuq, tan olish, o‘sish) qoniqish va motivatsiyani oshiradi. Vroom kutilganlik nazariyasiga ko‘ra, inson harakatga kuch sarflashi kutilgan natijaga bog‘liq.

Motivatsiya usullari turli guruhlarga bo‘linadi. Moddiy rag‘batlantirish — ish haqi, bonuslar, komissiya, aktsiyalar, ijtimoiy qo‘llab-quvvatlash. Bu usul tez samara beradi, lekin uzoq muddatli emas.

Nomoddiy rag‘batlantirish — tan olish, mukofotlar, sertifikatlar, unvonlar, karyera o‘sishi. Bu usul ichki motivatsiyani oshiradi va uzoq muddatli samara beradi.

Psixologik rag‘batlantirish — ishonch, hurmat, qiziqarli vazifalar, mustaqillik, mas‘uliyat. Xodimlarning fikrini eshitish, ishtirokini ta‘minlash. Bu usul xodimlarning sodiqligini oshiradi. Ijtimoiy rag‘batlantirish — jamoaviy muhit, korporativ tadbirlar, jamoaviy mukofotlar. Jamoaviy ruh va o‘zaro yordam.

O‘qitish — bu bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish jarayoni. Tashkilotda o‘qitish xodimlarning kasbiy kompetensiyalarini oshirish, yangi bilim va ko‘nikmalarni egallashlari uchun mo‘ljallangan tizimli jarayon. O‘qitish xodimlarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini, shuningdek tashkilot samaradorligini oshirishni ta‘minlaydi.

3.2-jadval

Motivatsiya usullarining taqqoslanishi

Usul turi	Samaradorlik muddati	Asosiy qo‘llanilish sohasi	Afzalliklari	Kamchiliklari
Moddiy rag‘batlantirish	Qisqa muddatli	Ishchi, sotuvchi	Tez natija, aniq o‘lchanadi	Uzoq muddatli emas, xarajatlar
Nomoddiy rag‘batlantirish	Uzoq muddatli	Barcha xodimlar	Ichki motivatsiya, sodiqlik	Subyektiv, ba‘zi xodimlar ta‘sirlanmasligi mumkin
Psixologik rag‘batlantirish	Uzoq muddatli	Mutaxassislar, rahbarlar	Yashovchanlik, ijodkorlik	Professional yondashuv talab qiladi
Ijtimoiy rag‘batlantirish	O‘rta muddatli	Jamoaviy ish	Jamoaviy ruh, hamkorlik	Jamoa ichidagi nizoqlar

O‘qitishning ahamiyati ko‘p qirrali bo‘lib, o‘zini tarkibiga quyidagilarni oladi:

a) Birinchi, o‘qitish xodimlarning samaradorligini oshiradi. Yangi bilim va ko‘nikmalar ish sifatini va tezligini oshiradi.

b) Ikkinchi, o‘qitish xodimlarning qoniqishini oshiradi. Rivojlanish imkoniyatlari xodimlarni tashkilotga bog‘laydi.

c) Uchinchi, o‘qitish innovatsiyalarni rag‘batlantiradi. Yangi bilimlar yangi g‘oyalar va yechimlarga olib keladi.

d) To‘rtinchi, o‘qitish tashkilotning raqobatbardoshligini oshiradi. Malakali kadrlar — bu raqobat ustunligi.

Zamonaviy o‘qitish doimiy va uzluksiz xarakterga ega. Bir martalik o‘qitish yetarli emas, chunki texnologiyalar, bozor sharoitlari va talablar tez o‘zgarib turadi. Lifelong learning — umrbod o‘qish — zamonaviy xodimning xususiyatidir. Tashkilot o‘qitishga sarmoya qilishi kerak, chunki bu eng samarali sarmoyalardan biri.

O‘qitish turlari turli mezonlar bo‘yicha tasniflanadi:

❖ induksion o‘qitish — yangi xodimlar uchun tashkilot va ish bilan tanishish.

❖ kasbiy o‘qitish — muayyan kasb uchun chuqur bilim va ko‘nikmalar.

❖ boshqaruv o‘qitishi — rahbarlar uchun strategiya, liderlik, boshqaruv.

❖ xavfsizlik o‘qitishi — mehnat va axborot xavfsizligi.

❖ qayta o‘qitish — yangi vazifalar yoki texnologiyalar uchun.

O‘qitish usullari ham turlicha bular:

- darslik usuli — nazariy bilimlar, ma‘ruzalar, seminarlar.
- amaliy usul — mashg‘ulotlar, laboratoriya, amaliyot.
- simulyatsiya — real vaziyatlarni modellashtirish.
- E-learning — masofaviy, onlayn platformalar.
- Mentorlik — tajribali xodim bilan juftlik.
- Coaching — professional murabbiy yordami.

3.3-jadval

O‘qitish usullarining taqqoslanishi

Usul	Afzalliklari	Kamchiliklari	Qo‘llanilish sohasi
Darslik usuli	Ko‘p sonli xodimlar, arzon	Passiv, amaliyot yetishmasligi	Nazariy bilimlar
Amaliy usul	Real ko‘nikmalar, tez qo‘llaniladi	Vaqt talab qiladi, xavfli	Texnik kasblar
Simulyatsiya	Xavfsiz, qayta o‘tish mumkin	Haqiqiy emas, qimmat	Maxsus vaziyatlar
E-learning	Moslashuvchan, arzon	Motivatsiya muammosi, aloqa	Mass o‘qitish
Mentorlik	Shaxsiy yondashuv, tarmoq	Cheklangan miqyos	Yangi xodimlar, rahbarlar
Coaching	Professional, tez natija	Qimmat, murabbiy tanlash	Yuqori potensial xodimlar

Rahbarlikning ob‘yekti — bu rahbarlik ta‘sirining yo‘naltirilgan sub‘ekti. Boshqaruv jarayonida ob‘ekt va sub‘ekt o‘zaro aloqada bo‘lib, ular o‘rin almashtirishi mumkin. Ob‘ektlar turli darajalarda va turli xususiyatlarga ega.

Inson resurslari boshqaruvida ob‘ektlar tushunchasi tashkilot ichidagi barcha boshqaruv ta‘siri yo‘naltirilgan subyektlarni o‘z ichiga

oladi va bu tizimning samarali ishlashi uchun ularni chuqur o‘rganish hamda to‘g‘ri boshqarish zarur hisoblanadi. Inson resurslari bilan ishlashda har bir darajadagi ob‘ekt o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ular bilan ishlash usullari ham turlicha bo‘ladi, shu sababli rahbarlik jarayonida differensial yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu ob‘ektlar o‘zaro bog‘liq holda faoliyat yuritadi va ularning har biri tashkilot umumiy samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Alohida xodim inson resurslari boshqaruvida eng kichik, lekin eng muhim bo‘g‘in hisoblanadi, chunki har qanday tashkilotning muvaffaqiyati aynan individual xodimlarning bilim darajasi, malakasi va motivatsiyasiga bog‘liq bo‘ladi. Har bir xodim o‘ziga xos psixologik xususiyatlarga, qobiliyatlarga va ehtiyojlarga ega bo‘lib, ular rahbar tomonidan individual tarzda hisobga olinishi lozim. Xodimning ishga bo‘lgan munosabati, uning kasbiy rivojlanishga intilishi va jamoa bilan ishlash qobiliyati tashkilot faoliyatining natijadorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Individual xodim bilan ishlash jarayonida rahbar uning kasbiy salohiyatini aniqlashi, kuchli tomonlarini rivojlantirishi va zaif jihatlarini takomillashtirishga yordam berishi zarur bo‘ladi. Shu bilan birga, xodimga nisbatan to‘g‘ri motivatsiya tizimini qo‘llash, uning mehnatga bo‘lgan qiziqishini oshirish va o‘z imkoniyatlarini to‘liq namoyon etishiga sharoit yaratish muhim vazifa hisoblanadi. Bu yondashuv natijasida xodim o‘z ishidan qoniqish hosil qiladi va tashkilot manfaatlari yo‘lida faolroq harakat qiladi.

Ishchi guruhlari inson resurslari boshqaruvida muhim o‘rin tutadi, chunki zamonaviy tashkilotlarda ko‘plab vazifalar jamoaviy mehnat orqali amalga oshiriladi. Guruhlar turli shakllarda bo‘lishi mumkin, masalan ishlab chiqarish brigadalari, loyiha guruhlari yoki muayyan vazifani bajarishga yo‘naltirilgan jamoalar. Har bir guruhning ichki muhitini, a‘zolar o‘rtasidagi munosabatlarni va ularning o‘zaro hamkorlik darajasini hisobga olish samarali boshqaruv uchun zarurdir.

Guruh dinamikasi ishchi jamoalarning faoliyatida hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki guruh ichidagi ijtimoiy munosabatlar, yetakchilikning shakllanishi va o‘zaro ishonch darajasi umumiy natijaga ta‘sir

koʻrsatadi. Agar guruh ichida sogʻlom psixologik muhit yaratilgan boʻlsa, aʻzolar oʻzaro hamkorlikda ishlaydi va yuqori samaradorlikka erishadi. Aksincha holatda esa nizolar va tushunmovchiliklar ish samaradorligini pasaytiradi va umumiy natijalarga salbiy taʻsir koʻrsatadi.

Guruh psixologiyasi insonlarning jamoa ichidagi xulq-atvori va oʻzaro taʻsirini oʻrganadi va bu bilimlar rahbar uchun muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi. Rahbar guruh ichidagi rollarni toʻgʻri taqsimlashi, norasmiy yetakchilarni aniqlashi va jamoani yagona maqsad sari yoʻnaltira olishi zarur. Shu orqali guruhning ichki resurslari samarali ishlatiladi va jamoa faoliyati optimallashtiriladi.

Boʻlimlar inson resurslari boshqaruvida alohida tizimli darajani tashkil etadi va ular odatda muayyan funksiyalarni bajarishga ixtisoslashgan boʻladi. Funksional boʻlimlar ishlab chiqarish, moliya, marketing yoki kadrlar bilan ishlash kabi yoʻnalishlarda faoliyat yuritadi va har bir boʻlim oʻz vazifalarini samarali bajarishi orqali tashkilot umumiy natijalariga hissa qoʻshadi.

Divizion boʻlinmalar esa koʻproq yirik tashkilotlarda uchraydi va ular maʻlum bir mahsulot turi yoki hududiy segment boʻyicha faoliyat yuritadi. Bunday tuzilma tashkilot faoliyatini moslashuvchan qilishga va bozor talablariga tezkor javob berishga yordam beradi. Shu bilan birga, har bir boʻlimning mustaqil faoliyati umumiy strategiya bilan uygʻunlashgan boʻlishi zarur.

Boʻlimlararo hamkorlik inson resurslari boshqaruvida muhim omillardan biri boʻlib, u orqali tashkilot ichida muvofiqlashtirilgan faoliyat taʻminlanadi. Agar boʻlimlar oʻrtasida samarali kommunikatsiya mavjud boʻlsa, axborot almashinuvi tezlashadi va qaror qabul qilish jarayoni soddalashadi. Bu esa tashkilotning umumiy samaradorligini oshiradi va resurslardan oqilona foydalanishga imkon yaratadi.

Tashkilot aʻzolari tushunchasi kengroq maʻnoga ega boʻlib, u nafaqat xodimlarni, balki aksiyadorlar, kuzatuv kengashi aʻzolari va boshqa manfaatdor tomonlarni ham oʻz ichiga oladi. Ushbu subyektlar tashkilot faoliyatining strategik yoʻnalishini belgilashda muhim rol

o‘ynaydi va ularning qarorlari uzoq muddatli rivojlanishga ta‘sir ko‘rsatadi.

Aksiyadorlar tashkilotning moliyaviy resurslarini ta‘minlovchi asosiy subyektlar hisoblanadi va ular daromad olish maqsadida tashkilot faoliyatiga investitsiya kiritadi. Ularning manfaatlarini hisobga olish tashkilot boshqaruvida muhim omil bo‘lib, bu orqali investitsion jozibadorlik va moliyaviy barqarorlik ta‘minlanadi.

Kuzatuv kengashi a‘zolari esa tashkilot faoliyati ustidan nazoratni amalga oshiradi va rahbariyat qarorlarining qonuniyligi hamda samaradorligini baholaydi. Ushbu organ strategik boshqaruvda muhim o‘rin tutadi va tashkilotning uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Tashkilot a‘zolari o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlar ham inson resurslari boshqaruvida muhim ahamiyatga ega, chunki ular o‘rtasidagi hamkorlik darajasi umumiy natijalarga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Agar barcha manfaatdor tomonlar o‘zaro uyg‘unlikda faoliyat yuritsa, tashkilot rivoji barqaror bo‘ladi va strategik maqsadlarga erishish osonlashadi.

Inson resurslari ob‘ektlarini samarali boshqarish tashkilotning raqobatbardoshligini oshirish va uning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlashga xizmat qiladi. Har bir darajadagi ob‘ekt bilan ishlashda mos yondashuvni qo‘llash, ularning ehtiyojlarini hisobga olish va resurslarni to‘g‘ri taqsimlash muhim hisoblanadi.

Umuman olganda, inson resurslari boshqaruvida alohida xodim, ishchi guruhlari, bo‘limlar va tashkilot a‘zolari bir butun tizimni tashkil etadi va ularning o‘zaro uyg‘un faoliyati tashkilot samaradorligining asosiy omili hisoblanadi. Shu sababli ushbu ob‘ektlarni chuqur o‘rganish va ilmiy asosda boshqarish zamonaviy boshqaruvning muhim talabi sifatida qaraladi.

Faoliyat turi bo‘yicha boshqaruv ob‘ektlari tashkilotning kundalik va strategik faoliyatini ta‘minlovchi asosiy jarayonlar va resurslarni o‘z ichiga oladi hamda ular o‘zaro uzviy bog‘liq holda yagona tizim sifatida amal qiladi. Ushbu ob‘ektlarni to‘g‘ri tashkil etish va boshqarish korxona samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va

raqobatbardoshlikni ta‘minlash uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir ob‘ektning o‘ziga xos xususiyatlari mavjud bo‘lib, ular boshqaruv jarayonida alohida yondashuvni talab qiladi va shu orqali umumiy natijaga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Ish jarayonlari tashkilot faoliyatining markaziy elementi hisoblanadi, chunki aynan ushbu jarayonlar orqali mahsulot ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish amalga oshiriladi. Ish jarayonlari samaradorligi ko‘p jihatdan texnologik darajaga, mehnatni tashkil etish usullariga va xodimlarning malakasiga bog‘liq bo‘ladi. Ishlab chiqarish jarayonlarida resurslardan samarali foydalanish, vaqtni to‘g‘ri taqsimlash va sifat nazoratini yo‘lga qo‘yish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu omillar yakuniy natijaning sifatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Xizmat ko‘rsatish sohasida esa mijozlar ehtiyojlarini chuqur anglash, tezkorlik va sifatli xizmat ko‘rsatish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Ish jarayonlarini takomillashtirish zamonaviy boshqaruvning asosiy yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u orqali ortiqcha xarajatlarni kamaytirish, samaradorlikni oshirish va mahsulot yoki xizmat sifatini yaxshilash mumkin bo‘ladi. Bunda innovatsion texnologiyalarni joriy etish, avtomatlashtirish darajasini oshirish va ish jarayonlarini optimallashtirish muhim rol o‘ynaydi. Shu bilan birga, jarayonlarni doimiy monitoring qilish va tahlil etish orqali ularning zaif tomonlarini aniqlash va bartaraf etish imkoniyati yaratiladi.

Axborot jarayonlari tashkilot faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, ular orqali ma‘lumotlar yig‘iladi, qayta ishlanadi va uzatiladi. Zamonaviy sharoitda axborot oqimlarini samarali boshqarish tashkilotning muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi, chunki to‘g‘ri va o‘z vaqtida olingan ma‘lumotlar asosida asoslangan qarorlar qabul qilinadi. Axborot jarayonlari nafaqat ichki faoliyatni muvofiqlashtirishga, balki tashqi muhit bilan samarali aloqalarni yo‘lga qo‘yishga ham xizmat qiladi.

Axborot bilan ishlashda uning aniqligi, ishonchliligi va dolzarbligi muhim ahamiyatga ega bo‘lib, noto‘g‘ri yoki kechikkan ma‘lumotlar noto‘g‘ri qarorlar qabul qilinishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli tashkilotlarda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish,

ma‘lumotlarni himoya qilish va tezkor almashinuvi uchun qulay sharoit yaratish zarur hisoblanadi. Axborot jarayonlarini samarali tashkil etish orqali boshqaruv tizimining moslashuvchanligi va tezkorligi oshadi.

Materiallar tashkilot faoliyatida moddiy asosni tashkil etadi va ular ishlab chiqarish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Xom ashyo, yarim tayyor mahsulotlar va boshqa moddiy resurslar mahsulot yaratish jarayonida bevosita ishtirok etadi va ularning sifati yakuniy mahsulot sifatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Materiallardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va resurslarni tejash imkonini beradi.

Materiallar bilan ishlashda ularni to‘g‘ri saqlash, tashish va hisobga olish muhim vazifa hisoblanadi, chunki noto‘g‘ri boshqaruv yo‘qotishlarga va ortiqcha xarajatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli zamonaviy logistika tizimlarini joriy etish, zahiralarni optimal darajada ushlab turish va ta‘minot zanjirini samarali boshqarish zarur bo‘ladi. Bu esa tashkilotning barqaror faoliyat yuritishini ta‘minlaydi.

Moliyaviy resurslar tashkilot faoliyatining iqtisodiy asosini tashkil etadi va ular orqali barcha jarayonlar moliyalashtiriladi. Pul mablag‘lari, investitsiyalar va boshqa moliyaviy manbalar tashkilotning rivojlanishi, kengayishi va yangi loyihalarni amalga oshirishida muhim rol o‘ynaydi. Moliyaviy resurslarni to‘g‘ri boshqarish tashkilotning barqarorligi va likvidligini ta‘minlash uchun zarurdir.

Moliyaviy boshqaruv jarayonida xarajatlarni rejalashtirish, daromadlarni oshirish va investitsiyalarni samarali yo‘naltirish muhim ahamiyatga ega. Agar moliyaviy resurslar noto‘g‘ri taqsimlansa, bu tashkilot faoliyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli moliyaviy nazoratni kuchaytirish va iqtisodiy tahlilni muntazam olib borish zarur hisoblanadi.

Intellektual resurslar zamonaviy iqtisodiyotda eng muhim omillardan biri sifatida qaraladi, chunki bilim, tajriba va innovatsiyalar tashkilotning raqobat ustunligini ta‘minlaydi. Xodimlarning bilim darajasi, ularning kasbiy tajribasi va ijodiy yondashuvi tashkilot rivojlanishining asosiy harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Intellektual resurslardan samarali foydalanish uchun tashkilotda o‘qitish va rivojlantirish tizimini yo‘lga qo‘yish, bilim almashinuvi muhitini yaratish va innovatsion g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlash muhimdir. Bu orqali yangi mahsulotlar yaratish, xizmatlar sifatini oshirish va bozor talablariga moslashish imkoniyati kengayadi.

Innovatsiyalar intellektual resurslarning eng muhim natijasi bo‘lib, ular orqali tashkilot yangi imkoniyatlarga ega bo‘ladi va o‘z faoliyatini takomillashtiradi. Innovatsion yondashuvlar ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilish, xarajatlarni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, faoliyat turi bo‘yicha ob‘ektlar sifatida ish jarayonlari, axborot jarayonlari, materiallar, moliyaviy va intellektual resurslar bir butun tizimni tashkil etadi va ularning o‘zaro uyg‘unligi tashkilotning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta‘minlaydi. Har bir ob‘ektni ilmiy asosda boshqarish va ularni doimiy ravishda takomillashtirib borish zamonaviy boshqaruvning muhim talabi hisoblanadi.

3.3. Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruhning vazifalari. Ichki yig‘ilish kun tartibiga o‘zgartirishlar

Boshqaruv kengashi tushunchasi va uning ahamiyati. Boshqaruv kengashi zamonaviy korporativ boshqaruv tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi va u aksiyadorlik jamiyatlarida strategik qarorlar qabul qilish, korxona faoliyatini nazorat qilish hamda manfaatdor tomonlar manfaatlarini himoya qilish funksiyalarini amalga oshiradi. Boshqaruv kengashi aksiyadorlar umumiy yig‘ilishi tomonidan saylanadi va korxonaning strategik rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi. Kengash tarkibiga tajribali mutaxassislar, mustaqil direktorlar va korxona rahbariyati vakillari kiradi. Kengash a‘zolari o‘z faoliyatlarida korxona va aksiyadorlar manfaatlarini birinchi o‘rnga qo‘yishlari shart.

Boshqaruv kengashining asosiy vazifalari strategik rejalashtirish, muhim investitsiya loyihalarini tasdiqlash, yuqori darajadagi rahbarlarni tayinlash va ular faoliyatini baholash, moliyaviy hisobotlarni ko‘rib chiqish va tasdiqlash, korporativ boshqaruv standartlariga rioya qilishni

nazorat qilish hamda risklarni boshqarishni ta‘minlashdan iborat. Kengash korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi va uning amalga oshirilishini nazorat qiladi. Investitsiya loyihalarining samaradorligi va xavfsizligi bo‘yicha xulosalar beradi.

Boshqaruv kengashi va ijroiya organi o‘rtasida vakolatlar taqsimoti aniq belgilanadi. Kengash strategik masalalar bilan shug‘ullanadi, ijroiya organi esa joriy faoliyatni boshqaradi. Bu taqsimot korporativ boshqaruvning samaradorligini oshiradi va vakolatlar to‘qnashuvining oldini oladi. Kengash ijroiya organining faoliyatini nazorat qiladi, lekin kundalik operativ boshqaruvga aralashmaydi.

Boshqaruv kengashining tarkibi va tuzilishi. Boshqaruv kengashining tarkibi korxonaning hajmi, faoliyat turining murakkabligi va aksiyadorlar talablariga qarab belgilanadi. Kengash a‘zolari soni odatda 5 dan 15 kishigacha bo‘ladi. Kichik korxonalarda kengash 5-7 kishidan, yirik transmilliy korporatsiyalarda esa 11-15 kishidan iborat bo‘lishi mumkin. Kengash tarkibining optimal tarkibi uning samarali ishlashini ta‘minlaydi.

Kengash tarkibida turli toifadagi a‘zolar bo‘lishi lozim. Ijrochi direktorlar korxonaning kundalik faoliyati haqida to‘liq ma‘lumot beradi. Mustaqil direktorlar tashqi nazar, ob‘ektiv baho va professional maslahatlar kiritadi. Aksiyadorlar vakillari egalik manfaatlarini ifodalaydi. Strategik investorlar uzoq muddatli rivojlanish istiqbollarini ko‘rib chiqadi.

Mustaqil direktorlar kengash tarkibida muhim rol o‘ynaydi. Ular korxona bilan doimiy ish haqi munosabatlarida bo‘lmagan, korxona faoliyatiga tashqi nazar bilan qaraydigan va professional tajribaga ega shaxslardir. Mustaqil direktorlar kengash qarorlarining ob‘ektivligi va shaffofligini ta‘minlaydi. Ular korporativ konfliktlarning oldini oladi va kichik aksiyadorlar manfaatlarini himoya qiladi.

3.4-jadval

Boshqaruv kengashi tarkibining optimal nisbati

A‘zo toifasi	Kichik korxona	O‘rta korxona	Yirik korxona
Ijrochi direktorlar	2 nafar	2-3 nafar	3-4 nafar
Mustaqil direktorlar	2 nafar	3-4 nafar	5-7 nafar

Aksiyadorlar vakillari	1-2 nafar	2 nafar	2-3 nafar
Jami	5-6 nafar	7-9 nafar	11-15 nafar

Kengash raisi kengash faoliyatini tashkil etadi, yig‘ilishlarni o‘tkazadi, kengash va ijroiya organi o‘rtasida aloqani ta‘minlaydi. Kengash raisining o‘rinbosari rais ishtirok etmagan taqdirda uning vazifalarini bajaradi. Kengash kotibi yig‘ilishlar protokollarini yuritadi, hujjatlar aylanishini nazorat qiladi va kengash a‘zolarini axborot bilan ta‘minlaydi.Boshqaruv kengashining vazifalari va funksiyalari. Boshqaruv kengashining vazifalari qonun hujjatlari, nizom va aksiyadorlar umumiy yig‘ilishi qarorlari bilan belgilanadi. Kengash vazifalarini strategik, nazorat va vakolatlar taqsimoti sohalariga bo‘lish mumkin.Strategik rejalashtirish sohasida kengash korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi, asosiy biznes yo‘nalishlarini belgilaydi va strategik maqsadlarga erishish dasturlarini tasdiqlaydi.

3.5-jadval

Boshqaruv kengashi vazifalarining tasnifi

Vazifa sohasi	Asosiy vazifalar	Amalga oshirish chastotasi
Strategik rejalashtirish	Uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqish, biznes rejani tasdiqlash, asosiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash	Yiliga 1-2 marta
Investitsiyalar	Katta loyihalarni tasdiqlash, byudjetni ko‘rib chiqish, aktivlar sotib olish yoki sotish	Choraklik yig‘ilishlarda
Kadrlar siyosati	Bosh direktorni tayinlash va lavozimidan ozod etish, uning ish haqini belgilash, rahbar kadrlar ehtiyotini shakllantirish	Zarurat bo‘yicha
Nazorat	Moliyaviy hisobotlarni tasdiqlash, ichki audit natijalarini ko‘rib chiqish, risklarni boshqarish	Choraklik va yillik
Korporativ boshqaruv	Dividend siyosatini belgilash, asosiy hujjatlarga o‘zgartirishlar kiritish, korporativ voqealarni tasdiqlash	Yillik yig‘ilishlarda

Kengash bozor tendensiyalarini tahlil qiladi, raqobat muhitini baholaydi va korxonaning raqobatbardoshligini oshirish choralarini ko‘rib chiqadi. Strategik rejalashtirish jarayonida kengash ijroiya organi bilan hamkorlik qiladi, lekin yakuniy qarorlar kengash tomonidan qabul qilinadi.

Investitsiyalar sohasida kengash katta hajmdagi investitsiya loyihalarini, yangi bozorlarga kirish dasturlarini, qo‘shilish va sotib olish bitimlarini ko‘rib chiqadi va tasdiqlaydi. Kengash loyihalarining moliyaviy samaradorligi, xavfliligi va strategik muvofiqligini baholaydi. Investitsiya qarorlari qabul qilinayotganda kengash ekspert xulosalarini, moliyaviy tahlillarni va bozor tadqiqotlarini o‘rganadi.

Kadrlar siyosati sohasida kengash bosh direktorni tayinlaydi, uning ish haqi va rag‘batlantirish tizimini belgilaydi, uning faoliyatini muntazam baholaydi. Zarurat bo‘lganda kengash bosh direktorni lavozimidan ozod etish huquqiga ega. Kengash yuqori rahbar kadrlar ehtiyotini shakllantirishni nazorat qiladi va ularning rivojlanish dasturlarini tasdiqlaydi.

Nazorat sohasida kengash korxonaning moliyaviy hisobotlarini, buxgalteriya hisobotlarini ko‘rib chiqadi va tasdiqlaydi. Ichki audit xizmati faoliyatini nazorat qiladi, audit komissiyasi bilan hamkorlik qiladi. Kengash korxona faoliyatidagi risklarni aniqlaydi va ularni boshqarish tizimini baholaydi. Korporativ boshqaruv standartlariga rioya qilishni nazorat qiladi.

Ma‘muriy guruh tushunchasi va uning vazifalari. Ma‘muriy guruh korxonaning kundalik faoliyatini boshqaruvchi rahbarlar guruhi hisoblanadi. U bosh direktor rahbarligida faoliyat yuritadi va korxonaning operativ boshqaruvi uchun javobgar. Ma‘muriy guruh tarkibiga bosh direktor, moliya direktori, operatsion direktor, marketing direktori, texnik direktor va boshqa funktsional rahbarlar kiradi. Guruh a‘zolari o‘z sohalarida to‘liq vakolatga ega va bosh direktorga to‘g‘ridan-to‘g‘ri hisobot beradi.

Ma‘muriy guruhning asosiy vazifalari korxonaning kundalik faoliyatini samarali tashkil etish, strategik rejalarini amalga oshirish, resurslarni optimal taqsimlash, xodimlarni boshqarish va nazorat qilish, moliyaviy samaradorlikni ta‘minlash hamda mijozlar bilan o‘zaro aloqalarni yaxshilashdan iborat. Guruh korxonaning operativ rejalarini ishlab chiqadi va ularning bajarilishini ta‘minlaydi. Ishlab chiqarish, sotish, marketing va boshqa operativ jarayonlarni muvofiqlashtiradi.

3.6-jadval.

Ma‘muriy guruh vazifalarining tasnifi

Vazifa yo‘nalishi	Asosiy vazifalar	Natijaviy ko‘rsatkichlar
Operativ boshqaruv	Kundalik faoliyatni tashkil etish, ish rejalarini tuzish, jarayonlarni optimallashtirish	Ishlab chiqarish hajmi, samaradorlik
Strategiya amalga oshirish	Kengash tasdiqlagan strategiyani bajarish, dasturlarni ishlab chiqish	Reja bajarilish darajasi
Moliyaviy boshqaruv	Byudjetni boshqarish, xarajatlarni nazorat qilish, foydani oshirish	Rentabellik, likvidlik
Kadrlar boshqaruvi	Xodimlarni ishga qabul qilish, o‘qitish, baholash	Xodimlar samaradorligi, aylanma
Mijozlar bilan ishlash	Sifatni nazorat qilish, shikoyatlarni ko‘rib chiqish, sodiqlikni oshirish	Mijozlar mamnuniyati

Ma‘muriy guruh va boshqaruv kengashi o‘rtasida o‘zaro aloqalar tizimi shakllantirilgan. Guruh kengashga muntazam hisobot beradi, kengash qarorlarini amalga oshiradi va kengash yig‘ilishlarida ishtirok etadi. Bosh direktor kengash va guruh o‘rtasidagi asosiy aloqa vositasidir. U kengashga operativ ma‘lumotlar yetkazib beradi va kengash qarorlarini guruh a‘zolariga tushuntiradi. Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruh o‘rtasidagi vakolatlar taqsimoti

3.7-jadval

Vakolatlar taqsimoti jadvali

Masala toifasi	Boshqaruv kengashi	Ma‘muriy guruh
Strategiya	Strategiyani ishlab chiqish va tasdiqlash	Strategiyani amalga oshirish
Byudjet	Byudjetni tasdiqlash	Byudjetni boshqarish va bajarish
Investitsiyalar	10% dan yuqori investitsiyalarni tasdiqlash	Kichik investitsiyalar, loyihalar tanlash
Kadrlar	Bosh direktorni tayinlash	Boshqa rahbarlarni tayinlash
Ish haqi	Bosh direktor ish haqini belgilash	Boshqa xodimlar ish haqini belgilash
Operativ qarorlar	Ishtirok etmaydi	To‘liq vakolatga ega
Hisobotlar	Moliyaviy hisobotlarni tasdiqlash	Hisobotlarni tayyorlash

Boshqaruv kengashi va maʻmuriy guruh oʻrtasidagi vakolatlar taqsimoti korporativ boshqaruvning samaradorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu taqsimot qonun hujjatlari, korxona nizomi va ichki hujjatlar bilan belgilanadi. Vakolatlar aniq taqsimlangan taqdirda qarorlar qabul qilish tezligi oshadi, javobgarlik aniq boʻladi va boshqaruv samaradorligi yuqori darajada boʻladi.

Kengash strategik masalalar bilan shugʻullanadi, guruh esa operativ boshqaruvni amalga oshiradi. Kengash korxonaning uzoq muddatli rivojlanish yoʻnalishlarini belgilaydi, guruh esa bu yoʻnalishlarda harakat qiladi. Kengash nazorat funksiyasini bajaradi, guruh esa bajaruvchi funksiyani amalga oshiradi. Bu taqsimot "tekshirish va balans" tamoyiliga asoslanadi va korporativ boshqaruvning ishonchliligini oshiradi.

Vakolatlar chegarasini belgilashda muammolar yuzaga kelishi mumkin. Baʻzi masalalar chegaraviy xarakterga ega va ularni hal qilish uchun kengash va guruh oʻrtasida muvofiqlashtirish talab etiladi. Bunday hollarda ishchi guruhlar yoki komissiyalar tuziladi, ular masalani chuqur oʻrganib, takliflar ishlab chiqadi. Kengash va guruh oʻrtasidagi ochiq muloqot va ishonchli aloqalar vakolatlar toʻqnashuvining oldini oladi.

Ichki yigʻilish kun tartibi va uning ahamiyati. Ichki yigʻilish boshqaruv kengashi yoki maʻmuriy guruhning muntazam yigʻilishi hisoblanadi va u korxona faoliyatini muvofiqlashtirish, muhim masalalarni koʻrib chiqish va qarorlar qabul qilish uchun tashkil etiladi. Ichki yigʻilish kun tartibi yigʻilishning samaradorligini belgilovchi asosiy hujjatdir. Kun tartibi yigʻilishdan oldin shakllantiriladi va barcha ishtirokchilarga yuboriladi.

Ichki yigʻilish kun tartibining asosiy elementlari yigʻilish mavzusi, koʻrib chiqiladigan masalalar roʻyxati, har bir masala boʻyicha maʻlumot tayyorlovchi shaxslar, kerakli hujjatlar va materiallar, rejalashtirilgan vaqt, shuningdek qoʻshimcha masalalar boʻlimidan iborat. Kun tartibi aniq va tizimli tuzilishi lozim, chunki bu yigʻilish samaradorligini taʻminlaydi.

3.8-jadval

Ichki yig‘ilish kun tartibining optimal tuzilishi

Tartib raqami	Bo‘lim nomi	Vaqt ajratilishi	Maqsadi
1	Yig‘ilishni ochish	5 daqiqa	Rais salomi, ishtirokchilar tanishtirilish
2	Oldingi yig‘ilish protokolini tasdiqlash	10 daqiqa	Vazifalar bajarilishi tekshiriladi
3	Asosiy masalalar	60-80% vaqt	Strategik va muhim operativ masalalar
4	Ma‘lumot berish	15-20% vaqt	Joriy holat, bozor tendensiyalari
5	Qo‘shimcha masalalar	10-15% vaqt	Tezkor masalalar, shikoyatlar
6	Yig‘ilishni yopish	5 daqiqa	Xulosalar, vazifalar belgilash

Asosiy masalalar bo‘limida kun tartibiga kiritilgan eng muhim masalalar ko‘rib chiqiladi. Bu masalalar oldindan tayyorgarlik ko‘rilgan, kerakli hujjatlar va tahlillar tayyorlangan bo‘lishi lozim. Har bir masala bo‘yicha ma‘lumot beruvchi shaxs aniq belgilanadi va uning chiqish vaqti chegaralangan. Bu yig‘ilishni samarali o‘tkazishga imkon beradi.

Ichki yig‘ilish kun tartibiga o‘zgartirishlar kiritish. Ichki yig‘ilish kun tartibiga o‘zgartirishlar kiritish zaruriyati turli sabablarga ko‘ra yuzaga kelishi mumkin. Bo‘g‘liq masalalar paydo bo‘lishi, favqulodda vaziyatlar yuz berishi, ma‘lumot yetishmasligi yoki ishtirokchilarning takliflari kun tartibini o‘zgartirishni talab qilishi mumkin. O‘zgartirishlar qoidalar asosida va qonuniy tartibda amalga oshirilishi lozim.

3.9-jadval

O‘zgartirishlar turlari va ularni kiritish tartibi

O‘zgartirish turi	Sababi	Kiritish tartibi	Kim tasdiqlaydi
Mavzuni o‘zgartirish	Kengash raisi taklifi	Yig‘ilishdan oldin	Kengash raisi
Masalani olib tashlash	Ma‘lumot yetishmasligi	Yig‘ilish boshlanishidan oldin	Kengash raisi
Masalani qo‘shish	Tezkor zarurat	Yig‘ilishdan oldin yoki yig‘ilishda	Kengash raisi yoki a‘zolar ko‘pchiligi

Ketma-ketlikni o‘zgartirish	Masalalar bog‘liqligi	Yig‘ilishda	Ishtirokchilar roziligi bilan
Vaqtini o‘zgartirish	Texnik sabablar	Oldindan xabar qilish	Kengash raisi

Kun tartibiga o‘zgartirishlar kiritish jarayoni aniq tartibga solingan. Yig‘ilishdan oldin o‘zgartirishlar kiritilishi uchun kengash raisi yoki kotibi taklif beradi, taklif barcha ishtirokchilarga yuboriladi va ularning fikri olinadi. Zaruriyat bo‘lsa, masalalar muhimlik darajasi bo‘yicha saralanadi va vaqt taqsimoti o‘zgartiriladi.

Yig‘ilish jarayonida kun tartibiga o‘zgartirishlar kiritilishi ham mumkin. Ishtirokchi kun tartibiga o‘zgartirish kiritish taklifi bilan chiqishi lozim. Taklif asoslantirilishi va kengash a‘zolari ko‘pchiligining roziligi bilan qabul qilinishi kerak. O‘zgartirishlar protokolga yozib qo‘yiladi va barcha ishtirokchilar imzolaydi.

O‘zgartirishlar kiritishda quyidagi tamoyillarga rioya qilish lozim:

❖ Ochilik va shaffoflik tamoyili — barcha ishtirokchilar o‘zgartirishlar sababini bilishi kerak

❖ Vaqt tejash tamoyili — o‘zgartirishlar yig‘ilish samaradorligiga ta‘sir qilmasligi lozim

❖ Muhimlik tamoyili — eng muhim masalalar birinchi o‘rinda ko‘rib chiqilishi kerak

❖ Hujjatlashtirish tamoyili — barcha o‘zgartirishlar yozma ravishda rasmiylashtirilishi kerak

Ichki yig‘ilish samaradorligini oshirish usullari. Ichki yig‘ilish samaradorligi kun tartibining to‘g‘ri tuzilishi, ishtirokchilarning tayyorgarligi, vaqtning samarali boshqarilishi va qarorlar qabul qilish sifatiga bog‘liq. Samarali yig‘ilish aniq maqsadga ega, tayyorgarlik ko‘rilgan, ishtirokchilar faal qatnashgan va aniq natijalar bilan yakunlangan yig‘ilishdir.

3.10-jadval

Ichki yig‘ilish samaradorligini ta‘minlash usullari

Usul	Tavsif	Amalga oshirish tartibi
Oldindan tayyorgarlik	Barcha hujjatlar va tahlillar tayyorlanadi	Yig‘ilishdan 5-7 kun oldin materiallar yuboriladi
Vaqt boshqaruvi	Har bir masala uchun aniq	Taymerdan foydalanish,

	vaqt belgilanadi	moderatsiya
Faol ishtirok	Barcha ishtirokchilarning fikri eshitiladi	Mavzular almashinuvi, so‘rovlar
Texnik qo‘llab-quvvatlash	Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish	Video-konferensiya, taqdimotlar
Hujjatlashtirish	Barcha qarorlar va vazifalar qayd etiladi	Protokol yuritish, topshiriqlar tizimi
Nazorat	Vazifalar bajarilishi kuzatiladi	Keyingi yig‘ilishda tekshirish

Yig‘ilishdan oldin kengash kotibi yoki tayinlangan shaxs barcha kerakli hujjatlarni to‘playdi, tahlillarni tayyorlaydi va ishtirokchilarga yuboradi. Ishtirokchilar materiallarni o‘rganib, takliflar tayyorlaydi. Bu yig‘ilishda chuqur va samarali muhokama o‘tkazishga imkon beradi.

Yig‘ilish jarayonida kengash raisi yoki moderatori vaqt nazoratini amalga oshiradi, muhokamani yo‘naltiradi, keraksiz tortishuvlarning oldini oladi. Har bir masala bo‘yicha aniq qaror qabul qilinadi yoki keyingi yig‘ilishga qoldiriladi. Vazifalar ijrochilar va muddatlari bilan belgilanadi.

Yig‘ilishdan so‘ng protokol 2-3 kun ichida tayyorlanadi va barcha ishtirokchilarga yuboriladi. Belgilangan vazifalar nazorat qilinadi va ularning bajarilishi keyingi yig‘ilishda ko‘rib chiqiladi. Bu yig‘ilish samaradorligini oshiradi va vazifalar bajarilishini ta‘minlaydi.

Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruh korporativ boshqaruv tizimining ajralmas tarkibiy qismlaridir. Ular o‘rtasidagi vakolatlar aniq taqsimlangan, o‘zaro hamkorlik va nazorat mexanizmlari shakllantirilgan. Ichki yig‘ilishlar boshqaruv samaradorligini ta‘minlaydigan muhim vositadir. Kun tartibiga o‘zgartirishlar qoidalar asosida va shaffof tartibda kiritiladi.

Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruhning samarali faoliyati korxonaning raqobatbardoshligini, barqarorligini va uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlaydi. Korporativ boshqaruv standartlariga rioya qilish, ochiq muloqot va ishonchli aloqalar kengash va guruh o‘rtasidagi vakolatlar to‘qnashuvining oldini oladi va korxona manfaatlarini samarali himoya qilishga imkon beradi.

Nazorat savollari:

1. Faoliyat turi bo‘yicha boshqaruv ob‘ektlari deganda nimalar tushuniladi va ularning tashkilot samaradorligiga ta‘siri qanday izohlanadi?
2. Ish jarayonlarini samarali tashkil etish uchun qanday omillar muhim hisoblanadi va ular natijadorlikka qanday ta‘sir ko‘rsatadi?
3. Axborot jarayonlarini boshqarishda ma‘lumotlarning aniqligi va tezkorligi nima sababdan muhim hisoblanadi?
4. Material resurslardan oqilona foydalanish ishlab chiqarish xarajatlari va mahsulot sifatiga qanday ta‘sir qiladi?
5. Moliyaviy resurslarni samarali boshqarish tashkilot barqarorligi va rivojlanishida qanday rol o‘ynaydi?
6. Intellektual resurslar va innovatsiyalar tashkilotning raqobatbardoshligini oshirishda qanday ahamiyat kasb etadi?
7. Faoliyat turi bo‘yicha turli ob‘ektlar o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik tashkilot boshqaruvida qanday ahamiyat kasb etadi va bu uyg‘unlik qanday ta‘minlanadi?

IV BOB. TASHKILOT FAOLIYATI SIFATINI TAKOMILLASHTIRISHDA BOSHQARUV XODIMLARINING ISHTIROKI

4.1. Tashkilotning faoliyatini takomillashtirishda boshqaruv xodimlarining ahamiyati.

4.2. Jamoaviy boshqaruv tushunchasi va uning mazmuni. Boshqaruv xodimlarini o‘qitish.

4.3. Boshqaruvchilar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruhning vazifalari.

4.1. Tashkilotning faoliyatini takomillashtirishda boshqaruv xodimlarining ahamiyati

Tashkilot faoliyatini takomillashtirish jarayonida boshqaruv xodimlarining o‘rni nihoyatda muhim bo‘lib, ular strategik yo‘nalishlarni belgilash, resurslarni samarali taqsimlash va umumiy natijadorlikni oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki aynan ular orqali tashkilotning maqsadlari amaliy faoliyatga aylantiriladi va real natijalarga erishiladi.

Boshqaruv xodimlari tashkilotning rivojlanish strategiyasini ishlab chiqishda muhim subyekt sifatida namoyon bo‘ladi, ular tashqi muhitni chuqur tahlil qiladi, bozor tendensiyalarini o‘rganadi va tashkilot uchun eng maqbul rivojlanish yo‘nalishlarini aniqlaydi, bu esa uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Tashkilot faoliyatini takomillashtirishda boshqaruv xodimlari mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali choralarni ishlab chiqadi, shu orqali ichki jarayonlarning uzluksizligini ta‘minlaydi va ish samaradorligini oshiradi.

Boshqaruv xodimlarining muhim vazifalaridan biri xodimlarni to‘g‘ri yo‘naltirish va ularning mehnat faoliyatini muvofiqlashtirishdan iborat bo‘lib, bu orqali jamoada uyg‘unlik va samarali hamkorlik muhitini shakllantirish mumkin bo‘ladi.

Ular tashkilot ichida kommunikatsiya jarayonlarini rivojlantiradi va axborot almashinuvi samaradorligini oshiradi, natijada qarorlar qabul qilish jarayoni tezlashadi va aniqligi ortadi.

Boshqaruv xodimlari motivatsiya tizimini shakllantirish orqali xodimlarning ishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni yuqori natijalarga erishishga undaydi va tashkilot maqsadlariga erishishda faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi. Tashkilot faoliyatini takomillashtirish jarayonida boshqaruv xodimlari o‘qitish va rivojlantirish dasturlarini tashkil etadi, bu esa xodimlarning bilim va ko‘nikmalarini oshirish orqali umumiy samaradorlikni kuchaytiradi.

Boshqaruv xodimlari innovatsion yondashuvlarni joriy etishda muhim rol o‘ynaydi, ular yangi g‘oyalarni qo‘llab-quvvatlaydi va zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish orqali tashkilot faoliyatini modernizatsiya qiladi. Ular resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi va har bir resursning maksimal darajada samarali ishlatilishini nazorat qiladi, bu esa xarajatlarni kamaytirish va foydani oshirishga yordam beradi.

Boshqaruv xodimlari qaror qabul qilish jarayonida mas‘uliyatni o‘z zimmasiga oladi va har bir qarorning oqibatlarini oldindan baholaydi, bu esa risklarni kamaytirish va barqaror rivojlanishni ta‘minlashga xizmat qiladi. Tashkilot faoliyatini takomillashtirishda boshqaruv xodimlari nazorat funksiyasini amalga oshiradi va bajarilgan ishlar natijalarini doimiy ravishda tahlil qiladi, bu esa kamchiliklarni aniqlash va ularni o‘z vaqtida bartaraf etish imkonini beradi.

Boshqaruv xodimlari jamoada ijobiy ijtimoiy-psixologik muhitni yaratadi va xodimlar o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi, bu esa mehnat unumdorligining oshishiga olib keladi. Ular tashkilotning ichki tizimlarini takomillashtirish orqali ish jarayonlarini optimallashtiradi va ortiqcha byurokratik to‘siqlarni kamaytiradi, natijada faoliyat yanada samarali tashkil etiladi.

Boshqaruv xodimlari strategik va operativ boshqaruvni uyg‘unlashtirish orqali tashkilotning kundalik faoliyati va uzoq muddatli rivojlanishini bir vaqtning o‘zida ta‘minlaydi. Ular tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga tezkor moslashish qobiliyatiga ega bo‘lishi kerak, chunki zamonaviy sharoitda raqobat kuchayib bormoqda va moslashuvchanlik muvaffaqiyatning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Boshqaruv xodimlari tashkilotning imidjini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki ularning qarorlari va faoliyati tashkilotning obro‘siga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Ular ichki va tashqi manfaatdor tomonlar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yadi va bu orqali tashkilotning rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratadi.

Boshqaruv xodimlari faoliyatni takomillashtirish jarayonida innovatsion fikrlashni rivojlantiradi va xodimlarni yangicha yondashuvlarni qo‘llashga undaydi. Ular tashkilotning barqaror rivojlanishini ta‘minlash uchun uzoq muddatli rejalashtirishni amalga oshiradi va kelajakdagi imkoniyatlarni oldindan belgilaydi.

Umuman olganda, boshqaruv xodimlari tashkilot faoliyatini takomillashtirishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi bo‘lib, ularning bilim, tajriba va professional yondashuvi tashkilot muvaffaqiyatining eng muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Boshqaruv xodimlari tashkilot faoliyatini tashkil etuvchi, resurslarni samarali qo‘llashni ta‘minlaydigan va maqsadlarga erishish uchun qarorlar qabul qiluvchi mutaxassislar guruhi hisoblanadi. Ular tashkilotning "miyasi" vazifasini bajaradi va barcha jarayonlarni muvofiqlashtiradi. Boshqaruv xodimlari o‘z faoliyatlarida professional bilim, tajriba va boshqaruv ko‘nikmalarini qo‘llaydi.

Zamonaviy boshqaruvda boshqaruv xodimlarining roli tobora oshib bormoqda. Globalizatsiya, raqamli transformatsiya va raqobatning kuchayishi boshqaruv xodimlaridan yangi talablar qo‘yadi. Ular nafaqat amaldagi jarayonlarni boshqarishi, balki innovatsiyalarni joriy etishi, o‘zgarishlarni boshqarishi va jamoani rivojlantirishi lozim.

Boshqaruv xodimlari faoliyatining samaradorligi to‘g‘ridan-to‘g‘ri tashkilot natijalariga ta‘sir qiladi. Samarali boshqaruv xodimlari ishchi samaradorligini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi, mijozlar mamnuniyatini ta‘minlaydi va tashkilot raqobatbardoshligini oshiradi. Tadqiqotlar ko‘rsatishicha, boshqaruv sifatining 10% oshishi ishchi samaradorligini 20-25% oshiradi.

Boshqaruv xodimlari turli mezonlar bo‘yicha tasniflanadi. Lavozim darajasi, funksional yo‘nalishi va mas‘uliyat doirasi bo‘yicha tasnif eng keng tarqalgan.

4.1- jadval

Xodimlarning lavozim darajasi bo‘yicha tasnifi

Daraja	Lavozimlar	Asosiy vazifalar	Xodimlar soni (o‘rtacha)
Yuqori boshqaruv	Bosh direktor, vitse-prezidentlar	Strategiya, korporativ boshqaruv, tashqi aloqalar	3-7 nafar
O‘rta boshqaruv	Departament direktorlari, filial boshliqlari	Strategiyani amalga oshirish, bo‘lim boshqaruvi	10-30 nafar
Pastki boshqaruv	Bo‘lim boshliqlari, ustalar	Operativ boshqaruv, kundalik nazorat, ishchi guruhlari	50-200 nafar

4.2-jadval

Funktsional yo‘nalish bo‘yicha tasnifi

Yo‘nalish	Asosiy vazifalar	Kerakli kompetensiyalar
Umumiy boshqaruv	Strategiya, rejalashtirish, nazorat	Tizimli fikrlash, qaror qabul qilish
Moliyaviy boshqaruv	Byudjet, hisobot, investitsiyalar	Moliyaviy tahlil, xarajat nazorati
Kadrlar boshqaruvi	Ishga qabul, o‘qitish, baholash	Kommunikatsiya, motivatsiya
Marketing boshqaruvi	Bozor tadqiqoti, reklama, sotish	Innovatsion fikrlash, mijozlarga yo‘naltirish
Ishlab chiqarish boshqaruvi	Texnologiya, sifat, zaxira	Texnik bilim, optimallashtirish
Axborot texnologiyalari	IT tizimlari, raqamli transformatsiya	Texnik bilim, innovatsiyalar

Boshqaruv xodimlari tashkilot faoliyatini takomillashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Ularning ahamiyati quyidagi sohalarda namoyon bo‘ladi:

-strategik rejalashtirishda, boshqaruv xodimlari tashkilotning uzoq muddatli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi. Ular bozor imkoniyatlarini tahlil qiladi, raqobat muhitini baholaydi, risklarni bashorat qiladi va strategik rejalar ishlab chiqadi. Samarali strategik rejalashtirish tashkilotning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi.

-resurslarni boshqarishda, boshqaruv xodimlari inson, moliyaviy, materiall va axborot resurslarini samarali taqsimlaydi. Resurslardan optimal foydalanish xarajatlarni kamaytiradi va samaradorlikni oshiradi. Boshqaruv xodimlari resurslarni boshqarishda zamonaviy usullar va texnologiyalarni qo‘llaydi.

-innovatsiyalarni joriy etishda, boshqaruv xodimlari tashkilotda innovatsion muhit yaratadi. Ular yangi g‘oyalarni rag‘batlantiradi, innovatsion loyihalarni qo‘llab-quvvatlaydi va texnologik yangilanishlarni boshqaradi. Innovatsiyalar tashkilotning raqobatbardoshligini oshiradi va yangi bozorlarga kirish imkonini beradi.

-o‘zgarishlarni boshqarishda, zamonaviy biznes muhitida o‘zgarishlar doimiy xarakterga ega. Boshqaruv xodimlari o‘zgarishlarni bashorat qiladi, ularga tayyorgarlik ko‘radi va samarali boshqaradi. O‘zgarishlarni boshqarish qobiliyati tashkilotning moslashuvchanligini va hayotchanligini ta‘minlaydi.

Samarali boshqaruv xodimlari turli kompetensiyalarga ega bo‘lishi lozim. Bu kompetensiyalar texnik, gumanitar va ijtimoiy sohalarni qamrab oladi.

4.3-jadval

Boshqaruv xodimlari kompetensiyalari

Kompetensiya guruhi	Tarkibiy qismlar	O‘qitish usullari
Professional bilim	Iqtisodiyot, menejment, marketing, moliya	Akademik ta‘lim, kasbiy tayyorlash
Boshqaruv ko‘nikmalari	Rejalashtirish, tashkil etish, nazorat, rag‘batlantirish	Amaliy mashg‘ulotlar, simulyatsiyalar
Kommunikativ qobiliyatlar	Muloqot, muzokaralar, taqdimotlar	Treninglar, rol o‘yinlari
Axborot kompetensiyalari	IT, raqamli texnologiyalar, tahlil	Kurslar, onlayn ta‘lim
Liderlik sifatlari	Vision, inspiratsiya, jamoani boshqarish	Mentorlik, amaliyot
Innovatsion fikrlash	Kreativlik, tanqidiy fikrlash, muammolarni yechish	Miya shturmi, loyiha ishlari

Boshqaruv xodimlari samaradorligini baholash tizimi shakllantirilgan. Baholash mezonlari aniq belgilanadi va muntazam amalga oshiriladi. Baholash tizimi quyidagicha bo`ladijadvalda ko‘rsatilgan.

4.4-jadval

Boshqaruv xodimlari samaradorligini baholash tizimi

Baholash yo‘nalishi	Mezonlar	Chastotasi	Natijalar qo‘llanilishi
Maqsadlarga erishish	KPI, reja bajarilishi	Choraklik	Rag‘batlantirish, o‘qitish
Kompetensiyalar	Bilim, ko‘nikmalar, sifatlar	Yillik	Karyera rivojlanishi, o‘qitish
Xulq-atvor	Liderlik, jamoa ishi, innovatsiyalar	Yillik	Rag‘batlantirish, jazo
360 daraja baholash	Yuqori, teng, pastki baho	Yillik	Umumiy rivojlanish
Ish natijalari	Samaradorlik, foyda, sifat	Choraklik	Bonuslar, lavozim oshirish

Boshqaruv xodimlarini rivojlantirish uzluksiz jarayondir, u o‘qitish, amaliyot, mentorlik va karyera rivojlanishini o‘z ichiga oladi.

4.5-jadval

Boshqaruv xodimlarini rivojlantirish dasturlari

Dastur turi	Mazmuni	Davomiyligi	Natijalar
Induksion dastur	Yangi boshqaruvchilar uchun asoslar	1-3 oy	Tez moslashish, xatolarni kamaytirish
Kasbiy o‘qitish	Chuqur bilim va ko‘nikmalar	6-12 oy	Professional o‘sish
Liderlik dasturi	Strategik fikrlash, o‘zgarishlarni boshqarish	12-18 oy	Liderlik sifatlari
Mentorlik	Tajribali boshqaruvchi bilan ishlash	6-12 oy	Amaliy tajriba, tarmoq
Xalqaro rotatsiya	Boshqa mamlakatda ishlash	12-24 oy	Global ko‘nikmalar
MBA dasturlari	Biznes boshqaruvi magistri	18-24 oy	Strategik kompetensiyalar

Boshqaruv xodimlarining asosiy ahamiyati bir nechta asosiy yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi: birinchidan, ular strategik maqsadlar va KPIlarni aniqlaydi, bu esa har bir bo‘linma va xodim faoliyatini o‘lchash va baholash imkonini beradi.

Masalan, ishlab chiqarish bo‘linmasida mahsulot nuqsoni 10% bo‘lsa, boshqaruv xodimlari KPIlar orqali bu ko‘rsatkichni 5–6% ga kamaytirish choralarini ishlab chiqadi. KPIlar shuningdek, xodimlarning ish samaradorligini, muddatga rioya qilishini, resurslardan foydalanish samaradorligini va mijozlar qoniqishini kuzatishda muhim vosita hisoblanadi.

Ikkinchidan, boshqaruv xodimlari jarayonlarni standartlashtirish orqali tashkilot faoliyatini samarali qiladi. Standartlashtirilgan yo‘riqnoma, reglament va xizmat ko‘rsatish standartlari xodimlar uchun aniq tartib yaratadi, ma‘lumotlarni qayta ishlashni tezlashtiradi, xatolar va tushunmovchiliklarni kamaytiradi, shuningdek, ichki nazoratni kuchaytiradi. Shu bilan birga, jarayonlarni standartlashtirish tashkilotning yangi xodimlarini tezroq moslashtirishga yordam beradi, ularning vazifalarni osonroq tushunishiga imkon yaratadi.

Uchinchidan, boshqaruv xodimlari resurslarni rejalashtirish va taqsimlash orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Moliyaviy, moddiy va inson resurslarini oqilona taqsimlash ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi, jarayonlarni optimallashtiradi va bo‘linmalar o‘rtasidagi ish muvofiqligini yaxshilaydi. Shu bilan birga, samarali resurs taqsimoti xodimlarning ish yukini adolatli taqsimlashga yordam beradi, bu esa ularning ishga qoniqishini oshiradi.

To‘rtinchidan, boshqaruv xodimlari risklarni aniqlash va boshqarish vazifasini bajaradi. Har bir bo‘linma va jarayon uchun potentsial xavf-xatarlar oldindan tahlil qilinadi, ularni kamaytirish va oldini olish choralari ishlab chiqiladi. Masalan, mijozlar shikoyatlari, ishlab chiqarishdagi texnik nosozliklar yoki hujjatlarni noto‘g‘ri yuritish kabi risklar boshqaruv xodimlari tomonidan aniqlanadi va ularga qarshi strategiyalar ishlab chiqiladi.

Beshinchidan, boshqaruv xodimlari xodimlarni rag‘batlantirish va motivatsiya tizimini shakllantirish orqali tashkilot ichidagi faoliyatni

yanada samarali qiladi. Rag‘batlantirish tizimi xodimlarning tashabbuskorligini oshiradi, innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqishga rag‘batlantiradi va mas‘uliyatni kuchaytiradi. Masalan, yuqori natijaga erishgan bo‘linmalar bonus yoki mukofot bilan taqdirlanadi, bu esa xodimlarning ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshiradi.

Shuningdek, boshqaruv xodimlarining ahamiyati tashkilotda data-driven yondashuvni joriy etishda ham ko‘rinadi. Rahbarlar qarorlarni his-tuyg‘u yoki taxminlarga emas, balki statistik ma‘lumotlar, KPIlar, audit natijalari va ichki hisobotlar asosida qabul qiladi. Bu qarorlarning sifatini oshiradi, muammolarni tez aniqlash va bartaraf etishga imkon beradi hamda tashkilotning barqaror ishlashini ta‘minlaydi.

Boshqaruv xodimlari tashkilot ichidagi doimiy takomillashtirish madaniyatini shakllantiradi. Ular jarayonlarni tahlil qiladi, muammolarni ildiz sababigacha aniqlaydi va takomillashtirish tashabbuslarini amalga oshiradi. Shu bilan birga, ular xodimlar o‘rtasida hamkorlik, shaffoflik va mas‘uliyatni oshiradi, qarorlarni amalga oshirish jarayonini tizimlashadi va natijalarni o‘lchash imkonini yaratadi.

Umuman olganda, boshqaruv xodimlari tashkilot faoliyatini takomillashtirishda markaziy ahamiyatga ega bo‘lib, ularning strategik va operativ qarorlari tashkilot ichida sifatni oshirish, ish samaradorligini kuchaytirish, xodimlarning mas‘uliyatini oshirish va mijozlar qoniqishini yaxshilashda beqiyos ahamiyatga ega.

Boshqaruv xodimlari faoliyati tashkilotning uzoq muddatli barqarorligi, raqobatbardoshligi va innovatsion rivojlanishining kafolati hisoblanadi.

Boshqaruv xodimlarining asosiy ahamiyati quyidagi yo‘nalishlarda namoyon bo‘ladi.

Tashkilot faoliyatini samarali boshqarish va uni izchil rivojlantirishda strategik maqsadlarni to‘g‘ri belgilash muhim ahamiyat kasb etadi, chunki aynan ushbu maqsadlar tashkilotning uzoq muddatli yo‘nalishini aniqlab beradi va barcha jarayonlar hamda resurslar shu yo‘nalishda safarbar etiladi. Strategik maqsadlar aniq, o‘lchab bo‘ladigan va erishish mumkin bo‘lgan shaklda ifodalangan taqdirdagina ular amaliy natijaga olib keladi, aks holda ular faqat

umumiy yo‘nalish sifatida qolib ketadi va boshqaruv samaradorligiga yetarli ta‘sir ko‘rsata olmaydi.

Strategik maqsadlar bilan uzviy bog‘liq holda KPI ko‘rsatkichlarini ishlab chiqish tashkilot boshqaruvida muhim vosita sifatida xizmat qiladi, chunki KPIlar orqali har bir bo‘linma va xodim faoliyatining natijadorligi aniq mezonlar asosida baholanadi. Bu ko‘rsatkichlar orqali tashkilot o‘z oldiga qo‘ygan maqsadlarga qanchalik yaqinlashayotganini baholash imkoniyati yaratiladi va zarur hollarda boshqaruv qarorlarini qayta ko‘rib chiqish imkonini beradi.

KPI tizimi boshqaruv xodimlariga faoliyatni tizimli ravishda nazorat qilish imkonini beradi, chunki har bir jarayon va natija aniq ko‘rsatkichlar orqali o‘lchanadi va tahlil qilinadi. Bu esa subyektiv baholashdan voz kechib, obyektiv va dalillarga asoslangan boshqaruv tizimini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, KPIlar xodimlar uchun ham aniq maqsad va vazifalarni belgilab beradi, natijada ular o‘z faoliyatini yanada mas‘uliyat bilan amalga oshiradi.

Masalan, ishlab chiqarish jarayonida mahsulot nuqsonlari darajasi muhim ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi va agar ushbu ko‘rsatkich yuqori darajada bo‘lsa, bu ishlab chiqarish samaradorligining pastligini anglatadi. Bunday vaziyatda boshqaruv xodimlari muammoning sabablarini chuqur tahlil qiladi, texnologik jarayonlarni qayta ko‘rib chiqadi va sifat nazoratini kuchaytirish orqali nuqsonlar darajasini kamaytirishga qaratilgan chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Natijada, mahsulot sifati yaxshilanadi va tashkilotning bozor raqobatbardoshligi ortadi.

KPIlar nafaqat ishlab chiqarish natijalarini, balki muddatlarga rioya qilish darajasini ham nazorat qilish imkonini beradi, bu esa loyihalarning o‘z vaqtida bajarilishini ta‘minlashda muhim ahamiyatga ega. Muddatlarga amal qilinishi tashkilotning ichki intizomini mustahkamlaydi va mijozlar bilan munosabatlarda ishonchni oshiradi, chunki vaqtida bajarilgan ishlar har doim yuqori baholanadi.

Shuningdek, KPIlar resurslardan foydalanish samaradorligini baholashda ham muhim vosita hisoblanadi, chunki ular orqali moddiy, moliyaviy va inson resurslarining qanchalik oqilona ishlatilayotgani

aniqlanadi. Agar resurslardan foydalanishda samarasizlik aniqlansa, boshqaruv xodimlari ushbu kamchiliklarni bartaraf etish uchun tegishli choralarni ko‘radi va bu orqali umumiy samaradorlikni oshiradi.

Mijozlar qoniqishi darajasini aniqlash ham KPI tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi, chunki zamonaviy bozor sharoitida mijozlarning fikri tashkilot muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Mijozlarning ehtiyojlarini qondirish darajasini muntazam o‘rganish va tahlil qilish orqali tashkilot o‘z xizmat yoki mahsulotlarini yanada takomillashtirishi mumkin bo‘ladi.

Jarayonlarni standartlashtirish esa tashkilot faoliyatini tartibga solish va uni yanada samarali qilishning muhim vositalaridan biri hisoblanadi, chunki standartlar orqali har bir xodim uchun aniq qoidalar va tartiblar belgilanadi. Bu esa ish jarayonlarining izchil va barqaror amalga oshirilishini ta‘minlaydi hamda tasodifiy xatolar ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi.

Standartlashtirish jarayonida yo‘riqnomalar, reglamentlar va xizmat ko‘rsatish standartlari ishlab chiqiladi, ular xodimlar uchun amaliy qo‘llanma vazifasini bajaradi va har bir jarayonni qanday amalga oshirish kerakligini aniq ko‘rsatib beradi. Bu esa ishni bajarishda noaniqliklarni bartaraf etadi va xodimlarning ishga bo‘lgan ishonchini oshiradi.

Jarayonlarning standartlashtirilishi ichki nazorat tizimini kuchaytiradi, chunki har bir faoliyat aniq me‘yorlar asosida baholanadi va og‘ishlar tezda aniqlanadi. Bu esa kamchiliklarni o‘z vaqtida bartaraf etish va kelgusida ularning takrorlanishining oldini olish imkonini beradi.

Standartlashtirish yangi xodimlarni ish jarayoniga tez moslashtirishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki ular uchun tayyor yo‘riqnomalar va aniq tartiblar mavjud bo‘ladi. Natijada, yangi xodimlar qisqa vaqt ichida ish jarayonini o‘zlashtiradi va umumiy faoliyatga tezda qo‘shilib ketadi.

Bundan tashqari, standartlashtirish bo‘linmalar o‘rtasidagi hamkorlikni ham yaxshilaydi, chunki barcha bo‘limlar yagona qoidalar asosida faoliyat yuritadi va bu esa o‘zaro tushunmovchiliklarning oldini

oladi. Natijada, tashkilot ichida muvofiqlashtirilgan va uyg‘un faoliyat shakllanadi.

Jarayonlarni standartlashtirish orqali ishlarning ortiqcha murakkabligi kamayadi va ularning bajarilishi soddalashadi, bu esa vaqtni tejash va samaradorlikni oshirishga olib keladi. Shu bilan birga, standartlar asosida ishlash xodimlarda mas‘uliyat hissini oshiradi va ularni belgilangan me‘yorlarga amal qilishga undaydi.

Strategik maqsadlar, KPI tizimi va jarayonlarni standartlashtirish o‘zaro bog‘liq bo‘lib, ular birgalikda tashkilot faoliyatini takomillashtirishga xizmat qiladi. Ushbu elementlarning uyg‘un qo‘llanilishi orqali tashkilotda barqaror rivojlanish, yuqori samaradorlik va raqobatbardoshlik ta‘minlanadi.

Umuman olganda, strategik maqsadlarni aniq belgilash, ularni KPIlar orqali o‘lchash va barcha jarayonlarni standartlashtirish zamonaviy boshqaruvning asosiy tamoyillaridan biri hisoblanadi va bu yondashuv tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyatiga erishishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tashkilot faoliyatining samaradorligini oshirish va resurslardan maksimal darajada foydalanishni ta‘minlashda resurslarni rejalashtirish va taqsimlash muhim ahamiyat kasb etadi. Moliyaviy, moddiy va inson resurslarini oqilona va tizimli ravishda taqsimlash orqali tashkilot ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va bo‘linmalar o‘rtasida ish muvofiqligini yaxshilaydi. Bu jarayon barcha resurslar optimal tarzda ishlatilishini ta‘minlaydi va tashkilotning strategik maqsadlariga erishishda asosiy rol o‘ynaydi.

Moliyaviy resurslarni to‘g‘ri taqsimlash korxona uchun pul oqimini samarali boshqarish imkonini beradi, shu bilan birga investitsiyalar va moliyaviy majburiyatlar nazoratga olinadi. Xato yoki beparvolik sababli yuzaga keladigan ortiqcha xarajatlarni kamaytirish, resurslarni samarali ishlatish va moliyaviy barqarorlikni saqlashning asosiy yo‘li aynan oqilona rejalashtirishdan iborat.

Moddiy resurslarni boshqarish ham tashkilot samaradorligi uchun muhim ahamiyatga ega. Xom ashyo, materiallar, inventar va boshqa moddiy resurslarning yetarli miqdorda mavjudligi ishlab chiqarish

jarayonining uzluksizligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, resurslarning noto‘g‘ri taqsimlanishi va isrof qilinishi ishlab chiqarishdagi muammolarga va xarajatlarning oshishiga olib kelishi mumkin.

Inson resurslarini rejalashtirish va taqsimlash esa xodimlarning malakasi, tajribasi va qobiliyatlarini inobatga olgan holda amalga oshiriladi. Har bir bo‘linma va xodimga tegishli vazifalar aniq belgilanadi, bu esa ish jarayonining samaradorligini oshiradi va xodimlar faoliyatiga mas‘uliyat hissini qo‘shadi. Shu tariqa, resurslarni oqilona taqsimlash orqali tashkilotda barqaror va samarali ish tizimi yaratiladi.

Risklarni aniqlash va boshqarish zamonaviy boshqaruvning muhim tamoyillaridan biridir, chunki har qanday tashkilot faoliyati turli xavf-xatarlar bilan bog‘liq. Boshqaruv xodimlari potensial muammolarni oldindan tahlil qiladi, ularni kamaytirish strategiyasini ishlab chiqadi va amaliyotga tatbiq etadi. Bu jarayon muammolarni vaqtida aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini yaratadi.

Risklarni boshqarishning samarali tizimi tashkilotning barqarorligini ta‘minlaydi, chunki u kutilmagan vaziyatlarda ham tezkor va oqilona qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, risklarni oldindan aniqlash va monitoring qilish tashkilot resurslaridan samarali foydalanishni ham ta‘minlaydi.

Xodimlarni rag‘batlantirish va motivatsiya qilish esa boshqaruv tizimining eng muhim jihatlaridan biridir, chunki xodimlarning ishga bo‘lgan motivatsiyasi ularning samaradorligiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Rag‘batlantirish tizimi xodimlarni tashabbuskorlikka undaydi, innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqishga va mas‘uliyatni oshirishga yordam beradi.

Masalan, yuqori natijaga erishgan bo‘linma yoki individual xodimlar bonus yoki boshqa mukofotlar bilan rag‘batlantiriladi, bu esa xodimlarning ishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va ularni tashkilot maqsadlariga faol jalb qiladi. Rag‘batlantirishning samarali tizimi xodimlarning individual va jamoaviy natijalarini yaxshilashga xizmat qiladi.

Bundan tashqari, motivatsiya tizimi xodimlarni o‘z ishini yaxshilashga undaydi, ular o‘z qobiliyatlarini to‘liq ishga soladi va natijada tashkilotning umumiy samaradorligi oshadi. Shu tariqa, xodimlarning ishga bo‘lgan motivatsiyasi va tashabbuskorligi tashkilotning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta‘minlaydigan asosiy omillardan biriga aylanadi.

Data-driven boshqaruv zamonaviy rahbarlik tamoyillaridan biri bo‘lib, qarorlarni statistik ma‘lumotlar, KPIlar, audit natijalari va ichki hisobotlar asosida qabul qilishni nazarda tutadi. Bu yondashuv qarorlarning sifatini oshiradi va muammolarni tez aniqlash imkonini beradi, chunki har bir qaror dalillar va aniq tahlillarga tayangan bo‘ladi.

Data-driven boshqaruv orqali rahbarlar resurslardan optimal foydalanishni ta‘minlaydi, ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqadi. Shu bilan birga, bu yondashuv tashkilot faoliyatining samaradorligini doimiy ravishda monitoring qilish va takomillashtirishga xizmat qiladi.

Statistik ma‘lumotlar asosida qaror qabul qilish xatoliklar va subyektiv baholashni kamaytiradi, bu esa tashkilotda barqaror boshqaruv tizimini yaratadi. Har bir bo‘linma va xodim faoliyati aniq natijalar orqali tahlil qilinadi, natijada ish samaradorligi oshadi va maqsadlar bilan natijalar uyg‘unligi ta‘minlanadi.

Moliyaviy, moddiy va inson resurslarini oqilona taqsimlash, risklarni aniqlash va boshqarish, xodimlarni rag‘batlantirish va motivatsiya qilish hamda data-driven boshqaruvning uyg‘un qo‘llanilishi tashkilot faoliyatining uzluksiz rivojlanishi va yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Shu tarzda, rahbarlik faoliyati tashkilotning samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishini ta‘minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Ushbu tamoyillarni tizimli ravishda qo‘llash rahbarlarga korxona resurslarini maksimal darajada samarali ishlatishga imkon beradi, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi va xodimlar faoliyatini yaxshilaydi. Shu bilan birga, tashkilot ichidagi muvofiqlik va uyg‘unlik kuchayadi.

Rahbarlarning resurslarni oqilona taqsimlashdagi roli, muammolarni oldindan aniqlash va bartaraf etishdagi faoliyati, shuningdek, xodimlarni rag‘batlantirish orqali ularning ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirish korxonaning umumiy muvaffaqiyatini ta‘minlaydi.

Samarali boshqaruv rahbarning strategik fikrlashi, resurslardan oqilona foydalanishi, xodimlarni rag‘batlantirish va data-driven yondashuvni qo‘llash orqali tashkilot faoliyatining barcha jabhalarida yuqori natijaga erishishga xizmat qiladi.

Bu jarayonlar korxonaning ichki ish faoliyatini tartibga soladi, resurslarni optimal ishlatish, ish samaradorligini oshirish va bo‘linmalar o‘rtasidagi hamkorlikni kuchaytiradi, shuningdek, xodimlarning ishga bo‘lgan mas‘uliyatini va tashabbuskorligini rag‘batlantiradi.

Boshqaruvning yuqori sifatli amalga oshirilishi, xodimlarning faol ishtiroki va ma‘lumotlarga asoslangan qarorlar korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyati va bozor raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, har bir rahbarning vazifasi nafaqat natijaga erishish, balki xodimlar va bo‘linmalar faoliyatini optimallashtirish, muammolarni vaqtida bartaraf etish va resurslarni samarali boshqarishdir. Natijada, rahbarlik faoliyati tashkilotning barqaror rivojlanishida va uzoq muddatli strategik maqsadlarga erishishda asosiy omil sifatida xizmat qiladi, bu esa tashkilotning raqobatbardoshligini va bozor sharoitida muvaffaqiyatini kafolatlaydi.

Shuningdek, boshqaruv xodimlarining ahamiyati tashkilotda doimiy takomillashtirish madaniyatini shakllantirishda ham namoyon bo‘ladi. Ular jarayonlarni tahlil qiladi, muammolarni ildiz sababigacha aniqlaydi va Kaizen yondashuvi asosida takomillashtirish tashabbuslarini amalga oshiradi. Shu bilan birga, boshqaruv xodimlari xodimlar o‘rtasida hamkorlik, shaffoflik va mas‘uliyatni oshiradi, qarorlarni amalga oshirish jarayonini tizimlashadi va natijalarni o‘lchash imkonini yaratadi.

Natijada, boshqaruv xodimlari tashkilot faoliyatini takomillashtirishning markaziy mexanizmi hisoblanadi. Ularning strategik va operativ qarorlari nafaqat ish jarayonini tizimlashadi, balki xodimlar motivatsiyasini oshiradi, mijozlar qoniqishini yaxshilaydi,

resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi va tashkilotda doimiy takomillashtirish madaniyatini shakllantiradi. Shu tarzda boshqaruv xodimlari tashkilotning barqaror ishlashiga va raqobatbardoshligini ta‘minlashga beqiyos hissa qo‘shadi.

4.2. Jamoaviy boshqaruv tushunchasi va uning mazmuni. Boshqaruv xodimlarini o‘qitish

Jamoaviy boshqaruv tushunchasi zamonaviy tashkilotlarda samarali ishlash va maqsadlarga erishish uchun zarur bo‘lgan boshqaruv shakli sifatida qaraladi. Bu yondashuvda qaror qabul qilish, resurslarni taqsimlash, vazifalarni belgilash va nazorat qilish jarayonlari faqat individual rahbarga emas, balki guruh a‘zolarining tajribasi, bilim va qobiliyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Shu tariqa, jamoaviy boshqaruvning mazmuni faqat topshiriqlarni boshqarishdan iborat bo‘lmay, balki guruhning samaradorligini oshirish va xodimlarning motivatsiyasini rag‘batlantirishni ham o‘z ichiga oladi.

Jamoaviy boshqaruvning asosiy mazmuniy jihatlaridan biri guruh a‘zolarining birgalikdagi maqsadga erishishdagi roli hisoblanadi. Har bir xodimning bilim va tajribasi umumiy qarorlar sifatini oshirishga xizmat qiladi, shu bilan birga guruh dinamikasi va psixologik muhit ish samaradorligini bevosita ta‘minlaydi. Bu yondashuv rahbarlik faoliyatini yanada inkluziv va interaktiv qiladi.

Jamoaviy boshqaruv jarayonida rahbarning roli yo‘qolmaydi, aksincha u guruh faoliyatini muvofiqlashtiruvchi va resurslarni optimal ishlatishni ta‘minlovchi boshqaruvchi sifatida muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Rahbar guruh a‘zolari bilan muntazam aloqada bo‘lib, qarorlar qabul qilish jarayonini boshqaradi, xodimlarni rag‘batlantiradi va ularning mas‘uliyatini oshiradi.

Bu tur boshqaruvning yana bir muhim jihati – qaror qabul qilish jarayonida xodimlarning faol ishtiroki hisoblanadi. Guruh ichidagi muhokamalar, maslahatlashuvlar va tajriba almashish orqali qarorlar yanada sifatli va asosli bo‘ladi. Shu tariqa, jamoaviy boshqaruv xatoliklarni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Jamoaviy boshqaruv shuningdek, xodimlarning ishga bo‘lgan motivatsiyasini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Har bir a‘zoning fikri e‘tiborga olinadi, ularning tashabbuskorligi rag‘batlantiriladi va shaxsiy mas‘uliyati kuchayadi. Bu esa umumiy natijaga sezilarli darajada ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Mazkur yondashuv orqali tashkilot ichidagi aloqa va ma‘lumot almashinuvi kuchayadi, bu esa bo‘linmalar o‘rtasidagi uyg‘unlikni ta‘minlaydi. Har bir xodimning vazifasi va javobgarligi aniq belgilanganligi sababli ish jarayoni soddalashadi va samaradorlik oshadi.

Jamoaviy boshqaruvning asosiy xususiyatlaridan biri – o‘qitish va bilim almashinish jarayonining birlashtirilganligi hisoblanadi. Guruh ichidagi tajribali xodimlar yangi kelganlarga bilim va ko‘nikmalarini o‘rgatadi, bu esa tashkilotning bilim resurslarini oshirishga yordam beradi.

Rahbarlarning xodimlarni o‘qitishdagi roli ham muhimdir, chunki ular trening va seminarlar orqali jamoaning professional darajasini oshiradi, yangi texnologiyalar va ish uslublarini joriy qiladi hamda xodimlarning individual rivojlanishiga ko‘maklashadi.

O‘qitish jarayoni faqat yangi xodimlarni o‘rgatish bilan cheklanmaydi, balki mavjud bo‘linmalardagi xodimlarning malakasini oshirish, yangi vazifalarga tayyorlash va innovatsion qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishni ham o‘z ichiga oladi. Shu tariqa, rahbarlarning trening va o‘qitishdagi faoliyati jamoaviy boshqaruvning uzluksiz rivojlanishini ta‘minlaydi.

Jamoaviy boshqaruv samaradorligini oshirish uchun rahbarlar guruh ichida aniq me‘yorlar, vazifalar va maqsadlarni belgilaydi. Bu jarayon guruh a‘zolari o‘rtasida mas‘uliyatni adolatli taqsimlashni ta‘minlaydi va har bir xodim o‘z rolini aniq biladi.

Jamoaviy boshqaruv shuningdek, innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga yordam beradi. Guruh ichidagi muhokamalar va fikr almashish yangi g‘oyalar va yechimlarni yaratishga imkon beradi, bu esa tashkilotning raqobatbardoshligini oshiradi.

Boshqaruv xodimlarini o‘qitish jarayoni davomiy bo‘lib, u har bir xodimning individual rivojlanishiga qaratilgan. Trening va amaliy

mashg‘ulotlar orqali xodimlar o‘z malakasini oshiradi, ish jarayonini tez o‘rganadi va yuqori natijaga erishadi.

Rahbarlar o‘qitish jarayonida individual yondashuvni qo‘llaydi, chunki har bir xodimning qobiliyati, tajribasi va bilim darajasi turlicha. Shu tariqa, o‘qitish jarayoni samarali va maqsadga yo‘naltirilgan bo‘ladi.

Jamoaviy boshqaruvning muhim jihatlaridan biri – qaror qabul qilish jarayonida xodimlarning ijtimoiy va psixologik holatini hisobga olishdir. Rahbar guruh a‘zolarining fikrlarini tinglaydi, ularning maslahatlarini hisobga oladi va qarorlarni birgalikda qabul qiladi.

O‘qitish jarayoni natijasida xodimlar o‘z ishini samarali tashkil etadi, yangi texnologiyalar va ish usullarini o‘zlashtiradi va natijada tashkilotning umumiy samaradorligi oshadi.

Jamoaviy boshqaruv shuningdek, xodimlarning mas‘uliyatini oshiradi, ularni innovatsion qarorlar qabul qilishga va tashabbuskor bo‘lishga undaydi. Shu tariqa, rahbarlarning faoliyati guruh ichidagi intizom va samaradorlikni ta‘minlaydi. Jamoaviy boshqaruv tizimida xodimlarning bilim va malakasini oshirish, ularni trening va seminarlar orqali rivojlantirish rahbarning asosiy vazifalaridan biridir.

Bu jarayon tashkilotning barqaror rivojlanishi va raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, rahbarlar xodimlarning individual rivojlanishini monitoring qiladi, zarur bo‘lganda qo‘shimcha treninglar tashkil qiladi va jamoa ichidagi bilim almashinuvini rag‘batlantiradi.

Jamoaviy boshqaruv va xodimlarni o‘qitish bir-birini to‘ldiruvchi jarayon bo‘lib, u tashkilotning barqaror rivojlanishi, samaradorlikni oshirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishda muhim vosita hisoblanadi.

Rahbarlarning xodimlarni o‘qitishdagi faoliyati, qaror qabul qilishdagi ishtiroki va jamoaviy boshqaruvni qo‘llash orqali tashkilot ichida uzluksiz rivojlanish, samaradorlik va yuqori natijalarga erishish ta‘minlanadi. Natijada, jamoaviy boshqaruv va boshqaruv xodimlarini o‘qitish tashkilot faoliyatining asosiy tarkibiy qismlari bo‘lib, ular orqali

ish samaradorligi oshadi, xodimlarning malakasi rivojlanadi va korxona strategik maqsadlariga erishadi.

Jamoaviy boshqaruv — bu tashkilot ichidagi murakkab va strategik masalalarni hal qilishda bir nechta boshqaruv xodimlari, bo‘lim rahbarlari va mutaxassislarning birgalikdagi faoliyatini tashkil etuvchi yondashuvdir. U nafaqat qaror qabul qilish sifatini oshirishga, balki xodimlar o‘rtasida mas‘uliyat va motivatsiyani kuchaytirishga, ichki kommunikatsiyani yaxshilashga ham xizmat qiladi.

Jamoaviy boshqaruvning asosiy printsipi shundan iboratki, qaror qabul qilish jarayoniga turli bo‘limlar vakillari jalb qilinadi. Shu tarzda qarorlar faqat bitta nuqtai nazardan emas, balki moliyaviy, tashkiliy, texnologik, huquqiy va kadrlar masalalari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi. Bu esa qarorlarning sifatini oshiradi va kutilmagan xatolarni kamaytiradi.

Jamoaviy boshqaruvning afzalliklari:

Qarorlar sifatining oshishi: Masalalar turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqiladi, qarorlar mukammal va aniq bo‘ladi. Shu bilan birga, qarorlarning amalga oshirilish samaradorligi oshadi, chunki barcha bo‘limlar va xodimlar o‘z vazifalarini tushunadi.

Xodimlarning mas‘uliyati kuchayadi: Qaror ishlab chiqish jarayonida ishtirok etgan xodimlar o‘z qarorlariga javobgar bo‘ladi. Bu esa mas‘uliyatni oshiradi va ish samaradorligini kuchaytiradi.

Ichki kommunikatsiyaning yaxshilanishi: Bo‘limlar va bo‘linmalar o‘rtasidagi aloqa va axborot almashish samaradorligi oshadi. Shu bilan birga, xodimlar o‘zaro hamkorlikda ishlashni o‘rganadi, nizolar va tushunmovchiliklar kamayadi.

Qaror ijrosi tezlashadi: Xodimlar qaror jarayonida qatnashganligi sababli, ijrodagi qarshiliklar kamayadi va topshiriqlarni bajarish tezlashadi.

Xodimlar tashabbuskorligi va innovatsion yondashuvi oshadi: Jamoaviy boshqaruv xodimlarga o‘z fikrlarini bildirish va yangi takliflar bilan chiqish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, tashkilot ichida doimiy takomillashtirish va innovatsiyalar madaniyati shakllanadi.

Biroq, jamoaviy boshqaruvni noto‘g‘ri tashkil qilish quyidagi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin: muhokamalar cho‘zilib ketadi, qaror qabul qilish jarayoni sekinlashadi va javobgarlik “tarqalib” ketadi. Shu sababli, jamoaviy boshqaruvda har bir a‘zo uchun aniq rollar va muddatlar belgilanadi, masalan: tashabbuskor, tahlilchi, ijrochi va nazoratchi.

Tashkilot sifatini oshirish va boshqaruv samaradorligini kuchaytirish uchun boshqaruv xodimlarini muntazam o‘qitish zarur. O‘qitishning asosiy maqsadi — xodimlarning kompetensiyalarini rivojlantirish, zamonaviy boshqaruv yondashuvlari va data-driven qaror qabul qilish ko‘nikmalari bilan ta‘minlashdir.

Boshqaruv xodimlarini o‘qitishning asosiy yo‘nalishlari quyidagilar:

- Strategik rejalashtirish: Tashkilotning uzoq muddatli maqsadlarini belgilash, bozor sharoitini tahlil qilish, raqobatbardosh strategiyalar ishlab chiqish va resurslarni optimal taqsimlash.
- Jarayonlarni boshqarish va optimallashtirish: Ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini samarali tashkil etish, standartlashtirish, ichki nazoratni kuchaytirish va xatolarni kamaytirish.
- Loyiha boshqaruvi: Loyihalarni rejalashtirish, resurslarni taqsimlash, muddatlarni nazorat qilish va natijalarni baholash. Shu bilan birga, loyihalarning samaradorligi va sifatini oshirish uchun risklarni oldindan aniqlash va bartaraf etish.
- Ma‘lumotlar bilan ishlash (analitika): KPIlar, ichki hisobotlar, audit natijalari va boshqa tahliliy ma‘lumotlarni tahlil qilish orqali qaror qabul qilish. Bu yondashuv muammolarni tez aniqlash, resurslardan samarali foydalanish va sifatni oshirishga imkon beradi.
- Kommunikatsiya va konfliktlarni boshqarish: Xodimlar o‘rtasida sog‘lom muvofiqlik yaratish, nizolarni samarali hal etish, qarorlarni tushuntirish va ijroga jalb qilish.

Mehnat qonunchiligi va hujjat aylanishi zamonaviy korxona faoliyatida muhim o‘rin tutadi, chunki ish yuritishning huquqiy asoslarini bilish har bir xodim va rahbar uchun majburiy shart hisoblanadi. Bu bilimlar xodimlarning o‘z vazifalarini qonun doirasida

amalga oshirishini ta‘minlaydi, mehnat munosabatlaridagi nizolar va noaniqliklarning oldini oladi, shuningdek, tashkilotning huquqiy barqarorligini mustahkamlaydi.

Hujjat aylanishini tartibga solish va ularni standartlashtirish esa ish jarayonlarini soddalashtiradi, ma‘lumotlarni tezkor va to‘liq yetkazish imkonini yaratadi hamda axborot xavfsizligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, hujjatlarni standartlashtirish xodimlarning ish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, chunki har bir hujjatning tuzilishi, shakli va tartibi aniq belgilangan bo‘ladi va ortiqcha vaqt sarfi kamayadi.

O‘qitish shakllari korxonaning ichki ehtiyojlariga va xodimlarning kasbiy rivojlanishiga qarab turlicha bo‘lishi mumkin. Ichki treninglar va seminarlar xodimlarga nazariy bilimlarni amaliy misollar orqali o‘rgatadi, shu bilan birga guruh ichida bilim almashinuvini rag‘batlantiradi. Mentorlik va amaliy mashg‘ulotlar esa xodimlarning individual rivojlanishiga qaratilgan bo‘lib, ularni amaliy ish jarayoniga tez va samarali moslashtirish imkonini beradi. Shu tariqa, xodimlar o‘z vazifalarini tezroq va to‘g‘ri bajarish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

Onlayn kurslar va keya studylar zamonaviy texnologiyalar yordamida o‘qitishning samarali vositasi hisoblanadi. Bu shakl xodimlarga masofadan turib bilim olish imkonini yaratadi, real ish vaziyatlarini tahlil qilish va muammolarni hal qilish qobiliyatini oshiradi. Shu bilan birga, onlayn o‘qitish va misol tahlillari xodimlarning mustaqil fikrlash va innovatsion qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Attestatsiya tizimi va kompetensiyalarni baholash xodimlarning o‘qitish jarayonidagi natijalarini aniqlash va ularni professional rivojlanishga yo‘naltirish uchun muhim vosita hisoblanadi. Bu tizim orqali har bir xodimning bilim darajasi, ish malakasi va ko‘nikmalari baholanadi, kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi hamda kerakli qo‘shimcha o‘qitish shakllari ishlab chiqiladi.

Shu tariqa, korxona xodimlarni samarali rivojlantirish va bo‘linmalar faoliyatini optimallashtirish imkoniga ega bo‘ladi.

O‘qitish natijalari bir nechta ko‘rsatkichlar orqali baholanadi. Xatolar sonining kamayishi xodimlarning bilim darajasi va amaliy

koʻnikmalarining oshganini bildiradi, bu esa ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish sifatini yaxshilashga yordam beradi. Muddatga rioya qilish darajasi xodimlarning ish tartibiga amal qilishini va vaqtni samarali boshqarish qobiliyatini aks ettiradi, bu esa loyihalarning belgilangan vaqt ichida yakunlanishini taʻminlaydi.

Mijozlar qoniqishi darajasi oʻqitish samaradorligining muhim koʻrsatkichidir, chunki xodimlarning bilim va malakasi toʻgʻridan-toʻgʻri mijozlar bilan aloqada sifat va tezkorlikni oshiradi. Shu bilan birga, audit natijalaridagi kamchiliklarning qisqarishi oʻqitish jarayonining muvaffaqiyatini koʻrsatadi, chunki xodimlar huquqiy va mehnat talablariga amal qilgan holda ish yuritadi va ichki nazorat jarayonlarida kamchiliklarni kamaytiradi.

Mehnat qonunchiligi va hujjat aylanishini bilish hamda xodimlarni turli shakllarda oʻqitish tashkilot faoliyatining barqarorligini taʻminlaydi. Xodimlar oʻz vazifalarini samarali va qonuniy bajaradi, bu esa ish samaradorligini oshiradi va tashkilotning huquqiy barqarorligini mustahkamlaydi.

Oʻqitish jarayoni xodimlarning ish faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan boʻlib, u orqali yangi bilimlar oʻzlashtiriladi, amaliy koʻnikmalar rivojlantiriladi va ish sifatiga ijobiy taʻsir koʻrsatiladi. Shu bilan birga, bu jarayon xodimlarning motivatsiyasini oshiradi va ularni tashkilot maqsadlariga faol ishtirok etishga undaydi.

Rahbarlar oʻqitish jarayonini rejalashtirishda xodimlarning malaka darajasi, ish tajribasi va tashkilotdagi vazifalarini hisobga oladi. Shu tariqa, oʻqitish individual va guruh darajasida optimallashtiriladi, bu esa natijalarni yanada samarali qiladi.

Ichki treninglar va seminarlar xodimlarni yangi ish jarayonlari va texnologiyalar bilan tanishtiradi, bu esa ishlab chiqarish va xizmat koʻrsatish sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu shakl guruh ichida bilim almashish va tajriba oshirish imkonini yaratadi.

Mentorlik va amaliy mashgʻulotlar yangi xodimlarni tez moslashtiradi, ularni amaliy ishga tayyorlaydi va xatoliklarni kamaytiradi. Shu bilan birga, mentorlar orqali xodimlarning professional rivojlanishi va ishga boʻlgan motivatsiyasi oshadi.

Onlayn kurslar va ‘case study‘lar xodimlarga masofadan turib bilim olish imkonini beradi, bu esa vaqt va resurslarni tejashga yordam beradi. Shu bilan birga, bu shakl xodimlarning mustaqil fikrlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Attestatsiya tizimi xodimlarning bilim va malakasini baholashda adolatli va tizimli yondashuvni ta‘minlaydi, natijada ularning rivojlanish yo‘nalishlari aniqlanadi va zarur qo‘shimcha o‘qitish shakllari ishlab chiqiladi.

Xatolar sonining kamayishi ish jarayonlaridagi sifatni oshiradi, bu esa tashkilotning mijozlarga xizmat ko‘rsatish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Muddatga rioya qilish darajasi loyihalar va vazifalarni belgilangan vaqt ichida bajarishga imkon beradi, bu esa resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi.

Mijozlar qoniqishi darajasi xodimlarning professional malakasi va xizmat sifatining to‘g‘ridan-to‘g‘ri natijasi bo‘lib, tashkilotning imidji va raqobatbardoshligini oshiradi.

Audit natijalaridagi kamchiliklarning qisqarishi xodimlarning huquqiy bilimlari va ish yuritish ko‘nikmalarining oshganini ko‘rsatadi, shu bilan birga ichki nazorat tizimini kuchaytiradi va tashkilotning barqarorligini ta‘minlaydi. Va, mehnat qonunchiligi va hujjat aylanishini bilish, xodimlarni turli shakllarda o‘qitish va ularni attestasiyadan o‘tkazish orqali tashkilot ish samaradorligi, huquqiy barqarorligi va mijozlarga xizmat sifatini yanada oshirish mumkin bo‘ladi.

Shuningdek, o‘qitish boshqaruv xodimlarini yangi texnologiyalar va zamonaviy boshqaruv metodlariga moslashtiradi, ularni innovatsion qarorlar qabul qilishga rag‘batlantiradi va tashkilot ichida doimiy takomillashtirish madaniyatini shakllantiradi.

Jamoaviy boshqaruv va boshqaruv xodimlarini o‘qitish birgalikda tashkilot sifatini oshirishda eng samarali mexanizm hisoblanadi. Misol uchun, loyiha bo‘yicha qaror qabul qilish jarayonida rahbar va xodimlarning birgalikdagi ishtiroki xatolarni kamaytiradi, jarayonlarni tezlashtiradi va resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi.

Shu bilan birga, o‘qitilgan boshqaruv xodimlari statistik ma‘lumotlar, KPIlar va audit natijalari asosida qaror qabul qilish ko‘nikmasiga ega bo‘ladi, bu esa qarorlarning sifatini yanada oshiradi.

Tashkilot faoliyatining sifati — bu murakkab va ko‘p qirralik tizim bo‘lib, u boshqaruv xodimlarining samarali ishlashi, jamoaviy yondashuv, guruhlar faoliyati va doimiy takomillashtirish madaniyatiga bevosita bog‘liq. Sifatni oshirish jarayoni nafaqat ish jarayonlarining barqarorligi va natijadorligini, balki mijoz va foydalanuvchi qoniqishini, resurslardan oqilona foydalanishni ham ta‘minlaydi.

4.6-Jadval.

Jamoaviy boshqaruv va boshqaruv xodimlarini o‘qitish samaradorligi

Yo‘nalish	Amaliy chora-tadbirlar	Ko‘rsatkichlar/KPI	Natija (misol)
Strategik rejalashtirish	Bozor tahlili, maqsad va strategiyalar belgilash	Strategik maqsadga erishish foizi (%)	Maqsadlar 90% ga amalga oshdi
Jarayonlarni boshqarish	Standartlashtirish, ichki nazorat, jarayon optimizatsiyasi	Xatolar soni, jarayon samaradorligi (%)	Ish samaradorligi 20% oshdi
Loyiha boshqaruvi	Resurslar taqsimoti, muddat nazorati	Loyihalar muddatga bajarilishi (%)	95% loyihalar muddatida yakunlandi
Analitika va data-driven yondashuv	KPI, audit, hisobotlarni tahlil qilish	Qarorlar sifat ko‘rsatkichi (%)	Qarorlar sifati 30% oshdi
Kommunikatsiya va konflikt boshqaruvi	Yig‘ilishlar, muhokamalar, feedback	Xodim qoniqishi va nizolar soni	Nizolar 50% kamaydi
O‘qitish va kompetensiyalar	Ichki trening, mentorlik, online kurslar	Xodim kompetensiyasi, xatolar kamayishi	Xatolar 25% kamaydi
Doimiy takomillashtirish (Kaizen)	Takliflarni yig‘ish va amalga oshirish	Takliflar soni va samarasi	Takliflar 3 barobar oshdi

Boshqaruv xodimlari ushbu jarayonda strategik rejalashtirish, vazifalarni taqsimlash, jarayonlarni standartlashtirish, nazorat va tahlil mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish orqali tashkilotning barqaror ishlashini kafolatlaydi.

Boshqaruv xodimlari qarorlarni data-driven yondashuv asosida qabul qilishi, KPIlar va ichki hisobotlar natijalariga tayanishi, xodimlarni rag‘batlantirish va motivatsiya qilish tizimini shakllantirishi orqali tashkilot samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, boshqaruvchilar faqat strategik yo‘nalishlarni belgilab qolmay, balki ijro jarayonini muntazam monitoring qiladi, kechikish va xatolar sabablarini tahlil qiladi va kerak bo‘lsa tuzatish choralarini ko‘radi.

Guruhli yondashuv va sifat to‘garaklari tashkilot ichida jarayonlarni doimiy takomillashtirish va innovatsion qarorlar qabul qilishga xizmat qiladi. Bo‘linmalarning faoliyatini yaxshilashga qaratilgan guruhlar jarayonlarni chuqur tahlil qiladi, muammoli nuqtalarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqadi.

Guruhlarning faoliyati xodimlar o‘rtasida sog‘lom muvofiqlikni, shaffoflikni va mas‘uliyatni oshiradi. Shu bilan birga, maqsadli guruhlar xodimlarning innovatsion g‘oyalari va takliflarini yig‘ib, ularni baholash, amalga oshirish rejalarini tuzish va natijani o‘lchash orqali doimiy takomillashtirish madaniyatini shakllantiradi.

Boshqaruv xodimlarini o‘qitish tashkilot sifatini oshirish jarayonida alohida ahamiyatga ega. Strategik rejalashtirish, jarayonlarni boshqarish, loyiha boshqaruvi, analitika, kommunikatsiya va konfliktlarni hal etish ko‘nikmalari boshqaruv samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. O‘qitish natijalarini KPIlar orqali baholash xatolar sonini kamaytirish, muddatga rioya qilish, mijozlar qoniqishini oshirish va audit natijalaridagi kamchiliklarni qisqartirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o‘qitilgan boshqaruv xodimlari innovatsion yondashuvlarni qo‘llaydi, data-driven qaror qabul qiladi va Kaizen tizimini samarali tatbiq etadi.

Axborot-tahliliy ta‘minot, RACI yondashuvi, hujjat aylanishini standartlashtirish, ijro intizomi va nazorat mexanizmlari tashkilot ichida

qarorlarning yo‘qolmasligini, topshiriqlarning muddatida bajarilishini va natijalarni aniq o‘lchashni kafolatlaydi. Rahbarlar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruhlar qarorlarni hujjatlashtirish, ijro jarayonini nazorat qilish, tahliliy ma‘lumotlarni tayyorlash va takomillashtirish tashabbuslarini yuritish orqali tashkilot faoliyatining barqarorligini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, guruhlar xodimlar o‘rtasida bilim almashish, tajriba orttirish va jarayonlarni optimallashtirish bo‘yicha doimiy aloqani yaratadi.

Boshqaruv xodimlari va guruhlar birgalikda tashkilot ichida sifat va samaradorlikni oshirishning markaziy mexanizmi sifatida ishlaydi. Qarorlar yo‘qolmaydi, ijro jarayoni tizimlashadi, muammolar ildiz sababigacha tahlil qilinadi, resurslar samarali ishlatiladi va tashkilot ichida doimiy takomillashtirish madaniyati shakllanadi. Shu tarzda, tashkilot xodimlari motivatsiya qilinadi, ichki kommunikatsiya va hamkorlik kuchayadi, va natijada mijozlar qoniqishi yuqori darajada ta‘minlanadi.

Umuman olganda, tashkilotda sifatni oshirish jarayoni — bu boshqaruv xodimlari ishtiroki, jamoaviy boshqaruv, guruhlar faoliyati, axborot-tahliliy yondashuv va doimiy takomillashtirishning uyg‘un ishlashiga asoslangan kompleks tizimdir. Bu tizim tashkilotning raqobatbardoshligini oshiradi, barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi va ish jarayonlarini samarali, shaffof va o‘lchanadigan qiladi.

Shuningdek, zamonaviy boshqaruvning muvaffaqiyati rahbarlar va ish yurituvchilar orasida doimiy aloqaga, qarorlar va natijalarni o‘lchashga, xodimlarni o‘qitish va rag‘batlantirishga bog‘liq. Shu bois, tashkilot ichida sifatni oshirish jarayoni doimiy monitoring, tahliliy yondashuv va innovatsion qarorlar bilan uyg‘unlashgan holda amalga oshiriladi.

Tashkilot ichida qaror qabul qilish jarayoni sifatli, resurslardan foydalanish oqilona, xodimlar motivatsiyalangan va mijozlar qoniqishi yuqori bo‘ladi. Bu esa tashkilotning uzoq muddatli barqarorligi va raqobatbardoshligini kafolatlaydi.

Tashkilot faoliyatining sifati — bu murakkab va ko‘p qirralik tizim bo‘lib, u boshqaruv xodimlarining malakasi, guruhlarning faoliyati,

axborot-tahliliy qo‘llab-quvvatlash va doimiy takomillashtirish printsiplariga asoslangan. Zamonaviy korxonalar statistik kuzatuvlar va raqamli indikatorlar asosida qaror qabul qilganda, o‘z faoliyat samaradorligini ancha oshiradi.

Masalan, statistik tadqiqotlarga ko‘ra, doimiy takomillashtirishga yo‘naltirilgan tashkilotlarda mahsulot nuqsonlari darajasi o‘rtacha 30–35% ga kamayadi, boshqaruv jarayoni samaradorligi esa 20–25% ga oshadi.

Boshqaruv xodimlari KPIlar va raqamli instrumentlar orqali jarayonlarni shaffof kuzatadi. Masalan, KPI monitoring tizimidan foydalangan kompaniyalarda nisbiy kechikishlar 15–20% ga kamayadi, mijoz qoniqishi indekslari esa 10–18% gacha oshadi. Shu bilan birga, Big Data va real-vaqt statistikasi asosida qaror qabul qiladigan tashkilotlar boshqa tashkilotlarga qaraganda raqobatbardoshlikni 2 baravar oshiradi va bozor talablariga tez moslashadi.

Guruhli yondashuv va sifat to‘garaklarining joriy etilishi ham raqamlar orqali o‘z tasdig‘ini topadi: ko‘pgina korxonalarda sifat to‘garaklari faoliyati natijasida ishlab chiqarish samaradorligi 12–18% ga oshgan, xodimlar takliflari soni esa 150–200% ga ko‘paygan. Bu statik ma‘lumotlar guruhli ishning nafaqat faoliyat sifati, balki tashkilot ichidagi innovatsion muhitni ham yaxshilashini ko‘rsatadi.

Boshqaruv xodimlarini o‘qitishning statistik ta‘siri ham aniq: o‘qitilgan boshqaruv xodimlari mavjud bo‘lgan korxonalarda xatoliklar soni 25–30% ga kamaygan, va loyiha maslahatlari asosida qarorlar 90% dan ortiq muvaffaqiyat darajasi bilan amalga oshirilgan. Shu bilan birga, statistik kuzatuvlarga ko‘ra, rahbarlar malakasi yuqori bo‘lgan tashkilotlar 35–40% ko‘proq samarador natijalarga erishadi, chunki ular murakkab jarayonlarni aniq tahlil qiladi, risklarni oldindan sezadi va tezkor choralar ko‘radi.

Axborot-tahliliy ta‘minot va RACI yondashuvi ham statistik natijalar orqali samaradorligini isbotlab kelmoqda. Misol uchun, RACI modelini tatbiq qilgan loyihalarda mas‘uliyat buzilishi holatlari 50% ga kamaydi, bu esa umumiy ijro intizomini yaxshiladi.

Doimiy takomillashtirish (Kaizen) va innovatsion g‘oyalar tizimi orqali tashkilot ichidagi takliflar soni o‘rtacha 200–300% ga ko‘payadi, shunda ularning qariyb 30–40% i real amaliyotga tatbiq etiladi. Bu esa o‘z navbatida mahsulot sifati va xizmat ko‘rsatish darajasini sezilarli darajada oshiradi.

Shu tarzda korxona ichida boshqaruv xodimlari, guruhlar va jamoaviy boshqaruv printsiplari birgalikda ishlaganda tashkilot nafaqat ichki jarayonlarni optimallashtiradi, balki tashqi bozordagi raqobatbardoshlikni ham oshiradi.

Masalan: Ma‘lumotlarga asoslangan qarorlar qabul qiladigan kompaniyalar 2–3 baravar tez o‘sadi. Murakkab loyiha boshqaruvi KPIlari yuqori bo‘lgan tashkilotlarda loyiha bajarilish darajasi 85–95% ni tashkil etadi. Xodimlar motivatsiyasi va innovatsion yondashuvi yuqori bo‘lgan tashkilotlarda mijoz qoniqishi 15–25% ga ortadi.

Shunday qilib, tashkilot sifatini oshirish jarayoni — bu boshqaruv xodimlari ishtiroki, jamoaviy boshqaruv, guruhlar faoliyati, ma‘lumotlarga asoslangan strategiyalar va doimiy takomillashtirishning uyg‘un ishlashiga asoslangan kompleks tizimdir. Ushbu tizim raqamlar, tahlil va statistik indikatorlar bilan qo‘llab-quvvatlanganda tashkilot o‘z faoliyatini professional boshqaradi, samaradorlikni oshiradi, resurslarni optimal taqsimlaydi va mijozlar ehtiyojlarini yuqori darajada qondiradi.

4.7-jadval

Tashkilot faoliyatini takomillashtirish jarayonidagi indikatorlar

Ko‘rsatkich	O‘tgan holat (%)	Takomillashtirilgandan keyingi holat (%)	Izoh / Qayta aloqa
Mahsulot nuqsonlari darajasi	30–35	15–20	Doimiy takomillashtirish va sifat to‘garaklari natijasi
Boshqaruv jarayoni samaradorligi	70–75	90–95	KPIlar va data-driven qaror qabul qilish orqali oshdi
Nijoriy kechikishlar	15–20	5–10	Ijro intizomi va RACI yondashuvi tatbiqi natijasi

Mijoz qoniqishi	70–75	85–90	Jamoaviy boshqaruv va innovatsion yechimlar orqali oshdi
Xodimlardan kelgan takliflar soni	100–150	250–300	Kaizen va innovatsion tashabbuslar orqali oshdi
Tatbiq etilgan takliflar	20–25	30–40	Takliflarni baholash va amalga oshirish rejalari natijasi
Loyiha bajarilish darajasi	65–70	85–95	Malakali boshqaruv va monitoring tizimi asosida oshdi
Xatoliklar soni	25–30	10–15	Rahbarlar malakasi va o‘qitish natijasida kamaydi

Ushbu jadval tashkilot faoliyatini takomillashtirish jarayonida turli indikatorlarning qanday o‘zgarishini ko‘rsatadi. Har bir ko‘rsatkich ish jarayonlarining sifatini, boshqaruv samaradorligini va xodimlar faoliyatini baholashga xizmat qiladi.

Mahsulot nuqsonlari darajasi (30–35% → 15–20%)

Bu ko‘rsatkich doimiy takomillashtirish va sifat to‘garaklari natijasida sezilarli darajada kamayganini ko‘rsatadi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklar va noaniqliklar tahlil qilinib, jarayonlar optimallashtirilgan. Bu esa mahsulot sifatini oshiradi va mijozlar qoniqishini yaxshilaydi.

Boshqaruv jarayoni samaradorligi (70–75% → 90–95%) KPIlar va data-driven qaror qabul qilish tizimlari orqali boshqaruv jarayoni samaradorligi oshgan. Bu rahbarlarga tezkor qaror qabul qilish, jarayonlarni nazorat qilish va resurslardan optimal foydalanishga yordam beradi.

Nijoriy kechikishlar (15–20% → 5–10%) Ijro intizomi va RACI yondashuvini tatbiq qilish orqali topshiriqlarning muddatida bajarilishi yaxshilangan. Endi har bir vazifa uchun javobgar shaxs aniq belgilangan va kechikishlar kamaygan.

Mijoz qoniqishi (70–75% → 85–90%) Jamoaviy boshqaruv va innovatsion yechimlar tufayli mijozlar ehtiyojlariga javob berish

yaxshilangan. Shu sababli mijozlarning qoniqish darajasi oshgan va xizmat sifati ko‘tarilgan.

Xodimlardan kelgan takliflar soni (100–150 → 250–300) Kaizen tizimi va sifat to‘garaklari xodimlarni faol taklif berishga rag‘batlantirgan. Bu tashkilot ichidagi innovatsion fikrlarni ko‘paytiradi va jarayonlarni doimiy yaxshilashga yordam beradi.

Tatbiq etilgan takliflar (20–25 → 30–40) Xodimlarning takliflaridan samarali foydalanish natijasida ularning 30–40% amaliyotga tatbiq etilgan. Bu esa tashkilotda o‘zgarishlar va optimallashtirish jarayonlarini tezlashtiradi.

Loyiha bajarilish darajasi (65–70% → 85–95%) Malakali boshqaruv, monitoring va doimiy nazorat orqali loyihalarni o‘z vaqtida va sifatli bajarish imkoniyati oshgan. Shu bilan birga, xodimlar o‘rtasidagi kommunikatsiya va mas‘uliyat taqsimoti yaxshilangan.

Xatoliklar soni (25–30 → 10–15) Rahbarlar malakasi, xodimlarni o‘qitish va jarayonlarni optimallashtirish orqali xatoliklar sezilarli darajada kamaygan. Bu indikator boshqaruv sifatini va tashkilot ichidagi intizomni oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

4.3.Boshqaruvchilar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruhning vazifalari

Boshqaruvchilar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruh — bu tashkilotda boshqaruv va ijro funksiyalarini birlashtiruvchi maxsus tuzilma. Bu guruh strategik qarorlarni amalga oshirish, operativ jarayonlarni nazorat qilish va tashkilot samaradorligini ta‘minlash uchun yaratiladi. Guruh yuqori rahbariyat va sodir xodimlar o‘rtasida "ko‘prik" vazifasini bajaradi va tashkilotning ichki muvofiqlashtirish mexanizmi hisoblanadi.

Guruhning tashkil etilishining zaruriyati turli omillarga bog‘liq. Birinchi, zamonaviy tashkilotlar murakkab tuzilmaga ega va turli bo‘limlar o‘rtasida muvofiqlashtirish talab etiladi. Ikkinchi, strategik qarorlarni operativ vazifalarga aylantirish va ularning bajarilishini ta‘minlash kerak. Uchinchi, yuqori rahbariyat va pastki darajalar o‘rtasida ikki tomonlama axborot oqimini ta‘minlash lozim. To‘rtinchi,

operativ muammolarni tezkor hal qilish va qisqa muddatli qarorlar qabul qilish zarurati mavjud.

Guruhning tashkil etilishi tashkilotning hajmi, murakkabligi va sohasiga bog‘liq. Kichik tashkilotlarda bu guruh kichik va noformal bo‘lishi mumkin. Yirik tashkilotlarda esa guruh aniq tuzilmali va formal bo‘ladi. Guruh samaradorligi tashkilotning umumiy samaradorligiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir qiladi.

Guruh turli lavozim darajalari va funksiyalarni qamrab oladi. Tarkib quyidagi toifadagi xodimlardan iborat:

Boshqaruvchilar — departament direktorlari, bo‘lim boshliqlari, o‘rinbosarlar. Ular strategik qarorlarni operativ rejaga aylantiradi, bo‘limlar faoliyatini muvofiqlashtiradi, kadrlar boshqaruvini amalga oshiradi. Guruhning 30-40 foizini tashkil etadi.

Ish yurituvchilar — ustalar, senior mutaxassislar, guruh rahbarlari, brigadirlar. Ular bevosita ish jarayonlarini boshqaradi, xodimlarga ko‘rsatmalar beradi, sifat va samaradorlikni nazorat qiladi. Guruhning 40-50 foizini tashkil etadi va eng katta qismini tashkil etadi.

Yordamchi xodimlar — kotiblar, assistentlar, mutaxassislar, tahlilchilar. Ular hujjatlar bilan ishlash, axborot yig‘ish va tahlil qilish, tashkiliy ishlar bilan shug‘ullanadi. Guruhning 10-20 foizini tashkil etadi.

Guruhning optimal soni 8-15 kishidan iborat bo‘lishi tavsiya etiladi. Kichik guruhlar yetarli kompetensiyaga ega bo‘lmasligi mumkin, katta guruhlar esa samaradorlikni pasaytiradi, qarorlar qabul qilish sekinlashadi va javobgarlik so‘linadi. Guruh tarkibi tashkilot hajmi, murakkabligi va sohasiga qarab o‘zgaradi.

Guruh shakllantirilganda har bir a‘zoning roli va vazifalari aniq belgilanishi lozim. Vakolatlar chegarasi noaniq bo‘lmasligi kerak. Har bir a‘zo o‘z funksiyasini to‘liq bajarishi va boshqa a‘zolar bilan hamkorlik qilishi lozim. Guruh raisi yoki yetakchisi aniq belgilanishi va uning vakolatlari kengaytirilishi lozim. Guruh raisi odatda yuqori darajadagi boshqaruvchi — departament direktori yoki uning o‘rinbosari bo‘ladi.

Guruhning birinchi strategik vazifasi strategiyani tushuntirish va amalga oshirishdir. Yuqori rahbariyat tomonidan belgilangan strategik maqsadlar va vazifalar guruh tomonidan pastki darajalarga yetkaziladi va tushuntiriladi. Bu xodimlarning strategik maqsadlarni tushunishini va ularga erishishga intilishini ta‘minlaydi. Strategiya tushuntirilganda xodimlar o‘z hissalarini ko‘radilar va motivatsiya oshadi.

Strategiyani tushuntirish jarayonida guruh aniq va tushunarli til qo‘llaydi, murakkab terminologiyadan saqlanadi, misollar va analogiyalardan foydalanadi. Vizual vositalar — diagrammalar, sxemalar, infografikalar — qo‘llaniladi. Xodimlarning savollariga javob beriladi va ularning fikrlari eshitiladi.

Ikkinchi strategik vazifa strategiyani moslashtirishdir. Umumiy strategiyani konkret bo‘lim maqsadlariga, loyiha maqsadlariga va shaxsiy vazifalarga aylantirish amalga oshiriladi. SMART mezonlariga asoslangan maqsadlar belgilanadi — aniq, o‘lchanadigan, erishish mumkin, real va vaqt bilan chegaralangan. Bu vazifa yillik va choraklik asosda amalga oshiriladi.

Strategiyani moslashtirishda guruh bo‘limlar imkoniyatlarini, bozor sharoitlarini, raqib faoliyatini hisobga oladi. Maqsadlar bo‘limlar o‘rtasida muvofiqlashtiriladi va ziddiyatlar hal qilinadi. Har bir bo‘lim va har bir xodim o‘z maqsadlarini tushunishi va ularga erishish yo‘llarini bilishi lozim.

Uchinchi strategik vazifa rejalashtirishdir. Operativ rejalar ishlab chiqiladi va resurslar ajratiladi. Oylik va choraklik rejalar tuziladi. Rejalashtirish jarayonida bozor sharoitlari, ichki imkoniyatlar va xavflar hisobga olinadi. Rejalar aniq, o‘lchanadigan va vaqt bilan chegaralangan bo‘lishi lozim.

Rejalashtirishda guruh quyidagi bosqichlarni amalga oshiradi: hozirgi holatni tahlil qilish, maqsadlarni belgilash, vazifalarni aniqlash, resurslarni aniqlash, muddatlarni belgilash, javobgarlarni tayinlash. Rejalar yozma ravishda rasmiylashtiriladi va barcha ishtirokchilarga yetkaziladi.

To‘rtinchi strategik vazifa axborot oqimini ta‘minlashdir. Yuqori va pastki darajalar o‘rtasida ikki tomonlama axborot almashuvi amalga

oshiriladi. Pastki darajalardan ma‘lumotlar yig‘iladi va yuqori rahbariyatga yetkaziladi. Yuqori rahbariyat qarorlari pastki darajalarga tushuntiriladi. Bu axborot shaffofligini va ishonchni oshiradi.

Axborot oqimida guruh quyidagi funksiyalarni bajaradi: ma‘lumotlarni to‘plash va umumlashtirish, tahlil qilish va baholash, yuqori rahbariyatga taqdim etish, qarorlarni pastki darajalarga yetkazish. Axborot tezkor, aniq va to‘liq bo‘lishi kerak. Zamonaviy axborot tizimlari va texnologiyalar qo‘llaniladi.

Guruhning birinchi operativ vazifasi ishlarini tashkil etishdir. Vazifalar taqsimlanadi, resurslar ajratiladi va muddatlar belgilanadi. Har bir xodim o‘z vazifalarini aniq bilishi lozim. Tashkiliy jarayonlar soddalashtiriladi va samaradorlik oshiriladi. Reja bajarilishi nazorat qilinadi va ogohlantirishlar beriladi.

Ishlarni tashkil etishda guruh quyidagi bosqichlarni amalga oshiradi: vazifalarni aniqlash, ularni muhimlik va tezlik bo‘yicha saralash, ijrochilarni tayinlash, kerakli resurslarni ajratish, muddatlarni belgilash, o‘zaro bog‘liqlikni aniqlash. Vazifalar aniq va bajarish mumkin bo‘lishi kerak.

Ikkinchi operativ vazifa jarayonlarni nazorat qilishdir. Standartlarga rioya nazorat qilinadi, sifat ko‘rsatkichlari o‘lchanadi va og‘ishlar aniqlanadi. Nazorat oldindan, jarayonda va keyindan amalga oshiriladi. Og‘ishlar aniqlanganda tezkor choralar ko‘riladi. Sifat nazorati alohida ahamiyatga ega.

Nazorat jarayonida guruh quyidagi vositalardan foydalanadi: sifat standartlari va me‘yorlari, tekshiruv ro‘yxatlari, nazorat kartochkalari, axborot tizimlari va datchiklar, auditlar va tekshiruvlar. Nazorat natijalari tahlil qilinadi va takomillashtirish choralar ishlab chiqiladi.

Uchinchi operativ vazifa muammolarni hal qilishdir. Operativ muammolarni joyida yechish amalga oshiriladi. Kichik muammolar guruh darajasida hal qilinadi, katta muammolar yuqori rahbariyatga yetkaziladi. Tezkorlik va samaradorlik ta‘minlanadi. Muammolarni hal qilish tajribasi to‘planadi va kelajakda qo‘llaniladi.

Muammolarni hal qilishda guruh quyidagi yondashuvlarni qo‘llaydi: muammoni aniqlash va tahlil qilish, ildiz sabablarini topish,

alternativ yechimlarni ishlab chiqish, eng yaxshi yechimni tanlash, amalga oshirish va natijalarni baholash. Muammolar oldindan bashorat qilish va oldini olishga harakat qilinadi.

To‘rtinchi operativ vazifa hisobot berishdir. Yuqori rahbariyatga muntazam hisobotlar tayyorlanadi va taqdim etiladi. Hisobotlar aniq, o‘lchanadigan va vaqtida bo‘lishi lozim. Axborot tizimlari va avtomatlashtirish hisobotlarni tezlashtiradi. Hisobotlar asosida yangi qarorlar qabul qilinadi.

Hisobot turlariga quyidagilar kiradi: kunlik hisobotlar — ish bajarilishi, muammolar; haftalik hisobotlar — natijalar, rejadan og‘ishlar; oylik hisobotlar — KPI, analitika; choraklik va yillik hisobotlar — umumiy natijalar, strategik bajarilish. Hisobotlar vizual shaklda — diagrammalar, grafiklar — taqdim etiladi.

Beshinchi operativ vazifa muvofiqlashtirishdir. Bo‘limlar o‘rtasida hamkorlik va muvofiqlashtirish amalga oshiriladi. Konfliktlar hal qilinadi va integratsiya ta‘minlanadi. Guruh bo‘limlar o‘rtasidagi “ko‘prik” vazifasini bajaradi. Umumiy maqsadlarga erishish uchun barcha resurslar birgalikda qo‘llaniladi.

Muvofiqlashtirishda guruh quyidagi vositalardan foydalanadi: muntazam yig‘ilishlar, ishchi guruhlar, loyiha ofislari, umumiy axborot tizimlari, o‘zaro bog‘langan rejalar. Bo‘limlar o‘rtasidagi ziddiyatlar ochiq muhokama orqali hal qilinadi.

Guruhning birinchi inson resurslari vazifasi xodimlarni o‘qitishdir. Kasbiy rivojlanishni ta‘minlash amalga oshiriladi. Yangi xodimlar uchun induksion dasturlar, tajribali xodimlar uchun kasbiy o‘qitish tashkil etiladi. Trening, mentorlik va amaliyot usullari qo‘llaniladi. O‘qitish samaradorligi baholanadi.

O‘qitish jarayonida guruh quyidagi bosqichlarni amalga oshiradi: o‘qitish ehtiyojlarini aniqlash, dastur ishlab chiqish, o‘qitishni tashkil etish, natijalarni baholash, amaliyotga joriy etishni nazorat qilish. O‘qitish ish jarayoniga bog‘liq va amaliy xarakterga ega.

Ikkinchi inson resurslari vazifasi baholashdir. Ish natijalarini o‘lchash amalga oshiriladi. KPI tizimi, 360 daraja baholash va o‘z-o‘zini baholash usullari qo‘llaniladi. Baholash muntazam va adolatli bo‘lishi

lozim. Natijalar asosida rag‘batlantirish va o‘qitish rejalari ishlab chiqiladi.

Baholash jarayonida guruh quyidagi tamoyillarga rioya qiladi: aniq mezonlar, ob‘ektivlik, muntazamlik, ochiq muloqot, rivojlanish yo‘nalishi. Baholash natijalari xodimlar bilan muhokama qilinadi va kelajak rejalari ishlab chiqiladi.

Uchinchi inson resurslari vazifasi rag‘batlantirishdir. Xodimlarni motivatsiya qilish amalga oshiriladi. Moddiy va nomoddiy rag‘batlar tizimi shakllantiriladi. Ish haqi, bonuslar, tan olish va karyera o‘sishi qo‘llaniladi. Har bir xodim o‘z hissasini qadrlanishini his etishi lozim.

Rag‘batlantirishda guruh quyidagi omillarni hisobga oladi: individual yutuqlar, jamoa natijalari, tashkilot umumiy natijalari. Rag‘batlantirish adolatli va shaffof bo‘lishi kerak. Kutilmagan rag‘batlar va tan olish samaradorligi oshiradi.

To‘rtinchi inson resurslari vazifasi jamoa shakllantirishdir. Jamoaviy ruhni mustahkamlash amalga oshiriladi. Jamoaviy tadbirlar, o‘yinlar va dam olish tadbirlari tashkil etiladi. Jamoa a‘zolari o‘rtasida ishonch va hamkorlik oshiriladi. Jamoa samaradorligi nazorat qilinadi.

Jamoani shakllantirishda guruh quyidagi tamoyillarga rioya qiladi: umumiy maqsadlar, aniq vazifalar, o‘zaro bog‘liqlik, ochiq muloqot, bir-birini qo‘llab-quvvatlash. Jamoa a‘zolari o‘rtasidagi nizoqlar tezkor hal qilinadi.

Guruhning birinchi o‘ziga xos vazifasi "buffer" yoki bufer vazifasidir. Yuqori va pastki darajalar o‘rtasida "bufer" vazifasini bajaradi. Stressni kamaytiradi va axborotni filtrlaydi. Yuqori rahbariyatni kichik detallardan xalos qiladi. Pastki darajalarni esa ortiqcha bosimdan himoya qiladi.

Bufer vazifasi guruhga yuqori rahbariyat va xodimlar o‘rtasidagi ziddiyatlarni yumshatish, stressli vaziyatlarni xotirjam hal qilish, ikkala tomon manfaatlarini hisobga olish imkonini beradi. Guruh mediator vazifasini bajaradi.

Ikkinchi o‘ziga xos vazifa "glue" yoki yopishqoq vazifasidir. Bo‘limlar o‘rtasida aloqani ta‘minlaydi va integratsiyani amalga oshiradi. Konfliktlarni hal qiladi va umumiy maqsadlarga erishishga

yordam beradi. Guruh bo‘limlar o‘rtasidagi "ko‘prik" vazifasini bajaradi. Muvofiqlashtirish orqali umumiy samaradorlik oshiriladi.

Yopishqoq vazifasi guruhga turli funksional sohalarni — marketing, ishlab chiqarish, moliya, kadrlar — birlashtirish, ular o‘rtasida umumiy til topish, o‘zaro tushunish muhitini yaratish imkonini beradi.

Uchinchi o‘ziga xos vazifa "adapter" yoki moslashtirgich vazifasidir. Tashqi o‘zgarishlarga tezkor moslashishni ta‘minlaydi. Bozor sharoitlari, texnologiyalar va talablar o‘zgarishiga javob beradi. Moslashuvchanlik va tezkor reaksiya ta‘minlanadi. Guruh tashkilotning hayotchanligini saqlaydi.

Adapter vazifasi guruhga yangi sharoitlarga tezkor moslashish, yangi talablarni tushunish va ularga javob berish, yangi imkoniyatlarni aniqlash va ulardan foydalanish imkonini beradi. Guruh tashkilotning "antennasi" vazifasini bajaradi.

To‘rtinchi o‘ziga xos vazifa "coach" yoki murabbiy vazifasidir. Xodimlarga yordam va maslahat beradi. Rivojlanish va jamoa mustahkamligini ta‘minlaydi. Tajriba uzatadi va yangi boshqaruvchilarni tayyorlaydi. Mentorlik orqali kadrlar zaxirasi shakllantiriladi.

Coach vazifasi guruhga xodimlarning shaxsiy va kasbiy o‘sishini qo‘llab-quvvatlash, ularning salohiyatini ochish, yangi liderlarni yetakchilik qilish imkonini beradi. Guruh tajriba va bilimlar uzatish vositasidir.

Beshinchi o‘ziga xos vazifa "controller" yoki nazoratchi vazifasidir. Standartlarga rioya nazoratini amalga oshiradi. Intizomni ta‘minlaydi va sifat kafolatini beradi. Nazorat oldindan, jarayonda va keyindan amalga oshiriladi. Og‘ishlar aniqlanganda tezkor choralar ko‘riladi.

Controller vazifasi guruhga jarayonlarning standartlarga muvofiqligini ta‘minlash, xatolarni oldindan aniqlash va oldini olish, sifat va samaradorlikni kafolatlash imkonini beradi. Guruh tashkilotning "immuniteti" vazifasini bajaradi.

Guruh samaradorligini birinchi omil aniq vakolatlar belgilanishidir. Har bir a‘zo vazifalari aniq belgilangan bo‘lishi lozim. Vakolatlar chegarasi noaniq bo‘lmasligi kerak. Javobgarlik aniq bo‘lsa,

samaradorlik yuqori bo‘ladi. Har bir a‘zo o‘z vazifalarini to‘liq bajarishi lozim.

Vakolatlar belgilashda guruh quyidagi tamoyillarga rioya qiladi: vakolatlar maqsadlarga mos kelishi, chegaralar aniq bo‘lishi, javobgarlik shaxsiy bo‘lishi, vakolatlar va resurslar muvozanati, teskari aloqa mexanizmi.

Ikchinchi omil muvofiqlashtirishdir. Bo‘limlar o‘rtasida samarali hamkorlik ta‘minlanishi lozim. Konfliktlar hal qilinadi va integratsiya amalga oshiriladi. Guruh bo‘limlar o‘rtasidagi "ko‘prik" vazifasini samarali bajarishi kerak. Umumiy maqsadlarga erishish uchun barcha resurslar birgalikda qo‘llaniladi.

Muvofiqlashtirishda guruh quyidagi vositalardan foydalanadi: muntazam yig‘ilishlar, ishchi guruhlar, loyiha ofislari, umumiy axborot tizimlari, o‘zaro bog‘langan rejalar, umumiy KPI tizimi.

Uchinchi omil axborot tizimidir. Tezkor va aniq ma‘lumotlar taqdim etilishi lozim. Axborot texnologiyalari va avtomatlashtirish qo‘llaniladi. Tezkor qarorlar qabul qilish va xatolarni kamaytirish imkoniyati yaratiladi. Axborot shaffofligi va ishonch oshiriladi.

Axborot tizimida guruh quyidagi tamoyillarga rioya qiladi: to‘liqlik, tezkorlik, aniqlik, qulaylik, xavfsizlik. Axborot barcha darajalarda tezkor yetkazib beriladi.

To‘rtinchi omil professional tajribadir. Boshqaruv va ish yuritish tajribasi muhim ahamiyatga ega. Tajribali a‘zolar yangilarga mentorlik qiladi. Sifat va ishonch ta‘minlanadi. Professional tarmoq aloqalari kengaytiriladi.

Professional tajribani rivojlantirishda guruh quyidagi vositalardan foydalanadi: amaliyot, o‘qitish, mentorlik, tajriba almashuvi, benchmarkinq, professional jamiyatlar.

Beshinchi omil rag‘batlantirish tizimidir. Guruh va shaxsiy natijalar mukofotlanishi lozim. Moddiy va nomoddiy rag‘batlar qo‘llaniladi. Motivatsiya va samaradorlik oshiriladi. Adolatli baholash muhim ahamiyatga ega.

Rag‘batlantirishda guruh quyidagi tamoyillarga rioya qiladi: maqsadga bog‘liqlik, adolat, shaffoflik, o‘z vaqtida to‘lash, moddiy va nomoddiy muvozanat.

Guruh faoliyatini baholash bir necha yo‘nalishlarda amalga oshiriladi. Birinchi yo‘nalish guruh natijalaridir. Reja bajarilishi va KPI ko‘rsatkichlari o‘lchanadi. Baholash oylik va choraklik asosda amalga oshiriladi. Natijalar rag‘batlantirishda qo‘llaniladi.

Guruh natijalariga quyidagilar kiradi: umumiy ishlab chiqarish hajmi yoki sotish hajmi, reja bajarilish darajasi, sifat ko‘rsatkichlari, xarajat samaradorligi, mijozlar mamnuniyati.

Ikkinchi yo‘nalish muvofiqlashtirish sifatidir. Bo‘limlar o‘rtasida hamkorlik baholanadi. Choraklik asosda baholash amalga oshiriladi. Natijalar o‘qitish va rivojlanish dasturlarida qo‘llaniladi.

Muvofiqlashtirish sifatiga quyidagilar kiradi: bo‘limlar o‘rtasidagi konfliktlar soni va davomiyligi, umumiy loyihalar samaradorligi, axborot almashuvi tezligi va sifati, bo‘limlar o‘zaro baholashi.

Uchinchi yo‘nalish xodimlar rivojlanishidir. O‘qitish, karyera o‘sishi va xodimlar qoniqishi baholanadi. Yillik asosda baholash amalga oshiriladi. Guruh baholash natijalariga ta‘sir qiladi.

Xodimlar rivojlanishiga quyidagilar kiradi: o‘qitish ishtiroki va natijalari, karyera o‘sishi holatlari, xodimlar aylanmasi, xodimlar qoniqish indeksi, guruh a‘zolari sifatida rivojlanish.

To‘rtinchi yo‘nalish innovatsiyalardir. Takliflar soni, jarayon yaxshilash va innovatsion loyihalar baholanadi. Yillik asosda baholash amalga oshiriladi. Natijalar rag‘batlantirishda qo‘llaniladi.

Innovatsiyalarga quyidagilar kiradi: xodimlar takliflari soni, joriy etilgan takliflar soni, jarayon yaxshilash loyihalari, innovatsion mahsulot yoki xizmatlar.

Beshinchi yo‘nalish yuqori rahbariyat bahosidir. Umumiy baho yillik asosda beriladi. Karyera o‘sishi va bonuslar belgilanadi. Bu eng umumiy baho hisoblanadi.

Yuqori rahbariyat bahosiga quyidagilar kiradi: strategik maqsadlarga erishishdagi hissa, krizis vaziyatlaridagi harakatlar, tashkilot madaniyatiga ta‘sir, rivojlanish salohiyati.

Guruh faoliyatida zamonaviy tendensiyalar namoyon bo‘lmoqda. Birinchi tendensiya — raqamli transformatsiya. Axborot tizimlari, sun‘iy intellekt, avtomatlashtirish qo‘llanilmoqda. Raqamli guruhlar paydo bo‘lmoqda. Virtual muhitda hamkorlik oshmoqda.

Ikkinchi tendensiya — agil yondashuvlar. Tezkor va moslashuvchan guruhlar shakllanmoqda. Qat‘iy ierarxiya o‘rniga tarmoqli tuzilmalar. Tezkor qarorlar qabul qilish va o‘zgarishlarga moslashish.

Uchinchi tendensiya — maqsadli yondashuvlar. OKR — maqsadlar va natijalar — tizimi qo‘llanilmoqda. Aniq maqsadlar va o‘lchanadigan natijalar. Shaffoflik va jamoaviy mas‘uliyat.

To‘rtinchi tendensiya — diversifikatsiya va inklyuzivlik. Turli millat, jins, yosh va tajribadagi xodimlar. Turli fikrlar va yondashuvlar. Kreativlik va innovatsiyalar uchun muhit.

Beshinchi tendensiya — barqaror rivojlanish. ESG mezonlari hisobga olinmoqda. Ijtimoiy va ekologik mas‘uliyat. Uzoq muddatli fikrlash va stakeholder yondashuvi.

Boshqaruvchilar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruh tashkilotning muhin tarkibiy qismidir. Guruh boshqaruv va ijro o‘rtasidagi "ko‘prik" vazifasini bajaradi, strategik qarorlarni amalga oshiradi, operativ jarayonlarni nazorat qiladi va tashkilot samaradorligini ta‘minlaydi. Guruhning strategik, operativ, inson resurslari va o‘ziga xos vazifalari mavjud.

Samarali guruh aniq vakolatlar, muvofiqlashtirish, axborot tizimi, professional tajriba va rag‘batlantirish tizimiga asoslanadi. Zamonaviy tendensiyalar — raqamli transformatsiya, agil yondashuvlar, maqsadli yondashuvlar, diversifikatsiya va barqaror rivojlanish — guruh faoliyatiga ta‘sir qilmoqda va uni takomillashtirmoqda.

Nazorat savollari:

1. Mehnat qonunchiligi tashkilot faoliyatida qanday rol o‘ynaydi va xodimlarning ish samaradorligiga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?
2. Hujjat aylanishini standartlashtirish va tartibga solishning asosiy afzalliklari nimalardan iborat?

3. Ichki treninglar, seminarlar va mentorlik dasturlarining xodimlarni o‘qitishdagi o‘rni va farqlari qanday?

4. Onlayn kurslar va ‘case study‘ metodlari xodimlarning kasbiy rivojlanishiga qanday ta‘sir qiladi?

5. Attestatsiya tizimi va kompetensiyalarni baholash xodimlarni rivojlantirish jarayonida qanday samaradorlikni ta‘minlaydi?

6. O‘qitish natijalarini xatolar sonining kamayishi, muddatga rioya qilish va mijozlar qoniqishi kabi ko‘rsatkichlar orqali baholash qanday amaliy ahamiyatga ega?

7. Mehnat qonunchiligi va hujjat aylanishi bo‘yicha bilimlarni oshirish orqali tashkilotning barqarorligi va ichki nazoratini qanday yaxshilash mumkin?

V BOB. SIFATNI YAXSHILASHDA JAMOANING ROLI

5.1. Guruhli yondashuv. Bo‘linmalarning faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha guruhlar.

5.2. Sifat to‘garaklari. Jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha guruhlar. Maqsadli guruhlar.

5.3. Guruhlarning faoliyati. Bo‘linma doirasida takomillashtirish.

5.1. Guruhli yondashuv. Bo‘linmalarning faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha guruhlar

Zamonaviy boshqaruv tizimida mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish tashkilot faoliyatining eng muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar o‘rtasidagi raqobat kuchayib borayotganligi sababli har bir tashkilot o‘z mahsulotining sifati, ishonchliligi va raqobatbardoshligini oshirishga intiladi. Bunda nafaqat zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, balki xodimlarning jamoaviy ishlashi ham muhim ahamiyatga ega. Aynan shu sababli korxonalarda sifatni boshqarish jarayonida guruhli yondashuv keng qo‘llanilmoqda.

Guruhli yondashuv — bu tashkilotda muammolarni hal qilish, ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilash va innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish uchun xodimlarning jamoa bo‘lib ishlashiga asoslangan boshqaruv usulidir. Bu yondashuvning asosiy mohiyati shundaki, bir nechta mutaxassis o‘z bilimlari va tajribalarini birlashtirib, umumiy maqsadga erishish uchun birgalikda faoliyat yuritadi.

Guruhli ish usullaridan foydalanish muammolarni chuqurroq tahlil qilish imkonini beradi. Chunki birgina xodim muammoni faqat o‘z tajribasi doirasida baholashi mumkin. Ammo guruh tarkibida turli yo‘nalishdagi mutaxassislar bo‘lsa, ular muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqadi. Natijada muammoga kompleks yondashuv shakllanadi va samarali yechimlarni topish imkoniyati oshadi.

Korxonalarda sifatni yaxshilash maqsadida bo‘linmalar faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha guruhlar tashkil etiladi. Bunday guruhlar ko‘pincha ishlab chiqarish, texnologiya, iqtisodiyot, marketing va

boshqaruv bo‘limlari vakillaridan iborat bo‘ladi. Guruhning asosiy vazifasi korxona faoliyatidagi muammolarni aniqlash, ularning sabablarini tahlil qilish va samarali takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Bunday guruhlar ko‘pincha doimiy yoki vaqtinchalik shaklda tashkil etilishi mumkin. Doimiy guruhlar korxonada sifatni doimiy ravishda nazorat qilish va takomillashtirish bilan shug‘ullanadi. Vaqtinchalik guruhlar esa ma‘lum bir muammoni hal qilish yoki loyiha ustida ishlash uchun tashkil etiladi. Masalan, yangi mahsulot ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish yoki ishlab chiqarish jarayonini modernizatsiya qilish uchun vaqtinchalik ishchi guruhlar tuziladi.

Bo‘linmalar faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha guruhlarning faoliyati odatda ilmiy asoslangan usullar yordamida amalga oshiriladi. Masalan, muammolarni tahlil qilishda statistik tahlil, sabab-oqibat diagrammalari, brainstorming (g‘oyalar hujumi), SWOT-tahlil kabi usullar qo‘llanilishi mumkin. Ushbu usullar yordamida muammoning asosiy sabablarini aniqlash va samarali yechimlarni ishlab chiqish osonlashadi.

Guruhlar faoliyatining muhim jihatlaridan biri bu axborot almashinuvi hisoblanadi. Jamoa a‘zolari o‘z tajribasi, bilimlari va kuzatuvlarini bir-biri bilan bo‘lishadi. Bu jarayon yangi g‘oyalar paydo bo‘lishiga yordam beradi. Ba‘zan oddiy xodim tomonidan berilgan taklif ham ishlab chiqarish jarayonini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin. Shu sababli zamonaviy korxonalarda har bir xodimning fikri qadrlanadi. Sifatni yaxshilash jarayonida sifat to‘garaklari ham muhim rol o‘ynaydi.

Sifat to‘garaklari — bu bir xil ishlab chiqarish jarayonida ishlaydigan xodimlarning kichik guruhlari bo‘lib, ular muntazam ravishda yig‘ilishlar o‘tkazib, ish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolarni muhokama qiladi. Ushbu guruhlar ko‘pincha ixtiyoriy asosda tashkil etiladi va ularning asosiy maqsadi ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda mahsulot sifatini yaxshilashdan iborat.

Guruhli yondashuv nafaqat texnik yoki ishlab chiqarish muammolarini hal qilishga, balki tashkilotda ijobiy psixologik muhit yaratishga ham yordam beradi. Xodimlar jamoa tarkibida ishlash jarayonida bir-birini yaxshiroq tushuna boshlaydi, o‘zaro hurmat va

ishonch kuchayadi. Bu esa tashkilotdagi mehnat muhitini yaxshilaydi va ish samaradorligini oshiradi.

Shuningdek, guruhli yondashuv xodimlarning kasbiy rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Jamoa tarkibida ishlash jarayonida xodimlar yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi, boshqalarning tajribasidan o‘rganadi va o‘z malakasini oshiradi. Bu esa kelajakda yanada murakkab vazifalarni bajarishga imkon yaratadi.

Yana bir muhim jihat shundaki, guruhli ish usullari korxonada innovatsion g‘oyalar paydo bo‘lishiga yordam beradi. Bir nechta mutaxassisning hamkorlikda ishlashi yangi yondashuvlar va ijodiy g‘oyalar paydo bo‘lishiga olib keladi. Natijada korxona yangi texnologiyalarni tezroq joriy etishi va bozor talablariga moslashishi mumkin bo‘ladi.

Bugungi kunda ko‘plab yirik kompaniyalar sifatni boshqarish tizimida aynan guruhli yondashuvdan foydalanadi. Chunki bu usul nafaqat muammolarni samarali hal qilishga, balki tashkilotning umumiy boshqaruv tizimini ham takomillashtirishga yordam beradi.

Guruhli yondashuv sifatni boshqarish jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U korxonalarda jamoaviy hamkorlikni rivojlantiradi, muammolarni tez va samarali hal qilishga yordam beradi hamda ishlab chiqarish jarayonlarining doimiy ravishda takomillashib borishini ta‘minlaydi. Natijada tashkilotning raqobatbardoshligi oshadi va iste‘molchilarga yuqori sifatli mahsulot hamda xizmatlar taqdim etish imkoniyati yaratiladi.

5.2. Sifat to‘garaklari. Jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha guruhlar. Maqsadli guruhlar

Korxonalarda sifatni oshirish jarayonida jamoaviy boshqaruv usullari muhim rol o‘ynaydi. Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, xodimlarning jamoaviy faoliyati mahsulot sifatini oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini yaxshilash va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi. Shu sababli ko‘plab tashkilotlarda sifat to‘garaklari, jarayonlarni takomillashtirish guruhlari va maqsadli guruhlar faoliyat yuritadi.

Sifat to‘garaklari — bu ishlab chiqarish jarayonida ishlaydigan xodimlarning kichik guruhlari bo‘lib, ular mahsulot sifati va ish jarayonlarini yaxshilash bo‘yicha takliflar ishlab chiqadi. Odatda bunday guruhlar 5–10 nafar xodimdan tashkil topadi va muntazam ravishda yig‘ilishlar o‘tkazadi.

Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, sifat to‘garaklari faoliyat yuritayotgan korxonalarda ishlab chiqarish samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Masalan, ayrim sanoat korxonalarida sifat to‘garaklari joriy etilgandan so‘ng:

- ✓ ishlab chiqarishdagi nuqsonlar 20–30 % ga kamaygan;
- ✓ ishlab chiqarish samaradorligi 10–15 % ga oshgan;
- ✓ xodimlarning mehnat unumdorligi 12–18 % ga yaxshilangan.

5.1-jadval

Sifat to‘garaklari joriy etilgandan keyingi asosiy ko‘rsatkichlarning o‘zgarishi

Ko‘rsatkich	Joriy etilgunga qadar	Joriy etilgandan keyin	O‘zgarish (%)
Mahsulot nuqsonlari darajasi	8%	5%	–37 %
Ishlab chiqarish samaradorligi	100 birlik	115 birlik	15%
Xodimlar mehnat unumdorligi	100%	112%	12%
Ishlab chiqarish xarajatlari	100%	92%	–8 %

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, sifat to‘garaklari korxonada samaradorlikni oshirishga va nuqsonlarni kamaytirishga yordam beradi.

Jarayonlarni takomillashtirish guruhlari ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish jarayonlarini tahlil qilish va ularni optimallashtirish bilan shug‘ullanadi. Bu guruhlar odatda turli bo‘lim vakillaridan iborat bo‘ladi.

Bunday guruhlarning asosiy maqsadi quyidagilardan iborat:

- ❖ ishlab chiqarish jarayonidagi ortiqcha bosqichlarni kamaytirish;
- ❖ vaqt va resurslardan samarali foydalanish;
- ❖ mahsulot tannarxini kamaytirish;

❖ ishlab chiqarish jarayonining barqarorligini ta‘minlash.

Statistik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, jarayonlarni takomillashtirish guruhlari faoliyat yuritgan korxonalarda ishlab chiqarish vaqtining qisqarishi va samaradorlikning oshishi kuzatiladi.

5.2-jadval

Jarayonlarni takomillashtirish guruhlari natijalari

Ko‘rsatkich	Takomillashtirishdan oldin	Takomillashtirishdan keyin	O‘zgarish (%)
Bir mahsulotni ishlab chiqarish vaqti	60 daqiqa	48 daqiqa	–37 %
Ishlab chiqarish xarajatlari	100%	90%	15%
Mahsulot sifati darajasi	85%	95%	12%
Ishlab chiqarish hajmi	1000 dona	1180 dona	–8 %

Bu natijalar jarayonlarni tahlil qilish va optimallashtirish orqali ishlab chiqarish samaradorligini oshirish mumkinligini ko‘rsatadi.

Maqsadli guruhlar muayyan muammoni hal qilish yoki aniq bir loyihani amalga oshirish uchun tashkil etiladi. Ular odatda vaqtinchalik bo‘ladi va vazifa bajarilgach faoliyatini yakunlaydi.

Masalan, korxonada yangi mahsulot ishlab chiqarishni yo‘lga qo‘yish yoki mavjud texnologiyani modernizatsiya qilish uchun maqsadli guruh tashkil etilishi mumkin. Bu guruhlar tarkibiga yuqori malakali mutaxassislar jalb qilinadi.

Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, maqsadli guruhlar tashkil etilgan loyihalarda vazifalarning bajarilish muddati o‘rtacha 20–25 % ga tezlashadi, loyiha samaradorligi esa 15–20 % ga oshadi.

5.3- jadval

Maqsadli guruhlar samaradorligi

Ko‘rsatkich	Oddiy boshqaruv	Maqsadli guruh bilan
Loyiha bajarilish muddati	12 oy	9 oy
Loyiha samaradorligi	100%	118%
Xatoliklar soni	15 ta	8 ta

Yuqorida ko‘rib chiqilgan ma‘lumotlardan ko‘rinib turibdiki, sifatni boshqarish tizimida jamoaning roli nihoyatda muhim hisoblanadi. Zamonaviy korxonalar faoliyatida mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish faqat texnologik jarayonlarni takomillashtirish bilan cheklanib qolmaydi.

Bu jarayonda xodimlarning bilim darajasi, tajribasi, tashabbuskorligi va jamoaviy hamkorligi katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, guruhli yondashuv asosida tashkil etilgan jamoalar sifatni yaxshilash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va tashkilot faoliyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Sifat to‘garaklari, jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha guruhlar hamda maqsadli guruhlar korxonalarda jamoaviy boshqaruvning samarali shakllari sifatida keng qo‘llanilmoqda. Ushbu guruhlar xodimlarning ishlab chiqarish jarayoniga faol jalb qilinishini ta‘minlaydi, ularning bilim va tajribasidan samarali foydalanish imkonini yaratadi. Natijada korxonada yuzaga kelayotgan muammolar tezroq aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha samarali qarorlar qabul qilinadi.

Sifat to‘garaklari xodimlarning o‘z tashabbuslari asosida ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bu esa xodimlarning mas‘uliyatini oshiradi, ularni tashkilot faoliyatida faol ishtirok etishga undaydi. Bunday jamoalar faoliyati natijasida ishlab chiqarish jarayonidagi nuqsonlar kamayadi, mahsulot sifati yaxshilanadi va ishlab chiqarish samaradorligi oshadi.

Jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha guruhlar esa ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini chuqur tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash hamda jarayonlarni optimallashtirishga qaratilgan. Ushbu guruhlar faoliyati natijasida ishlab chiqarish jarayonlarida ortiqcha bosqichlar qisqartiriladi, resurslardan samarali foydalanish ta‘minlanadi va ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi. Shu bilan birga, jarayonlarni takomillashtirish orqali mahsulot tannarxi pasayadi va korxonaning raqobatbardoshligi oshadi.

Maqsadli guruhlar esa muayyan muammoni hal qilish yoki aniq bir loyihani amalga oshirish uchun tashkil etiladigan vaqtinchalik jamoalar hisoblanadi. Bunday guruhlar yuqori malakali mutaxassislarni birlashtirib, qisqa vaqt ichida muammoni hal qilish yoki yangi g‘oyalarni amalga oshirish imkonini beradi. Maqsadli guruhlarning faoliyati korxonada innovatsion jarayonlarning rivojlanishiga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi.

Statistik ma‘lumotlar ham jamoaviy boshqaruv usullarining samaradorligini tasdiqlaydi. Ko‘plab korxonalarda sifat to‘garaklari va jarayonlarni takomillashtirish guruhlari faoliyati natijasida mahsulot nuqsonlari 20–30 foizga kamaygan, ishlab chiqarish samaradorligi esa 10–15 foizga oshgan.

Bundan tashqari, bunday guruhlar orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish imkoniyati yaratilgan.

Jamoaviy ish usullari nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki tashkilotda ijobiy ijtimoiy-psixologik muhit shakllanishiga ham yordam beradi. Jamoada ishlash jarayonida xodimlar o‘zaro tajriba almashadi, bir-birining fikrini hurmat qilishni o‘rganadi va umumiy maqsad sari birgalikda harakat qiladi. Bu esa tashkilotda sog‘lom ish muhitini shakllantirib, xodimlarning motivatsiyasini oshiradi.

Shuningdek, jamoaviy boshqaruv usullari xodimlarning professional rivojlanishiga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Guruh faoliyatida qatnashish orqali xodimlar yangi bilim va ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi, muammolarni tahlil qilish hamda qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Natijada ular yanada malakali mutaxassis sifatida shakllanadi.

Sifatni boshqarish tizimida jamoaning roli juda katta. Sifat to‘garaklari, jarayonlarni takomillashtirish guruhlari va maqsadli guruhlar korxonalarda sifatni oshirish, ishlab chiqarish samaradorligini ko‘paytirish hamda innovatsion rivojlanishni ta‘minlashda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu jamoaviy boshqaruv usullarini keng qo‘llash orqali korxonalar o‘z faoliyatini yanada takomillashtirishi,

raqobatbardoshligini oshirishi va iste‘molchilarga yuqori sifatli mahsulot hamda xizmatlar taqdim etishi mumkin.

5.3.Guruhlarning faoliyati. Bo‘linma doirasida takomillashtirish

Zamonaviy korxonalarda sifatni boshqarish tizimi samarali ishlashi ko‘p jihatdan jamoaviy faoliyatga bog‘liq. Ishchi guruhlar tashkil etish orqali tashkilot rahbariyati ishlab chiqarish jarayonlarini doimiy ravishda nazorat qilish, muammolarni tez aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Ayniqsa, bo‘linma doirasida tashkil etilgan guruhlar kundalik ish jarayonini yaxshilash, mehnat unumdorligini oshirish va mahsulot sifatini yuqori darajada ta‘minlashda muhim rol o‘ynaydi.

Guruhlarning faoliyati odatda aniq vazifalar asosida tashkil etiladi. Har bir guruh ma‘lum bir muammo yoki jarayonni o‘rganadi va uni yaxshilash bo‘yicha takliflar ishlab chiqadi. Bu jarayonda muammoni aniqlash, uning sabablarini tahlil qilish va samarali yechimlarni ishlab chiqish bosqichlari muhim ahamiyatga ega. Guruhlar o‘z faoliyatida statistik tahlil, kuzatuv, so‘rovnoma, tajriba o‘tkazish kabi usullardan foydalanadi.

Bo‘linma doirasida takomillashtirish ishlari ko‘pincha ishlab chiqarish jarayonining ayrim elementlarini yaxshilash orqali amalga oshiriladi. Masalan, ishlab chiqarish liniyasidagi ortiqcha operatsiyalarni kamaytirish, texnologik jarayonlarni soddalashtirish, uskunalardan samarali foydalanish yoki ish joylarini ergonomik jihatdan to‘g‘ri tashkil etish kabi choralar ko‘riladi. Bu esa ishlab chiqarish vaqtini qisqartirish, resurslardan samarali foydalanish va mahsulot sifatini oshirishga yordam beradi.

Ko‘plab korxonalarda bo‘linma doirasida takomillashtirish jarayonlari “Kaizen” tamoyiliga asoslanadi. Kaizen — bu ishlab chiqarish jarayonini kichik, ammo doimiy o‘zgarishlar orqali yaxshilab borish konsepsiyasidir. Ushbu yondashuvga ko‘ra, har bir xodim ishlab chiqarish jarayonini yaxshilash bo‘yicha taklif berishi mumkin. Bu esa tashkilotda innovatsion fikrlash muhitini yaratadi va jamoaning umumiy samaradorligini oshiradi.

Bo‘linma darajasida guruhlar faoliyatining yana bir muhim jihati — ish jarayonlarini standartlashtirishdir. Agar muayyan jarayon samarali natija ko‘rsatsa, u standart sifatida qabul qilinadi va boshqa bo‘linmalarda ham qo‘llanilishi mumkin. Bu esa ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligini ta‘minlaydi va sifat darajasini bir xil darajada ushlab turishga yordam beradi.

Bundan tashqari, guruhlar faoliyatida 5S tizimi ham keng qo‘llaniladi. 5S tizimi ish joyini samarali tashkil etish va ishlab chiqarish intizomini mustahkamlashga qaratilgan bo‘lib, quyidagi bosqichlardan iborat:

a) Saralash (Seiri) – keraksiz buyumlarni ish joyidan olib tashlash.

b) Tartibga solish (Seiton) – kerakli buyumlarni qulay joylashtirish.

c) Tozalash (Seiso) – ish joyini toza saqlash.

d) Standartlashtirish (Seiketsu) – tartibni doimiy saqlash qoidalarini ishlab chiqish.

e) Intizom (Shitsuke) – belgilangan qoidalarga doimiy rioya qilish.

5S tizimi orqali ish joylarining tashkil etilishi yaxshilanadi, ortiqcha vaqt yo‘qotishlar kamayadi va xodimlarning mehnat unumdorligi oshadi.

Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, bo‘linma doirasida amalga oshirilgan takomillashtirish tadbirlari korxona faoliyatiga sezilarli ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Ko‘plab ishlab chiqarish korxonalarida jamoaviy guruhlar faoliyati natijasida ishlab chiqarish samaradorligi oshib, mahsulot sifati yaxshilangan.

5.4-jadval

Bo‘linma doirasida jamoaviy takomillashtirish natijalari

Ko‘rsatkich	Takomillashtirishdan oldin	Takomillashtirishdan keyin
Ishlab chiqarish vaqti	60 daqiqa	48 daqiqa
Mahsulot nuqsonlari	10%	6%

Mehnat unumdorligi	100%	118%
Ishlab chiqarish hajmi	1000 dona	1200 dona

Ushbu ma‘lumotlar bo‘linma darajasida jamoaviy faoliyatni tashkil etish ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Guruhlarning faoliyati xodimlarning motivatsiyasini oshirishga ham yordam beradi. Jamoa tarkibida ishlash jarayonida xodimlar o‘z takliflarini erkin bildirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bu esa ularning ishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi va tashkilot rivojiga faol hissa qo‘shishga undaydi.

Bundan tashqari, guruhlar faoliyati orqali tashkilotda bilim va tajriba almashish jarayoni kuchayadi. Turli bo‘limlarda ishlaydigan mutaxassislar birgalikda ishlash orqali o‘z bilimlarini boyitadi va yangi yondashuvlarni o‘rganadi. Bu esa korxonaning innovatsion rivojlanishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Guruhlarning faoliyati va bo‘linma doirasida amalga oshiriladigan takomillashtirish ishlari korxonaning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Jamoaviy ish usullari orqali ishlab chiqarish jarayonlarini doimiy ravishda yaxshilash, muammolarni tez aniqlash va samarali yechimlarni ishlab chiqish mumkin. Natijada korxona faoliyati samaradorligi oshadi, mahsulot sifati yaxshilanadi va tashkilotning raqobatbardoshligi kuchayadi.

Sifatni boshqarish va takomillashtirish jarayonida guruhlarning faoliyati korxonaning muvaffaqiyatini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. 5 BOBda ko‘rib chiqilgan uchta asosiy bo‘lim – guruhli yondashuv, sifat to‘garaklari va jarayonlarni takomillashtirish guruhlari, hamda bo‘linma doirasida takomillashtirish – o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, ularning har biri korxona ichki jarayonlarini optimallashtirish va ishlab chiqarish sifatini yaxshilashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu bo‘limlarning birgalikdagi tahlili guruhli ishlar korxonaning barqaror rivojlanishidagi ahamiyatini yanada aniq ko‘rsatadi.

Guruhli yondashuv xodimlarni birlashtirib, ularning bilim, tajriba va malakasidan samarali foydalanish imkonini yaratadi. Bunday yondashuv korxona bo‘linmalarida yuzaga keladigan muammolarni tez aniqlash, ularni tahlil qilish va samarali yechimlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Shu bilan birga, guruhli yondashuv xodimlarning motivatsiyasini oshiradi, ularni tashabbuskor va faol ishtirok etishga rag‘batlantiradi.

Guruhlar o‘zaro hamkorlik orqali xodimlar o‘rtasida bilim va tajriba almashuvini kuchaytiradi, bu esa tashkilot ichida sog‘lom ijtimoiy va ish muhitini shakllantiradi.

Sifat to‘garaklari va jarayonlarni takomillashtirish guruhlari korxonalarda ishlab chiqarish jarayonini doimiy ravishda yaxshilashga qaratilgan kichik, ammo samarali jamoalardir. Sifat to‘garaklari odatda xodimlarning o‘z tashabbusi bilan tashkil etilib, ishlab chiqarish jarayonidagi nuqsonlarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha takliflar ishlab chiqadi. Jarayonlarni takomillashtirish guruhlari esa tizimli tahlil, jarayonlarni optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan.

Statistik ma‘lumotlar ko‘rsatadiki, ushbu guruhlar faoliyati natijasida mahsulot nuqsonlari 15–25 foizga kamayadi, ishlab chiqarish samaradorligi esa 10–20 foizga oshadi. Shu bilan birga, guruhlar faoliyati xodimlarni faol ishtirok etishga undaydi, ularning tashabbuskorligi va mas‘uliyatini oshiradi hamda yangi g‘oyalar va innovatsion yondashuvlarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Bo‘linma doirasida takomillashtirish esa ishlab chiqarish jarayonini yanada mukammal qilishga qaratilgan. Bo‘linma darajasida tashkil etilgan guruhlar kundalik ish jarayonlarini tahlil qiladi, ortiqcha harakatlarni aniqlaydi va resurslardan samarali foydalanish imkonini yaratadi.

Ushbu jarayonda PDCA (Plan–Do–Check–Act) tamoyili keng qo‘llaniladi, bu esa takomillashtirish jarayonini tizimli va doimiy qiladi. Shuningdek, 5S tizimi orqali ish joylari tartibga solinadi, ortiqcha narsalar olib tashlanadi, ishlash muhitining samaradorligi oshadi va xodimlarning ish unumdorligi ko‘payadi. Shu bilan birga, bo‘linma

darajasidagi takomillashtirish xodimlarning innovatsion fikrlashini rivojlantiradi, ularni yangi g‘oyalarni ishlab chiqishga rag‘batlantiradi va korxona ichidagi bilim almashuvini kuchaytiradi.

Bundan tashqari, guruhlarning faoliyati nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga, balki korxona ichida ijobiy psixologik muhitni shakllantirishga ham xizmat qiladi. Jamoa tarkibida ishlash xodimlarni bir-birining fikrini hurmat qilishga, mas‘uliyatni bo‘lishishga va umumiy maqsad sari birgalikda harakat qilishga o‘rgatadi. Shu orqali xodimlar kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantiradi, muammolarni tahlil qilish va samarali qarorlar qabul qilish ko‘nikmalarini oshiradi, natijada ular malakali va tajribali mutaxassisga aylanadi.

Statistik kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, guruhli faoliyat va bo‘linma doirasida takomillashtirish tadbirlari korxona faoliyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi: ishlab chiqarish vaqti qisqaradi, mahsulot nuqsonlari kamayadi, ishlab chiqarish hajmi oshadi va mehnat unumdorligi yaxshilanadi. Shu bilan birga, guruhli yondashuv korxona ichidagi innovatsion g‘oyalarni rag‘batlantiradi, xodimlar tashabbusini kuchaytiradi va tashkilotning umumiy raqobatbardoshligini oshiradi.

Sifatni boshqarish tizimida guruhlarning faol ishtiroki korxona muvaffaqiyatining muhim omili hisoblanadi. Guruhli yondashuv, sifat to‘garaklari va bo‘linma doirasidagi takomillashtirish tizimlarini birgalikda qo‘llash orqali korxona ichki jarayonlarini doimiy ravishda optimallashtirish, mahsulot sifatini oshirish, resurslardan samarali foydalanish va xodimlarni rivojlantirish mumkin. Natijada tashkilotning barqaror rivojlanishi, raqobatbardoshligi va bozor muvaffaqiyati ta‘minlanadi.

5.5-Jadval

Guruhlar faoliyati va bo‘linma doirasida takomillashtirish natijalari

Ko‘rsatkichlar	Takomillashtirishdan oldin	Takomillashtirishdan keyin	Natija (o‘sish / kamayish)
Ishlab chiqarish vaqti	60 daqiqa	48 daqiqa	-20%
Mahsulot nuqsonlari	10%	6%	-40%

Mehnat unumdorligi	100%	118%	18%
Ishlab chiqarish hajmi	1000 dona	1200 dona	20%
Xodimlarning taklif berish faolligi	25 ta oylik taklif	60 ta oylik taklif	140%
Innovatsion g‘oyalar soni	2 ta loyiha	5 ta loyiha	150%
Ish joylaridagi tartib va samaradorlik (5S tizimi bo‘yicha baho)	03. may	05. may	40%

Yangi tamoyillar va yondashuvlar:

1) Hozirgi kunda ko‘plab ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish korxonalarida guruhlar faoliyatini optimallashtirish uchun zamonaviy yondashuvlar qo‘llanilmoqda:

2) Lean (Yupqa) ishlab chiqarish tamoyili: Bu yondashuv ishlab chiqarish jarayonidagi ortiqcha xarajatlarni kamaytirish, vaqtni tejash va resurslardan maksimal darajada foydalanishga qaratilgan. Guruhlar Lean tamoyilini qo‘llash orqali jarayonlarni yanada samarali qilishadi.

3) Six Sigma metodologiyasi: Bu sifatni oshirish va nuqsonlarni kamaytirish tizimi bo‘lib, guruhlar har bir jarayonni statistik tahlil qiladi, muammolarni aniqlaydi va ularni barqaror bartaraf etish bo‘yicha yechimlar ishlab chiqadi.

4) Kaizen printsipi: Bu doimiy, kichik o‘zgarishlar orqali takomillashtirish tamoyili bo‘lib, har bir xodim o‘z g‘oyasini joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonini yaxshilashga hissa qo‘shadi.

Guruhlarning qo‘shimcha afzalliklari:

a) Xodimlarning kasbiy ko‘nikmalarini rivojlantirish va bilim almashuvini kuchaytirish.

b) Ish joyidagi xavfsizlikni oshirish. Guruhlar jarayonlarni tahlil qilgan holda xavfli va samarali bo‘lmagan harakatlarni aniqlaydi va yo‘q qiladi.

c) Ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish va raqamlashtirishga tayyorgarlik ko‘rish. Bo‘linma darajasidagi guruhlar yangi texnologiyalarni joriy etishda test va tajriba ishlarini amalga oshiradi.

d) Iste‘molchi talablarini tezroq qondirish. Guruhlar mahsulot sifatini doimiy nazorat qilgani sababli, mijozlar uchun yuqori sifatli mahsulot yetkazib beriladi va shikoyatlar kamayadi.

Hozirgi vaqtda ishlab chiqaruvchi korxonalarda guruhlar faoliyati quyidagi natijalarni beradi:

- Ishlab chiqarish vaqti o‘rtacha 15–25 % ga kamayadi.
- Mahsulot nuqsonlari 20–35 % ga qisqaradi.
- Xodimlarning taklif berish faolligi 100–150 % ga oshadi.
- Innovatsion loyihalar soni 2–3 barobar ortadi.
- Ish joylaridagi samaradorlik va tartib (5S tizimi bo‘yicha) 40–50 % ga yaxshilanadi.

Bu ma‘lumotlar guruhlar faoliyatining nafaqat ishlab chiqarish, balki korxona strategiyasi va barqaror rivojlanishiga qanchalik ta‘sir qilishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Sifatni boshqarish va takomillashtirish jarayonida guruhlarning faol ishtiroki korxona ichki jarayonlarini optimallashtirish, mahsulot sifatini oshirish va xodimlarning kasbiy rivojlanishini ta‘minlashda muhim vosita hisoblanadi.

Zamonaviy yondashuvlar – Lean, Six Sigma va Kaizen – guruh faoliyatini yanada samarali qiladi. Shu bilan birga, guruhlar innovatsion g‘oyalarni ishlab chiqish, xavfsizlikni oshirish va mijoz talablarini tez qondirishga yordam beradi.

Nazorat savollari:

1. Sifatni yaxshilash jarayonida jamoaviy ishning ahamiyati nimada namoyon bo‘ladi va uning samaradorligi qanday oshiriladi?
2. Jamoa ichidagi muloqot va axborot almashinuvi sifatni nazorat qilish va takomillashtirishda qanday rol o‘ynaydi?
3. Ishchi guruhlarning dinamikasi va individual xodimlarning malakasi sifatni oshirish jarayoniga qanday ta‘sir qiladi?

4. Sifatni yaxshilashda rahbarning jamoani motivatsiya qilish va rag‘batlantirish roli qanday ifodalanadi?

5. Jamoaviy qaror qabul qilish sifatni monitoring qilish va muammolarni tez aniqlashga qanday yordam beradi?

6. Sifatni oshirishda jamoaviy yondashuvni tatbiq etishda yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish usullari qanday bo‘lishi mumkin?

VI BOB. KORXONA FAOLIYATI SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH JARAYONIGA TA’MINOTCHILARNI JALB QILINISHI

6.1. Ta’minotchilar bilan shartnoma asosida hamkorlik qilish. Ta’minotchilarni o‘qitish va rag‘batlantirish.

6.2. Ta’minotchilarni nazorat qilish.

6.3. Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘yekt va sub‘yekt tushunchalari.

6.1. Ta’minotchilar bilan shartnoma asosida hamkorlik qilish. Ta’minotchilarni o‘qitish va rag‘batlantirish

Ta‘minotchilar bilan samarali hamkorlik zamonaviy korporativ boshqaruvning ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi va korxona faoliyati sifatini takomillashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Ta‘minotchilar korxonaning tashqi muhitining eng yaqin qismidir va ularning sifati, ishonchliligi va samaradorligi to‘g‘ridan-to‘g‘ri korxona natijalariga ta‘sir qiladi. Samarali ta‘minot zanjiri korxonaning raqobatbardoshligini ta‘minlaydi va uzoq muddatli muvaffaqiyat kalitidir.

Ta‘minotchilar bilan hamkorlikning iqtisodiy ahamiyati ko‘p qirralidir. Birinchi, sifatli ta‘minot mahsulot sifatini ta‘minlaydi. Xom ashyo va komponentlar sifati tayyor mahsulot sifatining asosidir. Ikkinchi, vaqtida yetkazib berish ishlab chiqarish rejalarining bajarilishini ta‘minlaydi. Uchinchi, arzon va samarali ta‘minot xarajatlarni kamaytiradi va narx raqobatbardoshligini oshiradi. To‘rtinchi, innovatsion ta‘minotchilar yangi texnologiyalar va g‘oyalar olib keladi. Beshinchi, barqaror ta‘minot zanjirini yaratish risklarni kamaytiradi.

Zamonaviy ta‘minot boshqaruvi "supply chain management" konsepsiyasiga asoslanadi va bu faqat xaridlar emas, balki strategik hamkorlikni anglatadi. Eng yaxshi korxonalar ta‘minotchilarini o‘zlarining ajralmas qismi sifatida qabul qiladi va ularni rivojlantirishga sarmoya kiritadi.

Ta‘minotchilar bilan shartnoma asosida hamkorlik turli shakllarda amalga oshiriladi:

a) Bir martalik shartnomalar — aniq partiya yoki loyiha uchun tuziladi. Qisqa muddatli, aniq shartlar, minimal bog‘liqlik. Yangi ta‘minotchilar bilan sinash uchun, noaniq talablar uchun qo‘llaniladi.

b) Uzoq muddatli shartnomalar — 1-5 yilga tuziladi. Barqaror ta‘minot, ishonchli aloqalar, investitsiyalar qaytarilishi. Asosiy ta‘minotchilar bilan, barqaror talablar uchun qo‘llaniladi.

c) Ramka shartnomalari — umumiy shartlar belgilanadi, konkret buyurtmalar alohida. Moslashuvchanlik, tezkorlik, ko‘p pozitsiyalar uchun. Katta korxonalar, diversifikatsiyalangan talablar uchun qo‘llaniladi.

d) Strategik ittifoqlar — faqat shartnoma emas, balki umumiy maqsadlar. Birgalikda rivojlanish, investitsiyalar, texnologiya almashuvi. Asosiy, strategik ahamiyatga ega ta‘minotchilar uchun qo‘llaniladi.

e) Vertikal integratsiya — ta‘minotchi sotib olinishi yoki qo‘shma korxona tashkil etilishi. To‘liq nazorat, maksimal ishonch, katta sarmoya. Juda muhim, yagona manba bo‘lgan ta‘minotchilar uchun qo‘llaniladi.

Samarali shartnoma tuzish bir necha bosqichlardan o‘tadi:

✓ Birinchi bosqich — ta‘minotchini tanlash. Talablar aniqlanadi, potensial ta‘minotchilar tadqiq qilinadi, tender yoki savdo o‘tkaziladi, eng yaxshi taklif tanlanadi. Tanlash mezonlariga narx, sifat, ishonchlilik, geografik joylashish, moliyaviy barqarorlik, texnologik salohiyat kiradi.

✓ Ikkinchi bosqich — muzokaralar. Shartlar muhokama qilinadi, narx va muddatlar kelishiladi, sifat talablari aniqlanadi, javobgarlik belgilanadi. Muzokaralar ochiq va o‘zaro manfaatdorlik asosida o‘tkazilishi kerak.

✓ Uchinchi bosqich — shartnoma tuzish. Huquqiy shakl, barcha shartlar yozma ravishda, qo‘shimcha bitimlar, nizolarni hal qilish mexanizmi. Shartnoma professional yuristlar tomonidan tekshirilishi lozim.

✓ To‘rtinchi bosqich — shartnomani bajarishni nazorat qilish. Yetkazib berishlar kuzatiladi, sifat tekshiriladi, hisobotlar talab qilinadi, og‘ishlarga reaksiya. Avtomatlashtirilgan tizimlar qo‘llanilishi mumkin.

✓ Beshinchi bosqich — shartnomani baholash va yangilash. Samaradorlik tahlil qilinadi, shartlar takomillashtiriladi, yangi shartnoma yoki uzaytirish. Uzluksiz takomillashtirish tamoyili qo‘llaniladi.

6.1-jadval

Samarali shartnoma shartlari

Shart guruhi	Konkret elementlar	Ahamiyati
Predmet shartlari	Ta‘minot mahsulotlari ro‘yxati, spetsifikatsiyalar, miqdorlar	Aniqlik, kelishmovchiliklarni oldini olish
Sifat shartlari	Standartlar, tekshiruv tartibi, sertifikatlar	Sifat kafolati, javobgarlik
Narx shartlari	Narx, valyuta, indeksatsiya, chegirmalar	Moliyaviy muvofiqlik, adolat
Yetkazib berish	Muddatlar, joy, transport, zaxira	Rejalar bajarilishi, uzluksizlik
To‘lov shartlari	Forma, muddat, avans, kechiktirish	Likvidlik, ishonch
Javobgarlik	Jarimalar, sug‘urta, kafolatlar	Intizom, xavflarni taqsimlash
Nizolar	Muzokaralar, arbitraj, sud	Huquqiy himoya
O‘zgarishlar	Shartlarni o‘zgartirish tartibi	Moslashuvchanlik

Ta‘minotchilarni o‘qitish — bu ularning sifat tizimini, texnologiyalarini va boshqaruv ko‘nikmalarini oshirishga qaratilgan investitsiya. Bu korxona uchun uzoq muddatli manfaatdir.

O‘qitish yo‘nalishlari:

- Birinchi, sifat tizimlari o‘qitish. ISO standartlari, sifat nazorati usullari, statistik usullar, xatolarni oldini olish. Korxonaning sifat talablari va standartlari tushuntiriladi.
- Ikkinchi, texnologik o‘qitish. Yangi texnologiyalar, ishlab chiqarish jarayonlari, maxsus uskunalar. Korxonaning texnik talablari va spetsifikatsiyalari.
- Uchinchi, logistika va ta‘minot o‘qitish. JIT (just-in-time) tizimi, zaxira boshqaruvi, transport optimallashtirish. Korxonaning logistika talablari.

- To‘rtinchi, biznes boshqaruvi o‘qitish. Rejalashtirish, moliya, kadrlar boshqaruvi. Kichik va o‘rta ta‘minotchilar uchun ayniqsa muhim.

O‘qitish shakllari: seminarlar va treninglar, amaliy mashg‘ulotlar va stajirovka, onlayn kurslar va vebinarlar, konsalting va mentorlik, birgalikda loyihalar va amaliyot.

Ta‘minotchilarni rag‘batlantirish ularning sifatli va vaqtida ishlashini ta‘minlaydi va uzoq muddatli hamkorlikni mustahkamlaydi.

Rag‘batlantirish turlari:

Moddiy rag‘batlantirish: ko‘p hajmli buyurtmalar uchun chegirmalar, vaqtida yetkazib berish uchun bonuslar, sifat yutuqlari uchun qo‘shimcha to‘lovlar, uzoq muddatli shartnomalar uchun ustamalar, birgalikda investitsiyalar va moliyaviy yordam.

Nomoddiy rag‘batlantirish: "Eng yaxshi ta‘minotchi" mukofoti, korxona veb-saytida va materiallarida tan olish, birgalikda targ‘ibot va ko‘rgazmalar, texnik yordam va maslahatlar, strategik rejalashtirishga jalb etish, kadrlar tayyorlashda yordam.

Rag‘batlantirish tizimi aniq mezonlarga asoslanishi kerak. Mezonlar o‘lchanadigan va ob‘ektiv bo‘lishi lozim. Rag‘batlantirish shaffof va adolatli bo‘lishi kerak. Natijalar muntazam baholanishi va taqdim etilishi lozim.

a. Ta’minotchilarni nazorat qilish

Ta‘minotchilarni nazorat qilish — bu ularning shartnomaviy majburiyatlarni bajarishini, sifat talablariga rioya qilishini va vaqtida yetkazib berishini ta‘minlash uchun amalga oshiriladigan tizimli faoliyat. Nazorat faqat tekshiruv emas, balki oldindan xatolarni oldini olish, jarayonlarni yaxshilash va o‘zaro manfaatdorlikni mustahkamlashni anglatadi.

Nazoratning ahamiyati shundaki, u korxona faoliyatining uzluksizligini ta‘minlaydi. Sifatli xom ashyo sifatli mahsulotning asosidir. Vaqtida yetkazib berish ishlab chiqarish rejalarining bajarilishini kafolatlaydi. Kam sifatli ta‘minot qayta ishlash, kechiktirish, mijozlar yo‘qotishiga olib kelishi mumkin.

Zamonaviy nazorat "inspection" dan "prevention" ga o‘tmoqda, ya‘ni faqat tekshirish emas, balki oldindan xatolarni oldini olish. Bu ta‘minotchilar bilan hamkorlikni chuqurlashtiradi va sifat madaniyatini shakllantiradi.

Nazorat turli bosqichlarda amalga oshiriladi:

a) Oldindan nazorat (pre-control) — ta‘minotchini tanlash bosichida. Sertifikatlar tekshiriladi, audit o‘tkaziladi, namunalar sinovdan o‘tkaziladi, ishlab chiqarish jarayonlari baholanadi. Maqsad — noto‘g‘ri tanlashni oldini olish.

b) Kiruvchi nazorat (incoming inspection) — yetkazib berilgan mahsulotlarni qabul qilishda. Har bir partiya tekshiriladi yoki tanlab tekshiriladi, sifat hujjatlari talab qilinadi, o‘lchov va sinov o‘tkaziladi. Maqsad — nuqsonli mahsulotlarni ishlab chiqarishga yo‘l qo‘ymaslik.

c) Jarayon nazorati (in-process control) — ta‘minotchi ishlab chiqarishida. Muntazam auditlar, jarayonlarni baholash, o‘zgarishlarni nazorat qilish. Maqsad — muammolarni oldindan aniqlash.

d) Chiquvchi nazorat (outgoing inspection) — ta‘minotchi tomonidan tayyor mahsulotni tekshirish. Korxonaning vakillari ishtirok etishi mumkin. Maqsad — oxirgi sifat kafolati.

e) Keyingi nazorat (post-control) — ta‘minotchi mahsulotining korxonada ishlatilishi natijalari. Shikoyatlar tahlili, mijozlar fikri, garantiya holatlari. Maqsad — uzluksiz takomillashtirish.

Sifat nazoratida quyidagi usullar qo‘llaniladi:

- Sinov va o‘lchash — fizik, kimyoviy, mexanik sinovlar. Laboratoriya tahlillari, sertifikatlash. Aniq va ishonchli, lekin vaqt talab qiladi va qimmat.
- Statistik nazorat — tanlab tekshirish, AQL (Acceptable Quality Level) tizimi. SQC (Statistical Quality Control) usullari. Iqtisodiy va samarali, lekin statistik xatolik mavjud.
- 100% nazorat — har bir birlik tekshiriladi. Juda muhim mahsulotlar uchun. Aniq, lekin mehnat talab qiladi va qimmat.
- Protsess nazorati — jarayon parametrlarini kuzatish. SPC (Statistical Process Control), nazorat kartalari. Oldindan xatolarni aniqlash, lekin jarayon barqaror bo‘lishi kerak.

- Auditlar — tizimli tekshiruvlar. Sifat tizimlari auditlari, ishlab chiqarish auditlari. Keng qamrovli, lekin vaqt talab qiladi.
- Birinchisini tekshirish (first article inspection) — yangi mahsulot yoki partiyaning birinchi namunasi. Barcha talablar tekshiriladi. Aniq, lekin vaqt talab qiladi.

6.2-jadval

Ta‘minotchilar baholash tizimi

Baholash kriteriyasi	O‘lchov ko‘rsatkichlari	Og‘irligi
Sifat	Defect rate, qayta qaytarishlar, sertifikatlar	30%
Yetkazib berish	Vaqtida yetkazish %, to‘liqlik, moslashuvchanlik	25%
Narx	Narx dinamikasi, chegirmalar, umumiy xarajat	20%
Xizmat	Texnik yordam, shikoyotlarga reaksiya, innovatsiyalar	15%
Moliyaviy barqarorlik	To‘lov qobiliyati, investitsiya salohiyati	10%

Baholash natijalariga asoslanib ta‘minotchilar tasniflanadi:

1) A-kategoriyasi (strategik) — 10-20% ta‘minotchilar, 70-80% xaridlar. Uzoq muddatli ittifoqlar, birgalikda rivojlanish, maksimal qo‘llab-quvvatlash.

2) B-kategoriyasi (muhim) — 30-40% ta‘minotchilar, 15-25% xaridlar. Uzoq muddatli shartnomalar, rivojlanish imkoniyatlari, yaxshi munosabatlar.

3) C-kategoriyasi (oddiy) — 40-50% ta‘minotchilar, 5-10% xaridlar. Standart shartnomalar, minimal nazorat, almashtirish mumkin.

Nazorat faqat tanqid emas, balki rivojlantirishga qaratilishi kerak:

Rivojlanish rejalari — har bir ta‘minotchi uchun individual reja. Kuchsiz tomonlarni yaxshilash, kuchli tomonlarni mustahkamlash. Birgalikda ishlab chiqiladi va kuzatiladi.

Texnik yordam — o‘qitish, konsalting, texnologiya uzatish. Kichik va o‘rta ta‘minotchilar uchun ayniqsa muhim. Birgalikda sarmoya kiritish.

Sertifikatlash bular ISO, sanoat standartlari. Sertifikatlash jarayonida yordam. Sifat tizimlarini joriy etishda qo‘llab-quvvatlash. Birgalikda loyihalar bunda yangi mahsulotlar, texnologiyalar, jarayonlar. Birgalikda tadqiqot va rivojlanish. Innovatsion hamkorlik.

Ba‘zi hollarda ta‘minotchilarni almashtirish zarur almashtirish sabablari: sifat doimiy past, vaqtida yetkazib bermaydi, narxlar oshib bormoqda, moliyaviy muammolar, strategik mos kelmaslik, axloqiy muammolar. Almashtirish bosqichlari bu yangi ta‘minotchini tanlash, sinov buyurtmalari, parallel ishlash, eski ta‘minotchini o‘chirish, yangi ta‘minotchini to‘liq joriy etish. Bu jarayon ehtiyotkorlik bilan o‘tkazilishi kerak. Xavflarni boshqarish: zaxira ta‘minotchilar, zaxira zaxiralar, tezkor almashtirish rejalari. Ta‘minot zanjirining uzilishiga yo‘l qo‘ymaslik.

b. Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘yekt va sub‘yekt tushunchalari

Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘ekt va sub‘ekt tushunchalari falsafiy va amaliy ahamiyatga ega. Bu tushunchalar boshqaruv jarayonining kim va nima ustida ishlayotganini aniqlaydi, vakolatlar taqsimotini asoslaydi va samarali boshqaruv tamoyillarini shakllantiradi.

Ob‘ekt (lotincha "objectum" — narsa, predmet) — bu boshqaruv ta‘sirining yo‘naltirilgan sub‘ekti, ya‘ni o‘zgarishga uchraydigan, rivojlanadigan yoki saqlanadigan narsa, jarayon yoki hodisa. Ishlab chiqarishda bu ishlab chiqarish jarayonlari, resurslar, mahsulotlar, sifat ko‘rsatkichlari bo‘lishi mumkin.

Sub‘ekt (lotincha "subjectum" — asos, sub‘ekt) — bu boshqaruv ta‘sirini amalga oshiruvchi, faoliyat yurituvchi, qarorlar qabul qiluvchi va ularni amalga oshiruvchi shaxs yoki guruh. Ishlab chiqarishda bu rahbarlar, mutaxassislar, ishchilar, jamoalar bo‘lishi mumkin.

Ob‘ekt va sub‘ekt o‘zaro aloqada va o‘zaro bog‘liq. Ular aniq chegaralar bilan ajralmaydi va vaziyatga qarab o‘rin almashtirishi mumkin. Masalan, ishchi o‘z vazifasi bo‘yicha sub‘ekt, lekin boshqaruv jarayonida ob‘ekt bo‘lishi mumkin.

Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘ektlar quyidagi guruhlarga bo‘linadi:

- Material ob‘ektlar bular ishlab chiqarish vositalari — binolar, inshootlar, yer maydonlari.
- Uskunalar, stanoklar, apparatlar.

- ❖ Transport vositalari, maxsus texnika.
- ❖ Kompyuterlar, axborot tizimlari, avtomatlashtirish.
- ❖ Xom ashyo va materiallar — asosiy xom ashyo, yordamchi materiallar.
- ❖ Yoqilg‘i va energiya resurslari.
- ❖ Zaxira qismlar va ehtiyot qismlar.
- ❖ Tayyorlov ishlab chiqarish mahsulotlari.
- ❖ Mahsulotlar — tayyor mahsulotlar, yarim tayyor mahsulotlar.
- ❖ Qayta ishlanayotgan mahsulotlar.
- ❖ Chiqindi va qayta ishlanadigan materiallar.

Jarayon ob‘ektlari:

- Ishlab chiqarish jarayonlari — asosiy texnologik jarayonlar. Yordamchi va xizmat ko‘rsatish jarayonlari. Transport, saqlash, yuklash jarayonlari.
- Boshqaruv jarayonlari — rejalashtirish, nazorat, hisobot. Muvofiqlashtirish, qarorlar qabul qilish. Axborot jarayonlari, aloqa.

Axborot ob‘ektlariga ma‘lumotlar va ma‘lumotlar bazalari — ishlab chiqarish ma‘lumotlari, statistika. Sifat ma‘lumotlari, tekshiruv natijalari. Kadrlar ma‘lumotlari, mehnat unumdorligi. Hamda bilim va tajriba — texnologik bilimlar, noformal tajriba. Patentlar, litsenziyalar, know-how. Korporativ bilimlar bazasi.

Ijtimoiy-iqtisodiy ob‘ektlar tarkibiga:

- Mehnat resurslari — ishchilar, mutaxassislar, rahbarlar. Mehnat unumdorligi, samaradorlik. Ijtimoiy munosabatlar, korporativ madaniyat.
- Moliyaviy oqimlar — investitsiyalar, foyda, xarajatlar. Daromadlar, byudjetlar, hisob-kitoblar. Moliyaviy natijalar, rentabellik.
- Ishlab chiqarishni boshqarishda sub‘yektlar quyidagi tasnifga ega:

shaxsiy sub‘yektlar:

a) Yuqori rahbariyat — bosh direktor, vitse-prezidentlar. Ishlab chiqarish direktori, texnik direktor. Strategik qarorlar, umumiy boshqaruv.

b) O‘rta boshqaruv — ishlab chiqarish bo‘yicha direktorlar, bosh muhandislar. Ceqlar, bo‘lim boshliqlari, ustalar. Operativ boshqaruv, muvofiqlashtirish.

c) Ishchilar va mutaxassislar — ishchilar, operatorlar, sozlovchilar. Mutaxassislar, texniklar, normatchilar. Bevosita ijro, jarayonlarni boshqarish.

kollektiv sub‘yektlar:

a) Ishchi jamoalari — brigadalar, smenalar, guruhlar. Loyiha jamoalari, sifat doiralari. Jamoaviy boshqaruv, o‘zini o‘zi boshqarish.

b) Boshqaruv organlari — boshqaruv kengashi, sifat kengashi. Komissiyalar, kengashlar, ishchi guruhlar. Qarorlar qabul qilish, nazorat.

c) Tashqi sub‘yektlar — ta‘minotchilar, xaridorlar. Davlat organlari, nazorat organlari. Sertifikatlash organlari, konsalting firmalari.

Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘ekt va sub‘ekt o‘zaro aloqasi quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- Faollik tamoyili: Sub‘ekt faol, ob‘ekt nisbatan passiv. Sub‘ekt tashabbus ko‘rsatadi, ob‘ekt reaksiya beradi. Biroq zamonaviy boshqaruvda ob‘ekt ham faollik ko‘rsatishi mumkin (masalan, avtomatlashtirilgan tizimlar).
- Birlik tamoyili: Ob‘ekt va sub‘ekt bir-biriga bog‘liq. Sub‘ektsiz ob‘ekt rivojlanmaydi, ob‘ektsiz sub‘ekt faoliyatsiz. Ular birgalikda boshqaruv jarayonini tashkil etadi.
- O‘zgaruvchanlik tamoyili: Ob‘ekt va sub‘ekt o‘rin almashtirishi mumkin. Katta tizimda sub‘ekt bo‘lgan, kichik tizimda ob‘ekt bo‘lishi mumkin. Masalan, ceh boshlig‘i o‘z cehida sub‘ekt, lekin ishlab chiqarish bo‘yicha direktor nazarida ob‘ekt.
- Moslashuvchanlik tamoyili: Sub‘ekt ob‘ekt xususiyatlariga moslashishi kerak. Har xil ob‘ektlar turli boshqaruv usullarini talab qiladi. Individual yondashuv zarur.

6.3-jadval

Ob‘ekt va sub‘ekt nisbatida boshqaruv usullari

Ob‘ekt xususiyati	Sub‘ekt vazifasi	Boshqaruv usuli	Misol
Oddiy, takrorlanuvchi	Nazorat, tartib	Adming boshqaruv, avtomatlashtirish	Konveyer ishlab chiqarish
Murakkab, o‘zgaruvchan	Tahlil, moslashish	Ilmiy boshqaruv, SPC	Kimyo ishlab chiqarish
Innovatsion, ijodiy	Rag‘batlantirish, yordam	Demokratik boshqaruv, liderlik	Dasturiy ta‘minot, R&D
Inson resurslari	Motivatsiya, rivojlantirish	Insoniy nisbatlar, jamoaviy boshqaruv	Bilimli ishchilar, mutaxassislar
Tashqi muhit	Kuzatish, prognozlash	Situatsion boshqaruv, strategik boshqaruv	Global bozor, ta‘minot zanjiri

Zamonaviy ishlab chiqarish boshqaruvida inson markazli yondashuv tobora katta ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuvda inson nafaqat boshqaruv ob‘ekti, balki asosiy sub‘ekt va tashkilotning eng qimmatbaho aktiv sifatida qabul qilinadi.

Inson markazli boshqaruvning xususiyatlari: xodimlarning faol ishtiroki, ularning fikrlari eshitiladi va hisobga olinadi; uzluksiz o‘qitish va rivojlanish imkoniyatlari; xavfsiz va sog‘lom mehnat sharoitlari; adolatli rag‘batlantirish va tan olish; ish va shaxsiy hayot muvozanati; korporativ madaniyat va qadriyatlar.

Bu yondashuvda ob‘ekt va sub‘ekt aniq chegarasi yo‘qolmoqda. Xodimlar o‘z ish jarayonlarini boshqaradi, o‘z-o‘zini nazorat qiladi, takomilashtirishga tashabbus ko‘rsatadi. Bu "empowerment" — vakolatlarni kengaytirish — tamoyiliga asoslanadi.

Ta‘minotchilarni jalb qilish korxona faoliyati sifatini takomillashtirishning muhim yo‘nalishidir. Shartnoma asosida hamkorlik barqaror va ishonchli munosabatlarni ta‘minlaydi. Ta‘minotchilarni o‘qitish va rag‘batlantirish uzoq muddatli samaradorlikni oshiradi. Nazorat tizimi sifat kafolatini beradi va xavflarni kamaytiradi. Ishlab chiqarishni boshqarishda ob‘ekt va sub‘ekt tushunchalari samarali boshqaruvning nazariy asosini tashkil etadi.

Zamonaviy yondashuvlarda inson markazli boshqaruv tobora katta ahamiyat kasb etmoqda va bu sifat madaniyatini mustahkamlaydi.

Nazorat savollari:

1. Ta’minotchilarni korxona sifatini yaxshilash jarayoniga jalb qilishning asosiy maqsadlari va afzalliklari nimalardan iborat?
2. Korxona va ta’minotchilar o‘rtasida sifatni nazorat qilish va yaxshilash bo‘yicha samarali hamkorlikni tashkil etishning qanday usullari mavjud?
3. Ta’minotchilarning mahsulot yoki xizmat sifati korxona ishlab chiqarish jarayoniga qanday ta’sir ko‘rsatadi va bu ta’sirni qanday baholash mumkin?
4. Korxona sifatini oshirishda ta’minotchilarning tanlovi va ularni baholash mezonlari qanday aniqlanadi?
5. Sifatni takomillashtirish jarayonida ta’minotchilar bilan yuzaga keladigan muammolarni oldini olish va hal qilishning samarali strategiyalari qaysilar?

VII BOB. KORXONA FAOLIYATIDA STANDARTLARLASHTIRISH VA SERTIFIKATLASHTIRISH.

7.1. Xalqaro standartlar koʻrinishida aks etgan sifatni taʼminlash tizimining rivojlanish bosqichlari.

7.2. Majburiy sertifikatlashtirish. Mahsulotlar va xizmatlarni sertifikatlashtirish.

7.3. Xalqaro standartlashtirish tashkilotining standartlari.

7.1. Xalqaro standartlar koʻrinishida aks etgan sifatni taʼminlash tizimining rivojlanish bosqichlari

Xalqaro standartlar koʻrinishida sifatni taʼminlash tizimining rivojlanish bosqichlari murakkab, izchil va tizimli jarayon sifatida shakllangan boʻlib, u har bir korxona va tashkilotning sifat menejmenti tizimini takomillashtirishda asosiy rol oʻynaydi. Ushbu tizimning rivojlanishi tarixiy jihatdan bir necha muhim bosqichlarni oʻz ichiga oladi va har bir bosqich sifatni nazorat qilish, meʼyoriy hujjatlarni joriy etish va ishlab chiqarish jarayonlarini standartlashtirish yoʻnalishida oʻziga xos xususiyatlarga ega.

Dastlabki bosqichlarda sifatni taʼminlash asosan yakuniy mahsulotni tekshirish va sifat nazorati orqali amalga oshirilgan, yaʼni ishlab chiqarilgan mahsulot standartlarga mosligini aniqlash orqali sifatni baholash asosiy vazifa sifatida qaralgan. Bu davrda sifatni boshqarish tizimi koʻproq inspeksiya va nazoratga tayanib, ishlab chiqarish jarayonining oʻzida sifatni oshirish imkoniyatlarini yetarlicha hisobga olmaydi.

Keyingi bosqich sifat menejmentining jarayonlarga asoslangan yondashuvini shakllantirish bilan ajralib turadi. Bu davrda ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichi tizimli ravishda oʻrganiladi, standartlar ishlab chiqiladi va xatolarni kamaytirishga yoʻnaltirilgan metodlar joriy etiladi. Ushbu bosqichda korxona ichki sifat tizimini mustahkamlashga intiladi va jarayonning barqarorligini taʼminlashga eʼtibor qaratadi.

Xalqaro standartlar asosida sifatni taʼminlash tizimining rivojlanishining navbatdagi bosqichi sifat menejmenti tizimining

integratsiyalashuvi bilan bog‘liq bo‘lib, bu davrda sifatni ta’minlash nafaqat ishlab chiqarish jarayonida, balki xarid, ta’minot, mijoz bilan aloqalar va xizmat ko‘rsatish sohalarini ham qamrab oladi. Bu yondashuv korxona faoliyatini kompleks tahlil qilish imkonini beradi va sifatni yaxshilashning strategik rejasini shakllantiradi.

Xalqaro standartlar, xususan ISO 9001, sifatni boshqarish tizimini tizimli tarzda tashkil etishga yordam beradi, u jarayonlar, mas’uliyatlar, resurslar va mijoz talablariga mos keladigan metodlarni belgilaydi. Standartlar korxona faoliyatining barcha bo‘g‘inlariga sifat talablarini joriy etadi va ish jarayonida uzluksiz nazoratni ta’minlaydi.

Sifatni ta’minlash tizimining rivojlanishi davrida muhim o‘zgarishlardan biri sifatni oldindan rejalashtirish va xavflarni boshqarish konsepsiyasini joriy qilishdir. Bu yondashuv xatoliklarni ishlab chiqarish jarayonida aniqlashga, ularni kamaytirishga va mijoz talablariga mos keladigan mahsulot yaratishga yordam beradi.

Shuningdek, ushbu tizimning rivojlanish bosqichlarida mijoz qoniqishi va mijoz bilan munosabatlarni boshqarish jarayoni muhim o‘rin tutadi. Sifat tizimi nafaqat mahsulot sifatini ta’minlaydi, balki mijozlar ehtiyojini oldindan aniqlash va ularga mos xizmat ko‘rsatish imkonini beradi, bu esa raqobatbardoshlikni oshiradi.

Xalqaro standartlar asosida sifat tizimini joriy etishda xodimlarni o‘qitish va malakasini oshirishning roli katta ahamiyatga ega. Har bir xodim sifatni boshqarish tizimi talablarini tushunishi va o‘z ish faoliyatida qo‘llashi kerak, bu esa korxonaning barqaror ishlashini ta’minlaydi.

Sifatni ta’minlash tizimining rivojlanishining yana bir bosqichi – jarayonlarni standartlashtirish va hujjatlashtirish. Bu bosqichda har bir jarayon uchun yo‘riqnomalar, ish ko‘rsatmalari va nazorat punktlari ishlab chiqiladi, bu esa sifatni nazorat qilishning samaradorligini oshiradi va xatoliklarni kamaytiradi.

Texnologik jarayonlarda sifatni ta’minlash tizimi sifat indikatorlarini o‘lchash va kuzatish imkoniyatini beradi. Ushbu indikatorlar mahsulot sifati, ishlab chiqarish samaradorligi, xarajatlar va muddatga rioya qilish kabi parametrlarni qamrab oladi.

Sifat tizimi rivojlanishining keyingi bosqichi innovatsiyalarni joriy etish bilan bog‘liq bo‘lib, u ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, yangi texnologiyalarni tatbiq etish va mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi. Innovatsion yondashuvlar sifat tizimining zamonaviy talablar bilan mosligini ta’minlaydi.

Tizimning rivojlanishi davomida xavf-xatarlarni baholash va ularni oldini olish mexanizmlari shakllanadi. Bu bosqichda risklarni aniqlash, ularni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqish va ularni nazorat qilish orqali sifatni ta’minlashning ishonchliligi oshiriladi.

Sifat tizimining rivojlanish bosqichlarida korxona ichki audit va monitoring tizimlarini joriy etadi. Bu tizimlar jarayonlarning standartlarga mosligini va sifatni oshirish choralari samaradorligini baholashga yordam beradi.

Xalqaro standartlar doirasida sifatni ta’minlash tizimi raqamli vositalar va ma’lumotlarni tahlil qilish imkoniyatlarini qo‘llash orqali samaradorligini oshiradi. Data-driven yondashuv qaror qabul qilish jarayonini optimallashtiradi va muammolarni tez aniqlash imkonini beradi.

Sifatni ta’minlash tizimining rivojlanishining muhim jihati – yetkazib beruvchilar va ta’minotchilar bilan hamkorlikni shakllantirishdir. Bu jarayon mahsulotning boshlang‘ich bosqichlaridan sifat standartlariga javob berishini ta’minlaydi va ishlab chiqarishdagi xatoliklarni kamaytiradi.

Tizimning rivojlanishi davomida mijozlar bilan aloqa va ularning fikrini hisobga olish mexanizmlari joriy qilinadi. Mijozlar mulohazalari sifatni oshirish, xizmatni yaxshilash va mahsulotni optimallashtirish uchun asosiy manba hisoblanadi.

Xalqaro standartlar sifat tizimining rivojlanishida sifatni uzluksiz takomillashtirish tamoyili asosiy ahamiyatga ega. Har bir bosqichda aniqlangan muammolar tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Rivojlanish jarayonida korxona ichki va tashqi sertifikatlashtirish mexanizmlarini joriy etadi. Bu tizimlar sifatni mustaqil baholash va xalqaro standartlarga mosligini tasdiqlash imkonini beradi.

Sifatni ta’minlash tizimining keyingi bosqichi – strategik rejalashtirish va sifat menejmentining korxona strategiyasiga integratsiyalashuvi. Bu bosqichda sifatni oshirish choralari kompaniya maqsadlari bilan muvofiqlashtiriladi. Tizimning rivojlanishida jamoaviy boshqaruv va xodimlarning mas’uliyatini oshirish muhim o‘rin tutadi. Har bir xodim sifat tizimining samaradorligi va ishlab chiqarish jarayonining sifatini yaxshilashda faol ishtirok etadi.

Umuman olganda, xalqaro standartlar ko‘rinishida sifatni ta’minlash tizimi doimiy takomillashuvchi, jarayonlarga asoslangan va kompleks yondashuvga ega bo‘lib, u korxona faoliyatining barqarorligini oshirish va raqobatbardoshligini mustahkamlash uchun muhim vosita hisoblanadi. U har bir bosqichda sifatni boshqarishning ilmiy asoslangan metodlarini qo‘llash, xodimlar malakasini oshirish, ta’minotchilar bilan samarali hamkorlikni yo‘lga qo‘yish va mijoz talablarini hisobga olish orqali korxonaning sifat salohiyatini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi.

Standartlashtirish va sifatni ta‘minlash tizimining kelib chiqishi. Standartlashtirish va sifatni ta‘minlash tizimi o‘zining ildizlarini sanoat inqilobi davridan oladi. XIX asrning oxirlarida va XX asrning boshlarida ishlab chiqarish hajmi oshgani sari mahsulot sifatini nazorat qilish zarurati yuzaga keldi. Bu davrda ko‘plab korxonalar sifatni tekshirish uchun maxsus bo‘limlar tashkil qila boshladi. Sifatning tizimli boshqaruv tushunchasi hali shakllanmagan bo‘lsa-da, sub‘yektlar mahsulot sifati va xarajatlarni nazorat qilishning dastlabki tajribalarini qo‘llashgan.

Sifat nazoratining birinchi bosqichida tekshiruvchi sifat nazorati (inspector quality control) amalga oshirildi. Mahsulotlar tayyorlangandan keyin tekshirildi va nuqsonli mahsulotlar ayirildi. Bu usul samarasiz edi, chunki xatolarni oldindan oldini olish mumkin emas edi, faqat aniqlash mumkin edi. Xarajatlar yuqori edi, chunki nuqsonli mahsulotlar allaqachon ishlab chiqarilgan edi.

XX asrning 20-30-yillarida statistik sifat nazorati (statistical quality control) paydo bo‘ldi. Uollter Shyuxart va uning shogirdlari statistik usullarni sifat nazoratiga qo‘llashni taklif qildi. Tanlab tekshirish,

nazorat kartalari va boshqa statistik usullar joriy etildi. Bu usul tekshiruv xarajatlarini kamaytirdi va aniqlikni oshirdi, lekin hali ham faqat nazoratga qaratilgan edi, oldindan oldini olishga emas.

Sifatni ta‘minlash tizimi bir necha bosqichlardan o‘tdi va bular quyidagilardan iboratdir:

Birinchi bosqich: Sifat nazorati (Quality Control, QC) — 1920-1950-yillar: Bu bosqichda asosiy e‘tibor mahsulotni tekshirishga qaratildi. Sifat nazorati bo‘limlari tashkil etildi. Tekshiruvchilar va sinovchilar ishga qabul qilindi. Statistik usullar qo‘llanildi.

Maqsad — nuqsonli mahsulotlarni aniqlash va ayirish. Bu bosqichning cheklamalari: faqat tekshirish, oldindan oldini olish emas; xatolarni aniqlash, sabablarini tuzatish emas; sifat bo‘limi javobgar, boshqalar emas; qayta ishlash va chiqindi xarajatlari yuqori.

Ikkinchi bosqich: Sifatni boshqarish (Quality Management, QM) — 1950-1980-yillar: Bu bosqichda e‘tibor jarayonlarga qaratildi. Sifatni boshqarish tizimlari joriy etildi. Jarayon nazorati va oldini olish usullari qo‘llanildi. Sifat doiralari (quality circles) paydo bo‘ldi. Yaponiya uslubi — kompaniya sifatini boshqarish (Company Wide Quality Control, CWQC) — rivojlandi. Asosiy o‘zgarishlar: sifat nazoratidan sifatni boshqarishga o‘tish; faqat tekshirishdan oldini olishga o‘tish; sifat bo‘limidan barcha bo‘limlarga tarqalish; Yaponiya muvaffaqiyati — Toyota, Sony, Honda.

Uchinchi bosqich: Umumiy sifat boshqaruvi (Total Quality Management, TQM) — 1980-2000-yillar: Bu bosqichda sifat butun tashkilotni qamrab oldi. TQM konsepsiyasi shakllandi. Sifat — barchaning javobgarligi. Doimiy takomillashtirish (Kaizen). Boshqaruv sifat mukofotlari paydo bo‘ldi. Asosiy tamoyillar: mijozlarga yo‘naltirish; doimiy yaxshilash; barcha xodimlar ishtiroki; jarayonlarni boshqarish; faktga asoslangan qarorlar; uzoq muddatli hamkorlik.

To‘rtinchi bosqich: Sifatni ta‘minlash tizimlari (Quality Assurance Systems, QAS) — 1990-yillar-hozirgi kun: Bu bosqichda xalqaro standartlar asosiy rol o‘ynaydi. ISO 9000 standartlari seriyasi joriy etildi. Sifatni ta‘minlash tizimlari sertifikatlandi.

Yana bir tomon auditlari amalga oshirildi. Global tan olish va ishonch yaratildi. Asosiy xususiyatlar: standartlashtirish; sertifikatlashtirish; doimiy takomillashtirish; xavfsizlik va atrof-muhit; korporativ ijtimoiy mas‘uliyat.

7.1-jadval

ISO 9000 standartlari seriyasining rivojlanishi

Avlod	Yillar	Asosiy xususiyatlar
ISO 9000:1987	1987-1994	Sifatni ta‘minlash tizimlari, 20 ta talab, hujjatlashtirishga urg‘u
ISO 9000:1994	1994-2000	Takomillashtirish, jarayonlarga urg‘u, sifatni boshqarish
ISO 9000:2000	2000-2008	Soddalashtirish, 8 ta tamoyil, mijozlarga yo‘naltirish
ISO 9001:2008	2008-2015	Aniqlashtirish, matn takomillashtirish
ISO 9001:2015	2015-hozirga qadar	Risk-based thinking, kontekst, yetakchilik, PDCA

Xalqaro standartlarning paydo bo‘lishi sifatni ta‘minlashning globalizatsiyasini talab qildi. Turli mamlakatlarning standartlari o‘zaro mos kelmasligi savdo to‘siqlarini yaratdi. Xalqaro savdoning oshishi umumiy standartlarni talab qildi. Xalqaro standartlashtirish tashkilotlari (ISO, IEC) tashkil etildi.

Zamonaviy sifatni ta‘minlash tizimi quyidagi xususiyatlarga ega:

a) Birinchi, risk-based thinking (riskga asoslangan fikrlash). Risklarni oldindan aniqlash va baholash. Oldini olish choralari ko‘rish. Fursatlardan foydalanish.

b) Ikkinchi, kontekstni tushunish. Tashkilotning ichki va tashqi muhitini tahlil qilish. Manfaatdor tomonlar ehtiyojlarini aniqlash. Sifat tizimini kontekstga moslashtirish.

c) Uchinchi, yetakchilik va sifat madaniyati. Yuqori rahbariyatning majburiyatlari. Sifat qadriyatlari va madaniyat. Barcha darajalarda ishtirok.

d) To‘rtinchi, PDCA sikli (Plan-Do-Check-Act). Rejalashtirish, amalga oshirish, tekshirish, harakat. Doimiy takomillashtirish tsikli.

e) Beshinchi, bilim boshqaruvi va innovatsiyalar. Bilimlarni yaratish, saqlash, uzatish. Innovatsiyalarni rag‘batlantirish. O‘rganuvchan tashkilot.

f) Oltinchi, raqamli transformatsiya. Axborot tizimlari va avtomatlashtirish. Sun‘iy intellekt va Big Data. IoT va sanoat 4.0.

Xalqaro standartlar ko‘rinishida sifatni ta’minlash tizimi korxona faoliyatining samaradorligi va barqarorligini oshirishga xizmat qiladigan kompleks, izchil va tizimli jarayon sifatida shakllangan. Ushbu tizim nafaqat yakuniy mahsulot sifatini nazorat qilishga, balki ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlarida sifatni oshirishga qaratilgan.

Sifatni ta’minlash tizimi tarixiy rivojlanish davomida inspeksiya va nazoratdan boshlab jarayonlarga asoslangan, risklarni boshqarish, xodimlarni o‘qitish va motivatsiya qilish, innovatsiyalarni tatbiq etish, mijozlar bilan aloqalarni mustahkamlash kabi ilg‘or metodlarni o‘z ichiga olgan keng qamrovli yondashuvga aylangan.

Ushbu tizimning asosiy maqsadi – mahsulot va xizmatlarning sifatini doimiy ravishda yaxshilash, xatoliklarni kamaytirish, resurslardan samarali foydalanish va mijoz talablariga mos keladigan natijalarni ta’minlashdir. Sifatni boshqarish tizimi jarayonlarga asoslanganligi sababli, har bir bo‘linma va xodimning ish faoliyati aniq belgilangan standartlar, yo‘riqnomalar va indikatorlar orqali baholanadi, bu esa korxona ichida barqarorlikni yaratadi.

Sifatni ta’minlash tizimining rivojlanishi davomida xodimlarning malakasi va kompetensiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Xodimlarni o‘qitish va tayyorlash orqali ularning bilim va ko‘nikmalari oshiriladi, bu esa ishlab chiqarish jarayonlarida sifatni nazorat qilishning samaradorligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ta’minotchilar bilan samarali hamkorlik va yetkazib berish zanjirini boshqarish orqali sifat tizimi korxonaning barcha faoliyat sohalarini qamrab oladi va umumiy natijaga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Xalqaro standartlar asosida sifatni ta’minlash tizimi innovatsion yondashuvlarni, data-driven boshqaruvni va ichki auditlarni o‘z ichiga oladi. Bu mexanizmlar orqali korxona jarayonlari uzluksiz tahlil qilinadi, kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-

tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu tarzda tizim korxonaning raqobatbardoshligini oshirish va bozor talablariga moslashish imkonini yaratadi.

Umuman olganda, sifatni ta’minlash tizimi korxonaning strategik maqsadlariga erishishda ajralmas vosita bo‘lib, u ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mijozlar qoniqishini ta’minlash va uzluksiz takomillashuvni amalga oshirishga xizmat qiladi. Har bir bosqichda sifatni boshqarishning ilmiy asoslangan metodlarini qo‘llash, xodimlar malakasini oshirish va jarayonlarni standartlashtirish orqali tizim korxona faoliyatining ishonchliligi va yuqori sifat standartlariga mosligini ta’minlaydi.

Natijada, xalqaro standartlar ko‘rinishida sifatni ta’minlash tizimi nafaqat ishlab chiqarish jarayonining sifatini nazorat qilish vositasi, balki korxona strategiyasini amalga oshirish, resurslarni optimal boshqarish va bozor raqobatida muvaffaqiyatga erishish imkonini beruvchi samarali mexanizm sifatida shakllanganini aytish mumkin. Ushbu tizimni joriy etish va rivojlantirish orqali korxona uzoq muddatli barqarorlik va sifatni yuqori darajada saqlashga erishadi.

7.2. Majburiy sertifikatlashtirish. Mahsulotlar va xizmatlarni sertifikatlashtirish

Sertifikatlashtirish — bu mahsulot, jarayon, xizmat, tizim yoki shaxsning belgilangan talablariga mosligini tasdiqlash uchun uchinchi tomon tomonidan taqdim etilgan ishonchning hujjatlangan kafolatidir. Sertifikatlashtirish mustaqil, professional va xolis baholashni ta‘minlaydi.

Sertifikatlashtirishning asosiy turlari:

- Birinchi, majburiy sertifikatlashtirish (mandatory certification). Davlat tomonidan belgilangan talablar. Xavfsizlik, atrof-muhit, sog‘liqni saqlash sohalarida. Bajarilishi shart, aks holda mahsulot sotish mumkin emas.
- Ikkinchi, ixtiyoriy sertifikatlashtirish (voluntary certification). Tashkilotning o‘z xohishi bilan. Bozor raqobatbardoshligini oshirish. Mijozlar ishonchini qozonish.

- Uchinchi, tizim sertifikatlashtirish. Sifatni boshqarish tizimlari. ISO 9001, ISO 14001, ISO 45001. Jarayonlar va tizimlarga qaratilgan.
- To‘rtinchi, mahsulot sertifikatlashtirish. Konkret mahsulotga qaratilgan. Texnik reglamentlar, standartlar. Sinovlar va tekshiruvlar asosida.
- Beshinchi, shaxs sertifikatlashtirish. Mutaxassislar va auditorlar. Kasbiy kompetensiyalar. Malakani tasdiqlash.

Majburiy sertifikatlashtirish davlatning xavfsizlik, atrof-muhitni muhofaza qilish va aholi sog‘lig‘ini himoya qilish funksiyalarini amalga oshirish vositasi hisoblanadi. U quyidagi sohalarda qo‘llaniladi: Xavfsizlik sohasiga elektr jihozlari, gaz uskunalari, qurilish materiallari, bolalar o‘yinchog‘lari, oziq-ovqat mahsulotlari. Sog‘liqni saqlash: dorilar, tibbiy uskunalar, kosmetika. Atrof-muhit: ekologik toza mahsulotlar, xavfli moddalar. Transport sohasiga avtomobillar, samolyotlar, kemalar kiradi.

7.2-jadval

Majburiy sertifikatlashtirishning huquqiy asoslari

Hujjat turi	Tavsif	Misol
Qonunlar	Sertifikatlashtirishni tartibga soluvchi umumiy qonunlar	"Mahsulot va xizmatlar sifatini ta‘minlash to‘g‘risida"gi qonun
Texnik reglamentlar	Konkret mahsulot guruhlari uchun majburiy talablar	TR CU (Texnik reglament Rossiya-Kazakhstan-O‘zbekiston)
Davlat standartlari	Milliy standartlar va me‘yorlar	O‘z DSt, GOST R, STB
Xalqaro bitimlar	Sertifikatlar o‘zaro tan olish	MDES bitimlari, EAES

Majburiy sertifikatlashtirish jarayoni:

a) ariza va hujjatlar. Sertifikatlashtirish ob‘ektini aniqlash. Talablar ro‘yxatini aniqlash. Barcha kerakli hujjatlarni tayyorlash.

b) sinov va tekshiruv. Namunalar olish va sinovdan o‘tkazish. Ishlab chiqarishni baholash. Boshqa tekshiruvlar.

c) sertifikat berish. Moslik xulosasi. Sertifikat rasmiylashtirish. Davlat reestriga kiritish.

d) nazorat tekshiruvlari. Muntazam nazorat. Sertifikatni qayta rasmiylashtirish. Buzilish holatlarida sertifikatni bekor qilish.

Mahsulotlarni sertifikatlashtirish jarayoni quyidagi bosqichlardan o‘tadi va bular quyidagicha amalga oshadi.

Sinovlar va tekshiruvlar: laboratoriya sinovlari — fizik, kimyoviy, mikrobiologik. Sertifikatlash sinovlari — xavfsizlik, samaradorlik. Tip sinovlari — yangi mahsulotlar uchun. Ishlab chiqarishni baholash — sifat tizimi, jarayonlar nazorati.

Sertifikat turlari: bir marta beriladigan sertifikat — bir partiya uchun. Seriyali sertifikat — cheklangan muddatga, seriyali ishlab chiqarish uchun. Sertifikat ishlab chiqarishga — doimiy ishlab chiqarish uchun.

Sertifikatlashtirish belgilari: milliy sertifikat belgisi — O‘z belgisi, Rossiya R belgisi. Xalqaro belgilar — CE (Yevropa Ittifoqi), UL (AQSh), CCC (Xitoy). Halol belgisi — musulmon mamlakatlari uchun. Organik belgi — organik mahsulotlar uchun.

Xizmatlarni sertifikatlashtirish mahsulotlarnikidan murakkabroq, chunki xizmatlar ko‘rinmas va bir martalik bo‘lishi mumkin bunda.

Xizmat sertifikatlashtirish sohalari: turizm va mehmonxona xizmatlari — yulduzcha tizimi. Ta‘lim — davlat akkreditatsiyasi. Sog‘liqni saqlash — litsenziyalar va akkreditatsiya. Transport va logistika — xavfsizlik sertifikatlari. Moliya — litsenziyalar va reytinglar.

Xizmat sertifikatlashtirish xususiyatlari: jarayonlarni baholash — xizmat ko‘rsatish jarayonlari. Xodimlar malakasi — sertifikatlash va baholash. Mijozlar fikri — so‘rovlar va baholash. Doimiy nazorat — muntazam tekshiruvlar.

7.3. Xalqaro standartlashtirish tashkilotining standartlari

Dunyoda standartlashtirish sohasida bir necha asosiy xalqaro tashkilotlar faoliyat yuritadi:

- Xalqaro Standartlashtirish Tashkiloti (ISO — International Organization for Standardization). ISO 1947-yilda tashkil etilgan. 165 ta milliy standartlashtirish organi a‘zo. Markaziy kotibiyati Jenevada (Shveysariya). 23 000 dan ortiq xalqaro standartlar.
- ISO ning maqsadlari: sifat, xavfsizlik, samaradorlik standartlarini ishlab chiqish. Jahon savdosini osonlashtirish. Muhitni muhofaza qilishga yordam berish. Sog‘liqni saqlash va xavfsizlikni ta‘minlash. Texnik hamkorlik va iqtisodiy rivojlanishni qo‘llab-quvvatlash.
- Xalqaro Elektrotexnika Komissiyasi (IEC — International Electrotechnical Commission). IEC 1906-yilda tashkil etilgan. Elektrotexnika va elektronika sohasida standartlar. 170 dan ortiq milliy komitet a‘zo. ISO bilan hamkorlik — ISO/IEC JTC 1.

7.3-jadval

Boshqa muhim tashkilotlar

Tashkilot	Soha	Asosiy standartlar
ITU	Telekommunikatsiya	ITU-T tavsiyalari
Codex Alimentarius	Oziq-ovqat	Oziq-ovqat xavfsizligi standartlari
ILO	Mehnat	Mehnat standartlari
WHO	Sog‘liqni saqlash	Sog‘liq standartlari
FAO	Qishloq xo‘jaligi	Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi

ISO turli sohalarda ko‘plab standartlar seriyalarini ishlab chiqqan:

a) ISO 9000 — Sifatni boshqarish tizimlari

b) ISO 9000:2015 — Asoslar va terminologiya. ISO 9001:2015 — Talablar. ISO 9004:2018 — Tashkilot muvaffaqiyati. ISO 19011:2018 — Audit qilish qoidalari.

c) ISO 9001:2015 ning 7 ta tamoyili: mijozga yo‘naltirish; yetakchilik; xodimlarning ishtiroki; jarayon usuli; takomillashtirish; faktga asoslangan qarorlar qabul qilish; munosabatlar boshqaruvi.

d) ISO 14000 — Atrof-muhitni boshqarish tizimlari

e) ISO 14001:2015 — Atrof-muhitni boshqarish tizimlari. ISO 14004 — Qo‘llanmalar. ISO 14006 — Eko-ijodkorlik. ISO 14040-14044 — Hayot aylanishi baholash.

f) ISO 14001:2015 ning xususiyatlari: atrof-muhitga ta‘sirini kamaytirish; resurslardan samarali foydalanish; ifloslanishni oldini olish; huquqiy talablarga rioya qilish.

g) ISO 45000 — Mehnat xavfsizligi va sog‘ligini saqlash

h) ISO 45001:2018 — Mehnat xavfsizligi va sog‘ligini saqlash tizimlari. OHSAS 18001 o‘rnini egalladi. Xavflarni boshqarishga qaratilgan. Xodimlarning ishtiroki kuchaytirilgan.

7.4-jadval

Boshqa muhim seriyalar turlari

Seriya	Mavzu	Asosiy standart
ISO 22000	Oziq-ovqat xavfsizligi	ISO 22000:2018
ISO 27000	Axborot xavfsizligi	ISO/IEC 27001:2013
ISO 31000	Risklarni boshqarish	ISO 31000:2018
ISO 50000	Energiya boshqaruvi	ISO 50001:2018
ISO 26000	Sotsial mas‘uliyat	ISO 26000:2010

ISO standartlarini ishlab chiqish quyidagi bosqichlardan o‘tadi:

7.5-jadval

ISO standartlarini ishlab chiqish bosqichlari

Bosqich	Nomi	Davomiyligi	Tavsif
0	Preliminary stage	6-12 oy	Yangi standart taklifi, ehtiyojni aniqlash
1	Proposal stage	3-6 oy	Yangi loyiha taklifi (NP), ovoz berish
2	Preparatory stage	6-12 oy	Ishchi guruhi ishchi loyihani tayyorlaydi (WD)
3	Committee stage	12-18 oy	Komitet loyihasi (CD), muhokama, takomillashtirish
4	Enquiry stage	5 oy	Xalqaro so‘rov loyihasi (DIS), a‘zo davlatlar fikri
5	Approval stage	3 oy	Yakuniy loyiha xalqaro standarti (FDIS), ovoz berish
6	Publication stage	2-3 oy	Standart nashr etiladi (ISO)

ISO standartlarini joriy etish jarayoni:

a) Birinchi bosqich — tahlil va rejalashtirish. Hozirgi holatni tahlil qilish. O‘zgarishlar zaruratini aniqlash. Joriy etish rejasi ishlab chiqish.

b) Ikkinchi bosqich — tizimni ishlab chiqish va joriy etish. Siyosat va maqsadlar belgilash. Jarayonlarni yozma ravishda tasvirlash. Hujjatlashtirish tizimini yaratish.

c) Uchinchi bosqich — ishga tushirish va nazorat. Tizimni amalga oshirish. Ichki auditlar o‘tkazish. Boshqaruvni ko‘rib chiqish.

d) To‘rtinchi bosqich — sertifikatlashtirish. Sertifikatlash organini tanlash. Birinchi va ikkinchi bosqich auditlari. Sertifikat olish.

e) Beshinchi bosqich — doimiy takomillashtirish. Kuzatish auditlari. Sistemani yangilash. Sertifikatni qayta rasmiylashtirish.

Xalqaro standartlarning ahamiyati shundan iboratki ular savdo osonlashishi — texnik to‘siqlarni yo‘qotish. Iqtisodiy samaradorlik — resurslardan samarali foydalanish. Innovatsiyalar — yangi texnologiyalar tarqalishi. Atrof-muhit — barqaror rivojlanish. Sog‘liqni saqlash va xavfsizlik — aholi farovonligi.

Raqamli transformatsiya — standartlarni raqamlashtirish. Sun‘iy intellekt va avtomatlashtirish standartlari. Kiberxavfsizlik standartlari. Blokcheyn va distributed ledger texnologiyalari. Barqaror rivojlanish — SDG (Sustainable Development Goals) maqsadlariga moslash. Doiraviy iqtisodiyot standartlari. Karbon neytrallik standartlari. Iqlim o‘zgarishiga moslashish. Inson markazli standartlar — inson huquqlari standartlari. Inkluzivlik va diversifikatsiya. Mehnat standartlari. Sog‘liqni saqlash standartlari.

Standartlashtirish va sertifikatlashtirish zamonaviy korxona faoliyatining ajralmas tarkibiy qismidir. Sifatni ta‘minlash tizimi sifat nazoratidan sifatni boshqarishga, so‘ngra umumiy sifat boshqaruviga va nihoyat sifatni ta‘minlash tizimlariga o‘tdi. Majburiy sertifikatlashtirish davlatning nazorat funksiyasini amalga oshiradi, ixtiyoriy sertifikatlashtirish esa raqobatbardoshlikni oshiradi.

Xalqaro standartlashtirish tashkilotlari, ayniqsa ISO, global standartlashtirishning markazidir. ISO 9000, ISO 14000, ISO 45000 va boshqa seriyalar korxonalar uchun sifat, atrof-muhit, xavfsizlik va

boshqa sohalarda xalqaro tan olingan tamoyillarni belgilaydi. Standartlarni joriy etish va sertifikatlashtirish korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi, mijozlar ishonchini qozonadi va yangi bozorlarga kirish imkonini beradi. Kelajakda raqamli transformatsiya, barqaror rivojlanish va inson markazli standartlar tobora katta ahamiyat kasb etadi.

Nazorat savollari:

1. Xalqaro standartlar asosida sifatni ta’minlash tizimi korxona faoliyatiga qanday ijobiy ta’sir ko‘rsatadi va uning asosiy maqsadi nima?
2. Sifatni boshqarish tizimi jarayonlarga asoslangan bo‘lganda, har bir bo‘linma va xodimning natijadorligi qanday tarzda baholanadi?
3. Xodimlarni o‘qitish va tayyorlash sifatni ta’minlash tizimida qanday rol o‘ynaydi va bu jarayon qanday natijalarga olib keladi?
4. Ta’minotchilar bilan samarali hamkorlik sifatni ta’minlash tizimining qaysi jihatlarini mustahkamlaydi va qanday foyda beradi?
5. Xalqaro standartlar asosida sifatni boshqarish tizimi ichki auditlar va innovatsion yondashuvlarni qanday tarzda o‘z ichiga oladi?
6. Sifatni ta’minlash tizimi korxona strategik maqsadlariga erishishda va raqobatbardoshlikni oshirishda qanday mexanizmlar orqali yordam beradi?

VIII BOB. KORXONA FAOLIYATIDA SIFAT KO‘RSATKICHLARINI ANIQLASH METODLARI

8.1. Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchash usullari.

8.2. Ekspert usullar. Ekspertlar tarkibining ekspertiza natijalariga ta’siri.

8.3. Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning analitik usuli.

8.1. Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchash usullari

Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchashning nazariy asoslari. Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchash — bu mahsulot yoki xizmatning xossalarini miqdoriy ifodalash jarayonidir. Bu jarayon metrologik talablarga javob berishi va xalqaro standartlarga muvofiq amalga oshirilishi kerak. O‘lchash natijalarining aniqligi va ishonchliligi keyingi tahlillarning xatosizligini ta’minlaydi .

Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchashda quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llaniladi va bular paztda keltirib o‘tiladi.

O‘lchov birligi — bir xil turdagi fizik kattaliklarni son bilan ifodalash uchun qabul qilingan ma‘lum o‘lcham. Xalqaro birliklar sistemasi (SI) asosida quyidagi asosiy birliklar mavjud: metr (uzunlik), kilogramm (massa), sekund (vaqt), amper (elektr toki), kelvin (termodinamik temperatura), mol (modning miqdori) va kandela (yorug‘lik kuchi) .

O‘lchash xatosi — o‘lchash natijasi va o‘lchanayotgan kattalikning haqiqiy qiymati o‘rtasidagi farq. Xatolar quyidagi turlarga bo‘linadi bular sistematik xatolar — muayyan sabablarga ko‘ra takrorlanuvchi xatolar, tasodifiy xatolar — sabablari noma‘lum yoki aniqlab bo‘lmaydigan xatolar va g‘alati xatolar — o‘lchash sharoitlarining keskin o‘zgarishi natijasida yuzaga keladigan xatolar.

Mahsulot xossalarini xarakterlovchi sifat ko‘rsatkichlarining o‘lchov birligi quyidagi turlarga bo‘linadi.

8.1- jadval

Sifat koʻrsatkichlarining tasnifi

Koʻrsatkich turi	Taʻrifi	Misol
Birlik koʻrsatkichlar	Alohida xususiyatni ifodalovchi koʻrsatkich	Mahsulotning uzunligi, ogʻirligi, zichligi
Kompleks koʻrsatkichlar	Bir necha xususiyatni birgalikda ifodalovchi koʻrsatkich	Mexanik mustahkamlik, elektr qarshiligi
Aniqlovchi (asosiy) koʻrsatkichlar	Mahsulotning asosiy funksional xususiyatlarini aniqlovchi koʻrsatkich	Avtomobilning yurish tezligi, kompyuterning tezligi
Integral koʻrsatkichlar	Mahsulotdan foydalanish samarasi yigʻindisining xarajatlarga nisbatini koʻrsatuvchi koʻrsatkich	Iqtisodiy samaradorlik, rentabellik
Intervalli koʻrsatkichlar	Maʻlum oraliqdagi qiymatlarni qabul qiluvchi koʻrsatkich	Harorat, bosim, namlik
Nominal koʻrsatkichlar	Nominal qiymatdan ogʻishni koʻrsatuvchi koʻrsatkich	Diametr, uzunlik, kenglik

Integral sifat koʻrsatkichi quyidagi formula bilan hisoblanadi :

$$Kn=Zs+ZeE$$

Bu yerda:

Kn — integral sifat koʻrsatkichi

E — mahsulotdan foydalanish samarasi yigʻindisi

Zs — mahsulotni ishlab chiqish uchun qilingan xarajatlar

Ze — mahsulotdan foydalanishdagi xarajatlar

Tayyorlik koeffitsiyenti (majmuaviy koʻrsatkich) quyidagi formula bilan aniqlanadi:

$$Kg=T+TvT$$

Bu yerda:

Kg — tayyorlik koeffitsiyenti

T — buzilgungacha mahsulotni ishlash vaqti

Tv — tiklashning oʻrtacha vaqti

Oʻlchash usullarining tasnifi. Sifat koʻrsatkichlarini oʻlchash usullari quyidagi turlarga boʻlinadi :

8.2- jadval

O‘lchash usullarining tasnifi

Usul turi	Tavsifi	Qo‘llanilish sohasi
Bir karrali o‘lchash	Bir marotaba bajarilgan o‘lchash	Tez o‘lchash talab qilinganda, vaqt, savdoda mahsulot massasi yoki hajmini o‘lchash
Ko‘p karrali o‘lchash	Bir karrali o‘lchashning "n" barobar takrorlanishi	Yuqori aniqlik talab qilinganda, iplarning mustahkamligini aniqlash
Statik o‘lchash	O‘lchash vaqti davomida kattalik o‘zgarishsiz deb qabul qilingan	Me‘yoriy haroratda uzunlik, yer yuzini o‘lchash
Dinamik o‘lchash	O‘lchamlari o‘zgaruvchan kattalikni o‘lchash	O‘zgaruvchan bosim, tezlik, tebranishlarni o‘lchash
Bevosita o‘lchash	Olinayotgan kattalikning qiymati bevosita o‘lchash yo‘li bilan olinadi	Chizg‘ich yordamida uzunlikni, tarozi yordamida massani o‘lchash
Bilvosita o‘lchash	Izlanayotgan kattalik bilan funksional bog‘langan boshqa kattaliklarni bevosita o‘lchash orqali aniqlash	Silindrdagi jismning hajmiy massasizichligini aniqlash, zichlikni aniqlash
Kontaktli o‘lchash	Asobning sezgir elementi o‘lchash obyektiga tekkiziladi	Diametr, uzunlik, haroratni o‘lchash
Kontaktsiz o‘lchash	Asobning sezgir elementi obyektga tekkizmasdan o‘lchash	Masofani radiolokator bilan o‘lchash, infraqizil termometriya
Differential (ayirmali) usul	O‘lchanadigan kattalik ma‘lum kattalik o‘rtasidagi ayirma bilan aniqlanadi	Yuqori aniqlikni talab qiluvchi o‘lchashlarda
Taqqoslash usuli	O‘chov birligi taqqoslash usuli, ma‘lum kattalikni o‘lchash uchun o‘chov kattaligi mavjud	Qadoq toshlari yordamida massa aniqlash, etalon bilan taqqoslash

Sifatni nazorat qilishda quyidagi statistik usullar qo‘llaniladi :

a) Pareto diagrammalari — nuqsonlarning turlari, nuqsonlar natijasida yetkazilgan zararlar miqdori, uni ishlatishga vaqt va moddiy xarajatlar, shikoyatlarning mazmuni tahlil qilinadi. Pareto printsipi (80/20 qoidasi) bo‘yicha 20% sabablar 80% muammolarni tashkil qiladi.

b) Isikava diagrammalari (sabab va natijalar diagrammasi) — sifat ko‘rsatkichi va unga ta’sir etuvchi omillar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi. Bu diagrammalardan foydalanish mahsulot sifatini ta’minlash, mehnat unumdorligini oshirish, ratsionalizatorlik takliflarini ishlab chiqishda samarali bo‘ladi.

c) Gistogrammalar — ma‘lumotlar olingan davr uchun jarayon shartlarini aks ettiradi. Gistogrammaning taqsimlanish namunasini standardlar bilan solishtirish jarayonni boshqarish uchun muhim ma‘lumotlarni beradi.

d) Nazorat varaqalari — sifat bahosining sababli o‘zgarishini tasodifiy o‘zgarishlardan ajratish uchun ishlatiladi. Boshqaruv sxemasi markaziy chiziq va o‘tradan yuqori va pastda ikkita chiziq chizilgan maxsus shakldan iborat.

8.3-jadval

Statistik usullarning qo‘llanilishi

Usul	Maqsadi	Asosiy elementlari
Pareto diagrammasi	Muhim muammolarni aniqlash	Nuqsonlar turlari, ularning chastotasi va zarari
Isikava diagrammasi	Sabab-natija bog‘liqligini tahlil qilish	Bosh sabab, tarmoq sabablar, natija
Gistogramma	Ma‘lumotlarning taqsimlanishini ko‘rsatish	Interval, chastota, zichlik
Nazorat varaqasi	Jarayonning boshqaruv chegaralarida ekanligini nazorat qilish	Markaziy chiziq, yuqori/past chegaralar, nuqtalar

Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchashda turli xil asboblar qo‘llaniladi:

8.4-jadval

O‘lchash asboblarining tasnifi

Asbob turi	Vazifasi	Misol
Etalon asboblar	Boshqa asboblarni tekshirish va kalibrlash uchun	Davlat etalonlari, ishlab chiqarish etalonlari
Laboratoriya asboblari	Laboratoriya sharoitida o‘lchashlar uchun	Analitik tarozilar, spektrofotometrlar
Texnik asboblar	Ishlab chiqarishda texnik nazorat uchun	Shtangen-sirkullar, mikrometrlar, manometrlar
Avtomatlashtirilgan tizimlar	Doimiy nazorat va boshqarish uchun	SKADA tizimlari, avtomatik datchiklar
Virtual asboblar	Kompyuter yordamida o‘lchash va tahlil qilish uchun	LabVIEW dasturiy ta’minoti, virtual osillograf

Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchashda quyidagi xalqaro standartlarga rioya qilish talab etiladi:

- ISO 9001:2015 — Sifat menejmenti tizimlari. Talablar
- ISO/IEC 17025 — Sinov va kalibrlash laboratoriyalarining kompetentligi uchun umumiy talablar
- ISO 10012:2003 — O‘lchash jarayonlari. O‘lchash tizimlari uchun talablar
- GOST 8.417-2002 — O‘lchash birliklari

Metrologik ta’minot tizimi quyidagi bosqichlardan iborat:

✓ Davlat etalonlari
✓ Etalon asboblar va o‘lchash vositalari
✓ Ishlab chiqarish o‘lchash vositalari
✓ Sinov va kalibrlash laboratoriyalari

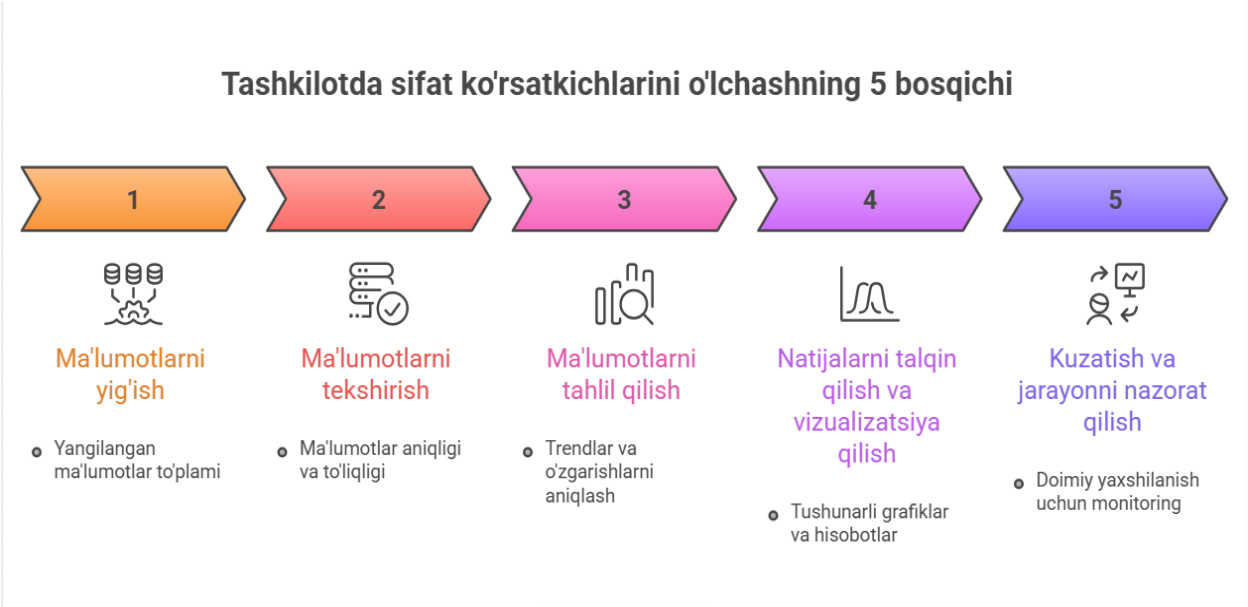

8.1-rasm. Tashkilotda sifat metrikalarini o‘lchashning 5 bosqichi

Zamonaviy tashkilotda sifat metrikalarini o‘lchashning 5 bosqichi quyidagilardan iborat:

1) Ma‘lumotlarni yig‘ish,
2) Ma‘lumotlarni tekshirish,
3) Ma‘lumotlarni tahlil qilish,
4) Natijalarni talqin qilish va vizualizatsiya qilish,
5) Kuzatish va jarayonni nazorat qilish

8.2.Ekspert usullar. Ekspertlar tarkibining ekspertiza natijalariga ta’siri.

Ekspert usullari — bu sifat ko‘rsatkichlarini aniqlashda mutaxassislar fikr-mulohazalaridan foydalanishga asoslangan usullar. Bu usullar maxsus o‘lchash asboblari bilan aniqlab bo‘lmaydigan xususiyatlarni estetik, ergonomik, ishlash qulayligi va boshqalar baholashda qo‘llaniladi. Ekspert usullarining asosiy xususiyatlari:

- ❖ Subyektiv baholashga asoslangan
- ❖ Murakkab va noaniq vaziyatlarda qo‘llaniladi
- ❖ Turli soha mutaxassislarining fikrini hisobga oladi
- ❖ Statistik qayta ishlashni talab qiladi

Ekspert usullarining afzalliklari:

- Tez va arzon baholash imkoniyati
- Murakkab tizimlarni tahlil qilish qobiliyati
- Kelajakni prognozlash imkoniyati
- Kvantifikatsiya qilib bo‘lmaydigan omillarni hisobga olish

Ekspert usullarining kamchiliklari:

- ▪ Subyektivlik xavfi
- ▪ Ekspertlarning xatosiz emasligi
- ▪ Guruh fikrlarining xatoligi
- ▪ Ekspertlarni saralash va baholash qiyinligi

Ekspert komissiyasining samaradorligi uning tarkibiy tuzilishiga bog‘liq . Ekspertlar tarkibini shakllantirishda quyidagi talablar qo‘yiladi ekspert komissiyasi tarkibiga kiruvchilarga pedagog va rahbar xodimlar ta’lim jarayonini baholash uchun hamda ilmiy-tadqiqot institutlarining yetakchi olimlari ilmiy jihatdan baholash uchun, bundan tashqari ijro etuvchi hokimiyat organlarining mas‘ul xodimlari davlat siyosati bilan muvofiqlikni ta’minlash uchun kiritiladi.

Shu bilan birga ishlab chiqarish tashkilotlarining mutaxassislari amaliy qo‘llanilishini baholash uchun va nodavlat notijorat tashkilotlar vakillari jamoatchilik fikrini hisobga olish uchun, hamda xorijiy ekspertlar xalqaro tajribani hisobga olish uchun (zarurat bo‘lganda) tarkiblar tashkil qilinadi.

8.5-Jadval

Ekspert usullarining tasnifi

Usul nomi	Tavsifi	Qo‘llanilish sohasi	Afzalliklari	Kamchiliklari
An‘anaviy baholash usuli	Mutaxassislar tomonidan an‘anaviy manbalardan olingan ma‘lumotlardan foydalanish	Laboratoriya va sinov stansiyalari ma‘lumotlari, ilmiy adabiyotlar	Ishonchlilik, tekshirish imkoniyati	Vaqt talab etadi, yangi muammolarga mos emas
"Adil hujum" usuli	Ekspertlar guruhida bir fikrlilikni ta’minlash uchun ishlatiladi	Murakkab texnik tizimlarni baholash	Kritik yondashuv, xatolarni aniqlash	Konflikt xavfi, vaqt talab etadi
Delfi usuli	Takrorlanuvchi so‘rovnoma asosida ekspertlar fikrini yaqinlashtirish	Uzoq muddatli prognozlash, ilmiy-texnik taraqqiyot	Anonimlik, fikrlarni qayta ishlash	Ko‘p vaqt talab etadi, qimmat
Juft taqqoslash usuli	Har bir ko‘rsatkichni boshqa ko‘rsatkichlar bilan juft-juft taqqoslash	Vazn koeffitsiyentlarini aniqlash, AHP usuli	Tizimli yondashuv, matematik asoslangan	Ko‘p hisoblash talab etadi
Ball baholash usuli	5 yoki 10 balli sistema asosida baholash	Degustatsiya, organoleptik baholash	Oddiy, tushunarli	Subyektivlik, ballarni talqin qilish
Rangli matritsa usuli	Xavf darajasini ranglar bilan ifodalash	Xavfsizlik baholash, risk tahlili	Vizual, tez tushunish	Aniq emas, umumiy baho
Fuzzy logic usuli	Bulog‘iq mantiq asosida baholash	Noaniq ma‘lumotlarni qayta ishlash	Noaniqlikni hisobga oladi	Murakkab hisoblash
Neural networks usuli	Sun‘iy neyron tarmoqlar asosida baholash	Katta ma‘lumotlar to‘plamini tahlil qilish	O‘rganish qobiliyati, aniqlik	Murakkab, tushuntirish qiyin

Ekspertlarga qo‘yilgan talablar:

a) Professional daraja — sohasida yetarli tajriba va bilimga ega bo‘lish

b) Ob‘ektivlik — xolis va adolatli baholash qobiliyati

c) Faollik — faol ishtirok etish va fikr bildirish

d) Mas‘uliyat — o‘z fikrining oqibatlarini anglash

e) Vaqt — ekspertiza uchun yetarli vaqt ajratish

8.6-Jadval

Ekspertlar tarkibining optimallashtirilishi

Mezon	Tavsifi	Optimal qiymat
Ekspertlar soni	Guruhda ishtirok etuvchilar soni	7-11 kishi
Yosh tarkibi	Turli yoshdagi ekspertlar nisbati	30% yosh, 40% o‘rta, 30% tajribali
Jinsiy tarkib	Erkak va ayollar nisbati	50:50 yoki sohaga mos
Geografik qamrov	Turki hududlardan bo‘lgan ekspertlar	Kamida 3 ta hudud
Soha qamrovi	Turli soha mutaxassislari	Kamida 5 ta yo‘nalish

Ekspertlar soni ekspertiza natijalarining ishonchliligi va samaradorligiga ta’sir qiladi:

8.7-Jadval

Ekspertlar sonining ta’siri

Ekspertlar soni	Afzalliklari	Kamchiliklari	Qo‘llanilish holati
3-5 kishi	Tez qaror qabul qilish, kam xarajat, oson muvofiqlashtirish	Subyektivlik xavfi yuqori, fikrlar xilma-xilligi	Tezkor baholash, kichik loyihalar
7-11 kishi	Optimal nisbat, yetarli professional qamrov, statistik ishonchlilik	Tashkiliy murakkablik o‘rtacha	Standart ekspertiza

Ekspertlar soni	Afzalliklari	Kamchiliklari	Qo‘llanilish holati
15-21 kishi	Yuqori ishonchlilik, keng qamrov, turli fikrlar	Muvofiqlashtirish qiyinligi, katta xarajatlar, uzoq vaqt	Murakkab, mas‘uliyatli loyihalar
25+ kishi	Maksimal ishonchlilik, demokratik qabul qilish	Burokratiya, qaror qabul qilish qiyinligi, qimmat	Davlat darajasidagi ekspertiza

Ekspertlar sonining optimal qiymati quyidagi formula bilan aniqlanishi mumkin:

$$nopt=E2Z2\cdot\sigma2$$

Bu yerda:

nopt — optimal ekspertlar soni, Z — ishonch darajasiga mos normal taqsimlanish kvantili (95% ishonch uchun Z=1,96), σ — fikrlar dispersiyasi, E — ruxsat etilgan xato.

Agar javob sonli miqdorlarda bo‘lsa, jami ekspertlar guruhining javobini baholash uchun quyidagi statistik ko‘rsatkichlar hisoblanadi:

Asosiy statistik ko‘rsatkichlar:

Arifmetik o‘rtacha: $x^{-}=n\sum i=1nxi$

Mediana — tartiblangan qatorning o‘rtacha qiymati:

Toq n uchun: Me=x(n+1)/2

Juft n uchun: Me=2xn/2+xn/2+1

Moda — eng ko‘p uchrayan qiymat

Dispersiya: $D=n-1\sum i=1n(xi-x^{-})2$

O‘rtacha kvadratik og‘ish (standart og‘ish): σ=D

Variatsiya koeffitsiyenti: $V=x^{-}\sigma\cdot100\%$

Mediananing afzalliklariga ayrim ekspert fikriga to‘g‘ri kelishi mumkin, ayrim ekspertlarning javobi o‘rtachadan farq qilishi ta’sir qilmaydi va kvartil mediana bilan mos keladi va fikrlar tarqalishini aniq ko‘rsatadi

8.8-Jadval

Ekspert fikrlarining birgalik darajasi

Konsensus darajasi	Variatsiya koeffitsiyenti	Baholash
To‘liq birgalik	$V < 10\%$	Juda yaxshi
Yaxshi birgalik	$10\% \leq V < 20\%$	Yaxshi
Qoniqarli birgalik	$20\% \leq V < 30\%$	Qoniqarli
Past birgalik	$30\% \leq V < 40\%$	Qoniqarsiz
Birgalik yo‘q	$V \geq 40\%$	Ekspertizani qayta o‘tkazish kerak

Ekspert usullarini qo‘llash quyidagi bosqichlardan iborat:

1-bosqich: Muammoni aniqlash

Baholash obyektini aniqlash

Maqsad va vazifalarni belgilash

Chegaralarni o‘rnatish

2-bosqich: Ekspertlarni saralash

Talablarni belgilash

Nomzodlarni aniqlash

Saralash va taklif qilish

3-bosqich: So‘rovnoma o‘tkazish

Anketani tayyorlash

So‘rovnoma o‘tkazish

Ma‘lumotlarni yig‘ish

4-bosqich: Ma‘lumotlarni qayta ishlash

Statistik tahlil qilish

Birgalik darajasini aniqlash

Natijalarni umumlashtirish

5-bosqich: Natijalarni qo‘llash bunda hisobot tayyorlash, tavsiyalar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish kiradi.

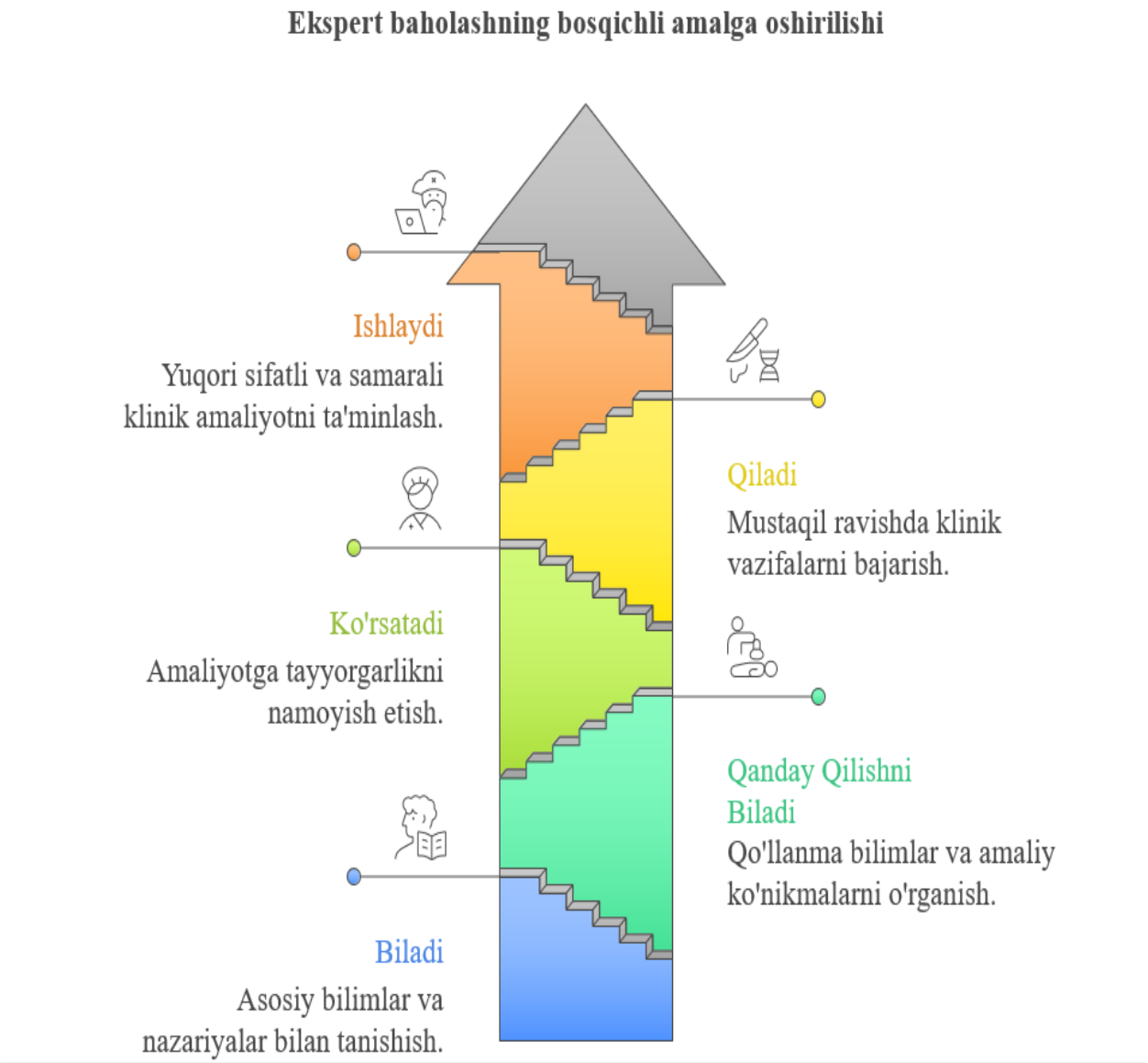

8.2-rasm. Ekspert baholashning bosqichli amalga oshirilishi: "Biladi" (Knowledge) → "Bilishni ko‘rsatadi" (Shows) → "Bajaradi" (Does) → "Sifatli bajaradi" (Quality in Practice)

8.3.Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning analitik usuli.

Vazn ko‘rsatkichlarining ahamiyati. Vazn ko‘rsatkichlari (vazn koeffitsiyentlari) sifat ko‘rsatkichlarining nisbiy ahamiyatini ifodalaydi. Ular kompleks baholashda har bir ko‘rsatkichning umumiy bahoga ta’sir darajasini aniqlash uchun ishlatiladi. Vazn ko‘rsatkichlarining to‘g‘ri aniqlanishi baholash natijalarining ob‘ektivligiga ta’sir qiladi.

Vazn ko‘rsatkichlari quyidagi talablarga javob berishi kerak:

- $0 \le Ki \le 1$ — har bir vazn 0 va 1 orasida bo‘lishi kerak
- $\sum i=1nKi=1$ — barcha vaznlarning yig‘indisi 1 ga teng bo‘lishi kerak
- $Ki \ge 0$ — vazn manfiy bo‘lishi mumkin emas

Analitik ierarxiya protsessi (AHP)

Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning eng samarali analitik usuli — Analitik ierarxiya protsessi (AHP) hisoblanadi. Bu usul murakkab muammolarni ierarxik tuzilmaga bo‘lib, juft taqqoslashlar orqali vaznlarni aniqlashga imkon beradi.

AHP usuli 1970-yillarda Tomas Saati (Thomas L. Saaty) tomonidan ishlab chiqilgan va hozir dunyoning turli mamlakatlarida keng qo‘llanilmoqda.

AHP usulining asosiy tamoyillari:

- Ierarxik tuzilma — muammoni maqsad, mezonlar va alternativalarga bo‘lish
- Juft taqqoslash — elementlarni juft-juft taqqoslash
- Muvofiqlik — baholashning mantiqiy muvofiqligini tekshirish

8.3.-rasm. Analitik ierarxiya protsessining ierarxik strukturasi

Maqsad → Mezonlar → Sub-mezonlar → Alternativlar

AHP usulining bosqichlariga ierarxik tuzilmani yaratish bunda bosh maqsad, asosiy mezonlar, sub-mezonlar (agar kerak bo‘lsa) va alternativlar kiradi.

8.9-jadval

Ierarxik tuzilma misoli (avtomobil tanlash)

Daraja	Elementlar
1 (Maqsad)	Eng yaxshi avtomobilni tanlash
2 (Mezonlar)	Narx, Xavfsizlik, Yonilg‘i tejamkorligi, Uslub, Kuch
3 (Alternativlar)	Avtomobil A, Avtomobil B, Avtomobil C

AHP usulining 2-bosqich: Juft taqqoslash matritsasini tuzish, har bir darajada elementlar juft-juft taqqoslanadi. Taqqoslash 9 balli skala asosida amalga oshiriladi:

8.10-jadval

Saati shkalasi

Ball	Ta‘rifi	Tushuntirish
1	Teng ahamiyat	Ikki element bir xil ahamiyatga ega
3	Biroz ustunlik	Tajriba va xulqdan biri biroz ustun
5	Kuchli ustunlik	Tajriba va xulqdan biri kuchli ustun
7	Juda kuchli ustunlik	Bir element aniq ustun, amalda tasdiqlangan
9	Ekstremal ustunlik	Bir element boshqa barcha holatlarda ustun
2, 4, 6, 8	Oraliq qiymatlar	Ikki qo‘shni baho o‘rtasidagi kompromiss
Teskari	Teskari nisbat	Agar i elementi j elementidan 3 marta ustun bo‘lsa, j elementi i elementidan 1/3 marta ustun

8.11-jadval

Juft taqqoslash matritsasi

	Mezon 1	Mezon 2	Mezon 3	Mezon 4
Mezon 1	1	3	5	2
Mezon 2	1/3	1	4	1/2
Mezon 3	1/5	1/4	1	1/3
Mezon 4	1/2	2	3	1

Vaznlarni hisoblash uchun quyidagi usullar qo‘llaniladi:

a) Geometrik o‘rtacha usuli: wi=∑k=1n(∏j=1nakj)1/n(∏j=1naij)1/n

b) O‘z vektor usuli: Juft taqqoslash matritsasining eng katta o‘z qiymatiga (λmax) mos o‘z vektor hisoblanadi va normallashtiriladi.

4-bosqich: Muvofiqlikni tekshirish muvofiqlik indeksi (CI) va muvofiqlik nisbati (CR) hisoblanadi:

$$CI=n-1\lambda max-n$$

$$CR=RICI$$

Bu yerda:

λmax — matritsaning eng katta o‘z qiymati

n — mezonlar soni

RI — tasodifiy indeks (mezonlar soniga qarab o‘zgaradi)

8.12-jadval

Tasodifiy indeks (RI) qiymatlari

n	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
RI	0	0	0,58	0,90	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49

Agar CR<0,10 bo‘lsa, muvofiqlik qoniqarli hisoblanadi. Aks holda, juft taqqoslashlarni qayta ko‘rib chiqish kerak.

Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashda eksponentsial tekislanish usuli ham keng qo‘llaniladi. Bu usul vaqt qatorlarida vaznlarni eksponentsial tarzda taqsimlashga asoslangan.

Asosiy formula:

$$Et=\alpha\cdot Yt+(1-\alpha)\cdot Et-1$$

Bu yerda:

Et — t davr uchun eksponentsial silliqish qiymati (vazn)

Yt — t davridagi kuzatuv qiymati

α — silliqish koeffitsiyenti (0 < α < 1)

Et−1 — oldingi davrning eksponentsial silliqish qiymati

8.13-jadval

Tekislanish koeffitsiyentining tanlanishi

α qiymati	Qo‘llanilish holati	Vazn xususiyatlari
α≈0 (0,1-0,3)	Tasodifiy tebranishlarni olib tashlash, uzoq muddatli tendensiyani aniqlash	Eski ma‘lumotlarga katta vazn beriladi

α=0,3−0,5	O‘rtacha muvozanatli yondashuv	Barcha ma‘lumotlarga teng vazn beriladi
α≈1 (0,7-0,9)	Qisqa muddatli prognozlash, oxirgi ma‘lumotlarga ta’sirni kuchaytirish	Yangi ma‘lumotlarga katta vazn beriladi

Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning boshqa usullari

1. Rangli usul (Ranking method):

Ekspertlar mezonlarni ahamiyat bo‘yicha tartiblaydi. Eng muhim mezon 1-o‘rinni oladi. Keyin ranglar quyidagi formula bilan vaznga aylantiriladi:

$$Ki=\sum j=1n(n−rj+1)n−ri+1$$

Bu yerda ri — i -mezonning rangi.

2. Ball usuli (Scoring method):

Ekspertlar har bir mezonga 0 dan 100 gacha ball beradi. Keyin vazn quyidagicha hisoblanadi:

$$Ki=\sum j=1nBjBi$$

Bu yerda Bi — i -mezonga berilgan ball.

3. Fraktal usul:

Murakkab tizimlarni fraktal tuzilma sifatida tahlil qilish orqali vaznlarni aniqlash. Bu usul ierarxik tizimlarda samarali.

8.14-jadval

Vazn aniqlash usullarining taqqoslashi

Usul	Murakkablik	Aniqlik	Ishonchlilik	Qo‘llanilish
AHP	Yuqori	Yuqori	Yuqori	Murakkab tizimlar
Eksponentsial silliqish	O‘rtacha	O‘rtacha	O‘rtacha	Vaqt qatorlari
Rangli usul	Past	O‘rtacha	O‘rtacha	Tezkor baholash
Ball usuli	Past	Past	Past	Oddiy baholash
Fraktal usul	Yuqori	Yuqori	Yuqori	Ierarxik tizimlar

Sifat ko‘rsatkichlarini kompleks baholashda vazn koeffitsiyentlari quyidagi formula bilan qo‘llaniladi:

$$B\ umumiy=\sum i=1nBi\cdot Ki$$

Bu yerda:

Bumumiy — mahsulotning umumiy bahosi

Bi — i -ko‘rsatkichning ball bahosi

Ki — i -ko‘rsatkichning vazn koeffitsiyenti

n — ko‘rsatkichlar soni

8.15-jadval

Vazn koeffitsiyentlariga misol (oziq-ovqat sanoati)

Sifat ko‘rsatkichi	Vazn koeffitsiyenti Ki	Ball Bi (1-10)	Bi·Ki
Tashqi ko‘rinishi	0,20	8	1,60
Rangi	0,15	7	1,05
Ta‘mi	0,60	9	5,40
Hidi	0,40	8	3,20
Konsistensiyasi	0,35	7	2,45
O‘lchami	0,15	6	0,90
Aniq shakli	0,10	8	0,80
Jami	1,00	—	15,40

Umumiy bahoni 10 balli sistemaga o‘tkazish:

Bnormal=1015,40·10=7,7 ball

Dasturiy ta’minot bilan qo‘llab-quvvatlash

Zamonaviy AHP usulini qo‘llashda quyidagi dasturiy vositalar ishlatiladi:

Expert Choice — professional AHP dasturi

Super Decisions — Supermatrix yondashuvi bilan

MATLAB — maxsus skriptlar yozish orqali

Microsoft Excel — oddiy hisoblashlar uchun

R va Python — statistik tahlil va vizualizatsiya uchun

Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning analitik usuli sifat menejmentida muhim o‘rin tutadi. AHP usuli tizimli va mantiqiy yondashuvni ta’minlab, ekspert fikrlarini matematik jihatdan ishonchli qayta ishlashga imkon beradi. Bu usulning asosiy afzalligi — murakkab muammolarni sodda ierarxik tuzilmaga bo‘lish va subyektiv baholashni ob‘ektiv natijalarga aylantirishdir.

Nazorat savollari:

1. Korxona faoliyatida sifat ko‘rsatkichlarini aniqlashning asosiy metodlari qaysilar va ularning har biri qanday vazifalarni bajaradi?
2. Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchash jarayonida statistik va nazorat vositalaridan qanday foydalaniladi?

3. Ishlab chiqarish jarayonidagi sifatni baholashda laboratoriya sinovlari va amaliy kuzatuvlar qanday ahamiyatga ega?

4. Sifat ko‘rsatkichlarini tahlil qilish orqali aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish jarayoni qanday amalga oshiriladi?

5. Korxona bo‘linmalari va xodimlarining samaradorligini aniqlashda KPIlar va sifat ko‘rsatkichlari qanday tarzda uyg‘unlashtiriladi?

6. Sifat ko‘rsatkichlarini aniqlash metodlari korxona strategik maqsadlariga erishish va raqobatbardoshlikni oshirishda qanday rol o‘ynaydi?

IX BOB. MAHSULOT SIFATINING TAHLILI

9.1. Mahsulot sifati nima va uni boshqarish.

9.2. Mahsulot sifati klassifikatsiyasi.

9.3. Ekspertiza o‘tkazishning sotsiologik usuli tushunchasi va turlari.

9.1.Mahsulot sifati nima va uni boshqarish

Mahsulot sifati — bu mahsulotning belgilangan standartlar, texnik me‘yorlar va iste‘molchi talablariga qanchalik mos kelishini ifodalovchi kompleks ko‘rsatkich bo‘lib, u nafaqat mahsulotning funksional xususiyatlarini, balki uning ishonchliligi, xavfsizligi, chidamliligi va estetik jihatlarini ham qamrab oladi. Mahsulot sifati har bir ishlab chiqaruvchi korxona uchun asosiy raqobat ustunligini belgilovchi omil bo‘lib, uning bozorga chiqish muvaffaqiyati ko‘pincha sifat darajasi bilan bevosita bog‘liq bo‘ladi.

Mahsulot sifatini boshqarish jarayoni — bu ishlab chiqarishning barcha bosqichlarida sifatni rejalashtirish, nazorat qilish, baholash va yaxshilashni ta‘minlaydigan tizimli yondashuv bo‘lib, u korxona faoliyatining strategik va operativ darajasida qo‘llaniladi. Sifatni boshqarishning asosiy maqsadi iste‘molchiga yuqori sifatli mahsulot yetkazib berish va ishlab chiqarish jarayonidagi resurslarni optimal ishlatishdir.

Mahsulot sifatini boshqarish tizimi bir qancha komponentlardan iborat bo‘lib, u rejalashtirish, standartlashtirish, nazorat, tahlil va takomillashtirish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Rejalashtirish bosqichi mahsulot sifati bo‘yicha aniq maqsadlar va ko‘rsatkichlarni belgilashdan boshlanadi. Bu bosqichda korxona strategiyasi, bozor talablari va texnologik imkoniyatlar hisobga olinadi.

Standartlashtirish jarayoni mahsulot ishlab chiqarishda aniq yo‘riqnomalar va texnik reglamentlarni ishlab chiqishdan iborat bo‘lib, u xodimlar uchun tartibni yaratadi, jarayonlarni soddalashtiradi va xatolarni kamaytirishga yordam beradi. Shu bilan birga, standartlashtirish yangi xodimlarni tezkor moslashtirishga xizmat qiladi va bo‘linmalar o‘rtasida ish samaradorligini oshiradi.

Nazorat bosqichi mahsulot sifati bo‘yicha doimiy monitoringni ta‘minlaydi. Bu jarayonda laboratoriya sinovlari, amaliy tekshiruvlar va statistik usullar qo‘llaniladi. Laboratoriya sinovlari mahsulotning fizik, kimyoviy va texnologik xususiyatlarini aniqlashga imkon beradi, amaliy tekshiruvlar esa ishlab chiqarish jarayonining haqiqiy holatini baholaydi.

Tahlil bosqichi sifat nazorati jarayonida to‘plangan ma‘lumotlarni yig‘ish, umumlashtirish va kamchiliklarni aniqlashni o‘z ichiga oladi. Ushbu bosqich orqali ishlab chiqarishdagi xatoliklar, resurslardan noto‘g‘ri foydalanish va jarayonning samaradorligini pasaytiradigan omillar aniqlanadi. Tahlil natijalari asosida takomillashtirish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Takomillashtirish bosqichi sifatni boshqarish jarayonining uzluksiz rivojlanishini ta‘minlaydi. Bu bosqichda aniqlangan muammolarni bartaraf etish, yangi texnologiyalarni joriy etish va xodimlarning malakasini oshirish orqali mahsulot sifatini yanada yaxshilash choralari qo‘llaniladi.

Mahsulot sifatini boshqarish tizimi korxona ichki va tashqi resurslarini samarali boshqarish bilan chambarchas bog‘liqdir. Moliyaviy resurslarni oqilona taqsimlash, xodimlarni rag‘batlantirish va motivatsiya qilish, shuningdek texnologik jarayonlarni optimallashtirish sifat darajasini oshirishga xizmat qiladi.

KPIlar va ko‘rsatkichlar mahsulot sifati va bo‘linmalar samaradorligini o‘lchashda asosiy rol o‘ynaydi. Masalan, ishlab chiqarish jarayonida nuqsonli mahsulotlar foizi kamaytirish yoki yetkazib berish muddatlariga rioya qilish orqali sifatni boshqarish natijadorligini baholash mumkin.

Sifatni boshqarish tizimida jamoaviy yondashuv muhim ahamiyatga ega. Har bir xodimning mas‘uliyati va roli aniq belgilanishi, guruh ishining samaradorligini oshiradi, ichki kommunikatsiyani mustahkamlaydi va umumiy maqsadlarga erishishni ta‘minlaydi.

Sifatni boshqarish jarayoni nafaqat ishlab chiqarish darajasida, balki mijozlar qoniqishi va bozor raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi. Mahsulot sifati bo‘yicha doimiy nazorat va takomillashtirish iste‘molchiga ishonchni oshiradi va korxona obro‘sini mustahkamlaydi.

Mahsulot sifatini boshqarish jarayoni hujjatlar va reglamentlarga asoslangan holda amalga oshiriladi. Har bir ishlab chiqarish bosqichi va nazorat jarayoni rasmiy hujjatlar bilan mustahkamlanadi, bu esa standartlarga moslik va audit natijalarining obyektivligini ta‘minlaydi.

Laboratoriya va amaliy sinovlar mahsulot sifati bo‘yicha aniq ma‘lumotlarni beradi, ularning natijalari asosida xodimlar faoliyatini takomillashtirish va jarayonlarni optimallashtirish bo‘yicha qarorlar qabul qilinadi. Bu tizim sifatni boshqarishda ilmiy asosni yaratadi.

Sifatni boshqarish jarayonida risklarni aniqlash va ularni boshqarish ham muhim element hisoblanadi. Potensial muammolarni oldindan aniqlash, ularning kelib chiqish sabablarini tahlil qilish va tegishli choralarni belgilash orqali sifatni boshqarish jarayoni samaradorligini oshirish mumkin.

Xodimlarni malakasini oshirish va ularni rag‘batlantirish sifatni boshqarish tizimining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu nafaqat ish jarayonining samaradorligini oshiradi, balki innovatsion g‘oyalarni joriy etish va xodimlarning tashabbuskorligini rag‘batlantirishga xizmat qiladi.

Mahsulot sifati bo‘yicha KPIlar va standartlar doimiy ravishda yangilanib borilishi lozim. Bu jarayon bozor talablari va texnologik yangiliklarga moslashishni ta‘minlaydi va korxona strategik maqsadlariga erishishda yordam beradi.

Sifatni boshqarish jarayonida ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlari bir xil darajada e‘tibor qaratilishi kerak. Har ikki jarayon ham mahsulotning yakuniy sifatiga ta‘sir qiladi, shuning uchun ular bo‘yicha standartlar, nazorat va tahlil jarayonlari doimiy ravishda amalga oshiriladi.

Mahsulot sifatini boshqarish tizimi integratsiyalashgan yondashuvni talab qiladi. Boshqaruv xodimlari, ishlab chiqaruvchilar, sifat nazorati bo‘limi va moliyaviy boshqaruv birgalikda ishlashi orqali umumiy natija samarador bo‘ladi.

Sifatni boshqarish tizimi korxona raqobatbardoshligini oshirish va bozor talablariga moslashishda strategik ahamiyatga ega. Yuqori sifatli

mahsulot ishlab chiqarish orqali korxona bozor ulushini oshiradi, mijozlar sodiqligini ta‘minlaydi va rentabelligini oshiradi

Mahsulot sifatini boshqarish va uni oshirish jarayoni har bir korxona faoliyatining asosiy ustunlaridan biri bo‘lib, u ishlab chiqarishning barcha bosqichlariga tizimli yondashuvni talab qiladi. Mahsulot sifati faqat yakuniy mahsulotni baholash orqali emas, balki ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichida nazorat va monitoring orqali ta‘minlanadi. Bu esa korxonaning ichki resurslarini samarali ishlatish, xodimlarning malakasini oshirish va texnologik jarayonlarni optimallashtirish imkonini beradi.

Sifatni boshqarish tizimi mahsulotning iste‘molchi talablariga to‘liq javob berishini kafolatlaydi, shu bilan birga korxona raqobatbardoshligini oshiradi. U nafaqat mahsulotning fizik va texnologik xususiyatlarini nazorat qiladi, balki ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklarni oldini olish, resurslardan oqilona foydalanish va iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Mahsulot sifatini boshqarishda zamonaviy yondashuvlar va xalqaro standartlar muhim o‘rin tutadi. ISO va boshqa sertifikatlashtirish tizimlari yordamida sifatni ob‘ektiv mezonlar asosida baholash va tasdiqlash mumkin bo‘ladi. Bu esa nafaqat ichki sifat nazoratini kuchaytiradi, balki eksport imkoniyatlarini kengaytirish va mijozlar ishonchini oshirishga xizmat qiladi.

Shuningdek, mahsulot sifatini boshqarish jarayonida xodimlarni muntazam o‘qitish va rag‘batlantirish katta ahamiyatga ega. Malakali xodimlar ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan kamchiliklarni tez aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlarni samarali amalga oshirishga qodir. Bu esa korxona faoliyatining barqarorligini va sifat ko‘rsatkichlarining uzluksiz yaxshilanishini ta‘minlaydi.

Mahsulot sifati faqat individual xodimning emas, balki jamoaning umumiy mehnat natijasi bilan belgilanadi. Jamoaviy boshqaruv va hamkorlik orqali ishlab chiqarish jarayonidagi har bir bo‘linma o‘z vazifasini aniq bajaradi, resurslar samarali taqsimlanadi va sifat standartlariga rioya qilinadi. Shu nuqtai nazardan, sifatni boshqarish

tizimi korxona ichidagi barcha bo‘g‘inlarni birlashtiruvchi va muvofiqlashtiruvchi mexanizm sifatida qaraladi.

Mahsulot sifatini oshirish jarayonida texnologik innovatsiyalar va ilmiy yondashuvlar ham muhim rol o‘ynaydi. Yangi uskunalar, zamonaviy texnologiyalar va raqamli monitoring vositalari yordamida ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan kamchiliklar tez aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari samarali amalga oshiriladi. Bu esa korxonaning ishlab chiqarish barqarorligini mustahkamlash va mahsulot sifatini doimiy ravishda yaxshilashga imkon beradi.

Umuman olganda, mahsulot sifatini boshqarish tizimi nafaqat nazorat mexanizmi, balki strategik vosita sifatida korxonaning rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Sifatni boshqarish orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, xarajatlar kamayadi va korxona bozor raqobatida muvaffaqiyatli faoliyat yuritadi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, mahsulot sifatini boshqarish tizimi korxonaning ichki mehnat jarayonlarini tartibga solish, xodimlar salohiyatini oshirish, resurslarni samarali ishlatish va mijozlar talablariga javob beruvchi mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. Bu tizim korxona uchun uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlash va raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omilidir.

Sifatni boshqarish jarayoni doimiy monitoring va takomillashtirishni talab qiladi. Har bir bo‘linma va xodim o‘z vazifasini aniq bajarishi, KPIlar va standartlar asosida ish yuritishi mahsulot sifatining barqarorligini kafolatlaydi. Shu bilan birga, sifatni boshqarish tizimi korxona ichidagi barcha jarayonlarni integratsiyalash va optimal muvofiqlashtirish imkonini beradi.

Shu sababli, sifatni boshqarish nafaqat mahsulotning yakuniy holatini baholash bilan cheklanmay, balki korxonaning strategik rivojlanishining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Korxona uchun sifatni boshqarish tizimini samarali tashkil etish, xodimlarni o‘qitish, jamoaviy ishni rivojlantirish va texnologik yangiliklarni joriy etish muhimdir. Bu esa nafaqat mahsulot sifati, balki korxonaning umumiy muvaffaqiyatini ham ta‘minlaydi.

Mahsulot sifatini boshqarish tizimi orqali korxona xatoliklarni oldini oladi, ishlab chiqarish jarayonidagi risklarni kamaytiradi va mijozlarning ishonchini oshiradi. Bunday tizim doimiy takomillashtirish va samarali nazorat mexanizmlarini o‘z ichiga oladi, bu esa ishlab chiqarish sifatining yuqori darajada bo‘lishini ta‘minlaydi.

Mahsulot sifatini boshqarish korxona faoliyatining strategik vazifalaridan biri bo‘lib, u orqali ishlab chiqarish jarayonlari samarali muvofiqlashtiriladi, resurslardan oqilona foydalaniladi va mahsulotning raqobatbardoshligi oshiriladi.

Mahsulot sifati va uni boshqarish tizimi korxona ichidagi barcha bo‘g‘inlar faoliyatining muvofiqligini, xodimlarning mas‘uliyatini oshirishni va ishlab chiqarish jarayonining optimallashtirilishini ta‘minlaydi. Bu esa korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyatini kafolatlaydi va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi.

Mahsulot sifatini boshqarish tizimi zamonaviy korxona uchun strategik vosita bo‘lib, u ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini oshiradi, xatolarni kamaytiradi va mijozlar qoniqishini ta‘minlaydi. Shu orqali korxona bozorda o‘z raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Mahsulot sifatini oshirish jarayoni doimiy monitoring, tahlil va takomillashtirishni talab qiladi. Bu jarayonning samaradorligi korxonaning ichki tizimlarining puxta tashkil etilganligiga, xodimlar malakasiga va texnologik vositalardan samarali foydalanishga bog‘liq.

Sifatni boshqarish tizimi orqali mahsulotning har bir ko‘rsatkichlari aniq va ilmiy asosda o‘lchanadi, bu esa korxona rahbariyatiga aniq qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Shu tariqa, sifatni boshqarish tizimi korxona faoliyatining barcha yo‘nalishlarida uzluksiz rivojlanish va optimallashtirishni ta‘minlaydi. Mahsulot sifatini boshqarish jarayoni korxona strategiyasi bilan uyg‘unlashgan bo‘lishi lozim, chunki sifat ko‘rsatkichlari korxonaning uzoq muddatli maqsadlariga bevosita ta‘sir qiladi. Shu sababli sifatni boshqarish tizimi korxona boshqaruvining ajralmas va strategik qismi hisoblanadi.

Oxir-oqibat, mahsulot sifatini boshqarish tizimi nafaqat yakuniy mahsulot sifatini ta‘minlaydi, balki korxonaning ichki jarayonlarini optimallashtirish, xodimlarni rivojlantirish va raqobatbardoshligini

oshirishga xizmat qiluvchi samarali vosita sifatida qaraladi. Bu tizim korxonaning muvaffaqiyatli va barqaror faoliyatini ta‘minlashning eng muhim elementi hisoblanadi.

9.2. Mahsulot sifati klassifikatsiyasi

Mahsulot sifati klassifikatsiyasi — bu mahsulotning turli xususiyatlari, belgilari va iste‘molchi talablariga mosligi asosida tizimli ravishda guruhlarga ajratish jarayoni bo‘lib, u sifatni chuqur tahlil qilish, baholash va boshqarish imkonini beradi. Ushbu klassifikatsiya mahsulot sifatining murakkab tuzilishini tushunishga yordam beradi hamda ishlab chiqarish jarayonida ustuvor yo‘nalishlarni aniqlashga xizmat qiladi.

Mahsulot sifati mohiyatan ko‘p qirrali tushuncha bo‘lib, u funksional, texnologik, estetik va iqtisodiy ko‘rsatkichlarning uyg‘unligini o‘zida aks ettiradi. Shu sababli sifatni klassifikatsiya qilish orqali har bir ko‘rsatkich alohida o‘rganiladi va ularning umumiy natijaga ta‘siri aniqlanadi. Bu yondashuv korxonaga sifatni boshqarishda aniq strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasining asosiy turlaridan biri funksional sifat hisoblanadi, bu mahsulotning o‘z vazifasini qay darajada samarali bajarishini ifodalaydi. Funksional sifat mahsulotning foydaliligi va iste‘molchi ehtiyojlarini qondirish darajasi bilan belgilanadi, shu bois u sifat tizimining eng muhim ko‘rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi.

Texnik sifat mahsulotning texnologik jihatdan mukammalligini va ishlab chiqarish jarayonida belgilangan standartlarga mosligini ifodalaydi. Bu tur mahsulotning mustahkamligi, chidamliligi va xavfsizligi kabi jihatlarni o‘z ichiga oladi hamda uning uzoq muddatli foydalanish imkoniyatlarini belgilaydi.

Estetik sifat mahsulotning tashqi ko‘rinishi, dizayni va iste‘molchi uchun jozibadorligini ifodalaydi. Bu ko‘rsatkich ayniqsa iste‘mol tovarlari bozorida muhim ahamiyatga ega bo‘lib, mahsulotni tanlashda mijoz qaroriga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Iqtisodiy sifat mahsulotdan foydalanish bilan bog‘liq xarajatlar va samaradorlikni ifodalaydi. Bu tur mahsulotning narxi, ekspluatatsiya

xarajatlari va iqtisodiy foydasini o‘z ichiga oladi hamda korxona va iste‘molchi uchun muhim ko‘rsatkich hisoblanadi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasida ishonchlilik ham alohida o‘rin egallaydi, bu mahsulotning ma‘lum vaqt davomida o‘z funksiyasini buzilmasdan bajarish qobiliyatini anglatadi. Ishonchlilik yuqori bo‘lgan mahsulotlar bozorda ustunlikka ega bo‘ladi.

Xavfsizlik ko‘rsatkichi mahsulotdan foydalanish jarayonida inson salomatligi va atrof-muhitga zarar yetkazmaslikni ta‘minlaydi. Bu sifat turi ayniqsa texnik va sanoat mahsulotlari uchun juda muhim hisoblanadi.

Ekologik sifat mahsulotning ishlab chiqarish va foydalanish jarayonida atrof-muhitga ta‘sir darajasini ifodalaydi. Zamonaviy sharoitda ekologik toza mahsulotlarga bo‘lgan talab ortib borayotganligi sababli ushbu ko‘rsatkich alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Ergonomik sifat mahsulotning inson foydalanishi uchun qulayligini ifodalaydi. Bu mahsulotning dizayni, boshqaruv elementlari va foydalanishdagi qulaylik darajasi bilan belgilanadi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasida standartlarga moslik muhim mezonlardan biri bo‘lib, u mahsulotning milliy va xalqaro talablar asosida ishlab chiqarilganligini bildiradi. Bu ko‘rsatkich korxonaning ishonchliligini oshiradi.

Innovatsion sifat mahsulotning yangi texnologiyalar asosida yaratilganligi va zamonaviy talablarni qondirish darajasini ifodalaydi. Bu tur mahsulotning bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasi orqali sifat ko‘rsatkichlarini tizimli baholash va ularni takomillashtirish yo‘llarini aniqlash mumkin. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Klassifikatsiya jarayoni mahsulot sifatini boshqarishda muhim vosita bo‘lib, u orqali har bir ko‘rsatkich alohida nazorat qilinadi va umumiy natija yaxshilanadi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasi korxona strategiyasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki u ustuvor yo‘nalishlarni aniqlash imkonini beradi.

Sifat klassifikatsiyasi yordamida mahsulotning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, bu esa takomillashtirish chora-tadbirlarini ishlab

chiqishga yordam beradi. Mazkur tizim ishlab chiqarish jarayonida xatoliklarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishga xizmat qiladi.

Sifat koʻrsatkichlarini klassifikatsiya qilish orqali mahsulotni bozorda toʻgʻri joylashtirish va marketing strategiyasini ishlab chiqish mumkin. Mahsulot sifati klassifikatsiyasi korxonaning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirishga yordam beradi.

Umuman olganda, mahsulot sifati klassifikatsiyasi sifatni boshqarishning ilmiy asosini tashkil etadi va korxona faoliyatining samaradorligini oshiradi.

Mahsulot sifati klassifikatsiyasini yanada chuqurroq ochib berishda uning har bir turi alohida tahlil qilinadi va ularning oʻzaro bogʻliqligi aniqlanadi va bular:

a) funksional sifat mahsulotning asosiy vazifasini bajarish darajasini belgilasa, texnik sifat uning ichki tuzilishi va mustahkamligini ifodalaydi.

b) estetik sifat mahsulotning tashqi jozibadorligini koʻrsatadi, bu esa isteʻmolchi tanlovida muhim rol oʻynaydi. Shu bilan birga, ergonomik sifat mahsulotdan foydalanish qulayligini taʻminlaydi.

c) iqtisodiy sifat mahsulotning qiymati va samaradorligini aks ettiradi, bu esa xaridorlar uchun muhim omil hisoblanadi.

d) ekologik sifat atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bogʻliq boʻlib, zamonaviy ishlab chiqarishda muhim yoʻnalishlardan biri hisoblanadi.

e) ishonchlilik mahsulotning uzoq muddatli ishlash qobiliyatini bildiradi, bu esa uning sifat darajasini belgilaydi.

f) xavfsizlik esa mahsulotdan foydalanishda inson hayoti va salomatligini himoya qilishni taʻminlaydi.

g) standartlarga moslik mahsulotning sifat talablariga javob berishini bildiradi va uni sertifikatlash jarayonida muhim rol oʻynaydi.

h) innovatsion sifat yangi texnologiyalarni joriy etish orqali mahsulotni takomillashtirishni anglatadi.

Sifat klassifikatsiyasi orqali mahsulotni kompleks baholash va rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqish mumkin. Bu jarayon ishlab

chiqarish samaradorligini oshirish va xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi.

Shuningdek, sifat klassifikatsiyasi korxonaning raqobatbardoshligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Natijada, mahsulot sifati klassifikatsiyasi orqali korxona sifatni boshqarish tizimini mukammallashtiradi va bozorda mustahkam o‘rin egallaydi.

9.3. Ekspertiza o‘tkazishning sotsiologik usuli tushunchasi va turlari

Ekspertiza o‘tkazishning sotsiologik usuli bu muayyan mahsulot, xizmat yoki jarayon sifatini jamiyat a‘zolarining fikri, bahosi va munosabatlari asosida aniqlashga qaratilgan ilmiy yondashuv bo‘lib, u ijtimoiy omillarni hisobga olgan holda obyektiv xulosa chiqarish imkonini beradi. Ushbu usulning mohiyati shundan iboratki, mahsulot yoki xizmat sifati nafaqat texnik ko‘rsatkichlar bilan, balki iste‘molchilarning qoniqishi, kutishlari va tajribasi bilan ham belgilanadi.

Sotsiologik ekspertiza usuli asosan inson omiliga asoslangan bo‘lib, unda respondentlarning fikri, bahosi va qarashlari asosiy axborot manbai sifatida xizmat qiladi. Bu usul orqali mahsulot yoki xizmatning haqiqiy qabul qilinishi va uning bozordagi o‘rni aniqlanadi, bu esa korxona uchun muhim strategik qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Mazkur usulning muhim xususiyatlaridan biri uning kompleksligi hisoblanadi, chunki u bir vaqtning o‘zida ijtimoiy, psixologik va iqtisodiy omillarni o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Bu esa mahsulot sifatini yanada chuqurroq tahlil qilish va uning iste‘molchilar uchun ahamiyatini aniqlash imkonini beradi.

Sotsiologik ekspertiza usulining asosiy maqsadi iste‘molchilarning ehtiyojlari va talablarini aniqlash, ularning mahsulotga bo‘lgan munosabatini o‘rganish va shu asosda sifatni takomillashtirish yo‘nalishlarini belgilashdan iboratdir. Bu jarayon orqali korxona o‘z faoliyatini bozor talablariga moslashtira oladi.

Binobarin bu usulda ma‘lumotlar turli shakllarda to‘planadi, masalan, so‘rovnomalar, intervyular, fokus-guruhlar va kuzatuvlar

orqali. Ushbu ma‘lumotlar keyinchalik tahlil qilinadi va umumlashtiriladi, natijada aniq xulosalar chiqariladi.

So‘rovnoma usuli sotsiologik ekspertizaning eng keng tarqalgan turlaridan biri bo‘lib, unda respondentlarga oldindan tayyorlangan savollar beriladi va ularning javoblari statistik jihatdan tahlil qilinadi. Bu usul katta hajmdagi ma‘lumotlarni tez va samarali yig‘ish imkonini beradi.

Intervyu usuli esa chuqurroq ma‘lumot olishga qaratilgan bo‘lib, unda respondent bilan bevosita muloqot o‘rnatiladi va uning fikrlari batafsil o‘rganiladi. Bu usul orqali iste‘molchilarning yashirin ehtiyojlari va muammolari aniqlanishi mumkin.

Fokus-guruh usuli kichik guruhlar bilan muhokama o‘tkazish orqali amalga oshiriladi va unda ishtirokchilar o‘z fikrlarini erkin bildirishadi. Bu usul yangi g‘oyalarni shakllantirish va mahsulot sifatini yaxshilash bo‘yicha takliflar olishda samarali hisoblanadi.

Kuzatuv usuli esa iste‘molchilarning mahsulotdan foydalanish jarayonini bevosita o‘rganishga asoslanadi. Bu usul orqali real holatdagi muammolar aniqlanadi va ular asosida takomillashtirish choralari ishlab chiqiladi.

Ekspert baholash usuli ham sotsiologik yondashuv doirasida qo‘llaniladi, bunda malakali mutaxassislar mahsulot yoki xizmat sifatini baholaydi va o‘z xulosalarini beradi. Bu usul obyektivlikni ta‘minlashga yordam beradi.

Sotsiologik ekspertiza usulining afzalliklaridan biri uning moslashuvchanligi bo‘lib, u turli sohalarda qo‘llanishi mumkin. Masalan, ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, marketing va boshqa yo‘nalishlarda ushbu usul samarali natijalar beradi.

Mazkur usulning yana bir muhim jihati shundaki, u mijozlar qoniqishini aniqlash va uni oshirish bo‘yicha aniq chora-tadbirlar ishlab chiqishga yordam beradi. Bu esa korxona raqobatbardoshligini oshiradi.

Sotsiologik ekspertiza jarayonida olingan ma‘lumotlar tahlil qilinib, grafiklar, diagrammalar va statistik ko‘rsatkichlar shaklida taqdim etiladi.

Bu esa qaror qabul qilish jarayonini osonlashtiradi. Ushbu usul orqali mahsulot sifatining kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, bu esa ularni takomillashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, yangi mahsulotlarni ishlab chiqishda ham muhim ahamiyatga ega.

Sotsiologik ekspertiza usuli orqali olingan natijalar asosida korxona o‘z strategiyasini qayta ko‘rib chiqishi va bozor talablariga moslashtirishi mumkin. Bu esa uzoq muddatli muvaffaqiyatni ta‘minlaydi. Mazkur usul iste‘molchilarning fikrini inobatga olgan holda qaror qabul qilish imkonini beradi, bu esa mahsulot yoki xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Sotsiologik ekspertiza natijalari korxona uchun muhim axborot manbai bo‘lib, u orqali bozor tendensiyalari va iste‘molchi xulq-atvori o‘rganiladi. Bu usul yordamida korxona mijozlar bilan mustahkam aloqalar o‘rnatadi va ularning ishonchini qozonadi.

Umuman olganda, sotsiologik ekspertiza usuli sifatni boshqarishning muhim vositasi bo‘lib, u orqali mahsulot yoki xizmatning haqiqiy qiymati aniqlanadi. Natijada, ushbu usul korxonaning samaradorligini oshirish, mijozlar ehtiyojini qondirish va raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Sotsiologik ekspertiza usulini har bir turi alohida tahlil qilinadi va ularning o‘ziga xos xususiyatlari aniqlanadi. So‘rovnoma usuli orqali katta hajmdagi ma‘lumotlar yig‘ilib, umumiy tendensiyalar aniqlanadi. Intervyu usuli esa individual fikrlarni chuqur o‘rganishga imkon beradi va respondentlarning shaxsiy tajribasini tahlil qilishga yordam beradi. Fokus-guruh usuli muhokama asosida yangi g‘oyalarni shakllantirishga xizmat qiladi va jamoaviy fikrni aniqlash imkonini beradi.

Kuzatuv usuli real hayotiy vaziyatlarni o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, iste‘molchilarning haqiqiy xulq-atvorini aniqlaydi. Ekspert baholash usuli malakali mutaxassislar fikriga asoslanadi va yuqori aniqlikni ta‘minlaydi. Sotsiologik usullarni qo‘llashda ma‘lumotlarni to‘g‘ri yig‘ish va tahlil qilish muhim ahamiyatga ega. Ushbu usullar orqali mahsulot sifatini kompleks baholash va uni takomillashtirish strategiyasini ishlab chiqish mumkin.

Sotsiologik ekspertiza jarayonida olingan natijalar korxona faoliyatini optimallashtirishga yordam beradi. Bu usul orqali iste‘molchilar ehtiyojlari va talablarini aniqlash mumkin. Sotsiologik yondashuv mahsulot sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, bu usul korxonaning marketing strategiyasini shakllantirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Natijada, sotsiologik ekspertiza usullari orqali korxona bozor talablariga moslashadi va sifatni doimiy ravishda yaxshilaydi.

Nazorat savollari:

1. Sotsiologik ekspertiza usuli nima va uning asosiy maqsadi nimadan iborat?
2. Sotsiologik usul orqali mahsulot yoki xizmat sifati qanday omillar asosida baholanadi?
3. So‘rovnoma va intervyu usullarining o‘ziga xos farqlari nimada namoyon bo‘ladi?
4. Fokus-guruh va kuzatuv usullarining amaliy ahamiyati nimada ko‘rinadi?
5. Sotsiologik ekspertiza natijalari korxona faoliyatini takomillashtirishda qanday rol o‘ynaydi?
6. Ekspert baholash usuli sotsiologik yondashuvda qanday o‘rin tutadi va uning afzalliklari nimada?

X BOB. SIFAT JARAYONLARNI STATISTIK TARTIBGA SOLISH. TANLOVLI QABUL NAZORATI VA O‘LCHOVLARNING SIFAT DARAJASI

10.1. Jarayon tushunchasi va xususiyatlari.

10.2. Nazorat kartasi tushunchasi turlari. Nazorat kartasi tuzilish jarayoni.

10.3. Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyatidan foydalanish tartibi.

10.1. Jarayon tushunchasi va xususiyatlari

Jarayon tushunchasi har qanday faoliyat yoki tizim doirasida amalga oshiriladigan uzluksiz, tartibli va maqsadga yo‘naltirilgan amallar yig‘indisi sifatida ta‘riflanadi. Jarayon odatda ma‘lum bir natijaga erishish yoki resurslarni maqsadli ishlatish uchun tizimli tarzda tashkil etiladi.

Jarayonning asosiy xususiyati shundaki, u faqat alohida harakatlar to‘plami emas, balki bu harakatlar o‘zaro bog‘langan, tartibga solingan va maqsadni amalga oshirishga xizmat qiladigan tizim sifatida ko‘riladi. Jarayonlarni o‘rganish va boshqarish korxona faoliyatini optimallashtirish, samaradorlikni oshirish va sifatni ta‘minlash imkonini beradi.

Jarayon doimiy ravishda takrorlanadigan va izchil harakatlar ketma-ketligini anglatadi. Ular har bir bosqichda aniq vazifalarni bajarishga yo‘naltiriladi va natijada yakuniy maqsadga erishiladi. Jarayonni tashkil etishda uning resurslar, vaqt, xodimlar va texnologiya kabi komponentlari o‘zaro uyg‘unlikda ishlaydi. Jarayonning yana bir xususiyati shundaki, u boshqaruvning turli darajalarida kuzatiladi va har bir bo‘g‘in natijaga bevosita ta‘sir qiladi.

Jarayonlarni tahlil qilish va optimallashtirish korxona faoliyatini mukammallashtirishning muhim vositasidir. Jarayonni boshqarish tizimi orqali ularni samarali rejalashtirish, monitoring qilish va takomillashtirish imkoniyati yaratiladi. Jarayonni tahlil qilish jarayonida har bir bosqichning samaradorligi, mavjud resurslardan foydalanish darajasi va vaqtni tejash imkoniyatlari baholanadi. Shu bilan birga,

jarayonlarni standartlashtirish va sifatni oshirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Jarayon xususiyatlaridan yana biri shundaki, u uzluksiz bo‘lib, ma‘lum bir boshlanish va yakuniy nuqtaga ega. Har bir jarayon birinchi bosqichdan boshlanadi va natija olish bilan yakunlanadi, lekin u doimiy takrorlanadigan va optimallashtiriladigan tizim sifatida ham qaraladi. Ushbu xususiyat jarayonlarni samarali boshqarish va ularni nazorat qilish imkoniyatini oshiradi.

Jarayonning samaradorligi ko‘p jihatdan u tashkil etilgan tizim va metodikaga bog‘liq. Tizimli yondashuv jarayonning uzluksizligini, resurslarning optimal ishlatilishini va natijaning sifatini kafolatlaydi. Shu sababli jarayonlarni o‘rganish va takomillashtirish metodikasi korxona boshqaruvi va sifat menejmenti tizimida muhim ahamiyatga ega.

Jarayonning yana bir xususiyati — uni o‘lchash va baholash mumkinligi. Har bir jarayon ko‘rsatkichlar, indikatorlar va natija mezonlari orqali baholanadi. Bu esa boshqaruv qarorlarini qabul qilishda va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Jarayonni o‘lchash orqali muammolar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi.

Jarayon doimiy takomillashtirishga ega bo‘lishi kerak. Bu xususiyat uning rivojlanishi, yangi texnologiyalarni joriy etish va sifatni oshirish imkoniyatini anglatadi. Jarayonni takomillashtirish strategik rejalashtirish va ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish orqali amalga oshiriladi.

Jarayonni boshqarish tizimi orqali uning har bir bo‘g‘ini nazorat qilinadi. Har bir bosqichdagi harakatlar aniqlanadi, natijalari tahlil qilinadi va zarurat bo‘lsa o‘zgartiriladi. Bu tizimli yondashuv jarayonning samaradorligini oshirish va xatoliklarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Jarayonlarni tashkil etishda ularning vaqt, resurslar va xodimlar bilan o‘zaro bog‘liqligi hisobga olinadi. Har bir element jarayonning umumiy natijasiga ta‘sir qiladi va shu bilan jarayonning sifatini aniqlash imkonini beradi.

Jarayonlar ikki asosiy turga bo‘linadi:

- ishlab chiqarish jarayonlari
- boshqaruv jarayonlari.

Ishlab chiqarish jarayonlari bevosita mahsulot yoki xizmat yaratishga yo‘naltirilgan bo‘lib, texnologik, texnik va inson resurslaridan foydalanishni o‘z ichiga oladi. Boshqaruv jarayonlari esa ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish, nazorat qilish, baholash va takomillashtirishga xizmat qiladi.

Ishlab chiqarish jarayonlari o‘z navbatida quyidagi turlarga bo‘linadi: asosiy jarayonlar, yordamchi jarayonlar va boshqaruv jarayonlariga bog‘langan jarayonlar. Asosiy jarayonlar mahsulot yaratishning bevosita faoliyatini o‘z ichiga oladi, yordamchi jarayonlar esa ishlab chiqarishning qulay sharoitlarini yaratadi, boshqaruv jarayonlari esa umumiy tizimni muvofiqlashtiradi.

Boshqaruv jarayonlari o‘z ichiga rejalashtirish, monitoring, sifat nazorati, strategik va operativ boshqaruvni oladi. Ular ishlab chiqarish jarayonlarini yanada samarali qilish va natijalarni standartlarga moslashtirishga xizmat qiladi.

Jarayonlarning xususiyatlaridan yana biri — ular doimiy ravishda o‘zaro bog‘langan bo‘lib, bir jarayonning natijasi boshqa jarayonning boshlanishi uchun asos bo‘ladi. Bu o‘zaro bog‘liqlik tizimli yondashuvni talab qiladi va samarali boshqaruvni ta‘minlaydi.

Jarayonlar resurslar bilan bevosita bog‘liq har bir jarayon uchun inson resurslari, moddiy resurslar, texnika va vaqt kabi elementlar kerak bo‘ladi. Shu sababli jarayonlarni rejalashtirishda resurslarni oqilona taqsimlash muhim ahamiyatga ega. Jarayonlarni boshqarishda sifat nazorati muhim rol o‘ynaydi. Sifat nazorati orqali har bir bosqichdagi xatoliklar aniqlanadi, ularning kelib chiqish sabablari tahlil qilinadi va zarurat bo‘lsa tuzatish chorasi qo‘llaniladi.

Jarayonlarning samaradorligi ularni doimiy monitoring qilish orqali oshiriladi. Bunda jarayonning har bir bosqichi tahlil qilinadi, resurslardan foydalanish darajasi baholanadi va yaxshilash imkoniyatlari aniqlanadi.

Jarayonni o‘rganish orqali korxona ichki tizimining zaif va kuchli tomonlari aniqlanadi. Bu esa ishlab chiqarish strategiyasini va boshqaruv qarorlarini takomillashtirish imkonini beradi. Jarayonlarni optimallashtirish ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarining natijaviyligini oshiradi. Bu esa xarajatlarni kamaytirish, sifatni oshirish va bozor raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Jarayonning yana bir xususiyati — u natijaga yo‘naltirilgan bo‘lishi. Har bir jarayon aniq maqsadni amalga oshirishga xizmat qiladi va natijasi bilan baholanadi. Jarayonlarning samarali ishlashi korxona barqarorligi va uzoq muddatli rivojlanishi uchun muhim hisoblanadi. Jarayonlar orqali ishlab chiqarish tizimi uzluksiz rivojlanadi va sifatni yuqori darajada ta‘minlash imkoniyati yaratiladi.

Jarayon ta‘rifi va uning xususiyatlarini chuqur o‘rganish korxona va boshqa tizimlar faoliyatini samarali boshqarishning muhim asosidir.

Jarayonlar tizimli, izchil va maqsadga yo‘naltirilgan harakatlar yig‘indisi sifatida qaraladi va ular orqali har qanday faoliyat samaradorligini oshirish, resurslardan oqilona foydalanish va sifatni ta‘minlash mumkin bo‘ladi. Jarayonlarning o‘ziga xosligi shundaki, ular nafaqat alohida harakatlar to‘plami, balki o‘zaro bog‘liq va izchil tizimni tashkil etadi, bu esa boshqaruv va nazorat jarayonlarini mukammal tashkil etishga xizmat qiladi.

Jarayonlar orqali korxona faoliyatining har bir bo‘g‘ini tizimli ravishda baholanadi, natijalar o‘lchanadi va kerakli chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu jarayonlar uzluksiz rivojlanishga xizmat qiladi va korxonaning strategik maqsadlariga erishish yo‘lida muhim vosita hisoblanadi. Jarayonlar tahlili orqali mavjud muammolar aniqlanadi, ularning sabablarini aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyati yaratiladi, bu esa ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Jarayonlarning samarali ishlashi resurslarni optimal taqsimlash, vaqtni tejash va xodimlar malakasini oshirish orqali ta‘minlanadi. Har bir jarayon bosqichi aniq vazifalarni bajarishga yo‘naltirilgan bo‘lib, natijaviylikni oshirish va sifatni kafolatlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jarayonlarning uzluksiz monitoringi va tahlili korxona faoliyatida

barqarorlikni ta‘minlaydi, xatoliklarni kamaytiradi va strategik qarorlar qabul qilishni soddalashtiradi.

Jarayonlarning xususiyatlarini hisobga olgan holda ularni boshqarish va optimallashtirish korxona raqobatbardoshligini oshirish, mahsulot va xizmat sifatini yaxshilash hamda mijozlar talablariga mos keladigan natijalar olish imkonini beradi. Jarayonlarni standartlashtirish va sifat nazoratini joriy etish orqali ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, ishlab chiqarish tizimi yanada barqaror va prognoz qilinadigan bo‘ladi.

Shuningdek, jarayonlar boshqaruvning strategik va operativ jihatlarini birlashtiradi, bu esa korxonaning umumiy rivojlanish strategiyasini qo‘llab-quvvatlashga yordam beradi. Jarayonlar tizimli va metodik yondashuv orqali o‘rganilganda korxona ichki tizimining kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, bu esa uzoq muddatli rejalashtirish va rivojlanish uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Jarayon tushunchasi va uning xususiyatlarini chuqur o‘rganish va samarali boshqarish korxona yoki tizimning har bir elementini optimallashtirish, sifatni oshirish, xodimlar va resurslarni to‘g‘ri boshqarish hamda natijada raqobatbardoshlikni mustahkamlash imkonini beradi.

Jarayonlarning samarali ishlashi nafaqat ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarining sifatini oshiradi, balki korxonaning barqaror rivojlanishini va uzoq muddatli muvaffaqiyatini kafolatlaydi. Shu bilan birga, jarayon tushunchasini chuqur anglash, uni tizimli boshqarish va optimallashtirish korxonaning strategik maqsadlariga erishishdagi eng muhim vosita hisoblanadi.

10.2. Nazorat kartasi tushunchasi turlari. Nazorat kartasi tuzilish jarayoni.

Nazorat kartasi — bu ishlab chiqarish jarayonidagi sifat va samaradorlikni doimiy ravishda nazorat qilish uchun mo‘ljallangan tizimli hujjat bo‘lib, u orqali ma‘lumotlar yig‘iladi, tahlil qilinadi va tegishli qarorlar qabul qilinadi.

Nazorat kartasi faqat biror jarayonni kuzatish vositasi emas, balki tizimli yondashuvni ta‘minlovchi muhim boshqaruv elementi hisoblanadi. Ushbu kartalar yordamida ishlab chiqarishning har bir bosqichi va komponenti batafsil o‘rganilib, sifat mezonlariga mosligi aniqlanadi.

Nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklarni tezda aniqlash, ularni oldini olish va sifatni doimiy ravishda yaxshilash imkonini yaratadi.

Nazorat kartasi tizimli ma‘lumot yig‘ish vositasi sifatida, nafaqat ishlab chiqarish jarayonini, balki xodimlar faoliyatini, texnik jihozlar holatini va mahsulot sifatini ham baholashga xizmat qiladi. Ushbu kartalar yordamida ishlab chiqarishdagi noaniqliklar va kamchiliklar aniq ko‘rinadi va ular ustidan nazorat o‘rnatish imkoniyati yaratiladi. Nazorat kartalari shuningdek, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va ishlab chiqarish sifatini barqarorlashtirish uchun asos sifatida xizmat qiladi.

Nazorat kartalari bir necha asosiy turga bo‘linadi: sifat nazorat kartalari, jarayon nazorat kartalari, ishlab chiqarish samaradorligi kartalari va xavfsizlikni ta‘minlash kartalari. Sifat nazorat kartalari mahsulot yoki xizmat sifati mezonlariga mos kelishini aniqlashga xizmat qiladi va ularni tekshirish natijalarini sistematik tarzda qayd etadi. Jarayon nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayonining har bir bosqichini kuzatish va nazorat qilishga mo‘ljallangan bo‘lib, jarayonning uzluksizligini ta‘minlashga yordam beradi.

Ishlab chiqarish samaradorligi kartalari korxonaning ish jarayonlarini va xodimlar faoliyatini baholashga qaratilgan bo‘lib, resurslardan samarali foydalanish va ish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xavfsizlikni ta‘minlash kartalari esa ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf va kamchiliklarni aniqlash, ularni oldini olish va xodimlar xavfsizligini ta‘minlashga mo‘ljallangan. Har bir turdagi nazorat kartasi o‘ziga xos maqsad va funksiyaga ega bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiradi va ishlab chiqarishning umumiy sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Nazorat kartasini yaratish jarayoni bir necha bosqichdan iborat bo‘lib, ular orqali kartaning samarali ishlashini ta‘minlash mumkin. Dastlab, nazorat qilinadigan jarayon yoki ob‘ekt aniqlanadi va unga mos mezonlar belgilanadi. Ushbu bosqichda kartaning maqsadi, foydalanish sohasi va kuzatiladigan parametrlar aniqlanadi. Keyinchalik, kartaning shakli va tuzilishi ishlab chiqiladi, ya‘ni qatorlar, ustunlar, indikatorlar va o‘lchov birliklari belgilab olinadi.

Kartaga yoziladigan ma‘lumotlarning aniqligi va tushunarli bo‘lishi muhim ahamiyatga ega. Har bir ustun va qator alohida parametrni aks ettiradi, bu esa ma‘lumotlarni tahlil qilishni osonlashtiradi. Shuningdek, kartada ma‘lumotlarni yig‘ish va qayta ishlashning aniq tartibi belgilanadi, ya‘ni kim, qachon va qanday o‘lchov vositalari yordamida ma‘lumotlarni yozishi ko‘rsatiladi. Keyingi bosqichda kartaning sinovdan o‘tkazilishi amalga oshiriladi, bu orqali uning ishlashi va qulayligi tekshiriladi, zarurat tug‘ilganda tuzatishlar kiritiladi.

Nazorat kartalarining asosiy afzalliklaridan biri — ishlab chiqarish jarayonini doimiy va tizimli nazorat qilish imkoniyati. Ushbu kartalar yordamida xatoliklar tez aniqlanadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va sifat mezonlariga moslik darajasi nazorat qilinadi.

Kartalar ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini qamrab oladi va har bir elementning holatini aniq ko‘rsatadi. Nazorat kartalari, shuningdek, boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi, chunki ular asoslangan va aniq ma‘lumotlarga tayangan.

Nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayonida, sifatni boshqarish tizimida, laboratoriya sinovlarida va texnik tekshiruvlarda qo‘llaniladi. Ular nafaqat ishlab chiqarish jarayonini, balki xodimlar malakasini, texnik vositalar holatini va mahsulot sifatini tizimli ravishda kuzatishga yordam beradi. Shu tariqa, nazorat kartalari ishlab chiqarishdagi noaniqliklarni kamaytiradi, sifatni barqarorlashtiradi va korxona samaradorligini oshiradi.

Nazorat kartasi samaradorlik, aniq belgilangan mezonlar, tizimli tuzilma, ma‘lumotlarni qayta ishlash va tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘lishi bilan ajralib turadi. Har bir kartaning aniq belgilangan tuzilishi bor, bu esa nazorat jarayonini osonlashtiradi. Kartaning ma‘lumotlar

bazasi muntazam yangilanadi va ishlab chiqarish jarayonining o‘zgarishlariga moslashtiriladi.

Nazorat kartalarining tahliliy ahamiyati shundaki, ular yordamida ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklar aniqlanadi, ularning sabablarini o‘rganish imkoniyati yaratiladi va tegishli chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Ushbu kartalar orqali ishlab chiqarish jarayoni doimiy monitoring qilinadi, natijalar tahlil qilinadi va takomillashtirish yo‘nalishlari belgilanadi.

Kartalar vizual jihatdan qulay bo‘lishi kerak, ya‘ni ma‘lumotlarni tez va oson tushunishga yordam beradigan shaklda bo‘lishi zarur. Ustunlar va qatorlar aniq ajratilgan, ma‘lumotlarni kiritish va o‘qish qulay bo‘ladi. Vizual dizayn kartaning samaradorligini oshiradi va xodimlar tomonidan faol foydalanilishini ta‘minlaydi.

Nazorat kartalari korxona boshqaruv tizimiga integratsiyalashgan bo‘lib, ular boshqa nazorat vositalari va sifat menejmenti tizimlari bilan uyg‘un ishlaydi. Ushbu integratsiya natijasida ma‘lumotlar yagona tizimga yig‘iladi, tahlil qilinadi va qaror qabul qilish jarayoni soddalashtiriladi.

Nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayoniga moslashtiriladi va vaqt o‘tishi bilan takomillashtiriladi. Yangi texnologiyalar, standartlar va ishlab chiqarish sharoitlari hisobga olinadi. Bu jarayon korxonaning rivojlanishi va sifatni doimiy ravishda yaxshilashga xizmat qiladi.

Nazorat kartalari ishlab chiqarish va sifat menejmenti tizimining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi va ular orqali jarayonlarni tizimli ravishda kuzatish, baholash va takomillashtirish imkoniyati yaratiladi. Ushbu kartalar ishlab chiqarishdagi xatoliklar va kamchiliklarni aniqlash, ularning sabablarini o‘rganish hamda samarali chora-tadbirlar ishlab chiqish jarayonini soddalashtiradi. Shuningdek, nazorat kartalari ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va resurslardan optimal foydalanishni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Nazorat kartalari yordamida to‘plangan ma‘lumotlar asosida ishlab chiqarish jarayonining barcha bosqichlari batafsil tahlil qilinadi, bu esa sifatni yanada oshirishga va mahsulotning standartlarga mosligini ta‘minlashga yordam beradi. Ularning tizimli va puxta tuzilishi

boshqaruv qarorlarini qabul qilishda aniq va ilmiy asoslangan ma‘lumotlar manbai sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, nazorat kartalari nafaqat mavjud jarayonlarni kuzatadi, balki ishlab chiqarishdagi yashirin muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish imkoniyatini ham beradi.

Nazorat kartalarining turli turlari:

- sifat nazorat kartalari,
- jarayon nazorat kartalari,
- ishlab chiqarish samaradorligi kartalari
- xavfsizlikni ta‘minlash kartalari.

Ishlab chiqarishning har bir jihatini qamrab oladi va ular o‘zaro bog‘liq holda ishlaydi. Har bir tur korxona faoliyatining ma‘lum bir yo‘nalishiga yo‘naltirilgan bo‘lib, umumiy sifat va samaradorlik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, nazorat kartalari yordamida korxona ichki jarayonlari mukammal nazorat qilinadi va uzluksiz rivojlantiriladi.

Kartalarning puxta tuzilishi va vizual jihatdan qulayligi ularni amaliyotda samarali qo‘llash imkonini yaratadi. Ma‘lumotlarni tizimli ravishda yozish va qayta ishlash jarayoni nazorat kartalarining samaradorligini oshiradi va xodimlarning faoliyatini yanada tizimli qiladi. Kartalarni yaratish va qo‘llash jarayonida zamonaviy texnologiyalar, standartlar va ishlab chiqarish sharoitlari hisobga olinadi, bu esa ularni doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradi.

Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, nazorat kartalari korxona boshqaruv tizimi va sifat menejmentining samarali ishlashini ta‘minlaydi. Ular yordamida ishlab chiqarishdagi muammolar vaqtida aniqlanadi, xatoliklar kamayadi va mahsulot sifati barqaror bo‘ladi. Shu bilan birga, kartalar korxona obro‘sini oshirish, raqobatbardoshlikni kuchaytirish va bozor talablariga mos mahsulot ishlab chiqarishni ta‘minlashda ham muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Umuman olganda, nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, sifatni uzluksiz nazorat qilish va xodimlar faoliyatini samarali boshqarish uchun muhim mexanizm hisoblanadi. Ularning qo‘llanilishi korxonaning ichki jarayonlarini yanada tizimli qilish, ishlab

chiqarishdagi noaniqliklarni kamaytirish va mahsulot sifatini yuqori darajada saqlashga imkon beradi. Shu tariqa, nazorat kartalari nafaqat nazorat vositasi, balki korxona faoliyatini takomillashtirish, rivojlantirish va raqobatbardoshlikni oshirishning muhim instrumenti sifatida qadrli ahamiyatga ega.

10.3. Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyatidan foydalanish tartibi

Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati ishlab chiqarish jarayonlarida mahsulot yoki materiallarni qabul qilish paytida darhol va tezkor tarzda nazoratni amalga oshirish imkonini beradi. Ushbu xususiyat nazorat jarayonining samaradorligini oshirish, kamchiliklarni vaqtida aniqlash va ularni tezkor bartaraf etish imkoniyatini yaratadi.

Operativ nazorat rejalari korxonaning ishlab chiqarish tizimiga mos ravishda tuziladi va ular xodimlar tomonidan amaliyotda aniq va izchil qo‘llanilishi kerak.

Operativ xususiyat qabul qilish nazorati rejasining eng muhim jihatlaridan biri bo‘lib, u ishlab chiqarish jarayoniga real vaqt rejimida ta‘sir ko‘rsatadi. Bu xususiyat nazoratning tezkor va tizimli bo‘lishini ta‘minlaydi hamda mahsulot sifatini darhol baholash imkonini beradi. Shu tariqa, operativ xususiyat mahsulot yoki materiallarni qabul qilish jarayonini tez va ishonchli tarzda boshqarish vositasi hisoblanadi.

Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati asosida xodimlar o‘z faoliyatini oldindan rejalashtirgan mezonlar va standartlar bo‘yicha bajaradi. Reja xodimlarga nazorat jarayonini to‘g‘ri tashkil etish va har bir bosqichni tizimli ravishda bajarish imkonini beradi. Shu bilan birga, reja yordamida aniqlangan nuqsonlar va xatoliklar tezkor ravishda qayd etiladi va ularni bartaraf etish choralari belgilanadi.

Operativ xususiyatning yana bir muhim jihati — u nazorat jarayonining samaradorligini oshirish va ishlab chiqarish tizimini barqarorlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu xususiyat orqali mahsulot sifatining uzluksiz monitoringi amalga oshiriladi, bu esa ishlab chiqarishdagi noaniqliklarni kamaytiradi va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi.

Qabul qilish nazorati rejasining tuzilishi va operativ xususiyati bir-birini to‘ldiradi. Reja nafaqat nazoratning tartibini belgilaydi, balki xodimlarning vazifalarini aniqlash, resurslarni taqsimlash va ish jarayonini optimallashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, reja asosida to‘plangan ma‘lumotlar ishlab chiqarish jarayonini takomillashtirish uchun muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi.

Operativ xususiyat qabul qilish nazorati jarayonida muayyan standartlar va me‘yorlarga muvofiq aniqlik bilan ishlashni ta‘minlaydi. Bu esa mahsulot sifati va xavfsizligini kafolatlaydi. Shu tariqa, nazorat jarayoni samarali, tizimli va doimiy bo‘lib qoladi, ishlab chiqarishdagi muammolar tezda aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari qo‘llaniladi.

Nazorat rejasining operativ xususiyati yordamida xodimlar qabul qilish jarayonini reja asosida tezkor va tizimli tarzda amalga oshiradi. Ushbu yondashuv mahsulot yoki materiallarning sifatini darhol baholashga imkon yaratadi va xodimlarning ish faoliyatini tartibga soladi. Shu bilan birga, operativ xususiyat ishlab chiqarish jarayonida resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi.

Operativ xususiyatning qo‘llanilishi mahsulot sifatini doimiy monitoring qilish va xatoliklarni oldini olish imkonini beradi. Shu sababli qabul qilish nazorati rejasining tuzilishi va operativ xususiyati bir-birini to‘ldirib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va sifatni nazorat qilishga xizmat qiladi.

Nazorat rejasining operativ xususiyati ishlab chiqarish tizimini boshqarishning samarali mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi. Bu xususiyat orqali mahsulotlar darhol tekshiriladi, kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, operativ xususiyat ishlab chiqarish jarayonini tizimli va standartlarga mos holda olib borishni ta‘minlaydi.

Operativ xususiyat orqali qabul qilish nazorati jarayonida aniqlangan barcha ma‘lumotlar tizimli ravishda qayd etiladi va keyinchalik tahlil qilish uchun baza hosil qilinadi. Bu esa ishlab chiqarish jarayonini yaxshilash, mahsulot sifatini oshirish va resurslarni optimal ishlatishga xizmat qiladi.

Qabul qilish nazorati rejalari turlicha bo‘lib, ularning har biri ishlab chiqarish jarayonining ma‘lum bir jihatini nazorat qilishga mo‘ljallangan. Bular quyidagilar:

- materiallar qabul qilish rejalari,
- yarim tayyor mahsulotlarni tekshirish rejalari,
- yakuniy mahsulot sifatini baholash rejalari
- xavfsizlikni ta‘minlash rejalari mavjud.

Har bir rejaning o‘ziga xos vazifasi va mezonlari mavjud bo‘lib, ular operativ xususiyatni ta‘minlaydi.

Materiallar qabul qilish rejalari ishlab chiqarish jarayonining birinchi bosqichida qo‘llanilib, xom ashyo va materiallarning sifatini darhol tekshirishga imkon yaratadi. Ushbu reja yordamida sifat me‘yorlariga javob bermaydigan materiallar aniqlanadi va ularni qayta ishlash yoki rad etish choralari qo‘llaniladi.

Yarim tayyor mahsulotlarni nazorat qilish rejalari ishlab chiqarish jarayonining o‘rtasida qo‘llaniladi va mahsulotning standartlarga mosligini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu reja orqali ishlab chiqarishdagi xatoliklar tezda aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari belgilanadi.

Yakuniy mahsulot sifatini baholash rejalari esa ishlab chiqarish jarayonining oxirida qo‘llanilib, mahsulotning sifatini aniq va ishonchli tarzda baholash imkonini yaratadi. Ushbu reja yordamida bozorga chiqariladigan mahsulotning barcha xususiyatlari standartlarga mosligi tekshiriladi.

Xavfsizlikni ta‘minlash rejalari ishlab chiqarish jarayonida ishchi xodimlar va texnologik jarayonlarning xavfsizligini nazorat qilishga xizmat qiladi. Ushbu reja orqali ishlab chiqarishdagi potensial xavflar aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari ishlab chiqiladi.

Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyatidan foydalanish ishlab chiqarish jarayonini samarali boshqarish va mahsulot sifatini doimiy nazorat qilishda muhim vosita hisoblanadi. Ushbu xususiyat nazoratning tezkor, tizimli va izchil bo‘lishini ta‘minlab, har bir bosqichdagi xatoliklar va kamchiliklarni darhol aniqlash imkonini yaratadi. Operativ nazorat rejasi nafaqat nazorat jarayonini tartibga

soladi, balki ishlab chiqarish tizimining uzluksiz monitoringini ta‘minlaydi, shuningdek, xodimlarning vazifalarini aniq belgilash orqali ish samaradorligini oshiradi.

Operativ xususiyat ishlab chiqarishning barcha darajalarida qo‘llanilganda mahsulot sifati va xavfsizligi kafolatlanadi, kamchiliklar esa vaqtida bartaraf etiladi. Ushbu yondashuv orqali korxona resurslarini optimal ishlatish, ishlab chiqarish jarayonini takomillashtirish va mahsulot sifatini yanada yaxshilash mumkin bo‘ladi. Shuningdek, operativ xususiyat yordamida to‘plangan ma‘lumotlar ishlab chiqarish jarayonini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va ularni samarali hal etish uchun asos bo‘ladi.

Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati turli turdagi nazorat rejalarida qo‘llanilishi mumkin, jumladan, xom ashyo va materiallarni qabul qilish, yarim tayyor mahsulotlarni tekshirish, yakuniy mahsulot sifatini baholash va ishlab chiqarish xavfsizligini nazorat qilish.

Har bir reja o‘ziga xos mezonlar va vazifalarga ega bo‘lib, ularning operativ qo‘llanilishi ishlab chiqarish jarayonini mukammallashtirishga xizmat qiladi.

Bu yondashuv ishlab chiqarish tizimini optimallashtirish, xatoliklarni kamaytirish va sifatni oshirishga yordam beradi. Nazorat rejasi orqali aniqlangan kamchiliklar tahlil qilinadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, operativ xususiyat ishlab chiqarish tizimining barqarorligini ta‘minlaydi, korxona faoliyatini doimiy ravishda monitoring qiladi va qarorlar qabul qilish jarayonini ilmiy asosda amalga oshirishga imkon yaratadi.

Umuman olganda, qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyatidan samarali foydalanish nafaqat ishlab chiqarish sifatini yuqori darajada saqlashga, balki korxona raqobatbardoshligini oshirish, resurslarni optimal ishlatish va mahsulotning bozorga chiqarilishida ishonchlilikni kafolatlashga xizmat qiladi. Ushbu metodika ishlab chiqarishning har bir bosqichini tizimli o‘rganish va nazorat qilish orqali korxona faoliyatini mukammallashtirishga, xodimlar ishini tartibga

solishga va sifat menejmenti tizimini yanada samarali qilishga yordam beradi.

Shunday qilib, qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati korxona uchun strategik ahamiyatga ega bo‘lib, u orqali ishlab chiqarish jarayonining sifatli, barqaror va samarali bo‘lishi kafolatlanadi. U nafaqat ishlab chiqarishdagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish vositasi, balki kelajakdagi rivojlanish va innovatsion yondashuvlarni qo‘llash uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Mazkur metodik yondashuv korxona faoliyatining barcha darajalarida nazoratni tizimli va izchil amalga oshirish imkonini beradi, shu bilan birga mahsulot sifatini doimiy monitoring qilish, xatoliklarni kamaytirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Operativ xususiyat orqali nazorat jarayoni tezkor, ishonchli va shaffof bo‘lib, korxona uchun yuqori darajada barqaror natijalarni ta‘minlaydi.

Nazorat savollari:

1. Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati ishlab chiqarish jarayonida qanday vazifalarni bajaradi va uning ahamiyati nimada?
2. Operativ nazorat rejasining bosqichlari qaysilar va har bir bosqichning asosiy vazifalari nimalardan iborat?
3. Qabul qilish nazorati rejasini ishlab chiqarishda qo‘llash orqali mahsulot sifatini qanday darajada oshirish mumkin?
4. Operativ xususiyat yordamida aniqlangan kamchiliklarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish jarayoni qanday amalga oshiriladi?
5. Nazorat rejalarini ishlab chiqishda operativ xususiyatni hisobga olishning korxona faoliyatiga ta‘siri qanday o‘lchanadi?
6. Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyati va sifat menejmenti tizimi o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlik nimada namoyon bo‘ladi?

XI BOB. SIFAT ISTE’MOLCHILARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISH

11.1. Ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish ishlarini olib borish.

11.2. Sertifikatlashtirishda ishlab chiqarishni tekshirishning namunaviy uslubiyotining tuzilmasi.

11.3. Sertifikatlashtirish sxemalari va ularni tanlash. Sertifikatlashtirish sxemacini tanlash uslubiyoti.

11.1. Ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish ishlarini olib borish

Ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish jarayoni korxona faoliyatining sifat darajasini tasdiqlashga qaratilgan muhim boshqaruv vositasi hisoblanadi, chunki u mahsulot va xizmatlarning belgilangan standartlarga muvofiqligini rasmiy ravishda e‘tirof etadi va ishonchlilikni ta‘minlaydi.

Sertifikatlashtirish tizimi korxonaning ichki jarayonlarini tartibga solish orqali ishlab chiqarish bosqichlarining izchil va nazorat ostida amalga oshirilishini ta‘minlaydi hamda umumiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayon doirasida ishlab chiqarish texnologiyalari, xomashyo sifati va boshqaruv tizimi kompleks ravishda baholanadi, bu esa korxonaning barcha faoliyat yo‘nalishlarini qamrab oluvchi tizimli yondashuvni shakllantiradi.

Sertifikatlash orqali korxona o‘z mahsulotining xavfsizligi va ishonchliligini tasdiqlaydi, natijada iste‘molchilar orasida ishonch darajasi ortadi va bozor pozitsiyasi mustahkamlanadi. Ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish xalqaro va milliy standartlarga moslikni ta‘minlash orqali eksport imkoniyatlarini kengaytiradi va korxonaga yangi bozorlarga chiqish imkonini beradi.

Sertifikatlash jarayonida hujjatlashtirish muhim o‘rin egallaydi, chunki barcha texnologik jarayonlar, nazorat mexanizmlari va sifat ko‘rsatkichlari rasmiy ravishda qayd etiladi. Mazkur jarayon ichki audit tizimini rivojlantirishga ham xizmat qiladi, bu esa korxona ichida nazorat va baholash mexanizmlarini yanada kuchaytiradi.

Sertifikatlashtirish ishlab chiqarishdagi xatoliklarni erta aniqlash va ularni bartaraf etish imkonini beradi, bu esa nuqsonlar sonini kamaytirishga yordam beradi. Ushbu tizim orqali korxona o‘z faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirishga intiladi, chunki standartlarga moslikni saqlash muntazam nazoratni talab qiladi. Sertifikatlash jarayoni ishlab chiqarish madaniyatini oshiradi va xodimlar mas‘uliyatini kuchaytiradi, chunki har bir bosqich aniq talablar asosida bajariladi.

Korxona uchun sertifikat mavjudligi raqobat ustunligini ta‘minlaydi, chunki sifat kafolatlangan mahsulotlar bozorda yuqori baholanadi. Sertifikatlashtirish ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishga yordam beradi, natijada resurslardan foydalanish samaradorligi ortadi. Ushbu jarayon orqali korxona risklarni boshqarish tizimini takomillashtiradi va potentsial muammolarni oldindan aniqlash imkoniga ega bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish tizimi mijozlar talablarini chuqur o‘rganish va ularga moslashish jarayonini tezlashtiradi. Ishlab chiqarishni sertifikatlash natijasida mahsulot sifati barqaror darajada saqlanadi va ishlab chiqarish jarayonida og‘ishlar kamayadi. Bu tizim innovatsion yondashuvlarni joriy etishga ham turtki beradi, chunki zamonaviy standartlar yangi texnologiyalarni qo‘llashni talab qiladi.

Sertifikatlashtirish korxona obro‘sini oshiradi va hamkorlar bilan ishonchli munosabatlarni shakllantirishga yordam beradi. Mazkur jarayon orqali ishlab chiqarish jarayonlari shaffofligi ta‘minlanadi va nazorat tizimi yanada mukammallashadi. Sertifikatlash korxonaning strategik rivojlanishida muhim omil bo‘lib, uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlaydi.

Umuman olganda, ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish korxona faoliyatining sifat, xavfsizlik va samaradorlik darajasini oshirishga xizmat qiluvchi kompleks boshqaruv vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

11.1-jadval

O‘zbekistonda sertifikatlashtirish tizimi

Tarkibiy yo‘nalish	Mazmuni va tavsifi
Huquqiy asoslar	O‘zbekistonda sertifikatlashtirish faoliyati maxsus qonunlar, davlat standartlari va me‘yoriy hujjatlar asosida tartibga solinadi, bu esa jarayonning qonuniy va shaffof bo‘lishini ta‘minlaydi.
Vakolatli organlar	Sertifikatlashtirish jarayonlarini muvofiqlashtiruvchi asosiy organlar davlat standartlashtirish tizimiga kiruvchi tashkilotlar hisoblanadi, ular nazorat va tartibga solish funksiyalarini bajaradi.
Sertifikatlashtirish obyekti	Mahsulotlar, xizmatlar, ishlab chiqarish jarayonlari hamda sifat menejmenti tizimlari sertifikatlashtirish obyekti sifatida qaraladi.
Majburiy sertifikatlashtirish	Ayrim turdagi mahsulotlar xavfsizlik va sog‘liqni saqlash talablariga muvofiq bo‘lishi uchun majburiy ravishda sertifikatdan o‘tkaziladi.
Ixtiyoriy sertifikatlashtirish	Korxonalar o‘z tashabbusi bilan mahsulot yoki xizmat sifatini tasdiqlash maqsadida ixtiyoriy sertifikatlashtirishdan o‘tishi mumkin.
Sertifikatlashtirish bosqichlari	Jarayon dastlabki tahlil, hujjatlarni rasmiylashtirish, sinovdan o‘tkazish, audit va yakuniy baholash bosqichlaridan iborat bo‘ladi.
Sinov laboratoriyalari	Mahsulot sifatini tekshirish uchun akkreditatsiyadan o‘tgan laboratoriyalar faoliyat yuritadi va ular natijalarning ishonchliligini ta‘minlaydi.
Xalqaro standartlarga moslik	O‘zbekistonda sertifikatlashtirish tizimi xalqaro standartlarga moslashtirilgan bo‘lib, bu eksport imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.
Nazorat va monitoring	Sertifikat berilgandan so‘ng ham mahsulot sifati ustidan doimiy nazorat amalga oshiriladi, bu esa sifatning barqarorligini ta‘minlaydi.
Sertifikatning amal qilish muddati	Sertifikat ma‘lum muddat davomida amal qiladi va ushbu davr ichida qayta tekshiruvlar o‘tkazilishi mumkin.
Afzalliklari	Sertifikatlashtirish korxona obro‘sini oshiradi, iste‘molchilar ishonchini mustahkamlaydi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi.
Muammolar va yechimlar	Ba‘zi hollarda hujjatlarni tayyorlash murakkabligi yoki xarajatlar yuqoriligi muammo bo‘lishi mumkin, lekin tizimni soddalashtirish va raqamlashtirish bu muammolarni kamaytiradi.

Sertifikatlashtirish jarayoni murakkab va ko‘p bosqichli tizim sifatida shakllanib, unda ishlab chiqarish faoliyatining barcha jihatlari ketma-ketlik asosida chuqur o‘rganiladi, chunki mazkur jarayonning samaradorligi aynan bosqichlarning izchil va mantiqiy tashkil etilishiga bevosita bog‘liq hisoblanadi. Dastlabki bosqichda korxonaning umumiy holati, ishlab chiqarish quvvati va mavjud imkoniyatlari keng qamrovda tahlil qilinadi, bu esa keyingi jarayonlar uchun mustahkam asos yaratadi.

Keyingi bosqichda esa zarur hujjatlar shakllantirilib, texnologik jarayonlar, ichki tartib-qoidalar va sifat ko‘rsatkichlari rasmiy tarzda hujjatlashtiriladi. Shundan so‘ng maxsus audit jarayoni o‘tkazilib, unda ishlab chiqarishning amaldagi holati mavjud talablar bilan solishtiriladi. Yakuniy baholash bosqichida esa barcha yig‘ilgan ma‘lumotlar umumlashtirilib, korxonaning standartlarga muvofiqlik darajasi aniqlanadi va tegishli xulosalar chiqariladi.

Sertifikatlashtirish jarayonining muhim jihatlaridan biri bu baholash mezonlarining aniqligi va ularning qat‘iy talablarga asoslanganligidir, chunki aynan shu omil natijalarning haqqoniyligini va ishonchliligini ta‘minlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Har bir bosqichda aniq ko‘rsatkichlar va standart talablar asosida tekshiruvlar amalga oshiriladi, bu esa subyektiv yondashuv ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi.

Mezonlarning puxta ishlab chiqilganligi natijasida baholash jarayoni tizimli va izchil tarzda amalga oshiriladi hamda har bir ko‘rsatkich alohida e‘tibor bilan tahlil qilinadi. Bu yondashuv orqali korxona faoliyatining kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi, natijada takomillashtirish uchun aniq yo‘nalishlar belgilanadi. Shuningdek, talablarning aniq belgilanganligi sertifikatlashtirish natijalarining xalqaro darajada tan olinishi uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi.

Sertifikatlashtirish jarayonida mustaqil ekspertlarning ishtiroki alohida ahamiyat kasb etadi, chunki ular tashqi nuqtai nazardan baholashni amalga oshirib, jarayonning xolisligini ta‘minlaydi va har qanday subyektiv ta‘sirlarning oldini oladi. Bunday mutaxassislar yuqori malaka va tajribaga ega bo‘lib, ular ishlab chiqarish tizimini chuqur tahlil qilish orqali mavjud kamchiliklarni aniqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Mustaqil ekspertlar tomonidan berilgan xulosalar ishonchli va asosli bo‘lib, ular korxona faoliyatini yaxshilash uchun muhim tavsiyalarni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, ularning ishtiroki sertifikatlashtirish jarayonining shaffofligini oshiradi va natijalarning adolatli bo‘lishini ta‘minlaydi. Natijada korxona tomonidan olingan sertifikat yuqori darajada ishonch uyg‘otadi va bozor ishtirokchilari tomonidan e‘tirof etiladi.

Sertifikatlashtirish jarayonida ishlab chiqarish infratuzilmasi va texnik bazaning holatini har tomonlama o‘rganish muhim ahamiyatga ega bo‘lib, bu omillar korxona faoliyatining umumiy samaradorligini belgilovchi asosiy ko‘rsatkichlardan biri hisoblanadi. Ushbu tahlil davomida ishlab chiqarish uskunalarining texnik holati, ularning zamonaviyligi va ishlash samaradorligi chuqur baholanadi, bu esa jarayonlarning sifat darajasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Shuningdek, ishlab chiqarish muhitining sanitariya va xavfsizlik talablariga muvofiqligi ham alohida e‘tiborga olinadi, chunki bu omillar mahsulot sifatiga va xodimlar faoliyatiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Texnik baza yetarli darajada rivojlangan bo‘lsa, ishlab chiqarish jarayonlari barqaror va samarali amalga oshiriladi, aks holda esa turli muammolar yuzaga kelishi mumkin. Shu sababli infratuzilmani chuqur tahlil qilish sertifikatlashtirish jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi va uning natijalari korxonaning umumiy bahosiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi.

Sertifikatlashtirish yakunlari korxona faoliyatini har tomonlama baholash imkonini berib, mavjud kamchiliklarni aniq va asosli tarzda aniqlashga xizmat qiladi, chunki ushbu jarayon davomida ishlab chiqarishning barcha bosqichlari batafsil tahlil qilinadi va har bir jarayondagi zaif nuqtalar ochib beriladi.

Olingan natijalar asosida korxona rahbariyati muammolarning kelib chiqish sabablarini chuqur o‘rganib chiqadi va ularni bartaraf etish uchun aniq strategiyalar ishlab chiqadi, bu esa faoliyatni yanada takomillashtirishga zamin yaratadi.

Kamchiliklarni bartaraf etish jarayoni faqatgina yuzaki o‘zgarishlar bilan cheklanib qolmay, balki tizimli yondashuv asosida amalga

oshiriladi, ya‘ni texnologik jarayonlar, boshqaruv mexanizmlari va nazorat tizimlari qayta ko‘rib chiqiladi. Natijada ishlab chiqarish sifati izchil ravishda yaxshilanadi va kelgusida shunga o‘xshash muammolar yuzaga kelish ehtimoli sezilarli darajada kamayadi.

Sertifikatlashtirish jarayoni nafaqat ishlab chiqarish tizimini takomillashtirishga, balki xodimlarning bilim va ko‘nikmalarini rivojlantirishga ham bevosita ta‘sir ko‘rsatadi, chunki zamonaviy standartlarga mos faoliyat yuritish yuqori malaka va kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. Ushbu jarayon davomida xodimlar yangi talablar va me‘yorlar bilan tanishadi hamda o‘z ish faoliyatini ularga mos ravishda tashkil etishga o‘rganadi, bu esa ularning professional darajasini oshiradi.

Malaka oshirish natijasida xodimlar o‘z vazifalarini yanada mas‘uliyat bilan bajaradi va ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan xatoliklar soni kamayadi. Bundan tashqari, o‘quv mashg‘ulotlari va amaliy treninglar orqali xodimlar zamonaviy texnologiyalarni o‘zlashtiradi, bu esa umumiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu tariqa sertifikatlashtirish inson kapitalini rivojlantirishning muhim vositasiga aylanadi.

Sertifikatlash tizimi korxonaning ichki boshqaruv mexanizmlarini yanada samarali tashkil etishga yordam beradigan muhim vosita bo‘lib, u barcha jarayonlarning tartibli va izchil amalga oshirilishini ta‘minlaydi. Ushbu tizim orqali boshqaruv strukturalari qayta ko‘rib chiqiladi va vazifalar aniq taqsimlanadi, bu esa har bir bo‘lim faoliyatining samaradorligini oshiradi.

Sertifikatlash jarayonida aniqlangan kamchiliklar asosida boshqaruv tizimi takomillashtiriladi va qaror qabul qilish jarayoni yanada asosli va tizimli shaklga ega bo‘ladi. Natijada korxona faoliyati yanada barqaror va boshqariladigan holatga keladi, bu esa umumiy natijadorlikni oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ichki nazorat tizimi kuchayadi va barcha jarayonlar ustidan muntazam monitoring olib boriladi.

Sifat menejmenti tizimi sertifikatlashtirish jarayonining markaziy elementi bo‘lib, u ishlab chiqarish faoliyatining barcha bosqichlarida sifatni ta‘minlashga qaratilgan yagona mexanizm sifatida faoliyat

yuritadi. Ushbu tizim orqali mahsulot yoki xizmat sifatini rejalashtirish, nazorat qilish va doimiy ravishda yaxshilash imkoniyati yaratiladi, bu esa korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini ta‘minlaydi.

Sifat menejmenti tizimining samarali ishlashi barcha jarayonlarning muvofiqlashtirilgan holda amalga oshirilishini ta‘minlaydi va standartlarga moslikni kafolatlaydi. Bundan tashqari, ushbu tizim mijozlar talablarini qondirishga yo‘naltirilgan bo‘lib, iste‘molchilar ehtiyojlarini chuqur o‘rganish va ularga mos mahsulotlar ishlab chiqarishga xizmat qiladi. Natijada korxona nafaqat ichki samaradorlikni oshiradi, balki bozorda mustahkam o‘rin egallash imkoniyatiga ham ega bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish jarayonida mijozlar ehtiyojlari va ularning mahsulot yoki xizmat haqidagi fikrlari alohida o‘rin tutadi, chunki zamonaviy bozor sharoitida aynan iste‘molchi talabi ishlab chiqarish faoliyatining asosiy yo‘nalishini belgilab beradi va korxona muvaffaqiyati bevosita shu omilga bog‘liq hisoblanadi.

Mazkur jarayon davomida mijozlarning kutishlari, talab darajasi va sifatga nisbatan qo‘yiladigan mezonlari chuqur o‘rganiladi hamda ular asosida ishlab chiqarish tizimi takomillashtiriladi. Mijozlar fikrini inobatga olish orqali korxona o‘z mahsulotini yanada moslashuvchan va raqobatbardosh shaklda taklif etish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Shu bilan birga, bunday yondashuv iste‘molchilar bilan mustahkam aloqalarni shakllantirishga xizmat qiladi va ularning ishonchini oshiradi. Natijada sertifikatlashtirish nafaqat texnik talablarni bajarish, balki mijozga yo‘naltirilgan boshqaruvni rivojlantirish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish tizimi ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksizligi va izchilligini ta‘minlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi, chunki u barcha operatsiyalarni aniq belgilangan tartib va me‘yorlar asosida amalga oshirishni talab etadi va bu orqali jarayonlarda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan og‘ishlarni kamaytiradi.

Tizimli yondashuv asosida tashkil etilgan nazorat mexanizmlari ishlab chiqarishning har bir bosqichida barqarorlikni saqlashga yordam beradi va natijalarning bir xil sifat darajasida bo‘lishini ta‘minlaydi.

Bundan tashqari, sertifikatlashtirish jarayonida aniqlangan kamchiliklar asosida ishlab chiqarish jarayonlari takomillashtiriladi va ularning samaradorligi oshiriladi. Bu esa korxonaga o‘z faoliyatini uzoq muddat davomida barqaror olib borish imkonini beradi. Natijada ishlab chiqarish tizimi yanada ishonchli va barqaror holatga keladi.

Sertifikatlash natijasida korxona o‘z faoliyatini xalqaro darajada tan olingan me‘yor va talablarga moslashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi, bu esa uning global bozordagi o‘rnini mustahkamlashga xizmat qiladi va yangi hamkorlik aloqalarini rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Xalqaro standartlarga moslashish orqali mahsulot va xizmatlarning sifati yuqori darajada kafolatlanadi va ular boshqa davlatlar bozorida ham raqobatbardosh bo‘lib qoladi. Bu jarayon korxonaning ichki tizimlarini zamonaviylashtirishni talab qiladi va shu orqali umumiy boshqaruv darajasi oshadi. Shuningdek, xalqaro talablarga mos faoliyat yuritish korxona obro‘sini oshiradi va uni ishonchli hamkor sifatida namoyon etadi. Natijada sertifikatlashtirish global integratsiya jarayonining muhim vositasiga aylanadi.

Sertifikatlashtirish jarayoni korxonaning umumiy rivojlanish strategiyasini qo‘llab-quvvatlovchi muhim mexanizm sifatida qaraladi, chunki u sifatni doimiy ravishda yaxshilash, boshqaruv tizimini takomillashtirish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayon orqali korxona o‘z faoliyatini aniq maqsadlar asosida tashkil etadi va uzoq muddatli rivojlanish yo‘nalishlarini belgilaydi.

Sertifikatlashtirish natijalari strategik qarorlar qabul qilishda muhim axborot manbai bo‘lib xizmat qiladi va rivojlanish istiqbollarini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, bu tizim korxonaga o‘z resurslaridan samarali foydalanish va ichki imkoniyatlarni to‘liq ishga solish imkonini yaratadi. Natijada sertifikatlashtirish korxonaning barqaror o‘sishi va muvaffaqiyatli faoliyat yuritishida muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

11.2.Sertifikatlashtirishda ishlab chiqarishni tekshirishning namunaviy uslubiyotining tuzilmasi.

Sertifikatlashtirish jarayonida ishlab chiqarishni tekshirish uslubiyoti korxona faoliyatini tizimli ravishda baholashga qaratilgan metodik asos bo‘lib, u barcha jarayonlarning belgilangan talablarga muvofiqligini aniqlash imkonini beradi. Mazkur uslubiyot ishlab chiqarish tizimini chuqur o‘rganish uchun aniq mezonlar va baholash ko‘rsatkichlarini o‘z ichiga oladi, bu esa tekshiruv jarayonining aniqligi va izchilligini ta‘minlaydi.

Tekshiruv uslubiyoti ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini qamrab olgan holda xomashyo qabul qilishdan tortib tayyor mahsulot chiqarishgacha bo‘lgan jarayonlarni o‘rganishni nazarda tutadi. Ushbu metodika asosida tekshiruvlar o‘tkazilganda korxona faoliyatidagi kamchiliklar tizimli ravishda aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Uslubiyot tarkibida nazorat qilish, baholash va tahlil qilish jarayonlari o‘zaro bog‘liq holda tashkil etilib, ular umumiy natijaning ishonchliligini oshiradi.

Ishlab chiqarishni tekshirish uslubiyoti hujjatlarni tahlil qilish, joyida ko‘rik o‘tkazish va xodimlar faoliyatini baholash kabi bosqichlarni o‘z ichiga oladi. Mazkur tizim orqali ishlab chiqarish jarayonining samaradorligi va sifat darajasi kompleks tarzda baholanadi. Uslubiyot ishlab chiqarish infratuzilmasi va texnik bazaning holatini o‘rganishga alohida e‘tibor qaratadi, chunki bu omillar sifatga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Tekshiruv davomida texnologik jarayonlarning to‘g‘ri tashkil etilganligi va ularning standartlarga mosligi aniqlanadi. Ushbu metodika asosida xodimlarning malakasi va ularning ishlab chiqarish jarayonidagi ishtiroki ham baholanadi.

Uslubiyot ishlab chiqarishda qo‘llanilayotgan nazorat vositalari va o‘lchov uskunalarining aniqligini tekshirishni ham o‘z ichiga oladi. Tekshiruv jarayonida mahsulot sifatini baholash uchun zarur bo‘lgan laboratoriya sinovlari ham o‘tkaziladi. Mazkur uslubiyot ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan risklarni aniqlash va ularni kamaytirish choralarini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Uslubiyot asosida o‘tkazilgan tekshiruvlar natijalari korxonaning umumiy holati haqida to‘liq tasavvur beradi. Ushbu tizim orqali ishlab chiqarish jarayonining barqarorligi va uzluksizligi baholanadi. Uslubiyot tekshiruv natijalarini rasmiy hujjatlar shaklida qayd etishni ham nazarda tutadi, bu esa ularning keyingi tahlilini osonlashtiradi. Mazkur metodika korxona faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan aniq tavsiyalar ishlab chiqishga yordam beradi. Uslubiyot asosida olib borilgan tekshiruvlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ushbu tizim sertifikatlashtirish jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, uning samaradorligini ta‘minlaydi. Umuman olganda, ishlab chiqarishni tekshirish uslubiyoti sifat nazoratini chuqurlashtirish va korxona faoliyatini yanada mukammallashtirishga xizmat qiluvchi muhim vosita hisoblanadi.

Tekshiruv uslubiyoti ishlab chiqarish faoliyatini chuqur va tizimli baholashni ta‘minlaydigan murakkab mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi, bunda har bir jarayon izchil o‘rganilib, korxonaning umumiy holati keng qamrovda tahlil qilinadi. Ushbu metodik yondashuv aniq rejalashtirilgan bosqichlarga asoslanadi va har bir bosqich o‘ziga xos vazifalarni bajarishga yo‘naltirilgani sababli yakuniy natijalarning aniqligi va ishonchliligi sezilarli darajada oshadi.

Tekshiruv jarayonining ketma-ketlik asosida tashkil etilishi esa har bir bosqichning oldingi natijalarga tayangan holda rivojlanishini ta‘minlaydi, bu esa umumiy tahlilning puxta va asosli bo‘lishiga xizmat qiladi. Bunday tizimli yondashuv ishlab chiqarish faoliyatini faqat yuzaki baholash bilan cheklanib qolmay, balki uning barcha jihatlarini kompleks ravishda o‘rganish imkonini beradi, natijada sifat darajasi real ko‘rsatkichlar asosida aniqlanadi. Shu bilan birga, har bir bosqichning aniq vazifalarga ega bo‘lishi umumiy nazorat tizimining samarali ishlashini ta‘minlab, ishlab chiqarishdagi barcha elementlarning o‘zaro bog‘liqligini aniqlash imkonini yaratadi.

Bosqichlar o‘rtasidagi uzviylik nazorat jarayonining uzluksizligini ta‘minlab, olingan natijalarning ishonchliligini mustahkamlaydi hamda mavjud muammolarni tizimli ravishda aniqlash va ularni bartaraf etish choralarini ishlab chiqishga yordam beradi. Natijada, ushbu uslubiyot

ishlab chiqarish faoliyatini standartlarga mos holda obyektiv baholash imkonini berib, har bir bosqichda yig‘ilgan ma‘lumotlarni umumlashtirish orqali yakuniy xulosalar chiqarishga mustahkam asos yaratadi va korxona faoliyatini doimiy ravishda nazorat qilish hamda takomillashtirishga xizmat qiladi.

Tekshiruv jarayonining dastlabki bosqichi butun tizimning poydevori sifatida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu bosqichda korxona faoliyati haqida keng qamrovli ma‘lumotlar yig‘ilib, keyingi tahlillar uchun zarur axborot bazasi shakllantiriladi. Bu jarayonda korxonaning tashkiliy tuzilmasi, ishlab chiqarish yo‘nalishlari va asosiy iqtisodiy hamda texnologik ko‘rsatkichlari atroflicha o‘rganiladi, turli manbalardan olingan ma‘lumotlar esa tizimlashtirilib, ularning to‘liqligi va aniqligi ta‘minlanadi.

Dastlabki tahlil natijasida korxonaning umumiy holati haqida dastlabki tasavvur shakllanadi va bu keyingi tekshiruv jarayonlarini to‘g‘ri rejalashtirish uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish hajmi, texnologik daraja va mavjud resurslar baholanib, korxonaning kuchli hamda zaif tomonlari aniqlanadi. Ushbu bosqich tekshiruv samaradorligini oshirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi, chunki to‘g‘ri yig‘ilgan va qayta ishlangan ma‘lumotlar keyingi bosqichlarda xatoliklarning oldini olishga yordam beradi. Dastlabki bosqichda aniqlangan holatlar asosida tekshiruvning umumiy yo‘nalishi belgilanadi va maxsus dastur ishlab chiqiladi, bu esa butun jarayonning izchil va samarali tashkil etilishiga xizmat qiladi.

Hujjatlar va ichki tartib-qoidalarni o‘rganish bosqichi ishlab chiqarish faoliyatining me‘yoriy asoslarini baholashga qaratilgan bo‘lib, unda korxonada amal qilayotgan barcha reglamentlar, standartlar va ichki hujjatlar sinchiklab tahlil qilinadi. Ushbu jarayon orqali ishlab chiqarish jarayonining qanchalik darajada tartibga solingani va hujjatlar bilan real faoliyat o‘rtasidagi muvofiqlik aniqlanadi.

Ichki tartib-qoidalarning amalda qay darajada bajarilayotgani alohida e‘tibor bilan baholanadi, bu esa boshqaruv tizimining samaradorligini aniqlashga imkon beradi. Hujjatlarning dolzarbligi, ularning amaldagi talablar bilan mosligi hamda ishlab chiqarish

jarayoniga koʻrsatadigan taʻsiri chuqur oʻrganiladi. Shu bilan birga, mazkur bosqich orqali boshqaruv tizimining kuchli va zaif tomonlari aniqlanib, sifat menejmenti tizimining umumiy holati baholanadi.

Hujjatlar tahlili natijasida aniqlangan muammoli jihatlar keyingi tekshiruvlar uchun muhim maʻlumot manbai boʻlib xizmat qiladi va sertifikatlashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy tekshiruv bosqichi ishlab chiqarish jarayonlarini bevosita kuzatish orqali ularning haqiqiy holatini aniqlashga qaratilgan boʻlib, bu bosqich nazoratning eng muhim qismi hisoblanadi. Ushbu jarayonda barcha operatsiyalar real sharoitda oʻrganilib, ularning belgilangan standartlarga mosligi tekshiriladi hamda mavjud ogʻishlar aniqlanadi. Ishlab chiqarishning barcha bosqichlari ketma-ket koʻrib chiqilib, jarayonlarning uzluksizligi va barqarorligi baholanadi, texnologik operatsiyalarning toʻgʻri bajarilishi esa alohida eʻtibor bilan tahlil qilinadi.

Amaliy kuzatuv orqali koʻpincha yashirin qoladigan muammolar ham aniqlanadi, bu esa ishlab chiqarish sifatini real baholash imkonini beradi. Shu bilan birga, jarayonlarning samaradorligi oʻrganilib, mavjud kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish yoʻllari ishlab chiqiladi.

Ushbu bosqich natijalari yakuniy xulosaga sezilarli darajada taʻsir koʻrsatadi, chunki aynan real holat asosida baholash amalga oshiriladi.

Texnik vositalar va uskunalarni tekshirish bosqichi ishlab chiqarishning texnologik asoslarini baholashga qaratilgan boʻlib, bunda korxonada qoʻllanilayotgan barcha uskunalar va texnik vositalarning holati batafsil oʻrganiladi. Uskunalarning texnik sozligi, ishlash samaradorligi va muntazam texnik xizmatdan oʻtkazilganligi tekshiriladi, chunki ushbu omillar mahsulot sifatiga bevosita taʻsir koʻrsatadi.

Shuningdek, texnik vositalarning zamonaviy talablarga mosligi, ularning aniqligi va ishonchliligi baholanadi, bu esa ishlab chiqarish jarayonining barqarorligini taʻminlashda muhim ahamiyatga ega. Uskunalarning ishlash rejimi va ekspluatatsiya holati oʻrganilib, mavjud nosozliklar aniqlanadi hamda ularni bartaraf etish choralari belgilanadi. Ushbu jarayon ishlab chiqarishda yuzaga kelishi mumkin boʻlgan

uzilishlarning oldini olishga yordam beradi va umumiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Xodimlar malakasini baholash bosqichi inson omilining ishlab chiqarish jarayoniga ta‘sirini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, bunda xodimlarning bilim darajasi, kasbiy ko‘nikmalari va amaliy tajribasi chuqur tahlil qilinadi. Har bir xodimning o‘z vazifasini bajarish darajasi baholanib, uning ishlab chiqarish jarayonidagi o‘rni va ahamiyati aniqlanadi. Kasbiy tayyorgarlik darajasi yuqori bo‘lgan xodimlar ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, shu sababli ularning malaka oshirish jarayonlari ham alohida e‘tibor bilan o‘rganiladi.

Xodimlarning intizomi, mas‘uliyati va ishga bo‘lgan munosabati tahlil qilinib, bu omillar ishlab chiqarish sifatiga qanday ta‘sir ko‘rsatishi aniqlanadi. Ushbu bosqich orqali kadrlar salohiyati baholanadi va ishlab chiqarishdagi xatolarni kamaytirish imkoniyatlari aniqlanadi, natijada korxonaning umumiy samaradorligini oshirish uchun muhim asos yaratiladi.

Mahsulot sifatini ishonchli va obyektiv baholashda laboratoriya sharoitida o‘tkaziladigan sinovlar alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu jarayon orqali mahsulotning fizik, kimyoviy hamda texnologik xususiyatlari aniq va ilmiy asoslangan holda o‘lchanadi. Laboratoriya tekshiruvlari natijasida mahsulotning amaldagi standartlarga qay darajada mos kelishi aniqlanadi va bu baholash jarayonida inson omiliga xos subyektiv yondashuvlar sezilarli darajada kamayadi.

Maxsus uskunalar va yuqori aniqlikka ega o‘lchov vositalaridan foydalanish esa natijalarning ishonchliligini oshirib, mahsulot sifati haqida aniq xulosa chiqarish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, bunday sinovlar ishlab chiqarish jarayonida yuzaga kelgan kamchiliklarni aniqlashga yordam beradi va ularni bartaraf etish uchun zarur axborot bazasini shakllantiradi. Laboratoriya tekshiruvlari mahsulot xavfsizligini ta‘minlashda ham muhim rol o‘ynab, iste‘molchilar uchun yaroqlilik darajasini kafolatlaydi.

Ushbu jarayon muntazam amalga oshirilganda ishlab chiqarishdagi barqarorlikni ta‘minlash, yashirin nuqsonlarni aniqlash va mahsulotni

bozorga chiqarishdan oldin uning sifatini to‘liq tasdiqlash imkoniyati yaratiladi. Natijada laboratoriya sinovlari sifat menejmenti tizimining ajralmas qismi sifatida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Tekshiruv jarayonida aniqlangan kamchiliklarni chuqur tahlil qilish ishlab chiqarish faoliyatini takomillashtirishning muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi, chunki aynan shu jarayon orqali muammolarning asl sabablari aniqlanadi va ularni bartaraf etish uchun mustahkam asos yaratiladi. Kamchiliklarni o‘rganish tizimli yondashuvni talab qiladi, chunki har bir nuqsonning kelib chiqish manbai va ta‘sir darajasi turlicha bo‘lishi mumkin.

Tahlil jarayonida yig‘ilgan ma‘lumotlar umumlashtirilib, ularning o‘zaro bog‘liqligi aniqlanadi, bu esa muammolarni to‘g‘ri baholash va ustuvor yo‘nalishlarni belgilash imkonini beradi. Kamchiliklarning ishlab chiqarish jarayoniga ta‘siri ham alohida e‘tibor bilan o‘rganilib, ularning iqtisodiy va texnologik zarar darajasi baholanadi. Shu asosda muammolarni ustuvorlik darajasiga ko‘ra saralash imkoniyati paydo bo‘ladi va eng muhim kamchiliklarga birinchi navbatda e‘tibor qaratiladi. Bunday tahlil takroriy xatolarni oldini olishga xizmat qilib, ishlab chiqarish tizimining ichki muammolarini aniqlash hamda sifatni oshirish uchun samarali choralarni ishlab chiqishga zamin yaratadi.

Aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun aniq va samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish ishlab chiqarish jarayonini yanada mukammallashtirishga xizmat qiluvchi muhim bosqich hisoblanadi. Har bir muammo individual yondashuvni talab qiladi, shu sababli uning sabablariga mos ravishda yechimlar ishlab chiqiladi va amaliyotga joriy etiladi. Chora-tadbirlarni belgilashda korxonaning mavjud resurslari, texnologik imkoniyatlari va tashkiliy sharoitlari hisobga olinadi, bu esa taklif etilgan yechimlarning real va samarali bo‘lishini ta‘minlaydi.

Ushbu jarayon muammolarni tezkor bartaraf etish bilan birga ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Har bir chora-tadbir aniq maqsadga yo‘naltirilgan holda ishlab chiqilib, bosqichma-bosqich amalga oshiriladi va uning samaradorligi doimiy nazorat ostida bo‘ladi. Bunday yondashuv ishlab chiqarishdagi uzilishlarni kamaytiradi, uzoq

muddatli natijalarga erishish imkonini yaratadi hamda korxona faoliyatini yanada barqaror rivojlantirishga yordam beradi.

Tekshiruv jarayonining yakuniy bosqichida barcha yig‘ilgan ma‘lumotlar umumlashtirilib, korxona faoliyatiga kompleks va obyektiv baho beriladi. Ushbu bosqichda ishlab chiqarish jarayonining umumiy holati chuqur tahlil qilinib, uning kuchli va zaif tomonlari aniqlanadi. Yakuniy xulosa tekshiruv natijalarining umumiy manzarasini aks ettirib, kelgusidagi rivojlanish yo‘nalishlarini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi. Baholash jarayonida barcha mezonlar va ko‘rsatkichlar hisobga olinib, natijalarning aniqligi va ishonchliligi ta‘minlanadi.

Yakuniy xulosa rasmiy hujjat sifatida shakllantirilib, boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu bosqich orqali ishlab chiqarish sifatini oshirishga qaratilgan takomillashtirish choralari belgilanadi va korxonaning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari aniqlanadi.

Tekshiruv natijalariga asoslanib korxonaga sertifikat berish yoki uni rad etish to‘g‘risida yakuniy qaror qabul qilinadi va bu jarayon sertifikatlashtirish tizimining eng muhim natijaviy bosqichi hisoblanadi. Qaror qabul qilish jarayoni qat‘iy mezonlar asosida amalga oshiriladi va barcha baholash natijalari chuqur tahlil qilinadi.

Sertifikat berilishi korxonaning belgilangan standartlarga to‘liq mos kelishini tasdiqlab, uning bozordagi obro‘sini oshiradi va iste‘molchilar ishonchini mustahkamlaydi. Aksincha, sertifikat rad etilgan taqdirda aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha aniq tavsiyalar beriladi va korxona faoliyatini takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rsatib o‘tiladi.

Qaror korxonaning kelajak faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatib, uning rivojlanish strategiyasini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Qaror qabul qilishda obyektivlik va xolislik tamoyillari ustuvor ahamiyatga ega bo‘lib, natijalar rasmiy ravishda tasdiqlanadi.

Umuman olganda, mazkur uslubiyot ishlab chiqarish sifatini doimiy ravishda nazorat qilish va takomillashtirish imkonini beruvchi samarali mexanizm sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu tizim yordamida ishlab chiqarish jarayoni izchil ravishda rivojlantirilib, undagi xatoliklar bosqichma-bosqich kamaytiriladi.

Uslubiyot sifat menejmenti tizimining muhim tarkibiy qismi sifatida korxona faoliyatining barqarorligini ta‘minlaydi va uning raqobatbardoshligini oshiradi.

Shu bilan birga, ushbu yondashuv ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va yuqori natijalarga erishish imkonini yaratadi. Natijada korxona uzoq muddatli istiqbolda barqaror rivojlanishga erishadi va mahsulot sifati doimiy ravishda yuqori darajada saqlab turiladi.

11.3. Sertifikatlashtirish sxemalari va ularni tanlash. Sertifikatlashtirish sxemacini tanlash uslubiyoti

Sertifikatlashtirish sxemalari korxona va uning mahsulotlarini xalqaro va milliy standartlarga mosligini baholashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi, chunki ular ishlab chiqarish jarayonining sifatini, xavfsizligini va samaradorligini tizimli tarzda aniqlashga imkon beradi. Har bir sxema o‘ziga xos nazorat va tekshiruv bosqichlarini belgilaydi, bu esa sertifikatlashtirish jarayonining aniqligi va ishonchliligini oshiradi.

Sxemalar mahsulotning turiga, ishlab chiqarish hajmiga, texnologik murakkabligiga va bozordagi talablariga qarab tanlanadi. Shu sababli sertifikatlashtirish sxemasi tanlash jarayoni tizimli va ilmiy asoslangan yondashuvni talab qiladi. Har bir sxema ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini qamrab olishi va sifat menejmenti tizimi bilan mos kelishi muhimdir. Sxema tanlashda ishlab chiqarish jarayonining xususiyatlari, xodimlar malakasi va texnologik imkoniyatlar hisobga olinadi.

Sertifikatlashtirish sxemasi ishlab chiqarish jarayonining murakkabligini baholashga xizmat qiladi, chunki u mahsulot sifatini faqat yakuniy natija sifatida emas, balki ishlab chiqarishning barcha bosqichlari bo‘yicha tizimli tarzda ko‘rib chiqadi.

Sxema yordamida har bir jarayonni nazorat qilish mezonlari aniqlanadi, ularning bajarilishi muntazam ravishda tekshiriladi va aniqlangan kamchiliklar bartaraf etiladi. Ushbu yondashuv ishlab chiqarish sifatini oshirishga va barqaror natijalarga erishishga imkon beradi. Sxemalar mahsulotni bozorga chiqarishdan oldin uning sifatini

kafolatlash va iste‘molchilarning ishonchini mustahkamlashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, sxema tanlash jarayoni korxona ichki nazorat tizimi bilan uyg‘unlashgan holda amalga oshiriladi.

Sertifikatlashtirish sxemalari ishlab chiqarishning turli yo‘nalishlari uchun mo‘ljallangan bo‘lib, ular mahsulotning sifat ko‘rsatkichlarini tekshirish, xavfsizligini aniqlash va normativ talablar bilan mosligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Har bir sxema ishlab chiqarishning turli darajalarida nazoratni ta‘minlaydi, shu jumladan xomashyo qabul qilinishi, ishlab chiqarish jarayoni, tayyor mahsulot va uning bozorga chiqarilishi. Sxemalar yordamida ishlab chiqarishdagi kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu tariqa, sertifikatlashtirish sxemasi korxona faoliyatining barqarorligini ta‘minlaydigan strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish sxemasini tanlash uslubiyoti ishlab chiqarish jarayonini tahlil qilishdan boshlanadi. Ushbu tahlil jarayonida korxonaning ishlab chiqarish hajmi, mahsulot turkumlari, texnologik murakkabligi va xodimlar malakasi o‘rganiladi. Tahlil natijalari asosida sxema variantlari aniqlanadi va ularning samaradorligi, ishonchliligi va mosligi baholanadi. Sxema tanlash jarayoni korxonaning ichki siyosati va strategik maqsadlari bilan mos kelishi zarur. Shu bilan birga, tanlangan sxema ishlab chiqarishdagi xavflarni kamaytirishga va sifatni doimiy nazorat qilishga xizmat qiladi.

Sertifikatlashtirish sxemalari xalqaro va milliy standartlarga mos kelishini ta‘minlaydi, chunki ular ishlab chiqarish jarayonidagi barcha elementlarni tizimli tarzda tekshiradi. Sxema tanlash jarayonida xalqaro sertifikatlashtirish tajribasi va milliy reglamentlar hisobga olinadi. Tanlangan sxema yordamida korxona o‘z mahsulotini bozor talablariga moslashtiradi va sifat menejmenti tizimini takomillashtiradi. Shu bilan birga, sxemalar ishlab chiqarishning barcha bosqichlarida nazoratni o‘rnatish orqali uzluksiz sifatni ta‘minlaydi.

Sertifikatlashtirish sxemalari ishlab chiqarishdagi xatoliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish mexanizmini yaratadi. Sxema tanlash jarayonida aniqlangan kamchiliklarni tuzatish choralari ishlab chiqiladi

va ular bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Ushbu yondashuv ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, xodimlar malakasini yaxshilashga yordam beradi va mahsulot sifatini kafolatlaydi. Shu bilan birga, sxema korxona ichki nazorat tizimi bilan integratsiyalashgan holda ishlab chiqarish jarayonini doimiy optimallashtirish imkonini beradi.

Sxema tanlash jarayoni iqtisodiy jihatdan ham ahamiyatga ega, chunki u ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlashga yordam beradi. Tanlangan sxema yordamida ishlab chiqarish jarayoni tahlil qilinadi, xarajatlar va samaradorlik baholanadi va optimal nazorat mexanizmi joriy etiladi. Shu bilan birga, sxema ishlab chiqarish jarayonidagi risklarni aniqlash va ularni boshqarish imkonini beradi.

Sertifikatlashtirish sxemasi ishlab chiqarish tizimining barcha bo‘g‘inlarini qamrab olganligi sababli kompleks baholashni ta‘minlaydi. Har bir sxema ishlab chiqarish jarayonining texnologik, tashkiliy va inson omiliga oid jihatlarini nazorat qiladi. Ushbu yondashuv orqali mahsulot sifatini doimiy ravishda oshirish, xatoliklarni kamaytirish va ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish mumkin bo‘ladi. Sxema tanlash jarayoni korxona faoliyatining barqarorligini ta‘minlaydigan strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish sxemasini tanlash uslubiyoti ishlab chiqarishdagi turli xavflarni aniqlashga qaratilgan. Ushbu uslubiyat yordamida ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklar tizimli ravishda aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, sxema yordamida korxona sifat menejmenti tizimini doimiy ravishda takomillashtiradi va mahsulot sifatini kafolatlaydi.

Sertifikatlashtirish sxemasi ishlab chiqarish jarayonidagi uzluksizlikni ta‘minlaydi. Tanlangan sxema orqali har bir bosqichning nazorati amalga oshiriladi va aniqlangan kamchiliklar bartaraf etiladi. Shu tariqa, sxema yordamida mahsulot sifatini doimiy nazorat qilish va uning standartlarga mosligini ta‘minlash mumkin bo‘ladi.

Sxema tanlash uslubiyoti ishlab chiqarish jarayonining murakkabligini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Har bir ishlab chiqarish bo‘g‘ini tahlil qilinadi, xodimlar malakasi va texnologik

jarayonlar baholanadi, natijada eng mos sxema tanlanadi. Shu bilan birga, tanlangan sxema korxona resurslarini samarali boshqarish va sifatni oshirishga xizmat qiladi.

Sertifikatlashtirish sxemalari ishlab chiqarish jarayonidagi barcha elementlarni yagona tizim sifatida koʻrib chiqadi. Tanlangan sxema yordamida mahsulot sifatini real vaqt rejimida nazorat qilish, ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish mumkin. Shu tariqa, sxema korxona faoliyatining samaradorligini oshiradi va sifat menejmenti tizimini takomillashtiradi.

Sxema tanlash uslubiyoti ishlab chiqarish jarayonini chuqur tahlil qilish va aniqlangan kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan. Ushbu yondashuv orqali korxona mahsulotini standartlarga moslashtiradi, ishlab chiqarish barqarorligini taʻminlaydi va raqobatbardoshligini oshiradi. Sertifikatlashtirish sxemalari ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini qamrab olganligi sababli kompleks sifat nazoratini taʻminlaydi.

Tanlangan sxema yordamida ishlab chiqarish jarayoni optimallashtiriladi, resurslar samarali ishlatiladi va sifat darajasi barqaror boʻladi. Sxema tanlash jarayoni korxona strategik maqsadlari bilan uygʻun boʻlishi kerak. Ushbu jarayon orqali korxona oʻz mahsulotini bozordagi talab va standartlarga moslashtiradi, sifat menejmenti tizimini rivojlantiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

Sertifikatlashtirish sxemasini tanlash orqali ishlab chiqarish jarayonidagi xavflar oldindan aniqlanadi va ularni boshqarish mexanizmi yaratiladi. Shu tariqa, korxona sifatini doimiy ravishda nazorat qiladi va mahsulot sifatini kafolatlaydi.

Tanlangan sxema yordamida ishlab chiqarish jarayonidagi barcha boʻgʻinlar tahlil qilinadi va baholanadi. Natijada ishlab chiqarish samaradorligi oshadi, xodimlar malakasi yaxshilanadi va mahsulot sifatini kafolatlash imkoniyati yaratiladi.

Sxema tanlash uslubiyoti ishlab chiqarish tizimini tizimli yondashuv asosida baholashga imkon beradi. Shu orqali korxona sifat menejmentini

takomillashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi va uzluksiz rivojlanishni ta‘minlaydi.

Sertifikatlashtirish sxemalari korxona faoliyatini baholash va sifatni nazorat qilishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Tanlangan sxema ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash, ularni bartaraf etish va mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Sxema tanlash jarayoni korxonaning strategik maqsadlari, ishlab chiqarish xususiyatlari va resurs imkoniyatlarini hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Shu tariqa, sertifikatlashtirish sxemasi korxona faoliyatining barqaror rivojlanishini ta‘minlovchi strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Sertifikatlashtirish sxemalari ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish va sifatni oshirishga xizmat qiladi. Tanlangan sxema yordamida mahsulot standartlarga mosligi kafolatlanadi, ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va korxona raqobatbardoshligi kuchayadi.

Sertifikatlashtirishning ishlab chiqarish jarayonidagi bosqichlari:

1. Mahsulotga doir to‘liq nazorat qilish ishlab chiqarish jarayonidagi barcha bosqichlarni qamrab oladi va yakuniy mahsulotga to‘liq baho beradi. Unda laboratoriya sinovlari, texnologik jarayon tekshiruvi va xodim malakasi bahosi asosiy o‘rin tutadi. Ushbu sxema murakkab mahsulotlar va yuqori xavfsizlik talab qilinadigan mahsulotlar uchun qo‘llaniladi.

2. Faqat yakuniy mahsulotni tekshirish jarayonida ishlab chiqarishning barcha bosqichlarini tekshirmaydi, balki tayyor mahsulotni standartlarga mosligini aniqlashga qaratilgan. Asosan tezkor ishlab chiqarish va oddiy texnologik jarayonlarga ega mahsulotlar uchun mos keladi.

3. Ichki sifat nazoratida ishlab chiqaruvchi korxonaning ichki nazorat tizimini asos qiladi. Bunda har bir bo‘g‘inda xatoliklarni aniqlash va tezkor chora-tadbirlarni qo‘llash ko‘zda tutiladi. Ushbu uslubiy yondashuv sifatni doimiy oshirishga xizmat qiladi.

4. Bosqichma-bosqich sertifikatlash bunda ishlab chiqarish jarayonini bir nechta bosqichlarga bo‘lib, har bir bosqichning yakuniy natijasi baholanadi. Kamchiliklar aniqlansa, ularni tuzatishdan keyin

keyingi bosqichga o‘tish mumkin. Bu sxema murakkab va ko‘p bosqichli mahsulotlar uchun optimaldir.

5. Muvofiqlik asosidagi sertifikatlash mazkur yondashuv faqat mahsulotning mavjud standartlarga mosligini baholaydi. Tekshiruv natijalari asosida mahsulot sertifikat oladi yoki rad etiladi. Ushbu sxema qisqa vaqtli va tezkor nazorat talab etiladigan sohalarda qo‘llaniladi.

11.2-jadval

Sertifikatlashtirish sxemalarini solishtirishning taxminiy ko‘rinishi

№	Sxema nomi	Asosiy xususiyatlari	Mos mahsulot turlari	Afzalliklari	Kamchiliklari
1	**To‘liq nazorat**	Barcha bosqichlarni tekshiradi, laboratoriya sinovlari mavjud	Murakkab va yuqori xavfsizlik talab qiluvchi	Ishonchlilik yuqori, sifat kafolatlangan	Vaqt va resurs talab qilinadi
2	**Yakuniy mahsulot nazorati**	Faqat tayyor mahsulot tekshiriladi	Oddiy mahsulotlar, tezkor ishlab chiqarish	Tezkor, resursni tejaydi	Ichki jarayon xatoliklari aniqlanmaydi
3	**Ichki sifat nazorati**	Ichki tizim va bo‘g‘inlarni tekshiradi	Barcha turdagi mahsulotlar	Xatolarni tezkor aniqlash, sifatni oshirish	Tashqi auditoriya ishonchi past bo‘lishi mumkin
4	**Bosqichma-bosqich sertifikatlash**	Har bir bosqichni alohida baholaydi	Ko‘p bosqichli, murakkab mahsulotlar	Kamchiliklarni bosqichma-bosqich bartaraf etish	Tekshiruv vaqti uzun, murakkab
5	**Muvofiqlik asosida sertifikatlash**	Faqat standartga moslik tekshiriladi	Standart talabli, tezkor nazorat	Soddalik, tezkor natija	Faqat natija asosida baholaydi, jarayon e‘tibo

Sertifikatlashtirish jarayoni ishlab chiqarish faoliyatining sifatini nazorat qilish va uni xalqaro hamda milliy standartlarga moslashtirishning eng muhim vositasi hisoblanadi. Ushbu jarayon mahsulot sifatini baholash, ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish, xodimlar malakasini oshirish, hamda korxonaning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Sertifikatlashtirish sxemalari mahsulot turiga, ishlab chiqarish murakkabligiga va xavfsizlik talablariga qarab tanlanadi. To‘liq nazorat sxemasi yuqori xavfsizlik talab qiluvchi murakkab mahsulotlar uchun samarali bo‘lsa, yakuniy mahsulot nazorati tezkor ishlab chiqarish va oddiy mahsulotlar uchun maqbul hisoblanadi. Ichki sifat nazorati esa xatoliklarni tez aniqlash va sifatni doimiy oshirish imkonini beradi, bosqichma-bosqich sertifikatlash esa murakkab jarayonlarda muammolarni bosqichma-bosqich bartaraf etish imkonini yaratadi.

Sertifikatlashtirishning tanlash uslubiyoti korxona va mahsulot xususiyatlariga qarab amalga oshiriladi, bunda asosiy mezon sifatni kafolatlash, samaradorlik, vaqt va resurslardan oqilona foydalanishdir. Jarayon natijalari asosida korxona o‘z ishlab chiqarish tizimini optimallashtiradi, sifat menejmenti tizimini takomillashtiradi va bozor raqobatbardoshligini oshiradi.

Shuningdek, sertifikatlashtirish jarayoni ishlab chiqarishdagi standartlarga moslikni ta‘minlab, mahsulotni xalqaro bozorlarga chiqarish imkoniyatlarini kengaytiradi. Umuman olganda, sertifikatlashtirish korxona faoliyatini tizimli, kompleks va ilmiy asoslangan nazorat qilish vositasi bo‘lib, ishlab chiqarish sifatini doimiy ravishda oshirishga xizmat qiladi.

Nazorat savollari:

1. Sertifikatlashtirish jarayonining asosiy maqsadlari va vazifalari nimalardan iborat?
2. Sertifikatlashtirish sxemalari qanday turlarga bo‘linadi va ularning har biri qaysi holatlarda qo‘llaniladi?
3. Bosqichma-bosqich sertifikatlashtirishning afzalliklari va kamchiliklari nimalardan iborat?
4. Ichki sifat nazorati sxemasi korxona faoliyatiga qanday ta‘sir ko‘rsatadi?
5. Sertifikatlashtirish natijalari asosida korxona qanday chora-tadbirlarni amalga oshiradi?
6. Sertifikatlashtirish jarayonining mahsulot sifatiga va korxonaning raqobatbardoshligiga ta‘siri qanday o‘lchanadi?

XII BOB. MAHSULOT SIFATINI NAZORAT QILISH VA BAHOLASH

12.1. Nazorat tushunchasi va klassifikatsiyasi

12.2. Sifat nazorati xususiyatlari. Mahsulot sifati nazoratiga ta‘sir etuvchi omillar

12.3. Sifatni nazorat sqilishning statistic usullari. Defekt nuqson darajalari

12.1. Nazorat tushunchasi va klassifikatsiyasi

Nazorat tushunchasi boshqaruv jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u tashkilot faoliyatini belgilangan maqsadlar asosida tartibga solishga xizmat qiladi. Nazorat orqali bajarilayotgan ishlarning natijalari rejalashtirilgan ko‘rsatkichlar bilan taqqoslanadi va farqlar aniqlanadi. Bu jarayon tashkilotda intizomni mustahkamlash, resurslardan oqilona foydalanish va faoliyat samaradorligini oshirishga yordam beradi. Nazorat faqat tekshirish emas, balki jarayonlarni takomillashtirishga yo‘naltirilgan boshqaruv vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Nazoratning asosiy vazifasi tashkilot faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq choralar ishlab chiqishdan iborat. Shu bilan birga, nazorat xodimlarning ish faoliyatini tartibga soladi va ularning mas‘uliyatini oshiradi. Bu jarayon orqali rahbariyat o‘z qarorlarining samaradorligini baholaydi va zarur hollarda o‘zgartirishlar kiritadi. Nazorat tizimi mavjud bo‘lmagan tashkilotda tartibsizlik va samarasizlik yuzaga kelishi ehtimoli yuqori bo‘ladi.

Nazorat jarayoni muntazamlik va tizimlilik tamoyillariga asoslanadi, ya‘ni u uzluksiz amalga oshiriladi va barcha faoliyat bosqichlarini qamrab oladi. Shu jihatdan nazorat rejalashtirish, tashkil etish va motivatsiya jarayonlari bilan uzviy bog‘liq holda ishlaydi. Har bir bosqichda nazorat mexanizmlarining mavjudligi natijalarni yaxshilashga xizmat qiladi. Bu esa boshqaruvning samaradorligini oshiradi va tashkilotning umumiy rivojlanishini ta‘minlaydi.

Nazoratning muhim jihatlaridan biri uning obyektivlikka asoslanishidir, ya‘ni natijalar aniq mezonlar asosida baholanadi. Bu esa

subyektiv qarorlar ta‘sirini kamaytiradi va adolatli baholashni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, nazorat ochiqlik va shaffoflikni ta‘minlaydi, bu esa xodimlar o‘rtasida ishonch muhitini yaratadi. Natijada, tashkilot ichida samarali ish muhit shakllanadi.

Nazoratning yana bir muhim xususiyati uning profilaktik ahamiyatga ega ekanligidir, ya‘ni u muammolar yuzaga kelishidan oldin ularni oldini olish imkonini beradi. Oldindan nazorat qilish orqali resurslar tejab qolinadi va vaqt yo‘qotilishi kamayadi. Bu esa tashkilot faoliyatining uzluksizligini ta‘minlaydi. Shu tarzda nazorat faqat natijalarni baholash bilan cheklanib qolmay, balki kelajakdagi xatoliklarni ham kamaytiradi.

Nazorat boshqaruv qarorlarini qabul qilishda muhim axborot manbai hisoblanadi. Nazorat natijalari asosida rahbariyat strategik va operativ qarorlar qabul qiladi. Bu jarayon tashkilot faoliyatini yanada takomillashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, nazorat orqali olingan ma‘lumotlar kelajak rejalashtirish jarayonida muhim ahamiyat kasb etadi.

Nazorat tizimi samarali ishlashi uchun aniq mezonlar va ko‘rsatkichlar belgilanishi zarur. Ushbu mezonlar asosida faoliyat natijalari baholanadi va tahlil qilinadi. Mezonsiz nazorat tizimi samarasiz bo‘lib qoladi, chunki natijalarni aniqlash va taqqoslash imkoniyati cheklanadi. Shu sababli, nazorat tizimi aniq va o‘lchab bo‘ladigan ko‘rsatkichlarga asoslanishi kerak.

Nazorat jarayonida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish uning samaradorligini oshiradi. Axborot tizimlari yordamida nazorat jarayoni tezkor va aniq amalga oshiriladi. Bu esa xatoliklarni tez aniqlash va bartaraf etish imkonini beradi. Texnologiyalar orqali nazorat jarayonlari avtomatlashtiriladi va inson omilidan kelib chiqadigan xatoliklar kamayadi.

Nazorat tashkilot ichida intizomni mustahkamlashga xizmat qiladi. Xodimlar o‘z faoliyatining nazorat ostida ekanligini bilgan holda mas‘uliyat bilan ishlaydi. Bu esa ish unumdorligini oshiradi va tashkilot natijalarini yaxshilaydi. Shu bilan birga, nazorat xodimlarni o‘z ustida ishlashga undaydi.

Umuman olganda, nazorat boshqaruv tizimining muhim elementi bo‘lib, u tashkilot faoliyatini barqaror va samarali olib borishga xizmat qiladi. Nazorat orqali jarayonlar tahlil qilinadi, xatoliklar aniqlanadi va takomillashtirish choralari ishlab chiqiladi. Shu sababli nazorat tizimi har qanday tashkilotda muhim strategik vosita sifatida qaraladi.

Nazorat klassifikatsiyasi quyidagilar:

1. Vaqt bo‘yicha nazorat:
   - dastlabki nazorat
   - joriy nazorat
   - yakuniy nazorat

2. Dastlabki nazorat bu faoliyat boshlanishidan oldin amalga oshiriladi va resurslar hamda rejalarning to‘g‘riligini baholaydi.

3. Joriy nazorat bunda ish jarayonida amalga oshiriladi va jarayon davomida xatoliklarni aniqlashga yordam beradi.

4. Yakuniy nazoratda faoliyat tugagandan keyin natijalarni baholash uchun qo‘llaniladi.

5. Sub‘yektiga ko‘ra nazorat, bu nazorat kim tomonidan amalga oshirilishiga qarab quyidagilarga bo‘linadi:
   - ichki nazorat
   - tashqi nazorat

6. Ichki nazorat tashkilot ichidagi rahbariyat yoki maxsus bo‘limlar tomonidan amalga oshiriladi.

7. Tashqi nazorat bunda mustaqil tashkilotlar yoki davlat organlari tomonidan olib boriladi.

8. Mazmuniga ko‘ra nazorat mazmuniga qarab quyidagicha tasniflanadi:
   - moliyaviy nazorat
   - ishlab chiqarish nazorati
   - sifat nazorati

9. Moliyaviy nazorat ushbu nazoratda mablag‘larning to‘g‘ri sarflanishini va hisob-kitoblarning aniqligini tekshiradi.

10. Ishlab chiqarish nazorati texnologik jarayonlar va mahsulot tayyorlash bosqichlarini qamrab oladi.

11. Sifat nazorati mahsulot va xizmatlarning belgilangan standartlarga mosligini baholaydi.

12. Usuliga ko‘ra nazorat quyidagicha bo‘linadi:

- hujjatli nazorat
- amaliy nazorat
- avtomatlashtirilgan nazorat

Vaqt mezoniga asoslangan nazorat boshqaruv tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib, u faoliyatning turli bosqichlarida amalga oshiriladigan monitoring va tahlil jarayonlarini o‘z ichiga oladi.

Ushbu yondashuv nazoratni ketma-ket bosqichlarga ajratish orqali tashkilot faoliyatining izchilligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Faoliyat boshlanishidan oldingi tayyorgarlik jarayonlari chuqur o‘rganilganda, resurslarning yetarliligi va rejalarning asoslanganligi aniqlanadi va bu kelajakdagi xatoliklarning oldini olish imkonini beradi.

Ish jarayoni davomida amalga oshiriladigan nazorat esa real vaqt rejimida kamchiliklarni aniqlash va tezkor tuzatish choralarini ko‘rishga yordam beradi. Faoliyat yakunida o‘tkaziladigan baholash jarayonlari esa umumiy natijalarni aniqlash va kelgusidagi strategik qarorlar uchun muhim ma‘lumotlar bazasini shakllantiradi. Shu tariqa vaqt bo‘yicha nazorat tizimi boshqaruvning uzluksizligini ta‘minlab, samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Dastlabki nazorat tashkilot faoliyatini boshlashdan oldin amalga oshiriladigan muhim boshqaruv instrumenti bo‘lib, u kelajakdagi jarayonlarning muvaffaqiyatli tashkil etilishiga zamin yaratadi. Ushbu nazorat turi orqali mavjud resurslar hajmi, ularning sifati hamda rejalashtirilgan ishlarning asoslanganligi batafsil tahlil qilinadi.

Rejalarning aniq va puxta ishlab chiqilganligi faoliyatning samarali kechishini ta‘minlaydi, shuningdek xatoliklarning yuzaga kelish ehtimolini sezilarli darajada kamaytiradi. Dastlabki bosqichda aniqlangan kamchiliklar keyingi jarayonlarda katta yo‘qotishlarning oldini oladi va boshqaruv qarorlarini yanada mukammal qilishga yordam beradi. Bu turdagi nazorat resurslardan oqilona foydalanish, vaqtni tejash va umumiy samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi. Natijada tashkilot faoliyati aniq maqsadlar asosida barqaror rivojlanadi.

Joriy nazorat ish jarayonining uzluksiz kuzatilishini ta‘minlovchi boshqaruv vositasi sifatida alohida ahamiyatga ega bo‘lib, u faoliyat davomida yuzaga keladigan muammolarni tezkor aniqlash imkonini beradi. Ushbu nazorat turi orqali bajarilayotgan ishlar belgilangan standartlar va me‘yorlarga mos kelishi muntazam tekshirib boriladi.

Jarayon davomida aniqlangan kamchiliklar zudlik bilan bartaraf etilishi natijasida ishlab chiqarish samaradorligi oshadi va sifat ko‘rsatkichlari yaxshilanadi. Joriy nazorat xodimlarning mas‘uliyatini kuchaytiradi va ularning ishga bo‘lgan munosabatini yanada jiddiylashtiradi. Shu bilan birga, u boshqaruv tizimida tezkor axborot almashinuvini ta‘minlab, qaror qabul qilish jarayonini yengillashtiradi. Natijada tashkilot faoliyati barqaror va izchil rivojlanadi.

Yakuniy nazorat faoliyat yakunida amalga oshiriladigan baholash mexanizmi bo‘lib, u erishilgan natijalarni tahlil qilish orqali umumiy samaradorlikni aniqlashga yordam beradi. Ushbu nazorat turi orqali mahsulot yoki xizmat sifati, rejalashtirilgan ko‘rsatkichlarga erishilganlik darajasi va umumiy natijadorlik baholanadi.

Yakuniy tahlil natijalari kelgusida amalga oshiriladigan rejalashtirish jarayonlari uchun muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Aniqlangan kamchiliklar asosida yangi strategiyalar ishlab chiqiladi va takomillashtirish choralariga alohida e‘tibor qaratiladi. Bu jarayon tashkilotning o‘z ustida ishlashiga va raqobatbardoshligini oshirishiga yordam beradi. Shu bilan birga, yakuniy nazorat orqali erishilgan yutuqlar ham aniqlanib, ularni mustahkamlash yo‘llari belgilanadi.

Nazoratni amalga oshiruvchi tomonlarga qarab tasniflash boshqaruv tizimining muhim jihatlaridan biri bo‘lib, u nazoratning obyektivligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Ushbu tasnif orqali nazorat ichki va tashqi shakllarga ajratiladi va har biri o‘ziga xos vazifalarni bajaradi. Nazorat subyektining aniqligi boshqaruv jarayonining shaffofligini oshiradi va natijalarning ishonchliligini ta‘minlaydi. Ichki nazorat tashkilotning ichki tartib-intizomini mustahkamlasa, tashqi nazorat esa mustaqil baholash orqali umumiy faoliyatni takomillashtirishga yordam beradi. Ushbu yondashuv

nazorat tizimining mukammalligini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Natijada boshqaruv jarayonlari yanada tizimli va samarali tashkil etiladi.

Ichki nazorat tashkilotning o‘z tarkibiy tuzilmasi doirasida amalga oshiriladigan nazorat shakli bo‘lib, u ichki jarayonlarning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Bu nazorat turi orqali xodimlarning faoliyati, resurslardan foydalanish darajasi va ishlab chiqarish jarayonlari muntazam ravishda kuzatib boriladi. Ichki nazorat boshqaruv tizimida tartib va intizomni ta‘minlab, xatoliklarning oldini olishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, u tezkor axborot olish imkonini yaratib, rahbariyatga o‘z vaqtida to‘g‘ri qaror qabul qilishda yordam beradi. Ichki nazoratning samarali tashkil etilishi korxonaning umumiy faoliyatini yaxshilashga xizmat qiladi. Natijada tashkilot ichida barqaror muhit shakllanadi.

Tashqi nazorat tashkilot faoliyatini mustaqil tomonlar tomonidan baholashni nazarda tutadi va bu jarayon obyektivlikni ta‘minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu nazorat turi orqali tashkilotning qonunlarga rioya qilishi, moliyaviy shaffofligi va faoliyatining umumiy holati tekshiriladi.

Tashqi nazorat natijalari tashkilot obro‘sini oshirishga va mijozlar ishonchini mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u tashkilot faoliyatidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish uchun muhim asos yaratadi. Tashqi nazorat boshqaruv tizimining ochiqligini ta‘minlaydi va umumiy samaradorlikni oshirishga yordam beradi.

Nazoratni mazmuniga qarab tasniflash uning qaysi yo‘nalishga qaratilganligini aniqlash imkonini beradi va bu boshqaruv jarayonlarini aniq yo‘naltirishda muhim hisoblanadi. Ushbu yondashuv orqali nazorat moliyaviy, ishlab chiqarish va sifat kabi asosiy yo‘nalishlarga ajratiladi. Har bir yo‘nalish o‘ziga xos vazifalarni bajaradi va umumiy boshqaruv tizimining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazmuniy tasnif nazoratni tizimli ravishda tashkil etish imkonini yaratadi. Natijada tashkilot faoliyati barcha yo‘nalishlar bo‘yicha muvozanatli rivojlanadi.

Moliyaviy nazorat korxona mablag‘larining to‘g‘ri taqsimlanishi va samarali ishlatilishini ta‘minlashga qaratilgan bo‘lib, u iqtisodiy

barqarorlikni mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu nazorat orqali daromad va xarajatlar o‘rtasidagi muvozanat tahlil qilinadi va moliyaviy intizom ta‘minlanadi. Moliyaviy nazorat noqonuniy harakatlarning oldini olishga yordam beradi va resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi. Natijada tashkilotning moliyaviy holati yaxshilanadi va uning barqaror rivojlanishi ta‘minlanadi.

Ishlab chiqarish nazorati mahsulot tayyorlash jarayonining barcha bosqichlarini qamrab oluvchi tizim bo‘lib, u texnologik jarayonlarning to‘g‘ri bajarilishini nazorat qiladi. Ushbu nazorat turi orqali ishlab chiqarishdagi nosozliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari ko‘riladi. Natijada mahsulot sifati oshadi va ishlab chiqarish samaradorligi yaxshilanadi. Bu jarayon korxonaning asosiy faoliyatini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi.

Sifat nazorati mahsulot va xizmatlarning belgilangan standartlarga mosligini aniqlashga qaratilgan bo‘lib, u mijozlar talablarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu jarayon orqali mahsulot sifati baholanadi va kamchiliklar aniqlanadi. Sifat nazorati korxona raqobatbardoshligini oshiradi va uning obro‘sini mustahkamlaydi. Natijada tashkilot bozorda o‘z o‘rnini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Nazoratni amalga oshirish usullari uning samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biri bo‘lib, u turli shakllarda namoyon bo‘ladi. Hujjatli nazorat orqali hisobotlar va yozma ma‘lumotlar tahlil qilinadi va ularning to‘g‘riligi tekshiriladi. Amaliy nazorat jarayonlarni bevosita kuzatish orqali amalga oshiriladi va real holatni aniqlash imkonini beradi.

Avtomatlashtirilgan nazorat esa zamonaviy texnologiyalar yordamida bajarilib, yuqori aniqlik va tezkorlikni ta‘minlaydi. Ushbu usullar birgalikda qo‘llanilganda nazorat tizimi yanada mukammal bo‘lib, tashkilot faoliyatining barcha jihatlarini to‘liq qamrab oladi

12.2. Sifat nazorati xususiyatlari. Mahsulot sifati nazoratiga ta‘sir etuvchi omillar

Sifat nazorati korxona faoliyatining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, mahsulot va xizmatlarning belgilangan standartlarga mosligini ta‘minlashga qaratilgan tizimli jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayon orqali ishlab chiqarish bosqichlarida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha aniq choralar belgilanadi. Sifat nazorati mahsulotning ishonchliligi, xavfsizligi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Sifat nazoratining asosiy xususiyatlaridan biri uning uzluksizligi hisoblanadi, ya‘ni nazorat jarayoni ishlab chiqarishning barcha bosqichlarida muntazam ravishda amalga oshiriladi. Bu orqali har bir operatsiya sinchkovlik bilan tekshiriladi va kamchiliklar o‘z vaqtida aniqlanadi. Natijada mahsulot sifati barqaror darajada saqlanadi.

Sifat nazorati tizimlilik tamoyiliga asoslanadi, bu esa nazorat jarayonining tartibli va aniq rejalashtirilgan holda olib borilishini anglatadi. Har bir bosqich uchun alohida mezonlar belgilanadi va ular asosida baholash amalga oshiriladi. Shu orqali nazorat jarayonining samaradorligi oshadi.

Sifat nazorati obyektivlikka asoslanadi, ya‘ni baholash jarayonida aniq va o‘lchab bo‘ladigan ko‘rsatkichlar qo‘llaniladi. Bu esa subyektiv qarorlar ta‘sirini kamaytiradi va mahsulot sifati to‘g‘risida ishonchli xulosa chiqarishga imkon beradi. Obyektiv baholash korxona obro‘sini mustahkamlaydi.

Sifat nazorati profilaktik xarakterga ega bo‘lib, u muammolarni oldindan aniqlash va ularning oldini olishga qaratilgan. Bu yondashuv ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va vaqtni tejaydi. Shu bilan birga, mahsulot sifati doimiy ravishda yaxshilanadi.

Sifat nazorati moslashuvchanlik xususiyatiga ega bo‘lib, u bozor talablari va texnologik o‘zgarishlarga tez moslashadi. Bu esa korxonaga yangi sharoitlarda ham sifatni yuqori darajada saqlash imkonini beradi. Moslashuvchanlik raqobatbardoshlikni oshiradi.

Sifat nazorati integratsiyalashgan jarayon bo‘lib, u korxonaning barcha bo‘limlarini qamrab oladi. Ishlab chiqarish, logistika, marketing

va xizmat koʻrsatish jarayonlari oʻzaro bogʻliq holda nazorat qilinadi. Bu esa umumiy sifat darajasini oshiradi.

Sifat nazorati texnologik jarayonlar bilan chambarchas bogʻliq boʻlib, zamonaviy texnologiyalar yordamida yanada samarali amalga oshiriladi. Avtomatlashtirilgan tizimlar xatoliklarni tez aniqlashga yordam beradi. Bu esa mahsulot sifatini oshiradi.

Sifat nazorati jarayonida xodimlarning malakasi muhim ahamiyatga ega, chunki bilimli mutaxassislar nazoratni toʻgʻri amalga oshiradi. Malakali xodimlar xatoliklarni aniqlash va ularni bartaraf etishda muhim rol oʻynaydi. Shu bilan sifat barqarorligi taʻminlanadi.

Sifat nazorati standartlarga asoslanadi va xalqaro hamda milliy meʻyorlarga mos holda amalga oshiriladi. Bu esa mahsulotning bozordagi talabga mosligini taʻminlaydi. Standartlashuv sifatni boshqarishning asosiy vositasidir. Sifat nazorati jarayonida axborotlar muhim rol oʻynaydi, chunki tahlil uchun aniq maʻlumotlar zarur. Maʻlumotlar asosida qarorlar qabul qilinadi va jarayonlar takomillashtiriladi. Bu esa boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Sifat nazorati iqtisodiy samaradorlikka ham taʻsir qiladi, chunki sifatli mahsulot ishlab chiqarish xarajatlarni kamaytiradi. Kamchiliklar kamayishi bilan qayta ishlash va yoʻqotishlar qisqaradi. Bu esa foydani oshiradi.

Sifat nazorati mijozlar ehtiyojlariga yoʻnaltirilgan boʻlib, ularning talablarini qondirishga xizmat qiladi. Mijozlar qoniqishi korxona muvaffaqiyatining muhim omili hisoblanadi. Shu sababli nazorat tizimi mijozlarga moslashtiriladi. Sifat nazorati raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi, chunki yuqori sifatli mahsulot bozorda ustunlik beradi. Bu esa korxonaning rivojlanishini taʻminlaydi. Raqobat muhitida sifat asosiy ustunlik hisoblanadi.

Sifat nazorati risklarni kamaytiradi va ishlab chiqarishdagi nosozliklarni oldini oladi. Bu esa korxona faoliyatining barqarorligini taʻminlaydi. Risklarni boshqarish sifat nazoratining muhim yoʻnalishidir. Sifat nazorati jarayonlarni takomillashtirishga xizmat qiladi, chunki nazorat natijalari asosida oʻzgarishlar kiritiladi. Bu esa

uzluksiz rivojlanishga olib keladi. Takomillashtirish sifat menejmentining asosiy maqsadidir.

Sifat nazorati ichki va tashqi omillarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Bu esa tizimni yanada mukammal qiladi. Omillarni hisobga olish sifatni oshirishga yordam beradi. Sifat nazorati jamoaviy ishni rivojlantiradi, chunki barcha xodimlar jarayonda ishtirok etadi. Bu esa mas‘uliyatni oshiradi va samaradorlikni kuchaytiradi. Jamoaviy yondashuv sifatni yaxshilaydi.

Sifat nazorati korxona obro‘sini oshiradi va mijozlar ishonchini mustahkamlaydi. Ishonch esa uzoq muddatli hamkorlikni ta‘minlaydi. Bu korxona rivojlanishining muhim omilidir. Umuman olganda, sifat nazorati korxonaning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydigan muhim boshqaruv vositasidir. U mahsulot sifatini oshiradi, xarajatlarni kamaytiradi va raqobatbardoshlikni kuchaytiradi. Shu sababli sifat nazorati har qanday tashkilot uchun strategik ahamiyatga ega.

Mahsulot sifati nazoratiga ta‘sir etuvchi omillar quyidagilardan iborat:

1. Inson omili quyidagilar kiradi:
   - xodimlarning malakasi
   - tajriba darajasi
   - mas‘uliyat hissi
2. Texnologik omillarga quyidagilar kiradi:
   - ishlab chiqarish uskunalari sifati
   - texnologik jarayonlarning zamonaviyligi
3. Xomashyo sifatiga quyidagilar kiradi:
   - kiruvchi materiallarning darajasi
   - ta‘minot barqarorligi
4. Boshqaruv omiliga quyidagilar kiradi:
   - rahbariyat qarorlari
   - tashkiliy tizim samaradorligi
5. Axborot omiliga quyidagilar kiradi:
   - ma‘lumotlarning aniqligi
   - monitoring tizimlari
6. Standartlar va me‘yorlarga quyidagilar kiradi:

- milliy standartlar
- xalqaro talablar

7. Ishlab chiqarish muhitiga quyidagilar kiradi:
- ish joyining sharoiti
- sanitariya va xavfsizlik

8. Motivatsiya tizimiga quyidagilar kiradi:
- rag‘batlantirish mexanizmlari
- ish haqi va mukofotlar

9. Innovatsiyalarga quyidagilar kiradi:
- yangi texnologiyalar
- modernizatsiya darajasi

10. Nazorat tizimi omillariga quyidagilar kiradi:
- ichki audit
- tashqi tekshiruvlar

11. Logistika omiliga quyidagilar kiradi:
- yetkazib berish sifati
- saqlash sharoitlari

12. Bozor talabi omiliga quyidagilar kiradi:
- mijoz ehtiyojlari
- raqobat darajasi

Inson omili sifatni boshqarish tizimining eng muhim tarkibiy jihatlaridan biri hisoblanadi, chunki har qanday texnologiya va resurslardan foydalanish aynan xodimlarning bilim va ko‘nikmalariga bevosita bog‘liq holda amalga oshiriladi.

Xodimlarning malaka darajasi yuqori bo‘lsa, ular ishlab chiqarish jarayonlarini to‘g‘ri tashkil etish va yuzaga keladigan muammolarni tezkor hal qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Tajriba esa amaliy bilimlarning shakllanishiga xizmat qilib, murakkab vaziyatlarda optimal qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Mas‘uliyat hissining kuchli bo‘lishi xodimlarning o‘z vazifalariga jiddiy yondashishini ta‘minlaydi va bu holat umumiy sifat ko‘rsatkichlariga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi. Shu sababli inson omili korxona muvaffaqiyatining asosiy drayverlaridan biri sifatida qaraladi.

Texnologik omillar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini belgilovchi muhim elementlardan biri bo‘lib, ular mahsulot sifati darajasiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta‘sir ko‘rsatadi. Zamonaviy uskunalar qo‘llanilganda ishlab chiqarish jarayonlari aniq va barqaror tarzda amalga oshiriladi, bu esa nuqsonlar ehtimolini kamaytiradi.

Texnologik jarayonlarning yangiligi ishlab chiqarishda innovatsion yondashuvlarni joriy etish imkonini beradi va bu orqali mahsulot sifati yanada oshiriladi. Eskirgan texnologiyalar esa ishlab chiqarish samaradorligini pasaytirishi va qo‘shimcha xarajatlarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu bois texnologik bazani muntazam yangilab borish sifatni ta‘minlashning muhim sharti hisoblanadi.

Xomashyo sifati mahsulotning yakuniy natijasini belgilovchi asosiy omillardan biri bo‘lib, ishlab chiqarish jarayonining boshlang‘ich bosqichida katta ahamiyatga ega. Kiruvchi materiallarning yuqori sifatli bo‘lishi mahsulotning mustahkamligi va ishonchliligini ta‘minlaydi. Agar xomashyo sifati past bo‘lsa, hatto eng ilg‘or texnologiyalar ham yuqori natija bermasligi mumkin. Ta‘minotning barqarorligi esa ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta‘minlaydi va kechikishlarning oldini oladi. Shu sababli korxonalar xomashyo yetkazib beruvchilarni tanlashda qat‘iy mezonlarga amal qiladi.

Boshqaruv omili korxona faoliyatining umumiy yo‘nalishini belgilovchi muhim tizimli unsur hisoblanadi. Rahbariyat tomonidan qabul qilinadigan qarorlar ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligiga va sifat darajasiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi.

Tashkiliy tuzilmaning samaradorligi esa vazifalarning to‘g‘ri taqsimlanishi va javobgarlikning aniq belgilanishiga xizmat qiladi. Boshqaruv tizimi qanchalik mukammal tashkil etilgan bo‘lsa, jarayonlar shunchalik izchil va samarali amalga oshiriladi. Shu bois boshqaruv omili sifatni oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Axborot omili sifatni boshqarish jarayonida muhim rol o‘ynaydi, chunki to‘g‘ri va aniq ma‘lumotlar asosida qabul qilingan qarorlar samaradorlikni oshiradi. Ma‘lumotlarning ishonchliligi boshqaruv tizimining barqaror ishlashini ta‘minlaydi va xatoliklar ehtimolini kamaytiradi. Monitoring tizimlari orqali jarayonlar doimiy ravishda

kuzatib boriladi va zarur hollarda tezkor tuzatishlar kiritiladi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi ushbu jarayonni yanada takomillashtirish imkonini beradi. Natijada sifatni boshqarish tizimi yanada aniq va samarali ishlaydi.

Standartlar va me‘yorlar mahsulot va xizmatlar sifatini belgilovchi asosiy mezonlar hisoblanadi. Milliy standartlar korxona faoliyatini ichki bozordagi talablar asosida tartibga soladi. Xalqaro talablar esa mahsulotlarni global bozorda raqobatbardosh qilishga xizmat qiladi. Ushbu me‘yorlarga rioya qilish sifat darajasini barqaror saqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, standartlar ishlab chiqarish jarayonlarini tizimli ravishda tashkil etishga yordam beradi.

Ishlab chiqarish muhiti xodimlarning mehnat faoliyatiga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi va bu orqali mahsulot sifati darajasiga ham ta‘sir qiladi. Ish joyining qulay va xavfsiz tashkil etilishi xodimlarning samarali ishlashini ta‘minlaydi.

Sanitariya va gigiyena talablariga rioya qilish esa ishlab chiqarish jarayonining barqarorligini oshiradi. Yaxshi tashkil etilgan muhit xodimlarning motivatsiyasini kuchaytiradi va umumiy samaradorlikni oshiradi. Shu sababli ishlab chiqarish muhiti sifatni ta‘minlashda muhim omil hisoblanadi.

Motivatsiya tizimi xodimlarning mehnatga bo‘lgan munosabatini shakllantiruvchi muhim omil bo‘lib, ularning ish samaradorligiga katta ta‘sir ko‘rsatadi. Rag‘batlantirish mexanizmlari orqali xodimlar yuqori natijalarga erishishga undaladi. Ish haqi va mukofotlar tizimi adolatli tashkil etilganda xodimlar o‘z ishiga yanada mas‘uliyat bilan yondashadi. Motivatsiya tizimi kuchli bo‘lgan tashkilotlarda sifat ko‘rsatkichlari ham yuqori bo‘ladi. Shu bois ushbu omil sifatni boshqarishda muhim o‘rin egallaydi.

Innovatsiyalar sifatni oshirishning zamonaviy vositasi bo‘lib, ular ishlab chiqarish jarayonlarini yangilash va takomillashtirish imkonini beradi. Yangi texnologiyalarni joriy etish orqali mahsulot sifati va ishlab chiqarish samaradorligi sezilarli darajada oshadi. Modernizatsiya jarayonlari korxonani zamon talablariga moslashtiradi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Innovatsion yondashuvlar yangi

imkoniyatlar yaratadi va rivojlanish sur‘atlarini tezlashtiradi. Shu sababli innovatsiyalar sifat menejmentining ajralmas qismi hisoblanadi.

Nazorat tizimi sifatni boshqarish jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u faoliyatning barcha bosqichlarida monitoring va tahlilni ta‘minlaydi. Ichki audit jarayonlari orqali korxona ichidagi kamchiliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish choralari ko‘riladi. Tashqi tekshiruvlar esa faoliyatni mustaqil baholash imkonini beradi.

Nazorat tizimining samarali tashkil etilishi sifat darajasini barqaror oshirishga xizmat qiladi. Natijada korxona faoliyati yanada mukammal holga keladi.

Logistika omili ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta‘minlovchi muhim tizim bo‘lib, u mahsulot sifati darajasiga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Yetkazib berish jarayonlarining samarali tashkil etilishi ishlab chiqarishning barqaror ishlashini ta‘minlaydi. Saqlash sharoitlarining to‘g‘ri tashkil etilishi esa mahsulot sifatini saqlab qolishga yordam beradi. Logistika tizimi qanchalik mukammal bo‘lsa, mahsulot sifatini yuqori darajada saqlash shunchalik oson bo‘ladi. Shu bois logistika omili muhim ahamiyat kasb etadi.

Bozor talabi mahsulot sifatini shakllantiruvchi asosiy tashqi omillardan biri hisoblanadi. Mijozlar ehtiyojlarini chuqur o‘rganish orqali korxonalar o‘z mahsulotlarini talabga moslashtirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Raqobat darajasining yuqori bo‘lishi esa sifatni oshirishga majbur qiladi. Bozor talabiga moslashgan korxonalar o‘z pozitsiyasini mustahkamlab boradi. Shu tariqa bozor talabi sifatni boshqarish tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

12.3. Sifatni nazorat qilishning statistic usullari. Defekt nuqson darajalari

Sifatni nazorat qilishda statistik usullar ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligini ta‘minlash va natijalarni ilmiy asosda baholash imkonini beruvchi muhim vositalardan biri hisoblanadi, chunki ular katta hajmdagi ma‘lumotlarni tahlil qilish orqali muammolarni aniqlashga yordam beradi.

Statistik yondashuv tasodifiy og‘ishlar bilan tizimli xatoliklarni farqlash imkonini yaratadi va bu orqali jarayonning qaysi jihati takomillashtirilishi lozimligi aniqlanadi. Ushbu usullar ishlab chiqarishda sifat darajasini doimiy nazorat qilishga xizmat qilib, korxona samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Statistik nazoratning asosiy vazifasi jarayonlarni monitoring qilish va ulardagi o‘zgarishlarni aniqlashdan iborat bo‘lib, bu orqali sifatning barqarorligi ta‘minlanadi.

Jarayon davomida to‘plangan ma‘lumotlar maxsus usullar yordamida qayta ishlanadi va natijalar asosida qarorlar qabul qilinadi. Bu yondashuv ishlab chiqarish tizimini ilmiy asosda boshqarish imkonini beradi va subyektiv baholashdan voz kechishga yordam beradi.

Nazorat kartalari statistik usullar orasida eng keng qo‘llaniladigan vositalardan biri bo‘lib, ular jarayon parametrlarining vaqt davomida qanday o‘zgarishini ko‘rsatadi. Ushbu grafik vositalar yordamida normal og‘ishlar va xavfli tendensiyalar aniqlanadi. Agar ko‘rsatkichlar belgilangan chegaradan chiqib ketsa, bu jarayonda muammo mavjudligini bildiradi va tezkor choralar ko‘rish zarur bo‘ladi.

Tanlanma nazorat usuli barcha mahsulotlarni tekshirish o‘rniga ma‘lum qismini o‘rganish orqali umumiy holat haqida xulosa chiqarish imkonini beradi. Bu yondashuv vaqt va resurslarni tejashga xizmat qiladi. Tanlanmaning to‘g‘ri shakllantirilishi natijalarning aniqligini ta‘minlaydi va xatolik ehtimolini kamaytiradi.

Statistik tahlil jarayonida dispersiya va o‘rtacha qiymat kabi ko‘rsatkichlar muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular jarayonning barqarorligi va sifat darajasini baholashga yordam beradi. Ushbu ko‘rsatkichlar orqali og‘ishlarning sabablari aniqlanadi va ularni bartaraf etish chorasi belgilanadi.

Sifat nazoratida histogramma usuli ma‘lumotlarning taqsimlanishini vizual tarzda ko‘rsatish imkonini beradi. Bu usul orqali mahsulot parametrlari qanday diapazonda joylashganligi aniqlanadi. Natijada ishlab chiqarish jarayonidagi notekisliklar aniqlanadi.

Pareto tahlili muammolarning asosiy sabablarini aniqlashga yordam beruvchi samarali usul hisoblanadi. Ushbu yondashuvga ko‘ra

kam sonli sabablar asosiy muammolarni keltirib chiqaradi. Shu sababli resurslar aynan muhim omillarga yo‘naltiriladi.

Sabab va oqibat diagrammasi nuqsonlarning kelib chiqish omillarini tizimli ravishda tahlil qilish imkonini beradi. Ushbu usul orqali muammolarni yuzaga keltiruvchi asosiy sabablar aniqlanadi. Natijada muammolarni bartaraf etish aniq reja asosida amalga oshiriladi.

Statistik usullar yordamida sifat ko‘rsatkichlarining barqarorligi nazorat qilinadi va ishlab chiqarish jarayonlari optimallashtiriladi. Bu esa mahsulot sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jarayonlarning takrorlanish aniqligi ham yaxshilanadi.

Defekt tushunchasi mahsulot yoki xizmatning belgilangan talab va standartlarga mos kelmasligini anglatadi. Har qanday nuqson ishlab chiqarish jarayonidagi kamchiliklarni ifodalaydi. Shu sababli defektlarni aniqlash va tahlil qilish muhim hisoblanadi.

Nuqson darajalari mahsulotdagi kamchiliklarning og‘irlik darajasiga qarab tasniflanadi va bu jarayon sifatni boshqarishda muhim o‘rin tutadi. Har bir daraja alohida baholanadi va unga mos choralar belgilanadi.

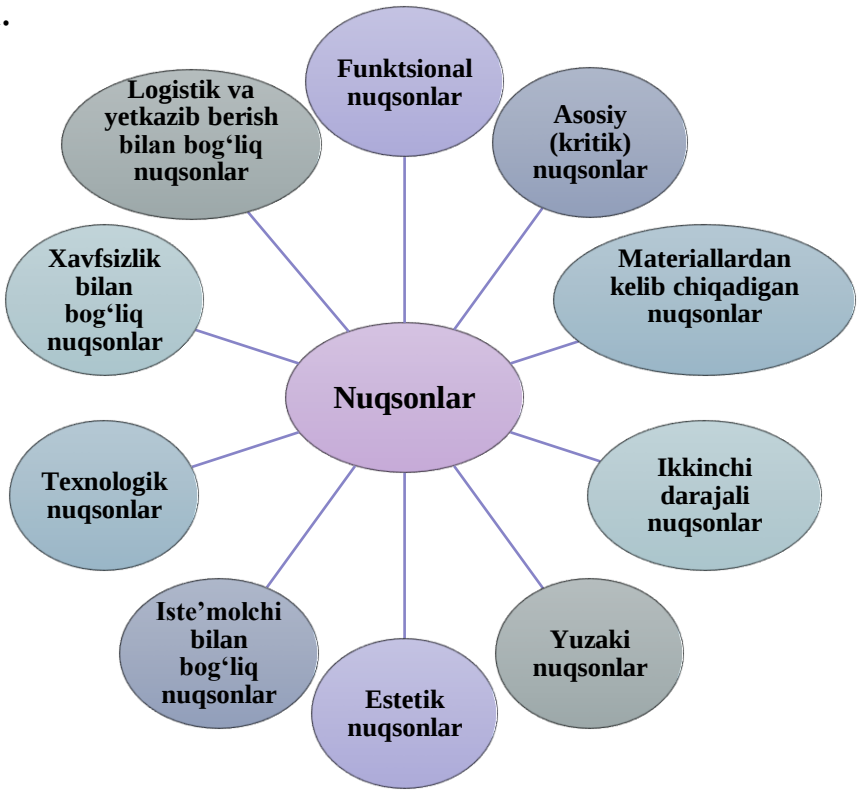

12.1-rasm. Nuqsonlar turlari.

Kritik nuqsonlar mahsulotdan foydalanishni imkonsiz qiladigan yoki xavf tug‘diradigan kamchiliklar hisoblanadi. Bunday holatlar ishlab chiqarishda jiddiy muammolar mavjudligini ko‘rsatadi. Ularni zudlik bilan bartaraf etish zarur bo‘ladi. Asosiy nuqsonlar mahsulotning funksional xususiyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va uning sifatini sezilarli darajada pasaytiradi. Ushbu nuqsonlar iste‘molchi qoniqishiga salbiy ta‘sir qiladi.

Ikkinchi darajali nuqsonlar mahsulotning tashqi ko‘rinishiga yoki kichik funksiyalariga ta‘sir qilishi mumkin, lekin uning asosiy vazifasini bajarishiga to‘sqinlik qilmaydi. Bunday nuqsonlar ham sifatni pasaytiradi, lekin xavf darajasi past bo‘ladi.

Statistik usullar yordamida nuqsonlarning chastotasi aniqlanadi va ularning kelib chiqish sabablari tahlil qilinadi. Bu esa muammolarni tizimli ravishda bartaraf etish imkonini beradi. Sifat nazoratida ehtimollik nazariyasidan foydalanish nuqsonlar yuzaga kelish ehtimolini baholashga yordam beradi. Bu esa risklarni kamaytirish imkonini yaratadi.

Mahsulotning tashqi ko‘rinishiga ta‘sir qiluvchi kamchiliklar ushbu turga kiradi. Bo‘yoqning notekisligi, yuzada tirnalishlar yoki naqshlarning noto‘g‘ri joylashuvi yuzaki nuqsonlar sifatida baholanadi. Bu turdagi nuqsonlar iste‘molchi taassurotini pasaytiradi, lekin funksionallikka kam ta‘sir qiladi. Ishlab chiqarish jarayonidagi texnologik xatoliklar natijasida yuzaga keladigan kamchiliklar. Masalan, noto‘g‘ri harorat rejimi, noto‘g‘ri uskunalar sozlanishi yoki ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklar texnologik nuqsonlar hisoblanadi.

Xomashyo yoki qo‘shimcha materiallar sifati past bo‘lsa, mahsulotda turli nuqsonlar yuzaga keladi. Masalan, metall qismlarning zanglashi, plastmassa qismlarning yorilishi yoki matolar sifatsizligi material nuqsonlari sifatida baholanadi. Mahsulotning asosiy funksiyalarini bajarishida yuzaga keladigan kamchiliklar. Masalan, dvigatelning ishlamasligi, sovutgichning sovutmasligi yoki elektron qurilmaning signal bermasligi funktsional nuqsonlar hisoblanadi.

Iste‘molchi bilan bog‘liq nuqsonlar Mahsulotning noto‘g‘ri ishlatilishi yoki noto‘g‘ri xizmat ko‘rsatish natijasida yuzaga keladigan

kamchiliklar. Masalan, foydalanuvchi qo‘llanmasiga rioya qilmaslik, noto‘g‘ri montaj yoki texnik xizmat ko‘rsatmaslik iste‘molchi bilan bog‘liq nuqsonlarga misol bo‘ladi.

Mahsulotning tashqi ko‘rinishi, dizayni yoki qadoqlashining sifati pastligi bilan bog‘liq kamchiliklar. Ushbu nuqsonlar iste‘molchi qoniqishiga salbiy ta‘sir qiladi va brend imijini pasaytiradi.

Mahsulot yoki xizmatdan foydalanish jarayonida xavfsizlikni ta‘minlamaydigan kamchiliklar. Masalan, elektr jihozlarida qisqa tutashuv, mashina qismlarining ishonchsizligi yoki oziq-ovqat mahsulotlaridagi mikrobiologik xavf xavfsizlik nuqsonlari sifatida qaraladi.

Mahsulotni saqlash, transportlash yoki yetkazib berish jarayonida yuzaga keladigan kamchiliklar. Masalan, noto‘g‘ri saqlash sharoiti, transport vaqtida shikastlanish yoki yetkazib berish kechikishi logistik nuqsonlar sifatida baholanadi.

Statistik nazorat jarayonlarni doimiy takomillashtirishga xizmat qiladi va ishlab chiqarishda barqarorlikni ta‘minlaydi. Bu yondashuv orqali sifat darajasi muntazam oshirib boriladi. Nuqsonlarni kamaytirish orqali ishlab chiqarish xarajatlari qisqaradi va samaradorlik oshadi. Bu esa korxonaning iqtisodiy natijalariga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Sifatni statistik nazorat qilish mijozlar ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi va mahsulotning ishonchliligini oshiradi. Natijada korxona raqobatbardoshligi kuchayadi. Umuman olganda statistik usullar va nuqson darajalarini tahlil qilish sifat menejmentining ajralmas qismi bo‘lib, ular ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va yuqori sifatga erishishda muhim rol o‘ynaydi.

Statistik nazorat ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini aniq hamda tizimli ravishda tartibga solish imkonini beradigan samarali yondashuv sifatida qaraladi, chunki u qaror qabul qilishda subyektiv fikrlardan ko‘ra real ma‘lumotlarga tayanishni ta‘minlaydi. Ushbu yondashuv orqali jarayonlarning haqiqiy holati raqamlar asosida tahlil qilinadi va bu natijalar asosida boshqaruv qarorlari ishlab chiqiladi.

Statistik metodlar yordamida og‘ishlar, takrorlanadigan xatoliklar va yashirin muammolar aniqlanadi, bu esa jarayonlarni chuqurroq

tushunish imkonini yaratadi. Subyektiv baholash ko‘pincha inson omiliga bog‘liq bo‘lib, xatoliklarga olib kelishi mumkin, ammo statistik tahlil bu kamchiliklarni sezilarli darajada kamaytiradi. Shu sababli statistik nazorat boshqaruv tizimining ilmiy asosda shakllanishiga xizmat qiladi va jarayonlarni barqaror hamda izchil rivojlantirish uchun mustahkam asos yaratadi.

Nazorat kartalari ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligini kuzatish uchun keng qo‘llaniladigan vosita bo‘lib, ular vaqt davomida o‘zgaruvchilarning qanday harakatlanayotganini aniq ko‘rsatib beradi.

Ushbu grafik vositalar yordamida jarayon normal holatda kechayotganini yoki unda muammolar yuzaga kelayotganini aniqlash mumkin bo‘ladi.

Nazorat chegaralari orqali ruxsat etilgan og‘ishlar belgilanadi va agar ko‘rsatkichlar ushbu chegaradan chiqib ketsa, bu holat darhol e‘tibor qaratishni talab qiladi. Nazorat kartalari yordamida jarayonlar ustidan doimiy monitoring olib boriladi, bu esa muammolarni dastlabki bosqichda aniqlash imkonini beradi. Natijada ishlab chiqarishdagi nuqsonlar kamayadi va sifat ko‘rsatkichlari barqaror saqlanadi.

Tanlanma nazorat usuli katta hajmdagi mahsulotlarni to‘liq tekshirish o‘rniga ularning ma‘lum qismini tahlil qilish orqali umumiy sifat darajasi haqida xulosa chiqarishga imkon beradi va bu yondashuv resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi. Ushbu usul ayniqsa ommaviy ishlab chiqarishda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, vaqt va xarajatlarni sezilarli darajada kamaytiradi.

Tanlanmaning to‘g‘ri shakllantirilishi natijalarning ishonchliligini ta‘minlaydi va noto‘g‘ri xulosa chiqarish ehtimolini kamaytiradi. Statistik asoslangan tanlov orqali umumiy partiya haqida aniq tasavvur hosil qilish mumkin bo‘ladi. Shu tariqa tanlanma nazorat usuli samaradorlik va aniqlikni uyg‘unlashtirgan holda sifatni nazorat qilishning muhim vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Gistogrammalar ma‘lumotlarning taqsimlanishini vizual tarzda ifodalovchi grafik vosita bo‘lib, ular orqali ishlab chiqarish jarayonidagi ko‘rsatkichlarning qanday diapazonda joylashganligini aniq ko‘rish

mumkin bo‘ladi. Ushbu usul yordamida ma‘lumotlar to‘plamining zichligi, markaziy tendensiyasi va og‘ish darajasi aniqlanadi.

Gistogramma orqali jarayonning barqarorligi yoki notekisligi haqida xulosa chiqarish mumkin, bu esa muammolarni aniqlashda muhim rol o‘ynaydi. Grafik ko‘rinishdagi tahlil murakkab ma‘lumotlarni sodda va tushunarli shaklda ifodalash imkonini beradi. Natijada boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayoni osonlashadi va sifatni oshirishga qaratilgan choralar aniq yo‘naltiriladi.

Pareto tahlili boshqaruv va sifat nazoratida muammolarni ustuvorlik darajasiga ko‘ra ajratish imkonini beradigan samarali usullardan biri hisoblanadi, chunki u ko‘plab muammolar ichidan eng katta ta‘sir ko‘rsatuvchi omillarni aniqlashga yordam beradi. Ushbu yondashuvga ko‘ra kam sonli sabablar ko‘pincha asosiy muammolarning katta qismini yuzaga keltiradi, shuning uchun resurslarni aynan shu omillarga yo‘naltirish eng maqbul natijani beradi.

Pareto tahlili yordamida tashkilotlar o‘z e‘tiborini eng muhim nuqtalarga qaratib, vaqt va mablag‘larni behuda sarflashdan qochadi. Bu usul strategik rejalashtirish jarayonida ham katta ahamiyat kasb etadi, chunki u qaror qabul qilishni aniq ma‘lumotlarga asoslash imkonini beradi. Natijada muammolarni hal etish jarayoni tizimli tus oladi va umumiy samaradorlik sezilarli darajada oshadi.

Sabab va oqibat diagrammasi murakkab muammolarni chuqur tahlil qilishga xizmat qiluvchi samarali vosita bo‘lib, u nuqsonlarning kelib chiqish omillarini tizimli ravishda aniqlash imkonini beradi. Ushbu usul yordamida muammo faqat yuzaki emas, balki uning asl sabablariga qadar o‘rganiladi, bu esa muammoni tubdan hal qilish imkoniyatini yaratadi.

Diagramma shaklida ifodalangan tahlil sabablar o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlashga yordam beradi va bu orqali noto‘g‘ri qarorlar qabul qilish ehtimoli kamayadi.

Sabab va oqibat diagrammasi ishlab chiqarish, boshqaruv va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida keng qo‘llaniladi, chunki u muammolarni tizimli yondashuv asosida tahlil qilish imkonini beradi. Natijada tashkilot faoliyatida aniqlik va samaradorlik oshadi.

12.1-jadval

Defekt va nuqsonlarni farqli jihatlari

Tarkibiy jihatlar	Defekt	Nuqson
Ta‘rif	Mahsulot yoki xizmatning texnik, estetik yoki funksional xususiyatlaridan birining belgilangan standartlarga mos kelmasligi.	Mahsulotning yoki xizmatning ishlashida yoki sifatida paydo bo‘ladigan kamchiliklar, iste‘molchi qoniqishiga yoki funksionallikka ta‘sir etuvchi xatoliklar.
Diqqat markazi	Mahsulotning individual xususiyati va ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklar.	Mahsulotning umumiy sifat ko‘rsatkichlari va foydalanuvchi talablariga ta‘siri.
Kelib chiqishi	Ishlab chiqarish jarayonidagi xatolik, texnologik kamchilik yoki material sifati pastligi.	Mahsulot yoki xizmatdan foydalanish jarayonida paydo bo‘ladigan ta‘sirlar yoki xatoliklar.
Fokus	Mahsulotning standartlarga mosligi yoki mos kelmasligi.	Mahsulotning ishlash samaradorligi va iste‘molchi talablariga javob berishi.
O‘lchov	Objektiv, texnik ko‘rsatkichlar asosida baholanadi.	Subyektiv va obyektiv elementlarni o‘z ichiga oladi, iste‘molchi nuqtai nazarini ham hisobga oladi.
Ta‘sir darajasi	Mahsulotning ma‘lum xususiyatiga ta‘sir qiladi.	Mahsulotning umumiy sifatiga va foydalanuvchi qoniqishiga ta‘sir qiladi.
Tuzatish usuli	Texnologik jarayonni o‘zgartirish, xomashyo sifatini yaxshilash yoki ishlab chiqarish xatolarini bartaraf etish.	Mahsulotni qayta ishlash, xizmat ko‘rsatishni yaxshilash yoki iste‘molchi bilan ishlash jarayonini takomillashtirish.
Misollar	Shikastlangan qismlar, noto‘g‘ri qadoqlash, rang yoki o‘lchamdagi farqlar.	Mahsulot ishlamasligi, xizmatning kechikishi, mijoz qoniqmasligi.

Defekt darajalarini aniqlash mahsulot yoki xizmat sifatini kompleks baholash jarayonining ajralmas qismi bo‘lib, u nuqsonlarning og‘irlik darajasini aniqlash orqali ularni ustuvorlik asosida bartaraf etishga yordam beradi. Ushbu tasniflash tizimi orqali nuqsonlar turli kategoriyalarga ajratiladi va har birining mahsulot sifatiga ta‘siri alohida baholanadi.

Bu yondashuv ishlab chiqarish jarayonida resurslarni to‘g‘ri taqsimlash va muhim muammolarni birinchi navbatda hal qilish imkonini beradi. Defekt darajalarini aniq belgilash orqali sifatni boshqarish tizimi yanada samarali ishlaydi va natijalar izchil yaxshilanadi. Shu bilan birga, bu tizim mijozlar talablarini qondirish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Kritik nuqsonlar mahsulot yoki xizmatning asosiy funksiyalarini izdan chiqaradigan va undan foydalanishni xavfli yoki imkonsiz holga keltiradigan jiddiy kamchiliklar sifatida qaraladi, shuning uchun ular ishlab chiqarish jarayonida alohida e‘tibor talab qiladi. Bunday nuqsonlar nafaqat mahsulot sifatiga, balki korxonaning obro‘siga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi, shu sababli ularni aniqlash va bartaraf etish ustuvor vazifa hisoblanadi.

Kritik nuqsonlar mavjud bo‘lganda ishlab chiqarish jarayoni qayta ko‘rib chiqiladi va muammoning asl sabablari aniqlanadi. Tezkor choralar ko‘rish orqali bunday kamchiliklarning takrorlanishining oldi olinadi. Natijada mahsulot sifati va iste‘molchi ishonchi saqlanib qoladi hamda korxonaning barqaror rivojlanishi ta‘minlanadi.

Asosiy nuqsonlar mahsulotning bevosita funksional imkoniyatlariga salbiy ta‘sir ko‘rsatadigan kamchiliklar toifasiga kiradi va ular iste‘molchi tomonidan mahsulotdan foydalanish jarayonida jiddiy muammolarni yuzaga keltirishi bilan ajralib turadi, chunki bunday kamchiliklar mahsulotning asosiy vazifasini to‘liq yoki qisman bajarishiga to‘sqinlik qiladi hamda uning amaliy qiymatini pasaytiradi. Shu sababli ishlab chiqarish jarayonida aynan ushbu turdagi nuqsonlarni aniqlash va ularni bartaraf etish ustuvor yo‘nalish sifatida qaraladi, chunki ular iste‘molchi qoniqish darajasining keskin kamayishiga olib kelishi mumkin.

Asosiy nuqsonlarning mavjudligi korxona imijiga ham salbiy ta‘sir ko‘rsatadi va bozordagi raqobatbardoshlikni susaytiradi, natijada mijozlar ishonchi yo‘qolishi ehtimoli ortadi. Shu bois ishlab chiqarish tizimida sifat nazoratining kuchaytirilishi hamda texnologik jarayonlarning takomillashtirilishi aynan ushbu nuqsonlarni kamaytirishga qaratilishi zarur hisoblanadi.

Ikkinchi darajali nuqsonlar mahsulotning asosiy funksiyalariga to‘g‘ridan to‘g‘ri ta‘sir ko‘rsatmasligi mumkin, biroq ular umumiy sifat darajasini pasaytirib, iste‘molchining mahsulot haqidagi taassurotiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi, chunki tashqi ko‘rinish, qulaylik yoki qo‘shimcha xususiyatlardagi kamchiliklar ham muhim rol o‘ynaydi. Bunday nuqsonlar ko‘pincha mahsulotdan foydalanishda noqulaylik tug‘diradi yoki uning estetik ko‘rsatkichlarini yomonlashtiradi, bu esa xaridorning qoniqish darajasiga bevosita ta‘sir etadi.

Ikkinchi darajali nuqsonlarni kamaytirish orqali korxona mahsulot sifatini yanada mukammallashtirishi va bozorda ijobiy imij yaratishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu turdagi kamchiliklarga e‘tibor qaratish uzoq muddatda raqobat ustunligini ta‘minlashga xizmat qiladi, chunki iste‘molchilar nafaqat funksionallik, balki sifatning umumiy ko‘rinishiga ham katta ahamiyat beradi.

Statistik usullardan foydalanish ishlab chiqarish jarayonida yuzaga keladigan nuqsonlarni tizimli ravishda tahlil qilish va ularning kelib chiqish sabablarini aniqlash imkonini beradi, natijada muammolarni ilmiy asosda hal qilish imkoniyati yuzaga keladi. Ushbu yondashuv yordamida katta hajmdagi ma‘lumotlar qayta ishlanadi va jarayonlardagi og‘ishlar aniqlanadi, bu esa nuqsonlar sonini kamaytirishga xizmat qiladi.

Statistik nazorat vositalari yordamida ishlab chiqarish jarayonining barqarorligi ta‘minlanadi va sifat ko‘rsatkichlari izchil yaxshilanadi. Natijada korxona resurslardan samarali foydalanadi, ortiqcha yo‘qotishlar kamayadi va umumiy ishlab chiqarish samaradorligi oshadi. Shu bois statistik usullar zamonaviy sifat menejmentining ajralmas qismi sifatida qaraladi.

Sifatni statistik asosda nazorat qilish korxona faoliyatida strategik ahamiyatga ega bo‘lib, u mahsulot va xizmatlarning barqaror sifat darajasini ta‘minlash orqali bozordagi raqobatbardoshlikni mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki iste‘molchilar doimiy ravishda sifatli mahsulotlarga ustunlik beradi.

Statistik nazorat tizimining joriy etilishi korxonaga o‘z jarayonlarini aniq monitoring qilish va muammolarni erta bosqichda aniqlash imkonini yaratadi, bu esa sifatni doimiy ravishda yaxshilashga olib keladi. Bunday yondashuv natijasida mahsulotlar xalqaro standartlarga mos keladi va eksport salohiyati oshadi. Shu bilan birga, sifatning yuqori darajada saqlanishi korxonaning obro‘sini mustahkamlaydi va mijozlar ishonchini orttiradi, bu esa uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun muhim omil hisoblanadi.

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib aytish mumkinki, mahsulot sifati va uni nazorat qilish tizimi korxona faoliyatining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi, chunki sifat darajasi bevosita iste‘molchi qoniqishi va bozordagi muvaffaqiyat bilan chambarchas bog‘liqdir.

Asosiy nuqsonlar mahsulotning funksional imkoniyatlariga jiddiy zarar yetkazib, undan foydalanish samaradorligini pasaytiradi, shu bois ularni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etish ustuvor vazifa sifatida qaraladi. Ikkinchi darajali nuqsonlar esa mahsulotning umumiy ko‘rinishi va qulayligiga ta‘sir ko‘rsatib, iste‘molchi fikriga salbiy ta‘sir etadi, shuning uchun ularni kamaytirish ham muhim ahamiyatga ega.

Statistik usullarni qo‘llash orqali ishlab chiqarish jarayonlari chuqur tahlil qilinadi va mavjud kamchiliklarning sabablari aniqlanadi, bu esa nuqsonlar sonini kamaytirish va sifatni barqaror ta‘minlash imkonini beradi. Statistik nazorat vositalari jarayonlarning izchilligini ta‘minlab, subyektiv qarorlar ta‘sirini kamaytiradi hamda boshqaruv samaradorligini oshiradi.

Shu bilan birga, sifatni statistik asosda nazorat qilish korxonaning raqobatbardoshligini mustahkamlashga xizmat qiladi, chunki yuqori sifat darajasi mijozlar ishonchini oshiradi va bozorda barqaror o‘rin egallash imkonini yaratadi. Natijada sifatni boshqarish tizimini

takomillashtirish korxonaning uzoq muddatli rivojlanishi va iqtisodiy samaradorligini ta‘minlovchi asosiy omillardan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Nazorat savollari:

1. Asosiy nuqsonlar mahsulot sifatiga qanday ta‘sir ko‘rsatadi va ularning xavfi nimada namoyon bo‘ladi?
2. Ikkinchi darajali nuqsonlarning iste‘molchi qoniqishiga ta‘siri qanday izohlanadi?
3. Statistik usullar yordamida nuqsonlarni kamaytirish qanday amalga oshiriladi?
4. Sifatni statistik nazorat qilishning asosiy afzalliklari nimalardan iborat?
5. Nuqsonlarni tasniflash ishlab chiqarish samaradorligiga qanday ta‘sir qiladi?
6. Sifat nazorati tizimi korxonaning raqobatbardoshligini oshirishda qanday rol o‘ynaydi?

XIII BOB. SIFAT VA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNING MAMLAKATIMIZDAGI ROLI

13.1. Sifatni doimiy yaxshilash usullari

13.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari tushunchasi va xususiyatlari

13.3. Sifatni yaxshilash menejmenti. Milliy sifat mukofotlari sifatni yaxshilash uchun motivatsiya

13.1. Sifatni doimiy yaxshilash usullari

Sifatni doimiy yaxshilash – bu korxona va tashkilot faoliyatida mahsulot, xizmat va jarayonlar sifatini barqaror ravishda oshirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. U nafaqat mijozlar ehtiyojlarini qondirish, balki ichki resurslarni samarali ishlatish va raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi.

Sifatni yaxshilash jarayoni uzluksiz bo‘lib, bu nafaqat yakuniy mahsulot sifatiga, balki ishlab chiqarish jarayoni, xomashyo sifati va xizmat ko‘rsatish darajasiga ham ta‘sir qiladi. Shu sababli, sifatni doimiy yaxshilash kompaniya strategiyasining ajralmas qismiga aylanadi. Ushbu jarayonning mohiyati shundaki, u korxonaning barcha bo‘limlari va xodimlarini sifatni oshirishga jalb qiladi. Har bir bo‘lim va xodim o‘z faoliyatida sifat me‘yorlariga rioya qilishi, jarayonlarni optimallashtirishi va kamchiliklarni aniqlashi zarur.

Sifatni doimiy yaxshilash usullari ichida eng samaralilaridan biri — bu PDCA sikli (Plan-Do-Check-Act). Bu metodologiya orqali jarayonlar rejalashtiriladi, amalga oshiriladi, nazorat qilinadi va takomillashtiriladi, natijada sifat barqaror ravishda oshadi.

Six Sigma va Kaizen kabi usullar ham sifatni doimiy oshirishning ilg‘or metodlari hisoblanadi. Six Sigma xatoliklarni kamaytirishga qaratilgan bo‘lsa, Kaizen har bir xodimni jarayonni yaxshilashga jalb qiladi va uzluksiz takomillashtirishni rag‘batlantiradi. Sifatni oshirish jarayoni shuningdek, texnologik yangiliklarni joriy etish, ishlab chiqarish usullarini avtomatlashtirish va zamonaviy standartlarga

moslashtirishni o‘z ichiga oladi. Bu esa mahsulot va xizmat sifatini yangi bosqichga olib chiqadi.

Mijozlar ehtiyojlarini doimiy monitoring qilish va ularning fikr-mulohazalarini hisobga olish ham sifatni yaxshilashning muhim omillaridan biridir. Bu kompaniyaga bozordagi talab va o‘zgarishlarga tezkor moslashishga imkon beradi. Ichki audit va sifat tizimini nazorat qilish mexanizmlari sifatni doimiy oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Bu jarayonlar orqali xatoliklar aniqlanadi, jarayonlar tahlil qilinadi va kerakli o‘zgartirishlar kiritiladi.

Sifatni oshirishga xodimlarni jalb qilish va ularni muntazam o‘qitish, malakasini oshirish ham samarali usullardan biridir. Malakali va mas‘uliyatli xodim sifatni barqaror oshirishning kafolati bo‘la oladi.

Natijada, sifatni doimiy yaxshilash korxonaning raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar ishonchini mustahkamlash, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va barqaror rivojlanishga erishish uchun strategik ahamiyatga ega bo‘ladi.

13.1-jadval

Sifatni doimiy yaxshilash

Usul / Metod	Asosiy vazifasi	Foydasi va natijasi
PDCA sikli	Rejalashtirish, amalga oshirish, nazorat, takomillashtirish	Jarayonlarni tizimli yaxshilash, sifat barqaror oshadi
Six Sigma	Xatoliklarni kamaytirish	Mahsulot va xizmat sifatini oshirish, mijoz qoniqishi
Kaizen	Har bir xodimni jarayonni takomillashtirishga jalb qilish	Uzluksiz yaxshilash, samaradorlik oshadi
Texnologik yangiliklar	Ishlab chiqarish jarayonlarini avtomatlashtirish	Sifatni yangi darajaga ko‘tarish, samaradorlik oshadi
Ichki audit	Jarayonlarni nazorat qilish va tahlil qilish	Xatoliklarni aniqlash, jarayonlarni optimallashtirish
Xodimlarni o‘qitish	Malakani oshirish va mas‘uliyatni kuchaytirish	Sifatni barqaror oshirish, xodim motivatsiyasi kuchayadi
Mijozlar fikri	Bozordagi talablarni aniqlash	Mahsulot va xizmat sifatini mijoz talablariga moslashtirish

Sifatni doimiy yaxshilash tizimi korxona faoliyatining barcha bosqichlarini qamrab oladi va har bir jarayonning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, chunki u xomashyo tanlovidan tortib, mahsulot

ishlab chiqarish, yetkazib berish va xizmat ko‘rsatish bosqichlarigacha har bir elementni tizimli nazorat ostiga oladi. Bu tizim orqali korxona resurslarini optimal ishlatish imkoniga ega bo‘ladi, chunki u har bir jarayonda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xatoliklarni aniqlash va oldini olishga yo‘naltirilgan.

Har bir bosqichni chuqur tahlil qilish va xatoliklarni belgilash sifatni oshirishning birinchi va eng muhim qadami hisoblanadi. Shu bilan birga, sifatni doimiy yaxshilash tizimi korxona ichidagi jarayonlarni bir-biriga bog‘laydi va ular orasidagi hamohanglikni ta‘minlaydi. Uzluksiz yaxshilash usullari kichik, lekin tizimli o‘zgarishlarni joriy qilgan holda ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatishning sifatini bosqichma-bosqich oshirishga xizmat qiladi. Har bir xodim va bo‘lim o‘z ishida sifat standartlariga rioya qilishga majbur bo‘ladi va bu jarayon natijasida korxona ichidagi barcha faoliyatlar bir butun tizim sifatida ishlaydi.

Sifatni yaxshilash tizimi nafaqat yakuniy mahsulot sifati, balki ishlab chiqarish jarayoni samaradorligi, xomashyo resurslarini optimal ishlatish va vaqtni tejash imkoniyatini ham oshiradi. Shu bilan birga, tizim bozor talablariga mos mahsulot ishlab chiqarish va mijoz ehtiyojlarini doimiy qondirishga imkon beradi.

Tizim ichida qo‘llaniladigan metodologiyalar korxona rahbarlari va menejment tomonidan rejalashtiriladi, amalga oshiriladi va natijalari muntazam tahlil qilinadi. PDCA sikli sifatni yaxshilashning eng samarali va keng qo‘llaniladigan metodologiyasi bo‘lib, u rejalashtirish, amalga oshirish, nazorat va takomillashtirish bosqichlarini o‘z ichiga oladi. Bu sikl jarayonlarni tizimli va uzluksiz ravishda yaxshilash imkonini beradi.

Shu bilan birga, sifatni doimiy oshirish tizimi korxonaning barcha bo‘limlari va xodimlarini bir maqsad – sifatni maksimal darajada oshirishga yo‘naltiradi. Bu jarayonda har bir xodim o‘z vazifasini sifatni oshirish nuqtai nazaridan bajaradi va yangi g‘oyalar, takliflar va innovatsiyalar bilan faol qatnashadi. Natijada, sifatni doimiy yaxshilash tizimi korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi, resurslarni tejaydi,

ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytiradi va mijozlar ehtiyojlarini mukammal qondirish imkonini beradi.

Six Sigma va Kaizen usullari sifatni doimiy yaxshilash jarayonida ilg‘or va samarali metodologiyalar sifatida ajralib turadi, chunki ular korxona faoliyatini tizimli ravishda tahlil qilish, jarayonlardagi xatoliklarni aniqlash va ularni minimallashtirish imkonini beradi. Six Sigma metodologiyasi ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlaridagi kamchiliklarni aniqlashga, ular ta‘sirini baholashga va bu xatoliklarni maksimal darajada kamaytirishga qaratilgan bo‘lib, jarayonlar samaradorligini oshiradi va resurslarni tejashga yordam beradi.

Kaizen esa har bir xodimni faol ishtirok etishga jalb qiladi, chunki u uzluksiz takomillashtirish printsipiga asoslanadi va kichik o‘zgarishlarni tizimli joriy qilish orqali butun jarayon sifatini yaxshilaydi.

Bu ikki metodologiya birgalikda ishlatilganda, korxona ichidagi ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlari barqaror rivojlanadi, xodimlarning mas‘uliyati oshadi va kompaniya bozor talablariga moslashishda tezkorlikka ega bo‘ladi. Shu bilan birga, Six Sigma jarayonlardagi statistik usullarni qo‘llab, sifatni o‘lchash va tahlil qilish imkoniyatini beradi, Kaizen esa doimiy innovatsiyalar va xodimlar takliflarini joriy qilish orqali jarayonni yanada takomillashtiradi. Har ikkala metod korxona ichidagi jarayonlarni bir butun tizim sifatida ko‘rishga va resurslarni optimal ishlatishga xizmat qiladi.

Sifatni oshirish jarayoni texnologik yangiliklarni joriy etish va ishlab chiqarish usullarini avtomatlashtirishni o‘z ichiga oladi, chunki zamonaviy texnologiyalar mahsulot va xizmat sifatini yangi bosqichga olib chiqadi va jarayonlarning barqarorligini ta‘minlaydi. Avtomatlashtirilgan tizimlar inson xatoliklarini kamaytiradi, ishlab chiqarish vaqtini qisqartiradi va mahsulot standartlariga qat‘iy rioya qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnologik yangiliklar korxona ichidagi resurslarni optimal ishlatishga, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va xarajatlarni kamaytirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida mahsulot sifatini real vaqt rejimida monitoring qilish mumkin bo‘ladi va bu jarayonlarni tezkor ravishda tahlil qilish va optimallashtirish imkonini yaratadi. Texnologik yondashuvlar korxona raqobatbardoshligini oshiradi, chunki ular mahsulot sifati va ishlab chiqarish jarayonini yuqori standartlarga moslashtiradi. Shu bilan birga, texnologik yangiliklarni joriy etish yangi mahsulot turlarini yaratish va mavjud xizmatlarni takomillashtirish imkonini beradi.

Sifatni yaxshilashning muhim jihatlaridan biri mijozlar ehtiyojlarini doimiy ravishda kuzatish va ularning fikr-mulohazalarini hisobga olishdir, chunki bu korxonaga bozordagi o‘zgarishlarga tezkor moslashish imkonini beradi. Mijozlarning talab va istaklarini tahlil qilish orqali mahsulot va xizmatlar sifatini mijozlar kutgan darajaga yetkazish mumkin bo‘ladi. Shu bilan birga, doimiy monitoring mijozlarning qoniqish darajasini oshirishga va kompaniya imidjini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Mijozlar fikrini o‘rganish jarayonida so‘rovnomalar, intervyular va raqamli tizimlar yordamida to‘plangan ma‘lumotlar tahlil qilinadi va ular asosida sifatni oshirish bo‘yicha strategik qarorlar qabul qilinadi. Bu jarayon nafaqat mavjud mahsulotlarni takomillashtirishga, balki yangi mahsulotlarni yaratishda ham foydalidir. Shu bilan birga, mijozlar ehtiyojini o‘rganish kompaniyaga raqobatchilar faoliyatini baholash va bozordagi o‘z o‘rnini aniqlash imkonini beradi.

Ichki audit va sifat nazorati mexanizmlari sifatni doimiy oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi, chunki ular jarayonlarni tizimli ravishda tekshirish va xatoliklarni aniqlash imkonini beradi. Ichki audit orqali ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlaridagi kamchiliklar aniqlanadi, jarayonlar samaradorligi tahlil qilinadi va kerakli o‘zgartirishlar kiritiladi.

Sifat nazorati korxona ichidagi barcha bo‘limlar va jarayonlarni bir butun tizim sifatida ko‘rishga yordam beradi, bu esa resurslarni tejash va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, audit va nazorat tizimi rahbariyatga qaror qabul qilishda aniq va ishonchli ma‘lumotlar beradi. Bu jarayon orqali korxona sifat

standartlariga mos ravishda faoliyat yuritadi va mijozlar talablariga javob beradi. Ichki nazorat tizimi xodimlar ishini baholash va ularni sifatni oshirishga rag‘batlantirish imkonini ham beradi.

Sifatni oshirish jarayonida xodimlarni faol jalb qilish va ularni muntazam o‘qitish, malakasini oshirish muhim ahamiyatga ega, chunki malakali va mas‘uliyatli xodim sifatni barqaror oshirishning kafolati bo‘la oladi. Xodimlar sifatni yaxshilash bo‘yicha o‘z takliflari va innovatsiyalarini taqdim etib, jarayonlarni takomillashtirishga hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, xodimlarni muntazam o‘qitish ularning bilim darajasini oshiradi, ishlab chiqarish jarayonida xatoliklarni kamaytiradi va sifat standartlariga qat‘iy rioya qilishni ta‘minlaydi.

Malakali xodimlar sifatni oshirish bo‘yicha qo‘llaniladigan metod va usullarni samarali tatbiq etadi va uzluksiz takomillashtirish jarayonida faol ishtirok etadi. Shu tarzda, xodimlarni jalb qilish va ularni o‘qitish korxonaning umumiy raqobatbardoshligini oshiradi va barqaror rivojlanish imkonini yaratadi.

Sifatni doimiy yaxshilash korxona faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, u nafaqat yakuniy mahsulot va xizmat sifatini oshirish, balki ishlab chiqarish jarayonlarining samaradorligini kuchaytirish, resurslarni optimal ishlatish va mijozlar ehtiyojlarini mukammal qondirishga xizmat qiladi. Ushbu jarayon korxonaning barcha bo‘limlari va xodimlarini sifatni oshirishga jalb qilgan holda uzluksiz takomillashtirishni ta‘minlaydi. Ilg‘or metodologiyalar, jumladan Six Sigma va Kaizen, jarayonlardagi xatoliklarni aniqlash, ularni kamaytirish va har bir xodimni sifatni yaxshilashga faol jalb qilish imkonini beradi, natijada korxona ichidagi samarali hamohanglik va tizimli yondashuv yuzaga keladi.

Texnologik yangiliklar, ishlab chiqarish jarayonini avtomatlashtirish va zamonaviy standartlarga moslashtirish sifatni yangi darajaga olib chiqadi, ish jarayonlarini tezlashtiradi va inson xatoliklarini kamaytiradi. Shu bilan birga, mijozlar ehtiyojlarini doimiy monitoring qilish va ularning fikr-mulohazalarini hisobga olish kompaniyaga bozor sharoitlariga moslashish va raqobatbardosh mahsulot yaratish imkonini beradi. Ichki audit va sifat nazorati tizimlari

esa jarayonlarni tahlil qilish, xatoliklarni aniqlash va kerakli o‘zgartirishlar kiritish orqali sifatni barqaror oshirishga xizmat qiladi.

Xodimlarni malakali tayyorlash, ularni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qilish va doimiy rag‘batlantirish sifatni doimiy oshirishning muhim omili hisoblanadi. Malakali va mas‘uliyatli xodimlar kompaniyaning sifat strategiyasini samarali amalga oshirish va barqaror rivojlanish yo‘lida kalit rol o‘ynaydi.

Natijada, sifatni doimiy yaxshilash tizimi korxona raqobatbardoshligini oshirish, mijozlar ishonch va qoniqishini mustahkamlash, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini samarali boshqarish va iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash uchun muhim strategik vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

13.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari tushunchasi va xususiyatlari

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari korxona va tashkilotlar faoliyatini jamiyat bilan bog‘laydigan omillarni anglatadi. Bu jarayon nafaqat mahsulot va xizmat sifatini oshirishga, balki xodimlar, mijozlar va jamoatchilik bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Ushbu jihat korxona ichidagi mehnat samaradorligi, xodimlar malakasi va ularning ijtimoiy motivatsiyasi bilan bevosita bog‘liqdir. Ijtimoiy jihat sifatni boshqarishda inson omilining ahamiyatini ko‘rsatadi va xodimlar faoliyatining sifati orqali korxona raqobatbardoshligini oshirishga yordam beradi.

Ijtimoiy jihatlar shuningdek, kompaniya ichidagi ish muhitini tashkil etish va xodimlararo hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan. Bu jarayonlar orqali sifatni boshqarish tizimi faqat texnik va moliyaviy ko‘rsatkichlar bilan cheklanmaydi, balki inson kapitali va jamoaviy ishlash madaniyatini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Raqobatbardoshlikni boshqarishning ijtimoiy jihati kompaniya imidji va mijozlar bilan munosabatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mahsulot va xizmat sifatini oshirish orqali korxona mijoz ishonchini qozonadi, bozor talablariga moslashadi va ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlaydi.

Ijtimoiy jihatlar sifatni boshqarishda xodimlarni jalb qilish va rag‘batlantirish tizimlarini ham qamrab oladi. Malakali va mas‘uliyatli xodimlar sifatni barqaror oshirish va raqobatbardoshlikni mustahkamlashning asosiy omili hisoblanadi. Bu jihat kompaniyaning strategik qaror qabul qilish jarayonida ham aks etadi. Ijtimoiy jihatlarni hisobga olgan holda korxona o‘z resurslarini samarali taqsimlaydi, jarayonlarni optimallashtiradi va sifatni uzluksiz oshirishni ta‘minlaydi.

Ijtimoiy jihatlarning muhim xususiyati shundaki, ular korxona faoliyatini inson va jamiyat bilan uyg‘unlashtiradi. Bu esa mahsulot va xizmat sifatini oshirish, xodimlar va mijozlar manfaatlarini muvofiqlashtirish va barqaror raqobatbardoshlikni ta‘minlashga imkon beradi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish tizimining ijtimoiy jihatlari jamiyatdagi ishonch muhitini yaratadi, korxona imidjini oshiradi va xodimlar motivatsiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu jihatlar kompaniyaning barqaror rivojlanishi va bozor raqobatida muvaffaqiyat qozonishini ta‘minlaydi.

Ijtimoiy jihatlar ishlab chiqarish jarayonlarini va xizmat ko‘rsatishni optimallashtirishga yordam beradi, chunki ular inson resursi va texnologik imkoniyatlarni uyg‘unlashtiradi. Bu esa sifatni boshqarish tizimini samarali va barqaror qiladi.

Binobarin, sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari nafaqat texnik va moliyaviy ko‘rsatkichlarni oshirish, balki korxona xodimlari, mijozlar va jamiyat manfaatlarini muvofiqlashtirish orqali raqobat ustunligini yaratadi, barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlaydi.

13.2-jadval

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari

Asosiy jihat	Tavsifi	Foydasi va natijasi
Xodimlarni jalb qilish	Xodimlarni sifatni yaxshilash jarayoniga faol qo‘shish	Barqaror sifat, yuqori motivatsiya, samarador ish muhiti
Ish muhitini tashkil etish	Hamkorlik va jamoaviy ish madaniyatini rivojlantirish	Uzluksiz yaxshilash, jarayonlarni uyg‘unlashtirish

Asosiy jihat	Tavsifi	Foydasi va natijasi
Mijozlar bilan munosabatlar	Mahsulot va xizmat sifatini oshirish orqali mijoz ishonchini mustahkamlash	Bozor talablariga moslashish, raqobatbardoshlikni oshirish
Strategik qaror qabul qilish	Inson omilini hisobga olgan boshqaruv	Samarali resurs taqsimoti va barqaror rivojlanish
Ichki audit va nazorat	Jarayonlarni tahlil qilish va xatoliklarni aniqlash	Sifatni uzluksiz oshirish va xodimlar ishini baholash
Ijtimoiy mas‘uliyat	Korxona va jamiyat manfaatlarini muvofiqlashtirish	Barqaror raqobatbardoshlik va korxona imidjini oshirish

Sifatni boshqarishda xodimlarning samarali ishlashi eng muhim omil hisoblanadi, chunki har bir jarayonni sifatli bajarish korxonaning umumiy natijalariga bevosita ta‘sir ko‘rsatadi. Xodimlarni barqaror rag‘batlantirish orqali ular o‘z vazifalarini mas‘uliyat bilan bajaradi va doimiy yaxshilash jarayonida faol ishtirok etadi. Rag‘batlantirish tizimi nafaqat moliyaviy mukofotlardan iborat bo‘lishi mumkin, balki ma‘naviy va professional o‘sish imkoniyatlarini ham qamrab oladi.

Samarali ishlashni rag‘batlantirish xodimlarni ijodiy fikrlashga undaydi, jarayonlardagi kamchiliklarni aniqlash va ularga yechim topishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xodimlar o‘z ishining natijasini aniq ko‘rib, mehnat samaradorligini oshiradi va korxona maqsadlariga moslashadi. Bu jarayonda rahbariyat xodimlar ehtiyojini doimiy tahlil qilib, ularni rag‘batlantirish tizimini takomillashtirib boradi.

Xodimlarning samarali ishlashi sifatni boshqarish tizimini mustahkamlashga yordam beradi, jarayonlarni barqaror qilish va resurslardan optimal foydalanishni ta‘minlaydi. Shu tariqa, xodimlar o‘z ishida faollik ko‘rsatadi, uzluksiz o‘rganadi va sifatni oshirish bo‘yicha yangi takliflar kiritadi. Natijada, barqaror rag‘batlantirish tizimi korxona ichidagi ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini yanada samarali va tizimli qiladi.

Korxona ichidagi ish muhitini optimallashtirish sifatni boshqarishning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, xodimlararo hamkorlik va jamoaviy ish madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ish muhitini qulay va samarali tashkil etish orqali xodimlar o‘z vazifalarini tez va

sifatli bajaradi, stress darajasi kamayadi va ijodiy yondashuv kuchayadi. Hamkorlik va jamoaviy ish madaniyati xodimlar o‘rtasida bilim va tajriba almashishni ta‘minlaydi, jarayonlardagi xatoliklarni kamaytiradi va sifatni uzluksiz oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, jamoaviy ish natijasida mas‘uliyat va ishonch muhitini shakllantirish mumkin bo‘ladi, bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida sifatni barqaror oshiradi.

Korxona rahbarlari ish muhitini muntazam tahlil qilib, zarur o‘zgarishlarni kiritadi, xodimlarni motivatsiya qiladi va hamkorlikni rag‘batlantiradi. Natijada, ish muhitini optimallashtirish va jamoaviy ish madaniyatini rivojlantirish xodimlarning faoliyatini samarali qiladi va sifatni doimiy oshirishga xizmat qiladi.

Mahsulot va xizmat sifatini oshirish orqali kompaniya mijozlar bilan mustahkam ijtimoiy aloqalarni o‘rnatadi va ularning ishonchini qozonadi. Mijozlarning talab va ehtiyojlarini doimiy kuzatish orqali korxona bozordagi o‘z o‘rnini mustahkamlaydi va raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqaradi. Ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish xodimlarning mijozlar bilan to‘g‘ri muloqotini ta‘minlaydi va kompaniya imidjini oshiradi. Shu bilan birga, mijozlar bilan mustahkam aloqalar kompaniyaga yangiliklar va yaxshilanishlarni tezkor joriy qilish imkonini beradi, xizmat sifatini doimiy ravishda takomillashtiradi va raqobat ustunligini oshiradi. Mijozlarning fikr-mulohazalarini hisobga olish jarayoni korxona strategiyasini shakllantirishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Xodimlarni malakali tayyorlash va ularni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qilish sifatni boshqarishning asosiy omili hisoblanadi. Malakali xodimlar jarayonlarda yuzaga keladigan xatoliklarni aniqlash va ularni samarali bartaraf etish imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, malaka oshirish orqali xodimlar yangi texnologiyalar va metodologiyalarni o‘zlashtiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida sifatni barqaror oshiradi. Malakali xodimlar tashkilot ichida rahbarlik vazifasini bajaradi, yangi takliflar kiritadi va boshqa xodimlar faoliyatini nazorat qiladi. Bu esa sifatni uzluksiz yaxshilash tizimini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ijtimoiy jihatlar strategik qarorlar qabul qilishda inson omilini hisobga olishni ta‘minlaydi va bu jarayonda xodimlar va mijozlar manfaatlarini uyg‘unlashtiradi. Qarorlar qabul qilish jarayonida xodimlarning tajribasi va bilimlari inobatga olinadi, bu esa korxona resurslarini samarali ishlatish va jarayonlarni optimallashtirish imkonini beradi. Inson omilini hisobga olish orqali qarorlar xodimlar va jamiyat talablariga mos bo‘ladi, ishlab chiqarish va xizmat sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, strategik qarorlar jarayonida xodimlar va rahbariyat o‘rtasidagi ishonch va hamkorlik mustahkamlanadi, bu esa sifatni barqaror oshirish va raqobatbardoshlikni ta‘minlashga yordam beradi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish tizimi jamiyatdagi ishonch muhitini yaratishga xizmat qiladi, chunki sifatli mahsulot va xizmatlar mijozlar va jamoatchilik orasida ijobiy obro‘ni oshiradi. Ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlari shaffof va nazorat qilinadigan bo‘lsa, mijozlar kompaniyaga ishonadi va uning mahsulotini tanlaydi. Shu bilan birga, ishonch muhitini yaratish xodimlarning ishiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi, ularni yanada samarali va mas‘uliyatli qiladi. Natijada, korxona barqaror rivojlanish va raqobat ustunligini saqlab qoladi, mijozlar va jamiyat bilan ijobiy munosabatlarni mustahkamlaydi

Korxona imidjini oshirish va ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlash sifatni boshqarish tizimining muhim jihatlari bo‘lib, ular korxona bozor ichidagi mavqeini mustahkamlash va mijozlar ishonchini qozonishga xizmat qiladi. Kompaniya o‘z mahsulot va xizmat sifatini yuqori darajada saqlash orqali mijozlar orasida ijobiy obro‘ga ega bo‘ladi, bu esa uning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi.

Ijtimoiy mas‘uliyatni amalga oshirish jarayonida kompaniya nafaqat ichki xodimlarni rag‘batlantiradi, balki jamiyatga foydali loyihalarni amalga oshirish orqali ijobiy ijtimoiy ta‘sir yaratadi. Korxona imidjini rivojlantirish xodimlarning ishga bo‘lgan ishonchi va motivatsiyasini kuchaytiradi, jarayonlarni sifatli bajarishga turtki beradi va barqaror ish muhiti yaratadi. Shu bilan birga, ijtimoiy mas‘uliyatni hisobga olgan holda qarorlar qabul qilish kompaniyaning raqobatbardoshligini oshiradi va ularni bozor talablariga moslashtiradi.

Bu jarayon kompaniyaning strategik rejalashtirish tizimida ham aks etadi, chunki korxona resurslarini samarali ishlatish, xodimlarni rag‘batlantirish va mijozlar ehtiyojlariga tezkor javob berish masalalari imidjni oshirish bilan uzviy bog‘liqdir.

Korxona imidjini oshirish va ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlash nafaqat iqtisodiy foyda keltiradi, balki xodimlar, mijozlar va jamiyat o‘rtasida ijobiy munosabatlarni shakllantiradi. Shu bilan birga, bu jarayon korxonaning barqaror rivojlanishiga turtki beradi, raqobat ustunligini ta‘minlaydi va sifatni boshqarish tizimini mustahkamlaydi.

Ijtimoiy jihatlar korxona ichidagi resurslarni samarali ishlatish va jarayonlarni optimallashtirish imkonini beradi, chunki ular xodimlarning ishga bo‘lgan yondashuvi va jamiyat talablarini hisobga oladi. Samarali resurs taqsimoti orqali kompaniya nafaqat moddiy, balki inson kapitalini ham optimal darajada ishlatadi, bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining sifatini oshiradi. Ijtimoiy jihatlar xodimlar o‘rtasida hamkorlikni rivojlantiradi, jarayonlarni soddalashtiradi va qaror qabul qilish tezligini oshiradi. Shu bilan birga, jarayonlarni optimallashtirish xatoliklarni kamaytiradi, ish unumdorligini oshiradi va mijozlar ehtiyojlariga tezkor javob berishga imkon yaratadi.

Resurslardan samarali foydalanish kompaniyaning iqtisodiy barqarorligini ta‘minlaydi, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va sifatni doimiy oshirishga xizmat qiladi. Shu yo‘l bilan ijtimoiy jihatlar texnologik yangiliklarni tezkor joriy etish, xodimlarning bilim va malakasini oshirish va jarayonlarni uyg‘unlashtirishga yordam beradi. Natijada, resurslarni samarali ishlatish va jarayonlarni optimallashtirish kompaniya ichidagi ish samaradorligini oshiradi, xodimlar motivatsiyasini kuchaytiradi va mijozlarga sifatli mahsulot yetkazishni kafolatlaydi.

Barqaror raqobatbardoshlikni ta‘minlash va xodim motivatsiyasini oshirish ijtimoiy jihatlarning asosiy natijasidir. Raqobatbardoshlikni oshirish jarayonida kompaniya doimiy sifatni boshqarish tizimlarini takomillashtiradi va ichki jarayonlarni samarali qiladi. Xodim motivatsiyasi esa sifatni oshirishda muhim rol o‘ynaydi, chunki faollik

va mas‘uliyatli yondashuv yuqori sifatli mahsulot va xizmatlarni ta‘minlaydi.

Motivatsiya tizimi xodimlarning ishga bo‘lgan qiziqishi, malaka oshirish va jarayonlarni takomillashtirishga rag‘bat beradi. Shu bilan birga, barqaror raqobatbardoshlik xodimlararo hamkorlik va jamoaviy ish madaniyatini rivojlantirishni talab qiladi. Korxona xodimlarning taklif va g‘oyalarini qabul qiladi, ularni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qiladi va shu yo‘l bilan raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi.

Sifatni boshqarish jarayoni inson kapitali va texnologiyalarni uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi, chunki zamonaviy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatishda texnologik imkoniyatlar bilan xodimlar malakasi birlashtirilishi kerak.

Yangi texnologiyalarni joriy qilish jarayonlarni tezlashtiradi, xatoliklarni kamaytiradi va sifatni oshiradi. Shu bilan birga, malakali xodimlar texnologiyalarni samarali ishlatadi, jarayonlarni kuzatadi va takomillashtirish bo‘yicha yangi takliflar beradi. Inson kapitali va texnologiyalarni uyg‘unlashtirish kompaniyaga raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarish va sifatni barqaror oshirish imkonini beradi.

Ijtimoiy jihatlar mahsulot va xizmat sifatini mijoz talablariga moslashtirishga yordam beradi. Bozor ehtiyojlarini tahlil qilish, mijozlar fikr-mulohazalarini yig‘ish va ular asosida mahsulotni takomillashtirish korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi. Shu yo‘l bilan sifat boshqaruvi mijoz talablariga moslashadi, kompaniya obro‘sini oshiradi va ijtimoiy mas‘uliyatni ta‘minlaydi.

Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish tizimi barqaror rivojlanish, raqobat ustunligi va ijtimoiy mas‘uliyatni birgalikda ta‘minlaydi. Kompaniya doimiy sifatni boshqarish orqali ichki jarayonlarni optimallashtiradi, xodimlarni rag‘batlantiradi va mijozlar talablariga moslashadi. Shu yo‘l bilan barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas‘uliyatni saqlash raqobat ustunligini mustahkamlaydi va korxona iqtisodiy barqarorligini kafolatlaydi.

13.3. Sifatni yaxshilash menejmenti. Milliy sifat mukofotlari sifatni yaxshilash uchun motivatsiya

Sifatni yaxshilash menejmenti – bu korxona faoliyatining barcha bosqichlarida mahsulot va xizmat sifatini uzluksiz oshirishga qaratilgan tizimli yondashuv bo‘lib, u strategik va operativ boshqaruv jarayonlarini uyg‘unlashtiradi. Bu menejment turli jarayonlarni rejalashtirish, nazorat qilish, tahlil qilish va takomillashtirish orqali amalga oshiriladi.

Sifatni yaxshilash menejmenti orqali korxona resurslari samarali ishlatiladi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlari optimallashtiriladi, xodimlar malakasi va mas‘uliyati oshiriladi. Shu bilan birga, bu tizim mijozlar ehtiyojlarini doimiy monitoring qiladi, ularning talab va fikr-mulohazalarini hisobga oladi va bozor talablariga mos mahsulot ishlab chiqarishni ta‘minlaydi.

Sifat menejmenti jarayoni korxona strategiyasini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi va raqobat ustunligini oshiradi. Shu yo‘l bilan sifatni yaxshilash menejmenti ichki jarayonlarni optimallashtiradi, xodimlar faoliyatini rag‘batlantiradi va korxona obro‘sini oshiradi.

Sifatni yaxshilash menejmentining asosiy vazifalariga:

- ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlaridagi xatoliklarni kamaytirish,
- jarayonlarni standartlashtirish,
- samaradorlikni oshirish va mijozlar ehtiyojlariga javob berishni ta‘minlashdan iborat.

Sifat menejmenti turli vositalar va metodologiyalarni qo‘llaydi, bularga:

- PDCA sikli,
- Six Sigma
- Kaizen metodlari jarayonlarni takomillashtirishga yordam beradi.

Sifat menejmenti orqali xodimlar doimiy o‘rganish va malaka oshirishga jalb qilinadi, rahbariyat qarorlar qabul qilishda samaradorlikni oshiradi va resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi. Shu tariqa, sifatni boshqarish tizimi korxona ichidagi

jarayonlarni tizimli ravishda nazorat qiladi va sifatni uzluksiz yaxshilashga xizmat qiladi.

Sifatni yaxshilash menejmenti korxonaga bir qancha strategik va amaliy foydalar keltiradi. U ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi, mahsulot va xizmat sifatini oshiradi, mijozlar ishonchini mustahkamlaydi va xodimlarning motivatsiyasini kuchaytiradi. Shu bilan birga, sifat menejmenti raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga yordam beradi, ichki jarayonlarni optimallashtiradi va resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi.

Sifat tizimi jamoaviy ish madaniyatini rivojlantiradi, xodimlarni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qiladi va korxona obro‘sini oshiradi. Sifatni boshqarish tizimi orqali korxona strategik qarorlar qabul qiladi, bozor o‘zgarishlariga tezkor moslashadi va barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.

Milliy sifat mukofotlari kompaniyalarni sifatni yaxshilashga rag‘batlantirish, raqobatbardoshligini oshirish va mijozlarga yuqori sifatli mahsulot yetkazishni rag‘batlantirishga xizmat qiladi. Ushbu mukofotlar kompaniyalarga o‘z jarayonlarini tahlil qilish va takomillashtirish imkonini beradi, xalqaro standartlarga moslashishni rag‘batlantiradi va xodimlar faoliyatini yuqori darajaga olib chiqadi. Milliy mukofotlar korxona sifat tizimini baholash va rivojlantirishning samarali vositasi bo‘lib, sifat menejmentini strategik ahamiyatga ega faoliyat sifatida ko‘rsatadi.

Milliy sifat mukofotlari kompaniya xodimlari va rahbariyatini sifatni yaxshilashga faol jalb qiladi, ularni mukofot va e‘tirof bilan rag‘batlantiradi. Bu mukofotlar kompaniya ichida sifat madaniyatini shakllantiradi, xodimlar jarayonlarni yaxshilashga ko‘proq intiladi va yangi innovatsiyalarni joriy qiladi. Shu tariqa, mukofotlar kompaniya ichidagi ijtimoiy muhitni barqarorlashtiradi, xodimlar va rahbariyat o‘rtasida ishonchni kuchaytiradi va sifatni boshqarish tizimini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Sifatni boshqarish menejmenti korxona barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi, chunki u jarayonlarni optimallashtiradi, xodimlarni rag‘batlantiradi va resurslardan samarali foydalanadi. Shu bilan birga,

sifat menejmenti raqobat ustunligini saqlash va mijozlar ehtiyojlariga moslashish imkonini beradi. Barqaror sifat menejmenti orqali kompaniya ichki va tashqi jarayonlarni muvofiqlashtiradi, xodimlar malakasini oshiradi va sifatni uzluksiz yaxshilaydi.

Sifatni yaxshilash menejmenti xodimlarni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qiladi va ularni doimiy o‘qitadi. Malakali va motivatsiyalangan xodim sifat menejmentining asosiy omili hisoblanadi, u jarayonlarni samarali bajaradi, xatoliklarni kamaytiradi va sifatni barqaror oshiradi. Shu bilan birga, xodimlarni malakasini oshirish jarayonlarni optimallashtirish, yangi texnologiyalarni joriy qilish va mijozlar talablariga mos mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi.

Sifat menejmenti tizimi ichki audit va nazorat mexanizmlari orqali barqaror ishlashini ta‘minlaydi. Audit jarayonida xatoliklar aniqlanadi, jarayonlar tahlil qilinadi va zarur o‘zgartirishlar kiritiladi. Shu tariqa, sifatni boshqarish tizimi samaradorligini oshiradi, resurslarni optimal ishlatadi va raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqarishga xizmat qiladi.

Sifatni yaxshilash menejmenti innovatsiyalarni joriy etish orqali jarayonlarni takomillashtiradi, texnologik yangiliklarni qo‘llaydi va mahsulot sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Innovatsiyalar xodimlarni jarayonlarni takomillashtirishga rag‘batlantiradi, ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mijozlar talablariga tezkor javob berish imkonini yaratadi.

Sifat menejmenti korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi, strategik qarorlarni to‘g‘ri qabul qilishga yordam beradi va bozorda barqaror mavqe yaratadi. Shu bilan birga, milliy sifat mukofotlari kompaniya sifat tizimini baholash, takomillashtirish va xodimlar motivatsiyasini oshirishda muhim vosita hisoblanadi.

Sifat menejmenti korxona jarayonlarini tizimli ravishda boshqarishning asosiy vositasi hisoblanadi, chunki u barcha bo‘lim va faoliyat sohalarida standartlashtirilgan va integratsiyalashgan yondashuvni ta‘minlaydi. Har bir jarayon tahlil qilinadi, xatoliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu jarayonlar ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, logistika, ta‘minot va mijozlar bilan ishlashni qamrab oladi. Sifat menejmenti

tizimi orqali korxona resurslari samarali ishlatiladi, ish jarayoni soddalashtiriladi va ortiqcha xarajatlar kamayadi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv xodimlar faoliyatini nazorat qiladi va ularning mas‘uliyatini oshiradi.

Har bir bo‘limning vazifalari aniqlanadi va jarayonlar o‘zaro uyg‘unlashtiriladi, bu esa sifatni uzluksiz yaxshilashga xizmat qiladi. Sifat menejmenti korxona strategiyasiga moslashtirilgan bo‘lib, uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi. Shu yo‘l bilan jarayonlarni tizimli boshqarish kompaniya obro‘si va raqobatbardoshligini oshiradi.

Mahsulot va xizmat sifatini yaxshilash uchun sifat menejmenti tizimi strategik va operativ chora-tadbirlarni uyg‘unlashtiradi, chunki bu jarayonlar kompaniya faoliyatining barqarorligini ta‘minlaydi. Strategik chora-tadbirlar uzoq muddatli rejalashtirish, standartlar ishlab chiqish, ichki audit va sifat monitoringini o‘z ichiga oladi.

Operativ chora-tadbirlar esa kundalik ishlab chiqarish jarayonlarini nazorat qilish, xatoliklarni bartaraf etish va jarayonlarni takomillashtirish bilan bog‘liqdir. Bu ikki darajadagi yondashuv mahsulot va xizmat sifatini doimiy oshirishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, chora-tadbirlar resurslarni optimal ishlatish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va mijozlar talablariga moslashish imkonini beradi. Sifat menejmenti tizimi orqali kompaniya jarayonlarni doimiy ravishda kuzatadi, muammolarni oldindan aniqlaydi va ularni bartaraf etadi. Shu tarzda strategik va operativ chora-tadbirlar kompaniyaning ichki va tashqi faoliyatini uyg‘unlashtiradi.

Sifat menejmentida xodimlarni jarayonlarni yaxshilashga jalb qilish asosiy omil hisoblanadi, chunki u kompaniya ichida mas‘uliyatni kuchaytiradi va sifat madaniyatini shakllantiradi. Xodimlar taklif va g‘oyalar bilan jarayonlarni optimallashtirishga hissa qo‘shadi, bu esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sifatini oshiradi. Malakali va tajribali xodimlar sifatni nazorat qiladi, jarayonlarni tahlil qiladi va yangi metodlarni joriy qiladi. Shu bilan birga, xodimlarni jalb qilish jarayonlarda innovatsiyalarni tezroq qo‘llash va raqobatbardoshlikni oshirishga imkon yaratadi.

Xodimlar motivatsiyasi oshirilsa, ularning ishga bo‘lgan qiziqishi kuchayadi va sifatni uzluksiz yaxshilash jarayonida faol ishtirok etadi. Shu yo‘l bilan xodimlarning tajribasi va mas‘uliyati sifat menejmentining barqaror ishlashini ta‘minlaydi.

Resurslarni samarali ishlatish va jarayonlarni optimallashtirish sifatni barqaror oshirishning muhim omili hisoblanadi. Sifat menejmenti tizimi korxona ichidagi moddiy va inson resurslarini oqilona taqsimlaydi, ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

Jarayonlarni optimallashtirish xatoliklarni kamaytiradi, mahsulot sifatini barqaror darajada ta‘minlaydi va mijozlar ehtiyojlariga moslashishga imkon beradi. Shu bilan birga, samarali resurs boshqaruvi xodimlarning ishini osonlashtiradi, ularni rag‘batlantiradi va jarayonlarni tezlashtiradi. Bu yondashuv kompaniya ichidagi barcha bo‘limlarni uyg‘unlashtiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sifatini oshiradi. Resurslarni samarali ishlatish orqali sifat menejmenti tizimi barqaror rivojlanish va raqobat ustunligini kafolatlaydi.

Milliy sifat mukofotlari kompaniyani sifatni doimiy yaxshilashga rag‘batlantiruvchi samarali vosita hisoblanadi. Ushbu mukofotlar kompaniyaga o‘z jarayonlarini baholash, takomillashtirish va strategik sifat rejasini ishlab chiqish imkonini beradi. Mukofotlar kompaniya xodimlari va rahbariyatini sifatni oshirishga motivatsiya qiladi, ularni yangi texnologiyalar va jarayonlarni joriy etishga jalb qiladi.

Shu bilan birga, milliy mukofotlar kompaniya ichidagi sifat madaniyatini rivojlantiradi va xodimlar orasida mas‘uliyatni oshiradi. Mukofotlarni qo‘lga kiritish kompaniya obro‘sini oshiradi, mijozlar ishonchini mustahkamlaydi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi.

Mukofotlar xodimlar va rahbariyatni sifatni yaxshilashga faol jalb qiladi, ularni natijalarga erishishga rag‘batlantiradi va samaradorlikni oshiradi. Xodimlar mukofot va e‘tirofni ko‘rib jarayonlarni takomillashtirishga ko‘proq intiladi, rahbariyat esa sifatni strategik ahamiyatga ega faoliyat sifatida ko‘radi. Shu yo‘l bilan mukofotlar kompaniya ichida sifatni uzluksiz oshirishga xizmat qiladi, xodimlarni rag‘batlantiradi va jarayonlarni doimiy optimallashtiradi. Mukofot tizimi

sifat menejmentining samaradorligini oshiradi, kompaniya jarayonlarini takomillashtiradi va raqobat ustunligini ta‘minlaydi.

Sifat menejmenti tizimi jarayonlarni doimiy audit va nazorat orqali takomillashtirishni ta‘minlaydi, chunki bu jarayonlarda aniqlangan xatoliklar va kamchiliklar tezkor tarzda bartaraf etiladi. Audit jarayoni har bir bo‘lim va ishlab chiqarish bosqichida amalga oshiriladi, jarayonlarni batafsil tahlil qilish, resurslarni oqilona taqsimlash va jarayon samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, nazorat tizimi xodimlarning vazifalarni belgilangan standartlar asosida bajarishini ta‘minlaydi va jarayonlarda moslashuvchanlikni oshiradi.

Sifat menejmenti jarayonlarni optimallashtiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sifatini barqaror darajaga olib chiqadi. Audit va nazorat yordamida jarayonlarda yuzaga keladigan muammolar oldindan aniqlanadi, ularning sabablarini aniqlash va bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu yo‘l bilan sifat menejmenti tizimi kompaniya faoliyatini tizimli boshqaradi, ichki jarayonlarni uyg‘unlashtiradi va resurslardan samarali foydalanishni rag‘batlantiradi.

Sifat menejmenti doimiy yangilanish va innovatsiyalarni joriy etish orqali mahsulot va xizmat sifatini yangi bosqichga olib chiqadi. Texnologik yangiliklar ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, jarayonlarni avtomatlashtirish imkonini beradi va xodimlarning ishini osonlashtiradi.

Innovatsiyalar yordamida kompaniya xatoliklarni kamaytiradi, resurslardan optimal foydalanadi va mijoz talablariga mos mahsulot yaratadi. Shu bilan birga, yangi texnologiyalarni qo‘llash korxona raqobatbardoshligini oshiradi, bozor talablariga tezkor javob berishni ta‘minlaydi va sifatni uzluksiz yaxshilashga xizmat qiladi. Innovatsiyalarni joriy etish jarayonida xodimlarning malakasi oshiriladi, ularning ijodiy fikrlashi rag‘batlantiriladi va sifatni boshqarish jarayoni samarali amalga oshiriladi.

Sifat menejmenti tizimi korxonaning raqobatbardoshligini mustahkamlashda muhim rol o‘ynaydi, chunki sifatli mahsulot va xizmatlar kompaniya obro‘sini oshiradi va mijoz ishonchini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, sifat menejmenti tizimi barqaror

rivojlanishni ta‘minlaydi, jarayonlarni optimallashtiradi va resurslardan samarali foydalanishga yordam beradi.

Raqobatbardosh mahsulotlar ishlab chiqarish orqali korxona bozordagi o‘z mavqeini mustahkamlaydi va yangi mijozlar jalb qiladi. Sifat menejmenti tizimi strategik qarorlar qabul qilishda kompaniya imkoniyatlarini kengaytiradi, ichki jarayonlarni uyg‘unlashtiradi va barqaror raqobat ustunligini yaratadi. Shu yo‘l bilan sifat menejmenti korxonaning uzoq muddatli rivojlanishi va iqtisodiy barqarorligini kafolatlaydi.

Xodimlarning malakasi va mas‘uliyati sifat menejmentining samarali ishlashi uchun muhim omil hisoblanadi. Malakali xodimlar jarayonlarni to‘g‘ri boshqaradi, muammolarni tez aniqlaydi va jarayonlarni takomillashtirishga hissa qo‘shadi. Shu bilan birga, mas‘uliyatli xodimlar sifat standartlariga qat‘iy rioya qiladi, resurslardan samarali foydalanadi va jarayonlarni optimallashtiradi.

Sifat menejmenti tizimi xodimlarni doimiy o‘qitish va malakasini oshirish orqali barqaror sifatni ta‘minlaydi. Motivatsiyalangan va malakali xodim jarayonlarda innovatsiyalarni qo‘llashga hissa qo‘shadi, jarayonlarni takomillashtiradi va kompaniya raqobatbardoshligini oshiradi. Shu tarzda xodimlar sifat menejmentining ajralmas qismi bo‘lib, sifatni doimiy yaxshilashni ta‘minlaydi.

Sifat menejmenti tizimi mijozlar ehtiyojlarini doimiy monitoring qiladi va ularning talablariga mos mahsulot ishlab chiqarishni ta‘minlaydi. Shu orqali kompaniya bozordagi o‘zgarishlarga tezkor javob beradi, mijozlar talablariga moslashadi va mahsulot sifatini barqaror oshiradi.

Mijozlarning fikr-mulohazalari jarayonlarni takomillashtirishda asosiy manba hisoblanadi, bu esa sifatni doimiy yaxshilashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, mijozlarga mos mahsulot yaratish kompaniya obro‘sini oshiradi, ishonchli xizmat ko‘rsatishni ta‘minlaydi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Sifat menejmenti tizimi mijoz ehtiyojlarini oldindan aniqlashga, ularni tahlil qilishga va jarayonlarga joriy etishga imkon beradi.

Sifat menejmenti tizimi korxona obro‘sini oshiradi va jamiyatdagi ishonchni mustahkamlaydi, chunki sifatli mahsulot va xizmatlar mijozlar va hamkorlar orasida kompaniya nufuzini yaratadi. Shu bilan birga, sifat menejmenti barqaror raqobat ustunligini kafolatlaydi, kompaniya ichidagi jarayonlarni optimallashtiradi va xodimlarni motivatsiya qiladi.

Sifat menejmenti tizimi orqali kompaniya o‘z faoliyatini ijtimoiy mas‘uliyatga muvofiq olib boradi, mijozlar bilan uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantiradi va jamiyatdagi ishonchni oshiradi. Shu yo‘l bilan sifat menejmenti tizimi korxona va jamiyat o‘rtasidagi uzviy aloqani mustahkamlaydi va barqaror rivojlanishga xizmat qiladi.

Sifat menejmenti korxona faoliyatining ajralmas qismi bo‘lib, barcha jarayonlarni tizimli ravishda nazorat qilish va doimiy takomillashtirish imkonini beradi. Ushbu tizim audit va monitoring orqali xatoliklarni aniqlash, jarayonlarni optimallashtirish va resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi. Innovatsiyalar va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish sifat menejmentini yangi darajaga ko‘taradi, mahsulot va xizmatlarning raqobatbardoshligini oshiradi hamda mijoz talablariga moslashish imkonini yaratadi.

Xodimlarning malakasi va mas‘uliyati sifat menejmentining asosiy omili sifatida jarayonlarni sifatli amalga oshirish va barqaror yaxshilashni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, xodimlarni jarayonlarni takomillashtirishga jalb qilish kompaniya ichidagi mas‘uliyat va sifat madaniyatini rivojlantiradi. Mijozlar ehtiyojlarini hisobga olish va ularga mos mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlaydi va uzoq muddatli raqobat ustunligini kafolatlaydi.

Milliy sifat mukofotlari va boshqa rag‘batlantiruvchi mexanizmlar xodimlar va rahbariyatni sifatni doimiy yaxshilashga jalb qiladi, jarayonlarda innovatsiyalarni tezroq qo‘llash imkonini yaratadi. Shu tarzda sifat menejmenti tizimi korxona obro‘sini oshiradi, jamiyatdagi ishonchni mustahkamlaydi va barqaror rivojlanish uchun muhim asos yaratadi.

Umuman olganda, sifat menejmenti nafaqat mahsulot va xizmat sifatini oshiradi, balki raqobatbardoshlikni ta‘minlaydi, xodimlar va

mijozlar bilan mustahkam ijtimoiy aloqalarni rivojlantiradi hamda korxona strategik maqsadlariga erishishda asosiy vosita sifatida xizmat qiladi.

Nazorat savollari:

1. Sifat menejmenti tizimi korxona jarayonlarini qanday tarzda tizimli boshqaradi va audit jarayoni uning qaysi jihatlarini mustahkamlaydi?
2. Innovatsiyalar va texnologik yangiliklarni joriy etish sifatni oshirishga qanday ta‘sir qiladi?
3. Xodimlarning malakasi va mas‘uliyati sifat menejmentining samarali ishlashida qanday rol o‘ynaydi?
4. Mijozlar ehtiyojlarini hisobga olish va ularga mos mahsulot ishlab chiqarish kompaniya raqobatbardoshligini qanday oshiradi?
5. Milliy sifat mukofotlari va boshqa rag‘batlantiruvchi mexanizmlar sifatni yaxshilash jarayoniga qanday hissa qo‘shadi?
6. Sifat menejmenti tizimi korxona obro‘sini va jamiyatdagi ishonchni mustahkamlashda qanday ijtimoiy va iqtisodiy foydalar beradi?

XIV BOB. KORXONONING RAQOBAT STRATEGIYASI

14.1. Raqobat strategiyasi tushunchasi va ahamiyati
14.2. Raqobat strategiyasining mohiyati va maqsadi
14.3. Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni

14.1. Raqobat strategiyasi tushunchasi va ahamiyati

Raqobat strategiyasi — bu korxona bozor sharoitida o‘z ustunligini saqlab qolish va rivojlantirish uchun ishlab chiqadigan uzoq muddatli rejalar va faoliyat yo‘nalishlarining tizimli to‘plamidir. U nafaqat korxona ichki jarayonlarini optimallashtirishga, balki raqobatchilar harakatlarini oldindan hisobga olgan holda qarorlar qabul qilishga ham qaratilgan.

Raqobat strategiyasi subyektning bozor segmentidagi o‘rnini mustahkamlash, raqobat ustunligini oshirish va resurslarni maksimal darajada samarali ishlatishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, strategiya korxona uchun barqaror moliyaviy va operatsion rivojlanish imkoniyatlarini yaratadi, shuningdek, innovatsion yechimlar joriy etish orqali bozor talablariga tezkor moslashishga yordam beradi.

Raqobat strategiyasining ahamiyati nafaqat ichki boshqaruv va ishlab chiqarish jarayonlarini tartibga solishda, balki tashqi muhit bilan ham uzviy bog‘liq. U korxona rahbariyatiga raqobatchilar faoliyatini tahlil qilish, bozorning o‘zgaruvchan talablariga moslashish va istiqbolli loyihalarni rejalashtirish imkonini beradi. Shu tarzda, strategiya nafaqat korxona ichki resurslaridan samarali foydalanishni, balki bozorning raqobatbardosh sharoitida muvaffaqiyatga erishishni kafolatlaydi.

Raqobat strategiyasi bir nechta asosiy yo‘nalishlarda amalga oshiriladi: xarajatlarni kamaytirish, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish, innovatsiyalar joriy etish, mijozlar bilan mustahkam aloqalar o‘rnatish va bozor segmentatsiyasini optimallashtirish. Har bir yo‘nalish korxona uchun o‘ziga xos ustunlik yaratadi va raqobatchilar bilan samarali kurashish imkonini beradi. Shu bilan birga, strategik yo‘nalishlarning uyg‘unligi korxonaning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi va bozor sharoitlarida tezkor moslashuvchanlikni oshiradi.

Raqobat strategiyasini ishlab chiqish bir necha bosqichni o‘z ichiga oladi: bozor tahlili, raqobatchilarni o‘rganish, ichki resurslarni baholash, strategik yo‘nalishlarni aniqlash, ularni amalga oshirish va natijalarni monitoring qilish. Har bir bosqich korxona qarorlarini ilmiy asosga tayinlash, resurslarni oqilona boshqarish va xavflarni minimal darajaga tushirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, strategiya joriy etilishi jarayonida xodimlar faoliyati, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlari uzluksiz tahlil qilinadi, bu esa muvaffaqiyatga erishish darajasini oshiradi.

Raqobat strategiyasi korxona moliyaviy barqarorligini oshirishga xizmat qiladi, chunki u resurslarni samarali taqsimlash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va bozor talablarini oldindan hisobga olish imkonini beradi. Shu bilan birga, strategiya innovatsion yechimlarni joriy etish orqali yangi imkoniyatlar yaratadi va bozor segmentida ustunlikka erishishga yordam beradi. Bu jarayon nafaqat korxona daromadini oshiradi, balki raqobatchilar bilan muvaffaqiyatli kurashish va uzoq muddatli rivojlanishni ta‘minlaydi.

Raqobat strategiyasi korxona uzoq muddatli barqaror rivojlanishini ta‘minlaydigan eng muhim vositalardan biridir. U ichki jarayonlarni optimallashtirish, resurslardan maksimal foydalangan holda ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va bozor sharoitlariga moslashishni kafolatlaydi. Shu bilan birga, strategiya raqobat ustunligini saqlash, mijozlar ehtiyojlarini qondirish va korxona moliyaviy barqarorligini mustahkamlash orqali milliy va global iqtisodiyot barqarorligiga hissa qo‘shadi.

Raqobat strategiyasi turli yo‘nalishlarda ishlab chiqiladi va ularning har biri korxona raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Asosan strategiyalar uch asosiy guruhga bo‘linadi: xarajatlarni kamaytirishga yo‘naltirilgan strategiyalar, mahsulot va xizmat sifatini oshirishga yo‘naltirilgan strategiyalar va bozor segmentatsiyasiga asoslangan strategiyalar. Ushbu strategiyalar korxona ichki va tashqi resurslarini samarali boshqarish, raqobatchilar bilan kurashish va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta‘minlash imkonini beradi:

1. Xarajatlarni kamaytirishga yo‘naltirilgan strategiya — bu strategiya ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, jarayonlarni optimallashtirish va resurslardan maksimal foyda olish orqali raqobat ustunligini yaratadi. Korxona ushbu strategiya orqali bozor narxlarida raqobatchilardan ustunlikka ega bo‘ladi, bu esa mijozlarni jalb qilish va bozor ulushini oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xarajatlarni kamaytirishga yo‘naltirilgan strategiya samaradorlikni oshirish va moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga yordam beradi.

2. Mahsulot va xizmat sifatini oshirish strategiyasi — bu strategiya korxona mahsulot yoki xizmatlarining sifatini doimiy yaxshilashga yo‘naltiriladi. U innovatsion yechimlar joriy etish, mijozlar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Shu yo‘l bilan korxona raqobat ustunligini yaratadi, mijozlarning sadoqatini oshiradi va bozor talablariga moslashadi. Sifatga yo‘naltirilgan strategiya uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta‘minlaydigan eng samarali usullardan biridir.

3. Bozor segmentatsiyasiga asoslangan strategiya — bu strategiya maqsadli bozor segmentini aniqlash, mijozlar ehtiyojlariga mos mahsulot va xizmatlarni taklif qilish orqali raqobat ustunligini yaratadi. Ushbu strategiya korxona resurslarini aniq yo‘naltirish va bozorning muayyan segmentida kuchli pozitsiya egallash imkonini beradi. Bozor segmentatsiyasiga asoslangan strategiya orqali korxona raqobatchilardan farq qiladi va o‘zining noyob ustunliklarini rivojlantiradi.

Bundan tashqari, strategiyalarni birlashtirish orqali korxona o‘z faoliyatida kompleks yondashuvni qo‘llashi mumkin. Masalan, xarajatlarni kamaytirish bilan birga sifatni oshirish yoki segmentatsiya orqali innovatsion mahsulotlar joriy etish orqali raqobatbardosh ustunlik yaratiladi. Shu tarzda, strategiyalar korxona ichki va tashqi resurslarini tizimli boshqarish va uzoq muddatli barqaror rivojlanish uchun mustahkam asos yaratadi.

Raqobat strategiyasining turlari korxona maqsadlari, bozor sharoiti, resurs salohiyati va raqobatchilar faoliyatiga qarab tanlanadi. Har bir strategiya o‘ziga xos yondashuv va boshqaruv metodlarini talab qiladi, shuningdek, uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish uchun tizimli

monitoring va tahlil bilan qo‘llab-quvvatlanadi. Shu sababli strategiya tanlash korxona rahbariyatining eng muhim qarorlaridan biridir.

Shuningdek, raqobat strategiyasi turlarini amalga oshirish jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, risklarni boshqarish va resurslarni optimallashtirish integratsiyalashgan holda amalga oshiriladi. Bu yondashuv korxona raqobatbardoshligini oshiradi, bozor talablariga moslashish va uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, strategiyalarni moslashuvchan qo‘llash orqali korxona yangi imkoniyatlar yaratadi va raqobatchilardan oldinda bo‘lishni ta‘minlaydi.

Raqobat strategiyasi korxona bozor sharoitida o‘zining mustahkam o‘rnini aniqlash va bozor talablariga moslashish uchun ishlab chiqilgan uzoq muddatli rejalarning tizimli to‘plami hisoblanadi, chunki u subyektga raqobatchilar faoliyatini hisobga olgan holda qarorlar qabul qilish imkonini beradi, resurslarni oqilona taqsimlashni rag‘batlantiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, strategiya korxona ichki jarayonlarini optimallashtiradi, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va bozor sharoitida raqobat ustunligini yaratadi. Har bir korxona o‘zining raqobat strategiyasini ishlab chiqishda bozor segmentlari, mijozlar ehtiyojlari va raqobatchilarning kuchli hamda zaif tomonlarini chuqur tahlil qiladi.

Raqobat strategiyasi nafaqat mahsulot va xizmatlar sifatini oshirishga, balki marketing, moliyaviy va kadrlar siyosatining uyg‘unlashtirilgan boshqaruviga ham yo‘naltiriladi. Shu tarzda, strategiya korxona faoliyatini tizimli va barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi, risklarni kamaytiradi va innovatsion yechimlarni joriy etishga imkon yaratadi. Shu bilan birga, bozor sharoitida strategiyaning muvaffaqiyati korxona uzun muddatli moliyaviy barqarorligi, raqobatbardosh pozitsiyasini saqlash va resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish bilan belgilanadi.

Raqobat strategiyasi ishlab chiqilishi jarayonida korxona ichki resurslari va tashqi muhit sharoitlari tizimli tarzda tahlil qilinadi, chunki bu jarayon strategiyaning samaradorligi va raqobatbardoshlikni oshirish imkonini belgilovchi asosiy qismdir. Ichki resurslarni baholash orqali

korxona xodimlarining malakasi, ishlab chiqarish quvvatlari, texnologik imkoniyatlar va moliyaviy salohiyat aniqlanadi. Shu bilan birga, tashqi muhitni tahlil qilish bozor tendensiyalari, raqobatchilar harakati, mijozlar talablaridagi o‘zgarishlar va iqtisodiy sharoitlarni chuqur o‘rganishni ta‘minlaydi.

Ichki va tashqi muhitni tahlil qilish orqali korxona strategiyasining ustuvor yo‘nalishlari aniqlanadi, resurslarni optimal taqsimlash, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va innovatsion loyihalarni joriy etish rejalashtiriladi. Shu yo‘l bilan, korxona raqobatchilardan farqlanish, bozor segmentida o‘z o‘rnini mustahkamlash va uzoq muddatli barqarorlikka erishadi. Shu bilan birga, tizimli tahlil strategik qarorlarni ilmiy asosga tayinlashga yordam beradi va korxona rahbariyatiga raqobat ustunligini yaratish uchun aniq yo‘nalishlar beradi.

Xarajatlarni kamaytirish yo‘nalishidagi raqobat strategiyasi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan maksimal foyda olish va samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Ushbu strategiya korxona raqobat ustunligini narxlar orqali yaratish imkonini beradi, chunki ishlab chiqarish xarajatlari past bo‘lgan mahsulot yoki xizmat bozor narxiga moslashtiriladi va shu orqali mijozlar sonini oshirishga xizmat qiladi. Xarajatlarni kamaytirish strategiyasi nafaqat moliyaviy natijalarni yaxshilaydi, balki ishlab chiqarish jarayonidagi isrofni kamaytiradi va resurslarni oqilona boshqarish tizimini yaratadi.

Shuningdek, xarajatlarni kamaytirish strategiyasi korxona ichki jarayonlarini standartlashtirish va resurslarni optimallashtirishga xizmat qiladi, shu bilan birga risklarni minimal darajaga tushiradi va bozor talablariga moslashuvchanlikni oshiradi. Bu strategiya orqali korxona raqobatchilardan oldinda bo‘lish va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta‘minlash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Mahsulot va xizmat sifatini oshirish yo‘nalishidagi strategiya korxona raqobat ustunligini yaratish va mijozlar sadoqatini oshirishga qaratilgan. U ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, xodimlarning malakasini oshirish va mijozlar ehtiyojlarini chuqur tahlil qilish orqali amalga oshiriladi. Mahsulot sifatining yuqori darajasi bozor talablariga tezkor

javob berish, korxona obro‘sini oshirish va raqobatchilar bilan muvaffaqiyatli kurashish imkonini beradi. Shu bilan birga, sifatga yo‘naltirilgan strategiya uzoq muddatli barqaror raqobatbardoshlikni kafolatlaydi, resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi va ichki jarayonlarni tizimli boshqarish imkonini beradi. Strategiya korxona moliyaviy va operatsion barqarorligini mustahkamlash bilan birga, bozor sharoitlaridagi o‘zgarishlarga tezkor moslashishni rag‘batlantiradi.

Raqobat strategiyasini amalga oshirishda innovatsiyalarni joriy etish korxona raqobat ustunligini yaratish va yangi imkoniyatlar ochishning eng samarali usullaridan biridir. Innovatsion mahsulotlar va xizmatlar mijozlarning talablarini qondirish, raqobatchilardan farqlanish va bozor segmentida mustahkam pozitsiya egallash imkonini beradi. Shu bilan birga, innovatsiyalar korxona ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtiradi, resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi va moliyaviy barqarorlikni oshiradi.

Innovatsion yechimlarni joriy etish strategiyasi subyektga bozor sharoitlaridagi o‘zgarishlarga tezkor moslashish, yangi imkoniyatlarni aniqlash va raqobatchilar bilan samarali raqobat qilish imkoniyatini yaratadi. Shu yo‘l bilan, korxona uzoq muddatli barqaror raqobatbardosh pozitsiyani saqlaydi va milliy hamda global iqtisodiyot barqarorligiga hissa qo‘shadi.

Raqobat strategiyasining barqarorligi va samaradorligini oshirish uchun mijozlar bilan mustahkam aloqalarni o‘rnatish muhim ahamiyatga ega. Mijozlarning ehtiyojlari va talablarini doimiy monitoring qilish, xizmat sifatini oshirish va sadoqatni mustahkamlash korxona raqobat strategiyasining muvaffaqiyatini belgilaydi. Shu bilan birga, mijozlar bilan samarali aloqalar raqobatchilardan farqlanish, bozor talablariga moslashish va raqobat ustunligini saqlashga xizmat qiladi.

Ushbu yo‘nalish orqali korxona mijozlar bilan uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantiradi, xizmatlar va mahsulotlarni optimallashtiradi, shuningdek, innovatsion yechimlarni joriy etish va bozor segmentida mustahkam pozitsiya egallash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu tarzda, mijozlar bilan aloqalarni mustahkamlash strategiyaning samaradorligini oshiradi va korxona raqobatbardoshligini barqaror qiladi.

14.2. Raqobat strategiyasining mohiyati va maqsadi

Raqobat strategiyasi korxonaning bozor muhitida o‘z o‘rnini belgilash, raqobatchilar orasida ustunlikka erishish va uzoq muddatli rivojlanishni ta‘minlashga qaratilgan kompleks boshqaruv qarorlar tizimidir, chunki u nafaqat hozirgi holatni baholash, balki kelajakdagi o‘zgarishlarni oldindan ko‘ra bilish imkonini ham beradi, shu bilan birga strategiya korxona faoliyatining barcha yo‘nalishlarini yagona maqsad sari yo‘naltirib, resurslardan samarali foydalanish va iqtisodiy natijadorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Raqobat strategiyasining mohiyati shundaki, u korxonaga o‘zining ichki imkoniyatlari va tashqi muhit omillarini uyg‘unlashtirish orqali barqaror raqobat ustunligini shakllantirish imkonini beradi, bunda ishlab chiqarish, marketing, moliya va innovatsiya jarayonlari o‘zaro bog‘liq holda boshqariladi, natijada korxona bozor talablariga moslashadi va o‘z faoliyatini samarali tashkil etadi.

Mazkur strategiyaning asosiy maqsadi korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlash, mijozlar ehtiyojlarini yuqori darajada qondirish va raqobatchilar bilan samarali kurashishdan iborat bo‘lib, bu jarayonda narx siyosati, mahsulot sifati, xizmat ko‘rsatish darajasi va innovatsion yondashuvlar muhim rol o‘ynaydi, shu sababli strategiya uzoq muddatli istiqbolni hisobga olgan holda ishlab chiqiladi.

Raqobat strategiyasi korxonaning ichki boshqaruv tizimini takomillashtirishga ham xizmat qiladi, chunki u resurslarni taqsimlash, xodimlar faoliyatini muvofiqlashtirish va ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirishni o‘z ichiga oladi, natijada korxona o‘z faoliyatida samaradorlikka erishadi va bozor o‘zgarishlariga tezkor moslashadi.

Shuningdek, raqobat strategiyasi korxona uchun risklarni kamaytirish, noaniqlik sharoitida to‘g‘ri qarorlar qabul qilish va barqaror rivojlanish yo‘lini belgilashda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki u muhitdagi tahdid va imkoniyatlarni chuqur tahlil qilish orqali xavflarni minimallashtiradi va yangi istiqbolli yo‘nalishlarni aniqlashga yordam beradi.

Umuman olganda, raqobat strategiyasining mohiyati korxona faoliyatini kompleks boshqarish, uning bozor sharoitida samarali

faoliyat yuritishini ta‘minlash va uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikka erishishga qaratilgan bo‘lib, uning asosiy maqsadi raqobat ustunligini shakllantirish va uni saqlab qolish orqali korxona qiymatini oshirishdan iboratdir.

Raqobat strategiyasining iqtisodiy mazmuni korxona faoliyatida mavjud resurslarni eng maqbul tarzda safarbar etish, ularni ustuvor yo‘nalishlarga yo‘naltirish va natijada maksimal iqtisodiy samara olishga qaratilgan murakkab boshqaruv tizimini anglatadi, bunda har bir qaror moliyaviy natijadorlikni oshirish, xarajatlarni qisqartirish va daromad manbalarini kengaytirish nuqtai nazaridan asoslanadi, shu bilan birga strategik yondashuv korxona ichidagi barcha jarayonlarni yagona maqsadga yo‘naltirib, ularning o‘zaro uyg‘unligini ta‘minlaydi va ishlab chiqarishdan tortib sotuvgacha bo‘lgan bosqichlarda samaradorlikni oshiradi.

Yana bir muhim jihati shundaki, u bozor talablarini hisobga olgan holda resurslar taqsimotini optimallashtirishga imkon beradi, natijada korxona ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va foyda darajasini barqaror oshirishga erishadi, bundan tashqari strategiya korxona faoliyatining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsiya imkoniyatlarini kengaytirish va iqtisodiy risklarni kamaytirishga xizmat qiladi, shu orqali u uzoq muddatli rivojlanish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi, iqtisodiy mazmunning chuqur anglanishi korxona rahbariyatiga asosli va puxta o‘ylangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi, chunki strategiya orqali har bir resursning qiymati va undan olinadigan natija aniq baholanadi, natijada korxona o‘z faoliyatini samarali tashkil etib, bozor sharoitida mustahkam o‘rin egallaydi va raqobatchilar bilan teng sharoitda yoki ustunlik bilan harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Raqobat strategiyasining muhim xususiyatlaridan biri bu korxonaning o‘zgaruvchan bozor sharoitlariga moslashish qobiliyatini ta‘minlashidir, chunki zamonaviy iqtisodiyotda talab va taklif doimiy ravishda o‘zgarib boradi va bu jarayon korxonalardan tezkor va moslashuvchan qarorlar qabul qilishni talab etadi, strategiya aynan shu jarayonni tizimli boshqarish imkonini yaratadi, ya‘ni u bozor tendensiyalarini muntazam o‘rganish, iste‘molchilarning xulq-atvorini

tahlil qilish va raqobatchilar harakatlarini kuzatish orqali korxona faoliyatini yangilab borishni nazarda tutadi, moslashuvchanlik korxonaga yangi imkoniyatlarni o‘z vaqtida aniqlash, xavflarni oldindan sezish va ularga qarshi choralar ko‘rish imkonini beradi.

Shu bilan birga strategiya orqali korxona mahsulot assortimentini yangilash, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish va marketing siyosatini takomillashtirish orqali bozor talablariga moslashadi, bu esa korxonaning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi, moslashuvchan yondashuv shuningdek korxonaning ichki boshqaruv tizimini ham takomillashtiradi, chunki u resurslardan samarali foydalanish va tezkor qarorlar qabul qilish mexanizmlarini joriy etishni talab qiladi, natijada korxona nafaqat mavjud sharoitlarga moslashadi, balki o‘zgarishlardan foyda olish orqali yangi rivojlanish bosqichiga chiqadi, bu esa uning bozor muhitida barqaror faoliyat yuritishini ta‘minlaydi.

Raqobat strategiyasining eng muhim maqsadlaridan biri korxona uchun barqaror va noyob ustunlik yaratishdan iborat bo‘lib, bu jarayon turli omillar orqali amalga oshiriladi, jumladan mahsulot narxini maqbullashtirish, sifat darajasini oshirish, xizmat ko‘rsatish tizimini takomillashtirish va innovatsion yechimlarni joriy etish orqali korxona o‘zini raqobatchilardan ajratib turadi, ustunlikni shakllantirish jarayoni faqat bir martalik emas balki uzluksiz rivojlanishni talab etadi, chunki bozor sharoitida raqobatchilar ham o‘z strategiyalarini takomillashtirib boradi.

Shu sababli korxona doimiy ravishda yangi yondashuvlarni ishlab chiqishi va mavjud imkoniyatlardan maksimal darajada foydalanishi zarur, raqobat ustunligi korxonaning bozordagi mavqeini mustahkamlash, mijozlar ishonchini oshirish va daromadni ko‘paytirishga xizmat qiladi, shu bilan birga u korxona uchun uzoq muddatli barqaror rivojlanish asosini yaratadi, ustunlikni ta‘minlash jarayonida korxona o‘zining kuchli tomonlarini aniqlab, ularni yanada rivojlantiradi va zaif jihatlarini bartaraf etishga harakat qiladi, natijada u bozorda o‘ziga xos imidj shakllantiradi va mijozlar orasida alohida o‘rin

egallaydi, bu esa strategiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishini ta‘minlaydi hamda korxonaga raqobat kurashida ustunlik beradi.

Resurslardan samarali foydalanish raqobat strategiyasining asosiy tarkibiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanib, u korxona ixtiyoridagi moddiy, moliyaviy va inson resurslarini eng maqbul tarzda taqsimlash va ulardan yuqori darajada unum bilan foydalanishni nazarda tutadi, bunda har bir resursning qiymati va undan olinadigan natija chuqur tahlil qilinadi va shunga muvofiq boshqaruv qarorlari qabul qilinadi, samarali foydalanish jarayoni ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, ortiqcha sarf-xarajatlarni kamaytirish va vaqt resursini tejash orqali amalga oshiriladi.

Bundan tashqari umumiy faoliyat samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, resurslarni oqilona boshqarish korxonaga mavjud imkoniyatlardan maksimal darajada foydalanish, ishlab chiqarish hajmini oshirish va mahsulot tannarxini pasaytirish imkonini beradi, shu bilan birga bu yondashuv korxonaning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va investitsion jozibadorligini oshirishga ham ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Samarali foydalanish mexanizmlari ichki nazorat tizimini kuchaytirish, rejalashtirish jarayonlarini takomillashtirish va texnologik jarayonlarni modernizatsiya qilish orqali yanada rivojlantiriladi, natijada korxona nafaqat mavjud resurslarni tejaydi balki yangi imkoniyatlarni yaratish uchun zarur sharoitlarni ham shakllantiradi, bu esa uning bozor sharoitida raqobatbardoshligini mustahkamlashga olib keladi va uzoq muddatli barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi.

Innovatsion rivojlanish yo‘nalishi raqobat strategiyasining eng muhim tarkibiy elementlaridan biri bo‘lib, u korxona faoliyatiga yangi texnologiyalarni joriy etish, ilg‘or ishlab chiqarish usullarini qo‘llash va zamonaviy mahsulotlar yaratish orqali bozor talablariga moslashishni ta‘minlaydi, innovatsiyalarni joriy etish jarayoni nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi balki mahsulot sifatini yaxshilash, xizmat ko‘rsatish darajasini ko‘tarish va yangi bozor segmentlariga kirib borish imkoniyatini ham yaratadi, ushbu yo‘nalish korxonaga raqobatchilardan ajralib turish va o‘ziga xos ustunlikni shakllantirishda yordam beradi.

Chunki innovatsion yondashuv orqali yangi g‘oyalar va texnologik yechimlar hayotga tatbiq etiladi, innovatsion rivojlanish shuningdek korxonaning ichki salohiyatini oshiradi, xodimlarning ijodiy fikrlashini rag‘batlantiradi va ilmiy tadqiqotlar bilan integratsiyani kuchaytiradi.

Bu esa kelajakda yangi mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqish uchun mustahkam asos yaratadi, zamonaviy iqtisodiyot sharoitida innovatsiyalarni qo‘llash korxona uchun nafaqat rivojlanish balki omon qolish vositasi sifatida ham ahamiyat kasb etadi, chunki bozor talablarining tez o‘zgarishi sharoitida faqat yangilikka intilgan korxonalar muvaffaqiyatga erisha oladi, natijada innovatsion rivojlanish strategiyasi korxonaga uzoq muddatli raqobat ustunligini ta‘minlash va iqtisodiy samaradorlikni barqaror oshirish imkonini beradi.

Mijozlarga yo‘naltirilganlik raqobat strategiyasining muhim tamoyillaridan biri bo‘lib, u korxona faoliyatini to‘liq ravishda iste‘molchilar ehtiyojlari va talablariga moslashtirishni nazarda tutadi, bunda mijozlarning xohish-istaklari, afzalliklari va xarid xulq-atvori chuqur o‘rganiladi va ushbu ma‘lumotlar asosida mahsulot va xizmatlar taklif etiladi, mijozlarga yo‘naltirilgan yondashuv korxonaga nafaqat yangi mijozlarni jalb qilish balki mavjud mijozlarni saqlab qolish va ularning sadoqatini oshirish imkonini beradi.

Bu esa barqaror daromad manbaini shakllantirishga xizmat qiladi, strategiya doirasida mijozlar bilan samarali kommunikatsiya o‘rnatish, xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish va individual yondashuvni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi, chunki bu omillar korxona imidjini mustahkamlaydi va bozordagi mavqeini kuchaytiradi, mijozlarga yo‘naltirilganlik shuningdek mahsulot assortimentini doimiy ravishda yangilashdan iborat. Va xizmatlarni takomillashtirish va innovatsion yechimlarni joriy etishni ham o‘z ichiga oladi, bu esa bozor talablariga moslashishni ta‘minlaydi, natijada korxona mijozlar bilan uzoq muddatli hamkorlikni rivojlantiradi va o‘z faoliyatini barqaror ravishda kengaytiradi, shu orqali u raqobatchilar orasida ustunlikka erishadi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Risklarni boshqarish raqobat strategiyasining ajralmas tarkibiy qismi bo‘lib, u korxona faoliyati davomida yuzaga kelishi mumkin

bo‘lgan noaniqliklar va turli xavf omillarini oldindan aniqlash, baholash hamda ularni kamaytirish choralarini ishlab chiqishga qaratilgan tizimli jarayonni ifodalaydi, bunda strategik yondashuv korxonaga muqobil variantlarni ishlab chiqish, ehtimoliy yo‘qotishlarni minimallashtirish va barqaror faoliyat yuritishni ta‘minlash imkonini beradi, risklarni samarali boshqarish uchun korxona ichki va tashqi omillarni chuqur tahlil qiladi.

Bundan tashqari, iqtisodiy, moliyaviy va operatsion tahdidlarni aniqlaydi hamda ular asosida aniq choralar belgilaydi, ushbu jarayon qaror qabul qilishda ehtiyotkorlikni kuchaytiradi va noaniqlik sharoitida optimal yo‘lni tanlashga yordam beradi, risklarni boshqarish mexanizmlari sug‘urtalash, diversifikatsiya, zaxira fondlarini shakllantirish va monitoring tizimlarini joriy etish orqali yanada samarali amalga oshiriladi, bu esa korxonaga kutilmagan vaziyatlarda tezkor reaksiya bildirish va salbiy oqibatlarni kamaytirish imkonini beradi.

Binobarin, natijada risklarni boshqarish strategiyasi korxona faoliyatining uzluksizligini ta‘minlaydi, uning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi va bozor sharoitida ishonchli faoliyat yuritishiga zamin yaratadi.

Uzoq muddatli rivojlanish raqobat strategiyasining asosiy maqsadlaridan biri bo‘lib, u korxona faoliyatini qisqa muddatli foyda olishga emas, balki istiqbolli o‘sish va barqaror taraqqiyotga yo‘naltirishni nazarda tutadi, bu yondashuv korxonaga kelajakdagi bozor o‘zgarishlarini oldindan hisobga olish, strategik rejalashtirishni chuqurlashtirish va resurslarni uzoq muddatli maqsadlar asosida taqsimlash imkonini beradi. Hamda uzoq muddatli rivojlanish konsepsiyasi korxona uchun mustahkam iqtisodiy asos yaratadi, uning bozor pozitsiyasini barqarorlashtiradi va raqobatbardoshligini uzluksiz oshirib boradi, bu jarayonda innovatsiyalarni joriy etish, yangi texnologiyalarni o‘zlashtirish va inson kapitalini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari strategiya korxona faoliyatini izchil ravishda kengaytirish, yangi bozorlarni o‘zlashtirish va ishlab chiqarish hajmini

oshirish orqali iqtisodiy o‘sishni ta‘minlaydi, uzoq muddatli yondashuv shuningdek korxonaga risklarni kamaytirish, moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash va tashqi omillarga nisbatan chidamlilikni oshirish imkonini beradi, natijada korxona nafaqat hozirgi davrda muvaffaqiyatga erishadi balki kelajakda ham o‘zining mustahkam o‘rnini saqlab qoladi.

Raqobatchilarni tahlil qilish raqobat strategiyasining muhim elementlaridan biri bo‘lib, u bozorda faoliyat yuritayotgan boshqa korxonalar faoliyatini chuqur o‘rganish, ularning ustun va zaif jihatlarini aniqlash hamda ushbu ma‘lumotlar asosida samarali strategik qarorlar qabul qilishni ta‘minlaydi, bu jarayon korxonaga o‘zining bozor holatini to‘g‘ri baholash, raqobat muhiti darajasini aniqlash va rivojlanish istiqbollarini belgilash imkonini beradi, tahlil davomida raqobatchilarning narx siyosati, mahsulot sifati, marketing faoliyati va innovatsion yondashuvlari o‘rganiladi.

Bu esa korxonaga o‘z strategiyasini takomillashtirish va raqobat ustunligini shakllantirish uchun zarur ma‘lumotlarni taqdim etadi, raqobatchilarni o‘rganish shuningdek bozor imkoniyatlarini aniqlash, yangi segmentlarga kirib borish va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish uchun muhim ahamiyatga ega, ushbu jarayon orqali korxona o‘zining kuchli tomonlarini rivojlantiradi va zaif jihatlarini bartaraf etish choralarini ishlab chiqadi, natijada u bozorda samarali faoliyat yuritadi, mijozlar ishonchini qozonadi va raqobatchilar bilan teng yoki ustun sharoitda harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Boshqaruv tizimini takomillashtirish raqobat strategiyasining muhim yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, u korxona ichki boshqaruv jarayonlarini samarali tashkil etish, qaror qabul qilish mexanizmlarini optimallashtirish va umumiy boshqaruv samaradorligini oshirishga qaratilgan, ushbu yo‘nalish doirasida boshqaruv tuzilmasi qayta ko‘rib chiqiladi, vakolatlar aniq taqsimlanadi va har bir bo‘g‘inning funksiyalari belgilab beriladi, bu esa tashkilot ichida tartib-intizomni mustahkamlaydi va jarayonlarning uzluksiz ishlashini ta‘minlaydi, boshqaruv tizimini takomillashtirish shuningdek zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish, avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlaridan

foydalanish va raqamli transformatsiyani amalga oshirish orqali yanada samarali bo‘ladi, bu esa qaror qabul qilish tezligini oshiradi va inson omili bilan bog‘liq xatolarni kamaytiradi, samarali boshqaruv tizimi korxonaga o‘z faoliyatini muvofiqlashtirish, resurslardan unumli foydalanish va strategik maqsadlarga erishishni tezlashtirish imkonini beradi, natijada korxona ichki barqarorlikni ta‘minlaydi, tashqi muhitga moslashadi va bozor sharoitida raqobatbardoshligini sezilarli darajada oshiradi.

Bozor segmentatsiyasi raqobat strategiyasining muhim tarkibiy elementi bo‘lib, u korxonaga umumiy bozorni alohida guruhlarga ajratish, har bir guruhning ehtiyojlari, xarid xulq-atvori va talab xususiyatlarini chuqur o‘rganish hamda shu asosda aniq maqsadli yo‘nalishlarni belgilash imkonini beradi, ushbu jarayon orqali korxona o‘z faoliyatini umumiy ommaviy yondashuvdan voz kechib, aniq iste‘molchilar segmentiga moslashtiradi, bu esa resurslardan samarali foydalanish va marketing faoliyatini aniq maqsadlarga yo‘naltirishga xizmat qiladi, segmentatsiya jarayoni aholining daromad darajasi, geografik joylashuvi, demografik ko‘rsatkichlari va iste‘mol odatlariga asoslangan holda amalga oshiriladi, natijada korxona turli segmentlar uchun alohida strategiyalar ishlab chiqadi va ularning har biriga mos mahsulot hamda xizmatlarni taklif etadi, bu esa bozor talablarini to‘liq qondirish va mijozlar ehtiyojlariga individual yondashuvni ta‘minlash imkonini yaratadi.

Segmentatsiya orqali korxona o‘zining kuchli tomonlarini aniqlaydi va ularni aniq auditoriyaga yo‘naltiradi, shu bilan birga zaif jihatlarini bartaraf etish choralarini ishlab chiqadi, bu jarayon marketing samaradorligini oshiradi va reklama faoliyatini aniq yo‘naltirishga yordam beradi, natijada korxona mijozlar bilan yaqin aloqalar o‘rnatadi, ularning ishonchini qozonadi va bozorda mustahkam o‘rin egallaydi, segmentatsiya shuningdek yangi bozor imkoniyatlarini aniqlash va ulardan samarali foydalanish uchun zarur asos yaratadi, bu esa korxona faoliyatining kengayishiga va yangi rivojlanish bosqichiga chiqishiga xizmat qiladi.

Barqaror raqobatbardoshlikni ta‘minlash raqobat strategiyasining eng muhim yakuniy natijasi bo‘lib, u korxonaning bozorda uzoq muddat davomida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini, o‘z mavqeini saqlab qolishini va doimiy ravishda rivojlanib borishini anglatadi, bu jarayon korxona tomonidan yaratilgan ustunliklarni nafaqat shakllantirish balki ularni mustahkamlash va doimiy ravishda yangilab borishni talab qiladi, barqaror raqobatbardoshlikni ta‘minlash uchun korxona innovatsiyalarni joriy etadi, mahsulot va xizmat sifatini oshiradi, mijozlar bilan uzoq muddatli aloqalarni rivojlantiradi va ichki boshqaruv tizimini takomillashtiradi, ushbu yondashuv korxonaga bozor sharoitidagi o‘zgarishlarga moslashish, yangi imkoniyatlarni o‘z vaqtida aniqlash va ulardan samarali foydalanish imkonini beradi.

Barqarorlikni ta‘minlash jarayonida moliyaviy intizomni kuchaytirish, resurslarni oqilona boshqarish va risklarni minimallashtirish muhim ahamiyat kasb etadi, bu esa korxonaning iqtisodiy mustahkamligini oshiradi va tashqi ta‘sirlarga nisbatan chidamliligini kuchaytiradi, raqobatbardoshlikni saqlab qolish uchun korxona o‘z strategiyasini muntazam ravishda qayta ko‘rib chiqadi va uni zamonaviy talablar asosida yangilaydi, natijada u bozorda o‘zining barqaror o‘rnini saqlab qoladi va raqobatchilar bilan samarali kurash olib boradi, ushbu jarayon korxona qiymatini oshirish, daromadlarni ko‘paytirish va iqtisodiy muvaffaqiyatga erishish uchun muhim omil hisoblanadi.

14.3. Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni

Raqobat strategiyasi korxona faoliyatining markaziy elementi hisoblanadi, chunki u tashkilotning bozor sharoitida qanday harakat qilishini, resurslarini qaysi yo‘nalishlarga yo‘naltirishini va qanday ustunlikka erishishini belgilaydi, shu bilan birga strategiya korxonaning barcha funksional bo‘linmalarini yagona maqsad sari yo‘naltirib, boshqaruv tizimini tizimli va muvofiqlashtirilgan holga keltiradi. Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni shundaki, u tashkilotga tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga moslashish, ichki imkoniyatlardan samarali foydalanish va bozor talablariga tezkor javob

qaytarish imkonini beradi, bu esa raqobat muhitida barqaror faoliyat yuritish uchun zarur shart hisoblanadi.

Raqobat strategiyasi korxonaning uzoq muddatli maqsadlarini aniqlashda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi, chunki u rivojlanish yo‘nalishlarini belgilab beradi va kelajakdagi istiqbollarni aniqlashga yordam beradi, natijada korxona o‘z faoliyatini rejalashtirishda aniq yo‘nalishga ega bo‘ladi. Strategiyaning yana bir muhim jihati shundaki, u korxona faoliyatida samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi, chunki resurslar oqilona taqsimlanadi, ortiqcha xarajatlar kamaytiriladi va ishlab chiqarish jarayonlari optimallashtiriladi, bu esa umumiy iqtisodiy natijadorlikni oshiradi.

Raqobat strategiyasi korxonaga bozorda o‘ziga xos o‘rin egallash imkonini beradi, chunki u mahsulot yoki xizmatni boshqalardan farqlash, mijozlar uchun noyob qiymat yaratish va raqobatchilardan ajralib turish imkonini shakllantiradi. Korxona faoliyatida strategiya risklarni boshqarishda ham muhim rol o‘ynaydi, chunki u ehtimoliy xavflarni oldindan aniqlash, ularni baholash va ularni kamaytirish bo‘yicha aniq choralarni ishlab chiqishga yordam beradi, bu esa barqarorlikni ta‘minlaydi.

Shuningdek, raqobat strategiyasi innovatsion rivojlanishni rag‘batlantiradi, chunki u yangi texnologiyalarni joriy etish, yangi mahsulotlar ishlab chiqish va ishlab chiqarish jarayonlarini modernizatsiya qilishga undaydi, natijada korxona raqobatbardoshligini oshiradi.

Raqobat strategiyasi korxona ichki boshqaruv tizimini ham takomillashtiradi, chunki u qaror qabul qilish jarayonlarini tizimlashtiradi, mas‘uliyatni aniq taqsimlaydi va boshqaruv samaradorligini oshiradi. Korxona faoliyatida strategiya mijozlar bilan aloqalarni rivojlantirishda ham muhim o‘rin tutadi, chunki u mijozlar ehtiyojlarini aniqlash, ularga mos mahsulot va xizmatlarni taklif etish va mijozlar sadoqatini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, raqobat strategiyasi korxona faoliyatining barcha yo‘nalishlarini qamrab olgan holda uning barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi, bozor sharoitida

ustunlik yaratadi va uzoq muddatli muvaffaqiyatga erishish uchun asosiy vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

14.1-jadval

Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni.

№	Yo‘nalish	Mazmuni	Korxona faoliyatiga ta‘siri
1	Strategik boshqaruv	Qarorlarni tizimli qabul qilish	Boshqaruv samaradorligi oshadi
2	Bozor tahlili	Talab va taklifni o‘rganish	Moslashuvchanlik kuchayadi
3	Resurslar boshqaruvi	Resurslarni to‘g‘ri taqsimlash	Xarajatlar kamayadi
4	Raqobat ustunligi	Farqlovchi omillarni yaratish	Bozor ulushi oshadi
5	Innovatsiyalar	Yangi texnologiyalar joriy etish	Rivojlanish tezlashadi
6	Risklarni boshqarish	Xavflarni kamaytirish	Barqarorlik ta‘minlanadi
7	Mijozlarga yo‘naltirilganlik	Talablarni qondirish	Sadoqat oshadi
8	Segmentatsiya	Maqsadli auditoriyani tanlash	Marketing samaradorligi ortadi
9	Moliyaviy barqarorlik	Daromad va xarajat muvozanati	Foyda oshadi
10	Jarayonlarni optimallashtirish	Ishlab chiqarishni takomillashtirish	Samaradorlik oshadi

Raqobat strategiyasining muhim jihatlaridan biri bu bozor muhitini tizimli va chuqur o‘rganishga qaratilgan yondashuvdir, chunki korxona faoliyatini samarali rejalashtirish uchun talab va taklif dinamikasini doimiy nazorat qilish zarur.

Strategiya bozorning raqobatchilari, mijozlar talablari va yetkazib beruvchilar faoliyati haqida aniq ma‘lumot yig‘ishga xizmat qiladi. Shu yo‘l bilan rahbarlar qaror qabul qilish jarayonida xatolardan qochib, raqobat ustunligini shakllantiruvchi qarorlar qabul qilish imkoniga ega bo‘ladi.

Bundan tashqari, bozorni tahlil qilish korxona ichki resurslarini tashqi muhit bilan muvofiqlashtirish va mavjud imkoniyatlardan maksimal darajada foydalanish uchun zarur asos yaratadi. Bozor tahlili shuningdek, yangi segmentlarni aniqlash, mijozlar ehtiyojlarini aniqlash va ularni qondirishga yo‘naltirilgan loyihalarni ishlab chiqishda asosiy vosita hisoblanadi. Shu tariqa, strategiya bozor o‘zgarishlariga tezkor javob berish va raqobatchilardan ortda qolmaslik imkonini beradi.

Strategiya korxona resurslarini optimal taqsimlash va ularni eng samarali yo‘nalishlarga yo‘naltirish vazifasini bajaradi. Har bir qaror, ishlab chiqarish jarayoni yoki marketing kampaniyasi resurslar (moddiy, moliyaviy va inson kapitali) bo‘yicha aniq hisob-kitobga asoslanadi. Shu yo‘l bilan korxona ortiqcha xarajatlarni kamaytiradi va ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi.

Optimal resurs taqsimoti korxona uchun nafaqat moliyaviy natijalarni yaxshilash, balki xodimlar ish samaradorligini oshirish va jarayonlarni standartlashtirish imkonini beradi. Strategiya resurslarni uzoq muddatli rejalashtirish bilan bog‘lab, korxona barqaror rivojlanishini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, resurslarni samarali taqsimlash korxona raqobat muhitida raqobatchilardan ustun turish va bozor ulushini oshirish imkonini beradi.

Raqobat strategiyasining asosiy vazifalaridan biri korxona uchun noyob raqobat ustunligini shakllantirishdir. Bu ustunlik narx siyosati, mahsulot yoki xizmat sifati, xizmat ko‘rsatish darajasi yoki innovatsiyalar orqali amalga oshiriladi. Strategiya korxonaning boshqa subyektlardan ajralib turishini ta‘minlaydi va bozor raqobatida mustahkam mavqeni yaratadi. Shu bilan birga, strategiya raqobat ustunligini muntazam takomillashtirish va yangi imkoniyatlarni yaratish orqali korxona faoliyatini barqarorlashtiradi.

Raqobat ustunligi, shuningdek, mijozlar sadoqatini oshirish va bozor ulushini barqaror saqlash imkonini beradi. Strategik yondashuv korxona faoliyatini har bir qarorda raqobatchilarga nisbatan ustunlikni hisobga olgan holda rejalashtirishga yordam beradi.

Raqobat strategiyasi korxona ichida innovatsion rivojlanishni rag‘batlantiradi, chunki u yangi texnologiyalarni, mahsulotlar va

xizmatlarni joriy etish orqali bozor talablariga moslashish imkonini beradi. Innovatsiyalar strategiyaning ajralmas qismi bo‘lib, korxonaning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshiradi. Shu yo‘l bilan korxona nafaqat mavjud bozor talablarini qondiradi, balki yangi segmentlar yaratadi va bozorni kengaytiradi. Strategiya innovatsion jarayonlarni rejalashtirish va amalga oshirishni tizimli yondashuv bilan birlashtiradi. Shu bilan birga, innovatsiyalar resurslarni yanada samarali ishlatish va ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Raqobat strategiyasi korxona faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavf va noaniqliklarni oldindan aniqlash, baholash va ularni kamaytirishga yo‘naltirilgan tizimli yondashuvni ta‘minlaydi. Strategiya korxona rahbarlariga muqobil variantlarni ishlab chiqish va potentsial zararlarni minimal darajaga tushirish imkonini beradi. Shu bilan birga, xavflarni kamaytirish ichki nazorat mexanizmlari, jarayon monitoringi va sug‘urta vositalari orqali amalga oshiriladi.

Strategiya risklarni kamaytirish orqali korxonaning moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi va raqobat muhitida barqaror faoliyat yuritish imkonini yaratadi. Raqobat strategiyasi shuningdek, noaniqlik sharoitida qaror qabul qilishni osonlashtiradi va korxonaning uzoq muddatli rivojlanishini kafolatlaydi.

14.1-rasm. Raqobat strategiyasi.

Raqobat strategiyasining markaziy vazifalaridan biri mijozlar ehtiyojlarini aniqlash va ularning talablariga mos mahsulot va xizmatlarni yaratishdir, chunki bozor muvaffaqiyati faqat mijozlarning qoniqish darajasiga bog‘liqdir.

Strategiya korxona rahbarlariga mijozlarning talablarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi, shuningdek, har bir mahsulot yoki xizmatni ishlab chiqishda foydalanuvchi talablarini inobatga olgan holda qaror qabul qilishga xizmat qiladi. Shu yo‘l bilan korxona nafaqat mavjud mijozlar bilan sadoqatli aloqani mustahkamlaydi, balki yangi bozor segmentlarini jalb qiladi va bozor ulushini oshiradi.

Strategik yondashuv mijoz ehtiyojlarini doimiy monitoring qilish, mahsulot sifatini yaxshilash va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini takomillashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, mijozlarga yo‘naltirilgan strategiya korxona brendining obro‘sini oshiradi va bozor raqobatida mustahkam o‘rnini egallash imkonini beradi.

Raqobat strategiyasi orqali korxona o‘zining maqsadli auditoriyasini aniqlab oladi va shu segmentga mos yondashuvlarni ishlab chiqadi. Segmentatsiya korxona resurslarini samarali taqsimlash, marketing kampaniyalarini optimallashtirish va xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi.

Strategiya bozor segmentlarini aniqlash orqali raqobatchilarga nisbatan ustunlik yaratadi, chunki korxona o‘z resurslarini faqat eng istiqbolli segmentlarga yo‘naltiradi. Shu bilan birga, segmentatsiya marketing va sotuv jarayonlarini yanada maqsadli qiladi, mijozlar ehtiyojlariga mos mahsulotlar yaratish imkonini oshiradi va korxona daromadlarini barqarorlashtiradi. Strategiya korxona uchun bozorning har bir segmentidagi talab va raqobat sharoitini baholash va shunga mos qarorlar qabul qilish imkoniyatini yaratadi.

Strategiya korxona moliyaviy barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi, chunki u daromad va xarajatlar muvozanatini saqlashga yordam beradi. Har bir strategik qaror moliyaviy tahlil va risklarni baholashga asoslangan bo‘lib, bu korxona uchun uzoq muddatli barqaror daromadni kafolatlaydi.

Strategik yondashuv orqali rahbarlar resurslardan oqilona foydalanish, ortiqcha xarajatlarni kamaytirish va investitsiya samaradorligini oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, moliyaviy barqarorlik strategiyasi korxonaning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi, chunki raqobat sharoitida faqat moliyaviy jihatdan mustahkam korxonalar faoliyatini uzluksiz davom ettirishi mumkin. Strategiya shuningdek, moliyaviy rejalashtirish va nazorat jarayonlarini takomillashtiradi va korxona kapitallaridan samarali foydalanishni rag‘batlantiradi.

Raqobat strategiyasi ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini tizimli ravishda optimallashtirishga qaratilgan bo‘lib, bu korxonaning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Strategiya ichki jarayonlarni standartlashtirish, ishchi faoliyatini muvofiqlashtirish va nazorat mexanizmlarini kuchaytirishga yordam beradi. Shu yo‘l bilan korxona resurslarini samarali ishlatadi, ishlab chiqarish siklini qisqartiradi va xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilaydi.

Ichki jarayonlarni optimallashtirish strategiyasi korxona boshqaruvini yanada tezkor, aniq va barqaror qiladi. Shu bilan birga, strategiya jarayonlar orqali yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xatolarni kamaytirish va resurslardan maksimal darajada samarali foydalanishga imkon beradi. Ichki jarayonlarni takomillashtirish raqobat ustunligini oshirish va bozor talablariga tez moslashish uchun asosiy vosita hisoblanadi.

Strategiyaning asosiy maqsadi korxonaning kelajakdagi istiqbolini belgilash va barqaror o‘sishni ta‘minlashdan iborat bo‘lib, bu qisqa muddatli foyda bilan cheklanmaydi. Strategik yondashuv orqali korxona uzoq muddatli rivojlanish rejalari tuzadi, yangi bozorlar va segmentlarga kirish imkoniyatlarini tahlil qiladi va investitsiyalarni maqsadli yo‘naltiradi. Shu yo‘l bilan korxona faqat bugungi kundagi raqobatni yengibgina qolmay, balki kelajakdagi risk va noaniqliklarga qarshi tayyorgarlik ko‘radi.

Uzoq muddatli rivojlanish strategiyasi korxona rahbarlariga qarorlarni aniq rejalashtirish, moliyaviy barqarorlikni saqlash va resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish imkonini beradi.

Raqobat strategiyasi korxonaga bozordagi o‘z mavqeini mustahkamlash va uni uzoq muddat davomida saqlashga xizmat qiladi. Strategik yondashuv orqali korxona brendini rivojlantiradi, mijozlar bilan mustahkam aloqalarni o‘rnatadi va raqobatchilarga nisbatan o‘zini ajratib ko‘rsatadi. Shu bilan birga, strategiya bozordagi o‘z mavqeini barqarorlashtirish, bozor ulushini oshirish va mahsulot yoki xizmatni tanitish jarayonlarini tizimli ravishda boshqarishga imkon beradi.

Bozordagi barqaror mavqe korxonaning moliyaviy barqarorligini va raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Strategiya shu jarayonda marketing, innovatsiya va ichki boshqaruv jarayonlarini birlashtiradi va korxona faoliyatini kompleks rivojlantirishga yordam beradi.

Raqobat strategiyasi – bu korxonaning bozorda o‘z o‘rnini mustahkamlash va raqobatchilar ustidan ustunlikka erishish uchun ishlab chiqadigan uzoq muddatli reja va harakatlar tizimidir. Ushbu strategiya korxonaning ichki resurslari, bozor sharoiti, iste‘molchi talablarini va raqobatchilarning faoliyatini chuqur tahlil qilishga asoslanadi.

Raqobat strategiyasining mohiyati shundaki, u korxonaga o‘z mahsulot va xizmatlarini noyob uslubda taklif etish, xarajatlarni optimallashtirish, sifat va innovatsiyalarga e‘tibor qaratish orqali bozorda ustunlikni ta‘minlash imkonini beradi. Shu bilan birga, strategiya korxonaning uzoq muddatli barqaror rivojlanishini kafolatlaydi va yangi bozorlarga kirish, mavjud bozor ulushini oshirish kabi maqsadlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni beqiyosdir. U orqali menejment resurslarni samarali taqsimlaydi, ishlab chiqarish va marketing jarayonlarini boshqaradi, mijozlar bilan munosabatlarni mustahkamlaydi va innovatsion faoliyatni rag‘batlantiradi. Strategiya, shuningdek, risklarni kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi.

Raqobat strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun korxona bozorni, iste‘molchilar talablarini va raqobatchilarning takliflarini doimiy monitoring qilishi, o‘z faoliyatini shart-sharoitga mos ravishda moslashtirishi zarur. Shu bilan birga, raqobat strategiyasi

korxona uchun nafaqat qisqa muddatli daromad, balki uzoq muddatli barqarorlik va raqobatbardoshlik kafolati sifatida xizmat qiladi.

Natijada, raqobat strategiyasi korxonaning muvaffaqiyatli va barqaror rivojlanishida, uning bozor pozitsiyasini mustahkamlashda, resurslarni optimal taqsimlash va iste‘molchilar bilan samarali muloqot o‘rnatishda muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Nazorat savollari:

1. Raqobat strategiyasi tushunchasi nima va uning asosiy vazifalari qanday?
2. Raqobat strategiyasining korxona faoliyatidagi ahamiyati nimada namoyon bo‘ladi?
3. Raqobat strategiyasining mohiyati va asosiy maqsadlari qanday?
4. Korxona bozor sharoitini tahlil qilishda raqobat strategiyasi qanday rol o‘ynaydi?
5. Raqobat strategiyasini ishlab chiqishda ichki va tashqi omillarni qanday hisobga olish zarur?
6. Raqobat strategiyasi orqali korxona qanday uzoq muddatli ustunlikka erishishi mumkin?

XV BOB. RAQOBATNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLINISHI

15.1. Risklarni boshqarish tizimi. Risklarni strategik boshqarish
15.2. Risklarni aniqlash, o‘lchash, tahlil kilish, ularni boshqarish
15.3. Risklarni komplsks boshqarish tizimining alohida elementlari

15.1. Risklarni boshqarish tizimi. Risklarni strategik boshqarish

Risklarni boshqarish tizimi korxona, tashkilot yoki loyiha faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noaniqlik va xavf omillarini aniqlash, baholash va nazorat qilish jarayonlarini o‘z ichiga oladi. Ushbu tizim orqali subyektlar o‘z faoliyatidagi potensial xavf va yo‘qotishlarni oldindan aniqlab, ularni minimal darajaga tushirishga intiladi.

Risklarni boshqarish tizimi ichki va tashqi muhit omillarini birgalikda tahlil qiladi, qaror qabul qilish jarayonlarini optimallashtiradi va strategik rejalashtirishga yordam beradi. Shu bilan birga, tizim har bir xodimning rolini aniq belgilash, mas‘uliyatni taqsimlash va nazorat mexanizmlarini joriy etishga xizmat qiladi. Tizimning samarali ishlashi korxona resurslarini oqilona boshqarish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini barqaror qilish imkonini beradi. Risklarni boshqarish tizimi shuningdek, korxonaning uzoq muddatli strategik maqsadlarini amalga oshirishga asos bo‘ladi.

Risklarni boshqarish tizimining birinchi bosqichi risklarni aniqlash va baholashdan iborat. Bu jarayonda korxona ichidagi va tashqi omillar, bozor sharoiti, moliyaviy va operatsion jarayonlar, texnologik yangiliklar va xodimlar faoliyati tahlil qilinadi. Aniqlangan risklar miqdori va ularning potensial ta‘siri baholanadi.

Risklarni baholash korxona rahbariyati va mutaxassislariga qaysi xavflarga ustuvor e‘tibor berish kerakligini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, baholash jarayoni orqali xavfning yuzaga kelish ehtimoli va uning keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdori aniqlanadi. Bu bosqichda statistik tahlillar, ekspert baholari va tarixiy ma‘lumotlar keng qo‘llaniladi. Risklarni aniqlash va baholash subyektni noaniqlikdan himoya qilish va strategik qarorlarni asoslash imkonini beradi.

Risklarni strategik boshqarish korxona yoki tashkilotning uzoq muddatli maqsadlariga erishish yo‘lida yuzaga keladigan xavflarni tizimli ravishda boshqarishdir. Strategik boshqaruv faqat xavfni kamaytirish bilan cheklanmay, balki risklardan foyda olish va yangi imkoniyatlarni yaratishga qaratilgan. Ushbu yondashuv korxona faoliyatining barcha darajalarida qo‘llanadi va strategik rejalashtirish, innovatsion loyihalar va resurslarni boshqarish bilan uzviy bog‘liq.

Risklarni strategik boshqarish subyektning raqobatbardoshligini oshirish, resurslarni optimallashtirish va bozor sharoitlariga moslashish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, strategik yondashuv korxona rahbariyatiga uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlashga yordam beradi.

Risklarni boshqarish tizimida xavflarni kamaytirish va nazorat qilish vositalari muhim o‘rin tutadi. Bu vositalarga sug‘urta qilish, ichki nazorat tizimlari, zaxira fondlar, jarayonlarni standartlashtirish va monitoring tizimlari kiradi. Xavflarni nazorat qilish jarayoni riskning yuzaga kelish ehtimoli va zararini minimallashtirishga qaratiladi. Shu bilan birga, risklarni kamaytirish vositalari subyektning faoliyatini barqarorlashtiradi va kutilmagan yo‘qotishlarning oldini oladi.

Nazorat mexanizmlari yordamida korxona jarayonlari doimiy ravishda monitoring qilinadi va zarur o‘zgartirishlar kiritiladi. Risklarni kamaytirish va nazorat qilish vositalari strategik rejalashtirish bilan uyg‘unlashib, subyektning uzoq muddatli maqsadlarini ta‘minlaydi.

Risklarni strategik boshqaruv jarayoni bir necha bosqichdan iborat: riskni aniqlash, baholash, kamaytirish va nazorat qilish, shuningdek, monitoring va qayta baholash. Ushbu jarayon korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga tez moslashishni ta‘minlaydi.

Strategik boshqaruv jarayonida korxona rahbariyati har bir riskni tahlil qiladi, ularning ustuvorligini belgilaydi va resurslarni optimal taqsimlaydi. Shu bilan birga, jarayon yangi imkoniyatlar va innovatsiyalarni yaratish orqali subyekt raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Strategik boshqaruv jarayoni doimiy takomillashtirish va o‘rganishga asoslangan bo‘lib, korxona barqarorligini kafolatlaydi.

Hozirgi global va mahalliy bozor sharoitlarida risklarni strategik boshqarish dolzarbligi keskin oshgan. Bozor sharoitlari tez o‘zgarib,

iste‘molchi talablarining murakkablashuvi va texnologik yangiliklar subyektlarni xavflarni oldindan aniqlash va boshqarishga majbur qiladi. Strategik boshqarish orqali korxona resurslardan samarali foydalanadi, innovatsion loyihalarni amalga oshiradi va raqobat ustunligini saqlaydi. Shu bilan birga, tizimli risk boshqaruvi subyektni moliyaviy, operatsion va reputatsion yo‘qotishlardan himoya qiladi.

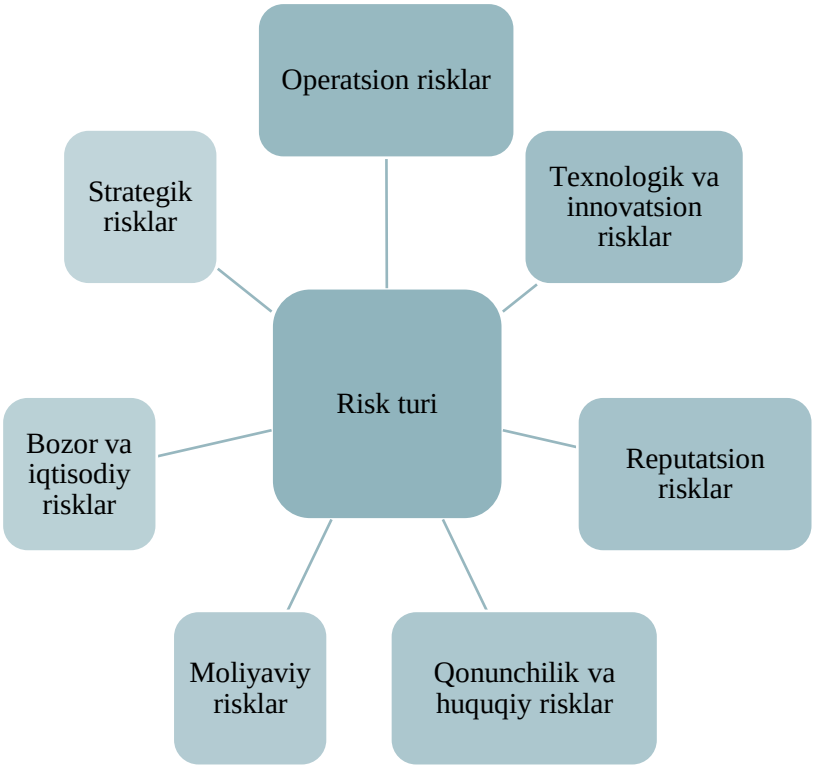

15.1-rasm. Risklarning turlari

Risklarni strategik boshqarish fani nafaqat korxona ichki jarayonlarini barqarorlashtiradi, balki milliy va global iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham hissa qo‘shadi. Natijada strategik risk boshqaruvi subyektning uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlovchi asosiy vositaga aylanadi.

Moliyaviy risklar – bu korxona moliyaviy barqarorligiga tahdid soluvchi xavflardir. Ularga pul oqimi yetishmovchiligi, valyuta kursi o‘zgarishi, foiz stavkalarining oshishi yoki tushumlarning pasayishi kiradi. Moliyaviy risklar korxona balansiga, investitsiya loyihalariga va kapitalning samaradorligiga bevosita ta‘sir qiladi.

Operatsion risklar – ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish yoki tashkiliy jarayonlarda yuzaga keladigan xavflardir. Masalan, texnologik nosozliklar, ishlab chiqarish jarayonidagi xatoliklar, kadrlarning

malakasizligi yoki yetkazib beruvchilarning kechikishi operatsion risklarni keltirib chiqaradi.

Strategik risklar – korxona uzoq muddatli maqsadlariga erishish imkoniyatiga ta‘sir qiluvchi xavflardir. Raqobatchilarning yangi strategiyalari, bozordagi talab o‘zgarishlari yoki noto‘g‘ri strategik qarorlar strategik risklarni yuzaga chiqaradi.

Bozor va iqtisodiy risklar – iqtisodiy sharoit va bozor o‘zgarishlariga bog‘liq xavflardir. Masalan, inflyatsiya, talabning pasayishi, yangi raqobatchilar paydo bo‘lishi yoki bozor segmentining qisqarishi bozor risklariga misol bo‘la oladi.

Qonunchilik va huquqiy risklar – qonun va me‘yoriy hujjatlar o‘zgarishi, litsenziya yoki sertifikat talablarining oshishi, soliq qonunchiligidagi yangiliklar korxona faoliyatiga salbiy ta‘sir qilishi mumkin.

Reputatsion risklar – korxona obro‘si va brendiga zarar yetkazadigan xavflardir. Masalan, mijozlarning noroziligi, sifat muammolari yoki jamoatchilik e‘tiboridagi salbiy holatlar reputatsion riskni oshiradi.

Texnologik va innovatsion risklar – yangi texnologiyalarni joriy etishda yoki innovatsion loyihalarda yuzaga keladigan xavflardir. Texnologiyaning ishlamasligi, dasturiy ta‘minot xatolari yoki innovatsiyalarning bozor talabiga javob bermasligi ushbu turga kiradi.

Risklarni boshqarish tizimi korxona ichki va tashqi jarayonlarini tahlil qilish, xavf omillarini aniqlash va ularni boshqarish uchun ishlab chiqilgan kompleks ilmiy-asoslangan mexanizmdir. Bu tizim korxona faoliyatining barcha darajalarini qamrab oladi va har bir bo‘lim, jarayon va xodimning rolini aniq belgilaydi, ularning harakatini muvofiqlashtiradi va nazorat qiladi.

Tizimning samarali ishlashi orqali korxona resurslarini oqilona boshqarish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini barqaror qilish mumkin. Risklarni boshqarish tizimi doimiy ravishda ichki jarayonlarni monitoring qilish, muammoli joylarni aniqlash va ularni tezkorlik bilan bartaraf etishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, tizim

korxona rahbariyatiga strategik qarorlarni asoslashda yordam beradi va kelajakdagi noaniqliklar ta‘sirini minimallashtiradi.

Tizimning samarali tashkil etilishi subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi va raqobat ustunligini yaratadi. Shu yondashuv korxona ichidagi barcha bo‘limlar va faoliyat tarmoqlarining o‘zaro uzviy bog‘liqligini kuchaytiradi.

15.2.-rasm. Risklarga ta‘sir etuvchi omillar

Risklarni aniqlash va baholash jarayoni subyekt faoliyatining birinchi va eng muhim bosqichi hisoblanadi, chunki bu bosqichda kelajakdagi noaniqliklar va zarar ehtimoli oldindan aniqlanadi. Bu

jarayonda korxona ichidagi jarayonlar, resurslar, kadrlar, texnologik imkoniyatlar, bozor sharoiti va tashqi muhitning ta‘siri chuqur tahlil qilinadi.

Aniqlangan risklar miqdori va ularning potensial zarar miqdori baholanadi, shuningdek, yuzaga kelish ehtimoli aniqlanadi. Shu bosqichda statistik ma‘lumotlar, ekspert baholari, tarixiy tahlillar va zamonaviy analitik usullar keng qo‘llaniladi. Risklarni aniqlash subyektga qaysi sohalarda ustuvor e‘tibor berish kerakligini ko‘rsatadi va resurslarni optimal taqsimlash imkonini beradi. Bu jarayon doimiy ravishda takrorlanadi, chunki ichki va tashqi sharoitlar tez o‘zgaradi va yangi xavf omillari paydo bo‘ladi.

Risklarni baholash korxona rahbariyatiga samarali qarorlar qabul qilish va strategik rejalashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga, baholash jarayoni korxona ichki jarayonlarini tartibga solish va xavflarni oldini olish bo‘yicha asosiy vositaga aylanadi.

Strategik boshqarish risklarni faqat kamaytirish bilan cheklanmay, balki yangi imkoniyatlar yaratishga ham yo‘naltiriladi, bu esa korxona faoliyatini yanada samarali va barqaror qiladi. Strategik yondashuv doimiy tahlil, rejalashtirish va resurslarni optimallashtirishni o‘z ichiga oladi. Shu orqali korxona o‘zining raqobatbardoshligini oshiradi va bozor sharoitlariga tez moslashadi.

Strategik boshqaruv jarayoni innovatsion loyihalarni tatbiq etish, yangi bozor segmentlariga kirish va subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlash imkonini yaratadi. Bu jarayonda korxona rahbariyati har bir xavfni tahlil qiladi, ustuvorligini belgilaydi va qarorlar qabul qiladi. Shu bilan birga, strategik boshqaruv jarayoni subyektning moliyaviy va operatsion barqarorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Strategik yondashuv nafaqat xavfni kamaytiradi, balki subyektni rivojlantirish va raqobat ustunligini yaratish yo‘lidagi imkoniyatlarni kengaytiradi.

Xavflarni kamaytirish vositalari ichki nazorat, sug‘urta, jarayon monitoringi, zaxira fondlari va standartlashtirishni o‘z ichiga oladi. Bu vositalar xavf yuzaga kelish ehtimolini kamaytirish va potensial

zararlarni minimal darajaga tushirishga qaratilgan. Shu bilan birga, xavflarni kamaytirish vositalari korxona ichidagi jarayonlarni barqarorlashtiradi, subyektning strategik maqsadlariga erishishini ta‘minlaydi va resurslardan samarali foydalanishga ko‘maklashadi. Monitoring tizimlari yordamida jarayonlar doimiy kuzatiladi va zarur o‘zgartirishlar amalga oshiriladi. Sug‘urta mexanizmlari korxona moliyaviy yo‘qotishlardan himoyalanishiga xizmat qiladi. Ichki nazorat va standartlashtirish jarayonlari xodimlarning mas‘uliyatini oshiradi va qaror qabul qilish jarayonlarini tizimlashtiradi. Shu tarzda, xavflarni kamaytirish vositalari korxona barqarorligini ta‘minlovchi strategik komponentga aylanadi.

Nazorat mexanizmlari risklarni doimiy monitoring qilish va takomillashtirishga xizmat qiladi. Bu mexanizmlar orqali korxona ichki jarayonlari, resurslar, texnologiya va xodimlarning faoliyati muntazam tahlil qilinadi. Shu bilan birga, nazorat mexanizmlari yangi xavf omillari paydo bo‘lishini oldindan aniqlash va ularni tezkorlik bilan bartaraf etishga imkon beradi.

Nazorat jarayoni subyektning strategik qarorlarini asoslash, resurslarni optimal taqsimlash va bozor sharoitlariga moslashishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, doimiy monitoring korxona faoliyatidagi muammolarni vaqtida aniqlash va ularni minimallashtirishga yordam beradi.

Nazorat mexanizmlari strategik va operatsion darajada subyektning samaradorligini oshiradi va barqarorligini mustahkamlaydi. Bu mexanizmlar korxona ichki va tashqi muhitidagi o‘zgarishlarga tez moslashishni ta‘minlaydi va uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi.

Strategik boshqaruv jarayoni bir necha bosqichdan iborat bo‘lib, u korxona faoliyatining barqarorligini va uzoq muddatli raqobatbardoshligini ta‘minlaydi. Ushbu jarayon risklarni aniqlash, baholash, kamaytirish, nazorat qilish va doimiy monitoringni o‘z ichiga oladi. Strategik boshqaruv subyektga qarorlar qabul qilishda tizimli yondashuvni beradi va resurslardan optimal foydalanish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, jarayon innovatsion loyihalarni tatbiq etish va

bozor sharoitlariga moslashish orqali subyekt raqobatbardoshligini oshiradi.

Strategik boshqaruv korxona ichki jarayonlarini barqarorlashtiradi, moliyaviy, operatsion va reputatsion xavflarni kamaytiradi. Shu tarzda strategik boshqaruv jarayoni subyektning uzoq muddatli muvaffaqiyati va barqarorligini kafolatlovchi asosiy vositaga aylanadi.

Risklarni baholash jarayoni korxona faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan zararlarni oldindan aniqlash va ularning ehtimolini baholashni o‘z ichiga oladi. Bu jarayonda korxona ichki jarayonlari, moliyaviy ko‘rsatkichlar, resurslar va tashqi muhit o‘rganiladi, shuningdek, riskning yuzaga kelish ehtimoli va keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdori aniqlanadi.

Baholash jarayoni statistika, tarixiy ma‘lumotlar, ekspert tahlillari va zamonaviy analitik metodlar orqali amalga oshiriladi. Shu bosqichda korxona rahbariyati risklarni tartibga solish, resurslarni oqilona taqsimlash va strategik qarorlarni asoslash imkonini oladi. Risklarni baholash subyektga qaror qabul qilish jarayonida aniqlik yaratadi, noaniqlikni kamaytiradi va operatsion hamda moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga yordam beradi. Shu bilan birga, baholash orqali yangi xavf omillari aniqlanadi va ularni boshqarish bo‘yicha oldindan choralar ko‘riladi.

Strategik risk boshqarish korxona raqobatbardoshligini oshirishning muhim vositasidir. Ushbu yondashuv orqali subyekt nafaqat xavflarni kamaytiradi, balki yangi imkoniyatlarni yaratadi, innovatsion loyihalarni tatbiq etadi va bozordagi o‘zgarishlarga tez moslashadi.

Strategik boshqaruv jarayoni korxona resurslarini optimallashtirish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini barqarorlashtirishga qaratilgan. Shu bilan birga, strategik yondashuv korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni tahlil qiladi va ularning keltirishi mumkin bo‘lgan salbiy ta‘sirlarni minimal darajaga tushiradi. Strategik risk boshqarish subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlash, raqobatchilardan ustunlikka erishish va bozor talablariga moslashishga xizmat qiladi.

Innovatsion loyihalar va yangi imkoniyatlar risklarni boshqarish jarayonida asosiy rol o‘ynaydi. Yangi texnologiyalar, mahsulotlar va xizmatlarni tatbiq etish orqali korxona yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noaniqliklarni minimallashtiradi va raqobat ustunligini oshiradi.

Innovatsiyalar orqali subyekt yangi bozor segmentlariga kirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va xizmat sifatini yaxshilash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, innovatsion yondashuv risklarni faqat kamaytirish bilan cheklanmay, balki ularni foydali imkoniyatlarga aylantiradi. Innovatsion loyihalarni boshqarish jarayonida resurslarni samarali taqsimlash, xodimlarni rag‘batlantirish va bozor talablarini doimiy kuzatish muhim ahamiyatga ega. Shu tarzda innovatsiyalar subyektning uzoq muddatli barqarorligini va raqobatbardoshligini ta‘minlaydi.

Risklarni strategik boshqarish subyektning moliyaviy va operatsion barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv orqali korxona kutilmagan moliyaviy yo‘qotishlar, ishlab chiqarishdagi nosozliklar va tashkiliy muammolarning oldini oladi. Moliyaviy barqarorlik subyektning daromadlari, xarajatlari va investitsiyalarini tartibga solish bilan ta‘minlanadi, operatsion barqarorlik esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining uzluksiz ishlashini kafolatlaydi.

Strategik boshqaruv resurslardan oqilona foydalanish, risklarni kamaytirish va qarorlarni asoslashga yordam beradi. Shu bilan birga, barqarorlik subyektning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshiradi va bozor sharoitlariga moslashuvchanlikni ta‘minlaydi.

Fan iqtisodiy samaradorlik va resurslarni oqilona boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Risklarni strategik boshqarish orqali subyekt resurslardan maksimal darajada foydalangan holda ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtiradi.

Shu bilan birga, fan nazariy va amaliy bilimlarni uyg‘unlashtiradi, qaror qabul qilish jarayonlarini ilmiy asosga tayangan holda amalga oshirishga yordam beradi. Iqtisodiy samaradorlik resurslarni tejash, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va foyda olish imkonini yaratadi.

Risklarni boshqarish jarayoni subyektga ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarga tez moslashish va bozor talablariga javob berish imkoniyatini beradi. Shu tarzda fan nafaqat korxona darajasida, balki milliy iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Risklarni strategik boshqarish milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Korxonalar va tashkilotlar faoliyati bozor iqtisodiyoti sharoitida tezkor o‘zgaradi va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xavflar milliy iqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta‘sir qiladi. Strategik boshqaruv orqali subyektlar moliyaviy va operatsion barqarorlikni saqlaydi, innovatsion loyihalarni amalga oshiradi va bozor talablariga moslashadi.

Shu bilan birga, global iqtisodiy muhitdagi xavf omillari, jumladan, valyuta kursi o‘zgarishi, inflyatsiya, xalqaro savdo sharoitlari va geopolitik o‘zgarishlar subyekt faoliyatiga ta‘sir qilishi mumkin. Risklarni strategik boshqarish tizimi ushbu o‘zgarishlarni oldindan baholash, subyektni himoya qilish va barqarorlikni saqlashga xizmat qiladi. Shu tarzda strategik boshqaruv milliy va global iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga to‘g‘ridan-to‘g‘ri hissa qo‘shadi.

15.2. Risklarni aniqlash, o‘lchash, tahlil kilish, ularni boshqarish

Risklarni aniqlash jarayoni subyekt faoliyatidagi noaniqlik va xavf omillarini birinchi bo‘lib aniqlashni o‘z ichiga oladi. Bu bosqichda korxona ichidagi ishlab chiqarish jarayonlari, xizmat ko‘rsatish tizimi, moliyaviy resurslar va tashqi muhitdagi o‘zgarishlar chuqur tahlil qilinadi. Aniqlash jarayoni subyektga qaysi sohalarda xavf mavjudligini, ularning ta‘sir darajasini va yuzaga kelish ehtimolini ko‘rsatadi.

Shu bosqichda mutaxassislar, ekspert tahlillari, statistik ma‘lumotlar va tarixiy tajribalarni qo‘llash orqali potentsial xavflar aniqlanadi. Risklarni aniqlash korxona rahbariyatiga resurslarni optimal taqsimlash va zarur choralarni belgilash imkonini beradi. Shu bilan birga, bu jarayon strategik rejalashtirish va qaror qabul qilishning asosiy komponentiga aylanadi.

Risklarni o‘lchash aniqlangan xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdorini aniqlash jarayonidir.

Ushbu bosqichda kvantitativ va sifatli metodlardan foydalaniladi, shu jumladan, statistik tahlillar, prognoz modellari va ekspert baholari. Riskning miqdori va kuchayish darajasi aniqlanib, subyekt rahbariyatiga qaysi xavflarga ustuvor e‘tibor qaratish kerakligi ko‘rsatib beriladi.

Risklarni o‘lchash orqali resurslar samarali taqsimlanadi, qarorlar ilmiy asosga ega bo‘ladi va kutilmagan yo‘qotishlar minimallashtiriladi. Shu bilan birga, o‘lchash jarayoni korxona ichki va tashqi muhitidagi o‘zgarishlarga moslashuvchanlikni oshiradi. Risklarni o‘lchash subyektning barqaror faoliyatini ta‘minlovchi muhim bosqichdir.

Risklarni tahlil qilish jarayoni aniqlangan va o‘lchangan xavflarning mohiyatini, sabablarini va oqibatlarini chuqur o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Bu bosqichda xavfning korxona faoliyatiga ta‘siri, yuzaga kelish shartlari va boshqa jarayonlar bilan bog‘liqligi aniqlanadi. Tahlil natijalari asosida xavflarni kamaytirish va oldini olish strategiyalari ishlab chiqiladi. Shu bilan birga, tahlil jarayoni risklarning ijobiy tomonlarini aniqlash va ulardan foyda olish imkoniyatini yaratadi.

Risklarni tahlil qilish korxona ichki jarayonlarini optimallashtirish, resurslarni oqilona boshqarish va strategik qarorlar qabul qilishni ta‘minlaydi. Bu bosqichda ekspert baholari, statistik tahlillar va zamonaviy analitik metodlar keng qo‘llaniladi.

Risklarni boshqarish aniqlangan, o‘lchangan va tahlil qilingan xavflarni kamaytirish, nazorat qilish va minimal darajaga tushirish jarayonidir. Boshqaruv ichki nazorat, sug‘urta, jarayon monitoringi, standartlashtirish va resurslarni oqilona taqsimlash orqali amalga oshiriladi. Shu bilan birga, risklarni boshqarish jarayoni strategik qarorlar qabul qilish, moliyaviy va operatsion barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. Boshqaruv tizimi doimiy monitoring, tahlil va takomillashtirish orqali xavflarning yuzaga kelish ehtimolini kamaytiradi. Shu tarzda, risklarni boshqarish korxona raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishga erishishning muhim vositasidir.

Strategik risk boshqaruvi korxona uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlash va raqobat ustunligini yaratishga xizmat qiladi. Bu yondashuv risklarni kamaytirish bilan birga yangi imkoniyatlarni

yaratishga qaratilgan. Strategik boshqaruv orqali subyekt innovatsion loyihalarni amalga oshiradi, resurslarni optimallashtiradi va bozor sharoitlariga tez moslashadi. Shu bilan birga, strategik risk boshqaruvi moliyaviy va operatsion barqarorlikni ta‘minlaydi va korxona faoliyatini davomiy nazorat ostida ushlab turadi. Strategik yondashuv korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni tahlil qiladi va ularning salbiy ta‘sirini minimal darajaga tushiradi.

Risklarni boshqarish fani iqtisodiy samaradorlikni oshirish, resurslarni oqilona boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish va korxona barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ushbu fan orqali subyekt moliyaviy, operatsion va strategik risklarni boshqarish bo‘yicha tizimli yondashuvni egallaydi. Shu bilan birga, fan milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Risklarni strategik boshqarish orqali korxona yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan yo‘qotishlardan himoyalanadi, innovatsion imkoniyatlarni qo‘llaydi va raqobat ustunligini mustahkamlaydi. Shu tarzda, fan nafaqat korxona, balki butun iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga hissa qo‘shadi.

Risklarni aniqlash korxona ichki va tashqi jarayonlaridagi xavflarni belgilashni o‘z ichiga oladi.
Risklarni o‘lchash xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va zarar miqdorini aniqlash orqali amalga oshiriladi.
Risklarni tahlil qilish xavflarning sabablarini va oqibatlarini chuqur o‘rganishni ta‘minlaydi.
Risklarni boshqarish tizimi xavflarni kamaytirish, nazorat qilish va minimal darajaga tushirishga qaratilgan.
Ichki nazorat, sug‘urta va jarayon monitoringi xavflarni boshqarishda asosiy vositalardir.
Standartlashtirish va resurslarni optimallashtirish risklarni boshqarish jarayonini samarali qiladi.
Strategik risk boshqaruvi subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi.
Strategik yondashuv yangi imkoniyatlar yaratish va raqobat ustunligini oshirishga xizmat qiladi.

✚ Innovatsion loyihalarni amalga oshirish risklarni foydali imkoniyatlarga aylantiradi.
✚ Risklarni boshqarish moliyaviy va operatsion barqarorlikni kafolatlaydi.
✚ Fan iqtisodiy samaradorlik va resurslarni oqilona boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.
✚ Risklarni strategik boshqarish milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi vositadir.

Risklarni aniqlash jarayoni korxona ichki va tashqi faoliyatidagi barcha xavf omillarini aniqlashni o‘z ichiga oladi va bu korxona barqarorligi uchun asosiy bosqich hisoblanadi. Ushbu jarayonda ishlab chiqarish, moliyaviy resurslar, xizmat ko‘rsatish tizimi, xodimlar faoliyati va bozor sharoitlari batafsil tahlil qilinadi. Aniqlash jarayoni korxona rahbariyatiga qaysi sohalarda xavf mavjudligini ko‘rsatadi va resurslarni maqsadli taqsimlash imkonini beradi. Shu bosqichda xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va ularning potentsial zarar darajasi aniqlanadi.

Mutaxassislar va ekspertlar riskni aniqlashda ilg‘or statistik metodlar, tarixiy tajribalar va tahliliy modellardan foydalanadilar. Aniqlash jarayoni korxona ichki nazoratini kuchaytiradi va qarorlar qabul qilishda aniqlik yaratadi. Shu bilan birga, risklarni aniqlash korxona faoliyatining uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi.

Aniqlash jarayoni orqali korxona ichki jarayonlaridagi nuqsonlar va zaifliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha strategik chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu jarayonda har bir bo‘limning rolini, xodimlarning vazifalarini va resurslarning taqsimlanishini aniqlash muhim ahamiyatga ega. Shu tarzda, risklarni aniqlash korxona ichki va tashqi muhitni muvofiqlashtirish va barqarorlashtirish vositasiga aylanadi.

Aniqlash jarayoni shuningdek, korxona faoliyatidagi potentsial noaniqliklar va kutilmagan hodisalarni oldindan ko‘rish imkonini yaratadi. Shu orqali rahbariyat muhim qarorlarni tez va aniq qabul qiladi. Korxona ichki jarayonlari va tashqi muhitni doimiy kuzatish

risklarni aniqlash jarayonini yanada samarali qiladi. Shu bilan birga, aniqlash jarayoni subyektni strategik rejalashtirishga tayyorlaydi va resurslarni oqilona boshqarishga yordam beradi.

Risklarni o‘lchash aniqlangan xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va potentsial zarar miqdorini aniqlash orqali amalga oshiriladi. Ushbu jarayonda korxona ichki va tashqi ma‘lumotlar, statistik tahlillar, ekspert baholari va prognoz modellaridan keng foydalaniladi. O‘lchash jarayoni subyektga qaysi xavflarga ustuvor e‘tibor berish kerakligini ko‘rsatadi va resurslarni optimal taqsimlash imkonini yaratadi. Shu bosqichda riskning darajasi, yuzaga kelish ehtimoli va keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdori ilmiy asosda baholanadi.

O‘lchash jarayoni orqali korxona rahbariyati risklarni boshqarish bo‘yicha strategiyalar ishlab chiqadi va muammoli joylarni aniqlaydi. Shu bilan birga, o‘lchash subyektning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, ishlab chiqarish jarayonlarida uzluksizlikni saqlash va xodimlarning faoliyatini samarali boshqarish imkonini beradi.

Ushbu bosqichda turli metodologiyalar, jumladan, ehtimollik tahlillari, statistik model va simulyatsiya usullari qo‘llaniladi. Shu tarzda o‘lchash jarayoni korxona ichki va tashqi muhitdagi noaniqliklarni minimallashtiradi va qaror qabul qilish jarayonini ilmiy asosga tayinlaydi.

Risklarni tahlil qilish aniqlangan va o‘lchangan xavflarning sabablarini, oqibatlarini va subyekt faoliyatiga ta‘sirini chuqur o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Tahlil jarayoni risklarning asosiy omillarini aniqlash, ularni tartibga solish va boshqarish strategiyasini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shu bosqichda xavfning ichki va tashqi bog‘liqligi, yuzaga kelish shartlari va potensial zararlar tahlil qilinadi.

Tahlil jarayoni orqali subyekt xavflarni kamaytirishning samarali usullarini ishlab chiqadi, resurslarni optimal taqsimlaydi va qaror qabul qilish jarayonini tizimlashtiradi. Shu bilan birga, risklarni tahlil qilish korxona innovatsion loyihalarni amalga oshirish va yangi imkoniyatlarni qo‘llash imkonini yaratadi. Tahlil natijalari asosida ichki nazorat va monitoring tizimlari shakllanadi, xodimlarning faoliyati baholanadi va

jarayonlar samarali tarzda boshqariladi. Shu tarzda, risklarni tahlil qilish korxona strategik rejalashtirishining ajralmas qismiga aylanadi.

Risklarni boshqarish aniqlangan, o‘lchangan va tahlil qilingan xavflarni kamaytirish, nazorat qilish va minimal darajaga tushirish jarayonidir. Boshqaruv mexanizmlari ichki nazorat, sug‘urta, jarayon monitoringi, standartlashtirish va resurslarni oqilona taqsimlashni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, risklarni boshqarish korxona rahbariyatiga qarorlar qabul qilishda tizimli yondashuvni beradi va subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi.

Risklarni boshqarish jarayoni subyektni moliyaviy va operatsion yo‘qotishlardan himoya qiladi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini barqaror qiladi va raqobat ustunligini oshiradi. Shu bilan birga, boshqaruv tizimi xavflarning yuzaga kelish ehtimolini kamaytiradi, ichki jarayonlarni optimallashtiradi va subyektni bozor sharoitlariga moslashishga tayyorlaydi. Risklarni boshqarish jarayoni strategik qarorlarni asoslash, resurslarni samarali taqsimlash va korxona faoliyatini doimiy monitoring qilish imkonini beradi.

Ichki nazorat, sug‘urta va jarayon monitoringi korxona faoliyatidagi xavflarni aniqlash, baholash va boshqarishning asosiy vositalaridan hisoblanadi, chunki ular subyektning barqaror ishlashini ta‘minlashga xizmat qiladi. Ichki nazorat jarayoni xodimlarning faoliyatini tekshiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlaridagi kamchiliklarni aniqlaydi va ularni bartaraf etish choralarini belgilaydi.

Sug‘urta mexanizmlari kutilmagan moliyaviy yo‘qotishlarni qoplashga imkon yaratadi va korxona moliyaviy xavfsizligini mustahkamlaydi. Jarayon monitoringi esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining uzluksiz va samarali ishlashini ta‘minlaydi, muammolarni tez aniqlash va bartaraf etish imkonini beradi. Shu bilan birga, bu vositalar korxona strategik maqsadlariga erishishda ham yordam beradi. Ichki nazoratning samarali ishlashi korxona xodimlarining mas‘uliyatini oshiradi, jarayon monitoringi esa qaror qabul qilish jarayonini ilmiy asosga tayinlaydi.

Sug‘urta mexanizmlari risklarni moliyaviy yo‘qotishlardan himoya qilish bilan birga, korxona investitsiyalarini samarali boshqarishga xizmat qiladi. Shu tarzda, ichki nazorat, sug‘urta va monitoring risklarni boshqarishning ajralmas komponentlariga aylanadi.

Standartlashtirish va resurslarni optimallashtirish risklarni boshqarish jarayonini samarali qilishning muhim vositalaridir. Standartlashtirish orqali korxona ichki jarayonlari tartibga solinadi, xodimlarning faoliyati bir xilda amalga oshiriladi va ishlab chiqarish sifatiga kafolat beriladi.

Shu bilan birga, resurslarni optimallashtirish jarayoni moddiy, moliyaviy va inson resurslaridan maksimal darajada foydalanish imkonini yaratadi. Bu vositalar orqali korxona ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlaridagi samaradorlikni oshiradi, kutilmagan yo‘qotishlarni kamaytiradi va strategik maqsadlarga erishish imkonini beradi. Standartlashtirish jarayoni xavflarni aniqlash va ularni nazorat qilishni soddalashtiradi, resurslarni oqilona taqsimlash esa moliyaviy va operatsion barqarorlikni ta‘minlaydi. Shu tarzda, ushbu vositalar risklarni boshqarish tizimini samarali qiluvchi asosiy elementlarga aylanadi.

Strategik risk boshqaruvi subyektning uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlashga xizmat qiladi va bu jarayon nafaqat xavflarni kamaytirishga, balki yangi imkoniyatlar yaratishga ham qaratilgan. Ushbu yondashuv orqali korxona raqobat ustunligini oshiradi, resurslarni optimal taqsimlaydi va bozor sharoitlariga tez moslashadi.

Strategik boshqaruv jarayoni doimiy monitoring, tahlil va takomillashtirishni o‘z ichiga oladi, shu orqali korxona ichki va tashqi muhitdagi noaniqliklar minimal darajaga tushiriladi. Shu bilan birga, strategik risk boshqaruvi innovatsion loyihalarni amalga oshirish, yangi texnologiyalarni joriy etish va korxona raqobatbardoshligini oshirish imkonini beradi. Bu yondashuv korxona rahbariyatiga uzoq muddatli qarorlarni tizimli asosda qabul qilish imkonini yaratadi va moliyaviy, operatsion va strategik barqarorlikni kafolatlaydi.

Strategik yondashuv subyektga yangi imkoniyatlar yaratishga va raqobat ustunligini oshirishga xizmat qiladi. Bu jarayonda korxona

nafaqat risklarni kamaytiradi, balki ularni foydali imkoniyatlarga aylantiradi. Shu orqali yangi bozor segmentlariga kirish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, xizmat sifatini yaxshilash va innovatsion loyihalarni tatbiq etish imkoniyati yaratiladi.

Strategik yondashuv resurslarni oqilona boshqarish, ichki jarayonlarni tartibga solish va xodimlar samaradorligini oshirishni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, bu yondashuv korxona barqarorligini mustahkamlash va uzoq muddatli raqobatbardoshligini kafolatlash imkonini beradi. Strategik yondashuv innovatsion fikrlashni rivojlantiradi va korxona faoliyatida yangiliklarni joriy etishning asosiy vositasiga aylanadi.

Innovatsion loyihalarni amalga oshirish korxona faoliyatidagi risklarni foydali imkoniyatlarga aylantiradi, chunki ular subyektga yangi bozor segmentlariga kirish, ishlab chiqarish jarayonlarini takomillashtirish va xizmat sifatini oshirish imkonini beradi. Innovatsiyalar yordamida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noaniqliklar strategik imkoniyatlarga aylanadi, shu bilan birga korxona raqobat ustunligini oshiradi.

Innovatsion yondashuv risklarni kamaytirish bilan cheklanmay, yangi mahsulotlar, texnologiyalar va xizmatlarni joriy etishga yo‘naltiriladi. Ushbu jarayonda korxona rahbariyati resurslarni oqilona taqsimlaydi, ichki jarayonlarni optimallashtiradi va xodimlarning samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, innovatsion loyihalar subyektga uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlash va bozor talablariga tez moslashish imkonini beradi.

Innovatsion loyihalar risklarni strategik boshqarish tizimiga integratsiya qilinadi va korxona uchun yangi qiymat yaratadi. Loyihalar davomida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan salbiy omillarni oldindan baholash va ularni foydali natijalarga aylantirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, innovatsiyalar korxona ichki jarayonlarini modernizatsiya qilish va resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi. Innovatsion yondashuv korxona barqarorligini mustahkamlash va uzoq muddatli raqobat ustunligini kafolatlashga xizmat qiladi.

Risklarni boshqarish moliyaviy va operatsion barqarorlikni kafolatlaydi, chunki u korxona daromadlari, xarajatlari va ishlab chiqarish jarayonlarini tizimli nazorat qiladi. Moliyaviy barqarorlik subyektni kutilmagan yo‘qotishlardan himoya qiladi, shu bilan birga investitsiyalarni samarali boshqarish va moliyaviy resurslarni optimallashtirish imkonini yaratadi.

Operatsion barqarorlik esa ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarining uzluksiz va sifatli ishlashini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, risklarni boshqarish jarayoni korxona ichki nazorat tizimlarini takomillashtiradi, jarayon monitoringini amalga oshiradi va xodimlarning faoliyatini samarali boshqaradi.

Moliyaviy va operatsion barqarorlik subyektning raqobatbardoshligini oshiradi va bozor talablariga moslashish imkonini beradi. Risklarni boshqarish strategik qarorlar qabul qilish jarayonini ilmiy asosda amalga oshirishga yordam beradi, shu orqali korxona uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi. Boshqaruv jarayoni korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni tahlil qiladi va ularning salbiy ta‘sirini minimal darajaga tushiradi. Shu tarzda risklarni boshqarish moliyaviy va operatsion barqarorlikni kafolatlovchi tizim sifatida namoyon bo‘ladi.

Fan iqtisodiy samaradorlik va resurslarni oqilona boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi, chunki u subyektga ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish va moliyaviy jarayonlarni maksimal samarali boshqarish imkonini beradi.

Risklarni boshqarish jarayoni orqali resurslardan optimal foydalanish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va foyda olish imkoniyatlari yaratiladi. Shu bilan birga, fan nazariy va amaliy bilimlarni uyg‘unlashtiradi va qaror qabul qilish jarayonini tizimli, ilmiy asosga tayinlaydi. Iqtisodiy samaradorlik subyektning raqobatbardoshligini oshiradi, bozor sharoitlariga moslashish imkonini beradi va uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi.

Fan yordamida korxona rahbariyati resurslarni oqilona taqsimlash, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va xodimlar samaradorligini oshirish ko‘nikmalarini egallaydi. Shu bilan birga,

iqtisodiy samaradorlik subyektning moliyaviy barqarorligini mustahkamlaydi, investitsiya strategiyasini yaxshilaydi va kutilmagan yo‘qotishlardan himoya qiladi.

Risklarni boshqarish fani korxona ichki va tashqi jarayonlarini muvofiqlashtirish orqali iqtisodiy samaradorlikni ta‘minlaydi.

Risklarni strategik boshqarish milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi vosita hisoblanadi. Korxona faoliyati bozor sharoitida yuzaga keladigan noaniqliklar, valyuta kursi o‘zgarishi, inflyatsiya, xalqaro savdo va geopolitik o‘zgarishlarga qarshi himoya mexanizmini yaratadi.

Strategik risk boshqarish korxona ichki va tashqi jarayonlarini tizimli nazorat qilish va resurslardan oqilona foydalanish orqali milliy iqtisodiyotning barqarorligini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu bilan birga, bu yondashuv korxona raqobatbardoshligini oshiradi, innovatsion loyihalarni tatbiq etadi va global bozor talablariga moslashishni ta‘minlaydi.

Strategik risk boshqaruv milliy iqtisodiyotda barqaror rivojlanish, investitsiya jozibadorligi va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, global iqtisodiyotdagi o‘zgarishlar korxona faoliyatiga salbiy ta‘sir qilishi mumkin, ammo strategik boshqaruv tizimi bu xavflarni oldindan baholash va ularni minimal darajaga tushirish imkonini beradi. Shu tarzda strategik risk boshqarish subyektni uzoq muddatli moliyaviy va operatsion barqarorlik bilan birga milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlovchi vositaga aylantiradi.

15.3. Risklarni kompleks boshqarish tizimining alohida elementlari

Risklarni aniqlash kompleks boshqarish tizimining birinchi va eng muhim elementi hisoblanadi, chunki u korxona ichki va tashqi jarayonlaridagi potentsial xavflarni belgilash va ularning ta‘sirini oldindan aniqlashga imkon beradi. Ushbu element jarayonlarni monitoring qilish, xodimlar faoliyatini kuzatish, ishlab chiqarish va moliyaviy jarayonlarni tahlil qilish orqali amalga oshiriladi.

Aniqlash elementi subyekt rahbariyatiga qaror qabul qilishda ilmiy asos yaratadi, resurslarni oqilona taqsimlashga yordam beradi va yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan yo‘qotishlarni minimallashtiradi. Shu bilan birga, risklarni aniqlash elementi strategik rejalashtirish jarayoniga tayanch bo‘lib xizmat qiladi va korxona barqarorligini oshiradi.

Aniqlash elementi orqali korxona ichki jarayonlardagi nuqsonlar va tashqi muhitdagi o‘zgarishlar aniqlanadi. Bu jarayon mutaxassislar ekspert baholari, statistik ma‘lumotlar va prognoz modellari yordamida amalga oshiriladi. Shu tarzda, aniqlash elementi korxona uchun xavflarning potentsial manbalarini oldindan ko‘rish va ularni samarali boshqarish imkonini yaratadi.

Risklarni o‘lchash elementi kompleks tizimning muhim qismidir, chunki u aniqlangan xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va potentsial zarar miqdorini aniq baholashga imkon beradi. Ushbu elementda kvantitativ va sifatli metodlar qo‘llaniladi, jumladan, statistik tahlillar, ekspert baholari va prognoz modellar. O‘lchash elementi korxona rahbariyatiga qaysi xavflarga ustuvor e‘tibor berish kerakligini ko‘rsatadi va resurslarni samarali taqsimlashni ta‘minlaydi. Shu bilan birga, riskni o‘lchash jarayoni qarorlar qabul qilishni ilmiy asosga tayinlaydi va kutilmagan moliyaviy yo‘qotishlarni kamaytiradi.

O‘lchash elementi korxona faoliyatining har bir bosqichida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan noaniqliklarni aniqlaydi va ularni minimal darajaga tushirishga yordam beradi. Shu tarzda, risklarni o‘lchash elementi ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni tezkor tahlil qilish va strategik rejalashtirishga tayyorlash vazifasini bajaradi.

Risklarni tahlil qilish elementi aniqlangan va o‘lchangan xavflarning sabablarini, oqibatlarini va korxona faoliyatiga ta‘sirini chuqur o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Ushbu element subyektga risklarni samarali boshqarish bo‘yicha strategiyalar ishlab chiqish, ichki jarayonlarni optimallashtirish va qarorlar qabul qilishni tizimlashtirish imkonini beradi. Tahlil elementi orqali xavflarning ichki va tashqi bog‘liqligi aniqlanadi va ularning yuzaga kelish shartlari baholanadi. Shu bilan birga, tahlil elementi korxona innovatsion loyihalarni amalga oshirish va yangi imkoniyatlarni qo‘llashga yo‘naltiriladi. Tahlil

elementi ichki nazorat tizimini mustahkamlash, jarayon monitoringini amalga oshirish va xodimlar faoliyatini samarali baholash imkonini beradi. Shu tarzda, risklarni tahlil qilish elementi korxona strategik rejalashtirishining ajralmas qismiga aylanadi va uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlaydi.

Risklarni kamaytirish va boshqarish elementi kompleks tizimning amaliy qismidir, chunki u aniqlangan va tahlil qilingan xavflarni minimal darajaga tushirish va nazorat qilish imkonini beradi. Ushbu element ichki nazorat, sug‘urta, jarayon monitoringi, standartlashtirish va resurslarni optimallashtirish kabi vositalarni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, risklarni boshqarish elementi korxona moliyaviy va operatsion barqarorligini ta‘minlaydi, qaror qabul qilish jarayonini tizimli va ilmiy asosga tayinlaydi.

Boshqarish elementi korxona raqobatbardoshligini oshiradi, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi va xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilaydi. Shu tarzda, risklarni boshqarish elementi subyektning uzoq muddatli barqarorligini kafolatlaydi va strategik imkoniyatlarni amalga oshirishga yordam beradi.

Monitoring va nazorat elementi risklarni doimiy ravishda kuzatish va ularning salbiy ta‘sirini minimal darajaga tushirish vazifasini bajaradi. Ushbu element jarayonlarning uzluksiz ishlashini ta‘minlaydi, xodimlar faoliyatini baholaydi va moliyaviy yo‘qotishlarni kamaytiradi. Monitoring elementi yordamida korxona rahbariyati o‘z qarorlarini real vaqt ma‘lumotlariga tayangan holda qabul qiladi, bu esa strategik va operatsion barqarorlikni ta‘minlaydi. Nazorat elementi ichki jarayonlarni standartlashtirish va resurslardan oqilona foydalanish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, monitoring va nazorat risklarni tezkor aniqlash va samarali boshqarishning asosi bo‘lib xizmat qiladi. Shu tarzda, bu element korxona faoliyatini doimiy takomillashtirish va barqaror rivojlanishni ta‘minlaydi.

Strategik boshqaruv elementi kompleks risklarni boshqarish tizimining yuqori darajadagi komponenti hisoblanadi, chunki u korxona uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlaydi, raqobat ustunligini oshiradi va yangi imkoniyatlarni yaratadi. Ushbu element risklarni kamaytirish bilan

cheklanmay, ularni foydali imkoniyatlarga aylantirishga yo‘naltiriladi. Strategik boshqaruv elementi korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni tahlil qiladi, resurslarni optimal taqsimlaydi va qarorlar qabul qilishni tizimli qiladi. Shu bilan birga, strategik boshqaruv elementi milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlashga hissa qo‘shadi va korxona faoliyatini uzoq muddatli barqaror qiladi.

Risklarni aniqlash jarayoni korxona ichki va tashqi faoliyatidagi xavf omillarini aniqlash, ularning mavjudligini belgilash va ularning ta‘sir doirasini oldindan tushunishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Ushbu bosqich korxona rahbariyatiga strategik va operatsion qarorlar qabul qilishda ilmiy asos yaratadi, shu bilan birga resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi.

Aniqlash jarayoni ichki jarayonlarni, xodimlar faoliyatini, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish tizimini, moliyaviy resurslarni va bozor sharoitini keng qamrovli tahlil qilishni o‘z ichiga oladi. Shu bilan birga, xavflarning mavjudligi va ularning potentsial ta‘siri baholanadi, shuningdek, korxona strategik rejalashtirishiga tayanch bo‘ladigan ma‘lumotlar yig‘iladi. Aniqlash jarayoni korxona faoliyatidagi zaif nuqtalarni aniqlash, noaniqliklarni oldindan ko‘rish va ularni boshqarish uchun zarur choralarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Shu tarzda, aniqlash korxona barqarorligini ta‘minlash va raqobatbardoshligini oshirishning asosiy komponentiga aylanadi.

Aniqlash jarayoni orqali subyekt ichki va tashqi muhitdagi potentsial muammolarni oldindan aniqlaydi, bu esa kutilmagan yo‘qotishlar va moliyaviy xavflarni kamaytirishga yordam beradi. Ushbu jarayonda ekspert baholari, statistik ma‘lumotlar, ilg‘or tahliliy metodlar va tarixiy tajribalar keng qo‘llaniladi. Shu bilan birga, aniqlash korxona ichki nazorat tizimini mustahkamlash, jarayon monitoringini tashkil etish va xodimlarning faoliyatini samarali boshqarish imkonini yaratadi. Aniqlash jarayoni subyektning strategik va operatsion rejalashtirish jarayonlariga tayanch bo‘lib, uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi.

Aniqlashning yana bir ahamiyati shundaki, u korxona rahbariyatiga resurslarni maqsadli taqsimlash, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish

jarayonlarini optimallashtirish hamda kutilmagan vaziyatlarga tayyor bo‘lish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, aniqlash jarayoni risklarni boshqarish tizimini tizimli va uzluksiz amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan ma‘lumotlarni taqdim etadi.

Aniqlash korxona ichki va tashqi jarayonlaridagi zaifliklarni aniqlash, qarorlar qabul qilishni ilmiy asosga tayinlash va barqaror rivojlanishni ta‘minlash vositasiga aylanadi.

Risklarni o‘lchash aniqlangan xavflarning yuzaga kelish ehtimoli va keltirishi mumkin bo‘lgan zarar miqdorini aniqlash jarayonidir. Ushbu bosqichda korxona ichki va tashqi ma‘lumotlar, statistik tahlillar, ekspert baholari va prognoz modellaridan foydalaniladi. O‘lchash jarayoni subyektga qaysi xavflarga ustuvor e‘tibor berish zarurligini ko‘rsatadi va resurslarni samarali taqsimlash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, o‘lchash korxona rahbariyatiga risklarni minimallashtirish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

O‘lchash jarayoni xavflarning darajasini aniq ko‘rsatadi, ularning moliyaviy, operatsion va strategik ta‘sirini baholaydi. Shu bilan birga, bu bosqich korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni doimiy monitoring qilish, resurslarni optimal taqsimlash va qaror qabul qilish jarayonini ilmiy asosga tayinlash imkonini beradi. O‘lchash jarayoni subyektning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida yo‘qotishlarni kamaytirish va raqobat ustunligini oshirishga xizmat qiladi.

O‘lchash elementi shuningdek, korxona rahbariyatiga potentsial xavflarning kutilgan ta‘sirini ko‘rsatadi, bu esa strategik qarorlar qabul qilish jarayonini soddalashtiradi va noaniqliklarni minimallashtiradi. Shu tarzda, risklarni o‘lchash korxona ichki va tashqi jarayonlarida barqarorlikni ta‘minlaydigan ajralmas komponentga aylanadi.

Risklarni tahlil qilish aniqlangan va o‘lchangan xavflarning sabablarini, oqibatlarini va ularning korxona faoliyatiga ta‘sirini chuqur o‘rganishni o‘z ichiga oladi. Ushbu jarayon subyektga risklarni kamaytirish bo‘yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish, resurslarni oqilona boshqarish va qarorlar qabul qilishni tizimlashtirish imkonini beradi. Tahlil jarayoni xavflarning ichki va tashqi bog‘liqligini, yuzaga

kelish shartlarini va potensial salbiy ta‘sirlarini baholashga qaratilgan. Shu bilan birga, risklarni tahlil qilish korxona ichki nazorat tizimini mustahkamlash, jarayon monitoringini tashkil etish va xodimlar faoliyatini samarali baholash imkonini yaratadi.

Tahlil elementi risklarni boshqarishning asosiy qismi bo‘lib, strategik rejalashtirish va barqaror rivojlanish jarayonlariga tayanch bo‘ladi. Shu bilan birga, tahlil korxona rahbariyatiga moliyaviy, operatsion va strategik qarorlar qabul qilishda ilmiy asos yaratadi va resurslardan maksimal samaradorlik bilan foydalanishga yordam beradi.

Risklarni tahlil qilish jarayoni innovatsion loyihalarni amalga oshirish va yangi imkoniyatlarni qo‘llashga yo‘naltiriladi, shu bilan subyektning raqobat ustunligini oshiradi va uzoq muddatli barqarorligini kafolatlaydi.

Tahlil jarayoni orqali korxona ichki va tashqi jarayonlardagi zaifliklar aniqlanadi va ularni bartaraf etish bo‘yicha strategik chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Shu tarzda risklarni tahlil qilish subyektning barqarorligini oshirish va strategik maqsadlarga erishishning ajralmas vositasiga aylanadi.

Risklarni kamaytirish va boshqarish jarayoni aniqlangan xavflarni minimal darajaga tushirishga qaratilgan, chunki u korxona faoliyatidagi noaniqliklarni tizimli boshqarish va kutilmagan yo‘qotishlarni oldini olish imkonini beradi. Ushbu jarayon subyektning strategik va operatsion qarorlariga tayanch bo‘lib xizmat qiladi va resurslarni samarali taqsimlashga yordam beradi. Risklarni boshqarish faqat xavflarni kamaytirish bilan cheklanmay, balki korxona uchun yangi imkoniyatlar yaratish va raqobat ustunligini oshirishga yo‘naltiriladi. Shu bilan birga, boshqarish jarayoni ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlarni doimiy tahlil qilish, jarayonlarni optimallashtirish va xodimlarning faoliyatini nazorat qilishni o‘z ichiga oladi.

Ushbu element subyektning moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida yo‘qotishlarni kamaytiradi va kutilmagan vaziyatlarga tezkor javob berishni ta‘minlaydi. Risklarni boshqarish jarayoni korxona ichki tizimlarini standartlashtirish, resurslardan oqilona foydalanish va strategik

qarorlarni tizimli qabul qilish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu tarzda, risklarni kamaytirish va boshqarish korxona barqarorligini ta‘minlovchi asosiy mexanizmga aylanadi.

Ichki nazorat risklarni aniqlash va boshqarishda asosiy vosita hisoblanadi, chunki u korxona ichki jarayonlarini doimiy ravishda monitoring qiladi, xodimlar faoliyatini baholaydi va moliyaviy hamda operatsion xavflarni minimallashtiradi. Ushbu tizim ichki tartib-intizomni mustahkamlash, jarayonlarning standartlarga mosligini ta‘minlash va qaror qabul qilish jarayonini ilmiy asosga tayinlash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ichki nazorat elementi korxona rahbariyatiga muammoli hududlarni aniqlash, ularni bartaraf etish va strategik resurslarni samarali taqsimlash imkonini beradi.

Ichki nazorat subyektga ishlab chiqarish jarayonlaridagi kamchiliklarni aniqlash, xizmat ko‘rsatish sifatini yaxshilash va moliyaviy yo‘qotishlardan himoya qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, ichki nazorat tizimi risklarni doimiy monitoring qilish va ularni boshqarishning tizimli mexanizmini yaratadi, bu esa korxona raqobatbardoshligini oshirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Sug‘urta mexanizmlari moliyaviy yo‘qotishlardan himoya qiladi va korxona faoliyatini noaniqliklardan to‘liq himoyalashga xizmat qiladi. Ushbu vosita kutilmagan vaziyatlar, tabiiy ofatlar, moliyaviy shoklar va boshqa salbiy omillarning ta‘sirini kamaytiradi. Sug‘urta tizimi korxona rahbariyatiga resurslarni xavfsiz boshqarish, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlash va operatsion jarayonlarni uzluksiz amalga oshirish imkonini beradi. Shu bilan birga, sug‘urta korxona ichki va tashqi risklarni strategik boshqarish jarayoniga integratsiya qilinadi, bu esa subyektning uzoq muddatli barqarorligini kafolatlaydi.

Sug‘urta mexanizmlari orqali korxona noaniqliklar va potentsial zararlarni moliyaviy jihatdan oldindan qoplash imkoniyatiga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, sug‘urta korxona rahbariyatiga xavflarni kamaytirish bo‘yicha strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi va xizmat ko‘rsatish sifatini oshiradi.

Jarayon monitoringi ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatishni uzluksiz va samarali qiladi, chunki u jarayonning har bir bosqichidagi faoliyatni real vaqt rejimida kuzatish va baholash imkonini beradi. Ushbu element subyekt rahbariyatiga qarorlar qabul qilishda tezkor ma‘lumotlar taqdim etadi, ichki jarayonlarni optimallashtirish va resurslarni oqilona taqsimlash imkonini beradi. Shu bilan birga, jarayon monitoringi korxona ichki tizimlarini tartibga soladi, xodimlarning faoliyatini kuzatadi va kutilmagan vaziyatlarda tezkor javob berishga yordam beradi. Jarayon monitoringi yordamida ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarida yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan xatoliklar aniqlanadi, ularni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqiladi va korxona samaradorligi oshiriladi. Shu tarzda, monitoring jarayoni risklarni doimiy boshqarish, subyektning raqobat ustunligini oshirish va uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi.

Standartlashtirish ichki jarayonlarni tartibga soladi va xodimlar faoliyatini bir xilda amalga oshirishni ta‘minlaydi. Ushbu element subyektning operatsion samaradorligini oshirish, resurslardan maksimal foydalanish va ishlab chiqarish jarayonlaridagi noaniqliklarni kamaytirishga qaratilgan.

Standartlashtirish jarayoni korxona rahbariyatiga jarayonlarni nazorat qilish, qarorlar qabul qilishni tizimli va ilmiy asosga tayinlash imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, standartlashtirish elementlari korxona ichki nazorat tizimini mustahkamlash, jarayon monitoringini amalga oshirish va xodimlar samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Standartlashtirish orqali korxona ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini bir xilda amalga oshiradi, bu esa noaniqliklarni kamaytiradi, xavflarni boshqarish samaradorligini oshiradi va raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi. Shu tarzda, standartlashtirish risklarni kamaytirish va boshqarish tizimining ajralmas qismiga aylanadi.

Resurslarni optimallashtirish jarayoni moddiy, moliyaviy va inson resurslaridan maksimal darajada samarali foydalanishga qaratilgan tizimli faoliyat hisoblanadi, chunki u korxona ichki jarayonlarida isrofni kamaytirish, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish sifatini oshirish

imkonini beradi. Ushbu jarayonda har bir resursning imkoniyatlari va salohiyati tahlil qilinadi, ularning optimal taqsimlanishi va ishlatilishi ta‘minlanadi, shu bilan birga qaror qabul qilish jarayoni ilmiy asosga tayinlanadi. Shu tarzda, resurslarni optimallashtirish korxona strategiyasini amalga oshirishda muhim vositaga aylanadi va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Resurslarni optimallashtirish jarayonida xodimlarning malakasi va tajribasi, moddiy infratuzilma, moliyaviy mablag‘lar va texnologik imkoniyatlar bir butun sifatida tahlil qilinadi. Ushbu jarayon korxona rahbariyatiga qaysi resurslar qayerda va qanchalik samarali ishlatilishini ko‘rsatadi, bu esa ishlab chiqarish jarayonlarini maksimal darajada samarali va rentabelli qilish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, resurslarni optimallashtirish korxona ichki nazorat tizimini mustahkamlash, jarayon monitoringini tashkil etish va risklarni minimal darajaga tushirishga yordam beradi.

Strategik boshqaruv jarayoni uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi, chunki u korxona faoliyatini uzoq muddatli maqsadlar bilan bog‘laydi, resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlaydi va noaniqliklarni minimal darajaga tushiradi. Ushbu jarayonda korxona ichki va tashqi muhitdagi o‘zgarishlar tahlil qilinadi, uzoq muddatli strategik rejalashtirish amalga oshiriladi va raqobat ustunligini oshirishga yo‘naltirilgan qarorlar qabul qilinadi. Shu bilan birga, strategik boshqaruv elementi korxona barqarorligini kafolatlaydi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtiradi va kutilmagan yo‘qotishlarni kamaytiradi.

Strategik boshqaruv jarayonida resurslarni samarali taqsimlash, risklarni boshqarish va innovatsion imkoniyatlardan foydalanish tizimli tarzda amalga oshiriladi. Shu tarzda, strategik boshqaruv korxona raqobatbardoshligini oshirish, uzoq muddatli barqarorlikni ta‘minlash va strategik maqsadlarga erishishning ajralmas vositasiga aylanadi.

Strategik yondashuv yangi imkoniyatlar yaratish va raqobat ustunligini oshirishga xizmat qiladi, chunki u korxona faoliyatini bozor sharoitlariga moslashtiradi, innovatsion loyihalarni amalga oshirishga yo‘naltiradi va resurslardan maksimal darajada samarali foydalanishni

ta‘minlaydi. Ushbu yondashuv orqali korxona ichki jarayonlarni optimallashtiradi, xodimlarning samaradorligini oshiradi va raqobatbardoshligini mustahkamlaydi. Shu bilan birga, strategik yondashuv korxona rahbariyatiga uzoq muddatli qarorlar qabul qilishda ilmiy asos yaratadi va bozor sharoitlaridagi o‘zgarishlarga tezkor moslashish imkonini beradi.

Strategik yondashuv korxona innovatsion loyihalarini amalga oshirish, yangi mahsulot va xizmatlar yaratish hamda raqobat ustunligini oshirishga yo‘naltiriladi. Shu bilan birga, bu yondashuv korxona moliyaviy barqarorligini ta‘minlaydi, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi va resurslarni oqilona boshqarish tizimini yaratadi.

Kompleks boshqarish tizimi milliy va global iqtisodiyot barqarorligini ta‘minlaydi, chunki u korxona ichki va tashqi jarayonlarini tizimli boshqarish, resurslardan maksimal darajada samarali foydalanish va xavflarni minimal darajaga tushirish imkonini beradi. Ushbu tizim ichki nazorat, monitoring, sug‘urta, standartlashtirish va strategik boshqaruv elementlarini o‘z ichiga oladi, bu esa korxona faoliyatini uzluksiz va samarali qiladi.

Kompleks boshqarish tizimi korxona raqobatbardoshligini oshiradi, ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish jarayonlarini optimallashtiradi va uzoq muddatli barqarorlikni kafolatlaydi.

Kompleks boshqarish tizimi orqali korxona global bozor sharoitlariga tezkor moslashadi, strategik qarorlarni tizimli qabul qiladi va resurslardan maksimal foyda olishga erishadi. Shu bilan birga, tizim korxona ichki va tashqi jarayonlaridagi xavflarni kamaytiradi, raqobat ustunligini oshiradi va milliy iqtisodiyot barqarorligini qo‘llab-quvvatlaydi. Shu tarzda, kompleks boshqarish tizimi korxona uzoq muddatli rivojlanishi va global bozordagi raqobatbardoshligini ta‘minlaydigan ajralmas mexanizmga aylanadi.

Nazorat savollari:

1. Risklarni aniqlash, o‘lchash va tahlil qilish jarayonlarini bosqichma-bosqich izohlab bering va ularning korxona strategiyasidagi o‘rni haqida tushuntiring.

2. Ichki nazorat, sug‘urta va jarayon monitoringi vositalarining risklarni kamaytirishdagi ahamiyatini batafsil tushuntiring va ularning har biri qanday ishlashini misollar bilan ko‘rsating.

3. Resurslarni optimallashtirish kontseptsiyasini izohlang va moddiy, moliyaviy hamda inson resurslaridan maksimal foydalangan holda korxona samaradorligini oshirish mexanizmini tushuntiring.

4. Strategik boshqaruv va strategik yondashuv tushunchalarini solishtiring, ularning korxona uzoq muddatli barqarorligini ta‘minlashdagi vazifalarini tahlil qiling.

5. Kompleks boshqarish tizimi qanday elementlardan tashkil topadi va u milliy hamda global iqtisodiyot barqarorligiga qanday hissa qo‘shadi?

6. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanining amaliy ahamiyati nimada namoyon bo‘ladi va korxona faoliyatining samaradorligini oshirishda qanday vositalar qo‘llaniladi?

GLOSSARIY

Sifat – mahsulot yoki xizmatning iste‘molchi ehtiyojlari va belgilangan talablarga mos kelish darajasini ifodalovchi kompleks tavsif.

Raqobatbardoshlik – subyektning bozor sharoitida raqiblarga nisbatan ustunlikni saqlab qolish va rivojlantirish qobiliyati.

Sifat menejmenti – sifatni rejalashtirish, ta‘minlash, nazorat qilish va takomillashtirishga yo‘naltirilgan boshqaruv tizimi.

Strategik raqobatbardoshlik – uzoq muddatli istiqbolda barqaror ustunlikni ta‘minlash qobiliyati.

Operatsion sifat – kundalik jarayonlar darajasida sifat talablarining bajarilishi.

Sifat siyosati – tashkilot rahbariyati tomonidan belgilangan sifatga oid umumiy yo‘nalishlar majmui.

Sifat maqsadlari – sifat siyosatini amalga oshirish uchun belgilangan aniq va o‘lchab bo‘ladigan natijalar.

Sifat tizimi – sifatni boshqarish uchun zarur bo‘lgan tuzilma, jarayonlar va resurslar majmui.

Jarayonli boshqaruv – faoliyatni o‘zaro bog‘langan jarayonlar orqali boshqarish yondashuvi.

Tizimli yondashuv – tashkilotni yagona, uzviy bog‘liq elementlardan iborat tizim sifatida boshqarish usuli.

Doimiy yaxshilash – sifat va samaradorlikni uzluksiz oshirishga qaratilgan jarayon.

Innovatsion rivojlanish – yangi bilim va texnologiyalar asosida raqobat ustunligini kuchaytirish.

Mijozlar qoniqishi – iste‘molchi kutishlarining qondirilish darajasi.

Mijozga yo‘naltirilganlik – boshqaruv qarorlarini iste‘molchi manfaatlariga moslashtirish tamoyili.

Raqobat ustunligi – tashkilotning bozorda ajralib turishini ta‘minlovchi noyob imkoniyat.

Ichki muhit – tashkilot ichidagi resurslar, jarayonlar va boshqaruv omillari.

Tashqi muhit – tashkilot faoliyatiga ta‘sir etuvchi iqtisodiy, ijtimoiy va institutsional omillar.

Sifat koʻrsatkichlari – sifat darajasini baholash uchun qoʻllaniladigan mezonlar.

Samaradorlik – resurslar va natijalar oʻrtasidagi nisbat.

Tejamkorlik – resurslardan minimal yoʻqotish bilan foydalanish darajasi.

Raqobat strategiyasi – raqiblarga qarshi kurashishning umumiy yoʻnalishi.

Narx orqali raqobat – past narx hisobiga bozor ustunligiga erishish.

Sifat orqali raqobat – yuqori sifat asosida bozor ustunligini shakllantirish.

Innovatsion salohiyat – yangilik yaratish va joriy etish imkoniyatlari majmui.

Intellektual kapital – bilim, tajriba va kreativ salohiyat yigʻindisi.

Kadrlar salohiyati – xodimlarning malaka va kompetensiyalari darajasi.

Tashkiliy madaniyat – tashkilotda shakllangan qadriyatlar va xulq meʻyorlari.

Motivatsiya tizimi – xodimlarni samarali faoliyatga undovchi vositalar majmui.

Mehnat unumdorligi – mehnat natijasining samaradorlik darajasi.

Sifat nazorati – sifat talablariga rioya etilishini tekshirish jarayoni.

Risklarni boshqarish – ehtimoliy yoʻqotishlarni kamaytirishga qaratilgan faoliyat.

Benchmarking – yetakchi tajribalarni taqqoslash va oʻzlashtirish usuli.

Sifat xarajatlari – sifatni taʻminlash va nosifat oqibatlari bilan bogʻliq xarajatlar.

Xizmat sifati – servis jarayonlarining isteʻmolchi talablariga mosligi.

Yetkazib beruvchilar sifati – hamkorlar faoliyatining ishonchlilik darajasi.

Logistika samaradorligi – taʻminot va taqsimot jarayonlarining optimalligi.

Raqamli transformatsiya – raqamli texnologiyalar asosida boshqaruvni takomillashtirish.

Xavfsizlik sifati – mahsulot yoki jarayonning xavfsizligi darajasi.

Sifat madaniyati – sifatga yo‘naltirilgan fikrlash va xulq-atvor.

Sifat kafolati – sifat talablarining bajarilishiga ishonch.

Jarayon samaradorligi – jarayon natijasining foydaliligi.

Standartlarga muvofiqlik – belgilangan talab va me‘yorlarga moslik.

Ishlab chiqarish sifati – ishlab chiqarish jarayonlarining barqarorligi.

Xizmat ko‘rsatish standarti – servis sifati bo‘yicha belgilangan me‘yorlar.

Raqobat indeksi – raqobat darajasini ifodalovchi ko‘rsatkich.

Sifat strategiyasi – sifat asosida ustunlikka erishish yo‘li.

Raqobat salohiyati – raqobatda ishtirok etish imkoniyatlari.

Nazorat mexanizmlari – sifat va natijalarni tekshirish vositalari.

Strategik barqarorlik – uzoq muddatli raqobatbardoshlikni saqlash qobiliyati.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Uzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T.: Uzbekiston, 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy taxlil, qa’tiy tartib – intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Maxkamasining 2016-yil yakunlari va 2017-yil istiqbollariga bag‘ishlangan majlisidagi O‘zbekiston Respublikasi Prezdentining nutqi // Xalq so‘zi gazetasi. 2017-yil 16-yanvar.
3. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent, “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 29 b.
4. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minlash yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 47 b.
5. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz. “O‘zbekiston” NMIU, 2017. – 485 b.
6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi “O‘zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo‘yicha harakatlar strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-4947-sonli Farmoni. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to‘plami, 2017-y., 6-son, 70-modda.
7. Bartova Ye.V. Sanoat korxonasining ishlab chiqarish salohiyatining mohiyati va tuzilmasi // Rossiya tadbirkorligi. – 2010. – T. 11, № 12. – B. 65–69.
8. Basovskiy L.E. Menejment: o‘quv qo‘llanma. – M.: INFRA-M, 2003. – 216 b.
9. Belousova L.F., Savintseva N.E. Korxonaning ishlab chiqarish salohiyati mohiyati va tarkibiy elementlari, uni shakllantiruvchi omillar // https://scienceforum.ru/2017/section/2017001988
10. Volodin V.V. “Operatsion menejment – biznes jarayonlarini boshqarish” fanidan qo‘llanma. Kadrlar boshqaruvi yo‘nalishidagi magistratura dasturi. – Moskva, 2013. – 44 b.

11. Gerasimov K.B. Operatsiyalarni boshqarish: mazmuni, quyi jarayonlari, samaradorligi: monografiya / B.N. Gerasimov, K.B. Gerasimov. – Penza: MAKU: PDZ, 2009. – 168 b.

12. Gilemhanov A.G. Neft-kimyo majmuasi sanoat korxonalarining tijorat faoliyati jarayonlarini boshqarishdagi operatsion menejment // Zamonaviy iqtisodiyot: muammolar, tendensiyalar, istiqbollar. – № 5. – 2011. – B. 1–8.

13. Gluxov V.V. Ishlab chiqarish menejmenti. Zaxiralar anatomiya. Lean production: oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘llanma. – SPb. va boshqalar: Lan‘, 2008. – 351 b.

14. Galloway L. Operatsion menejment: Tamoyillar va amaliyot: ingliz tilidan tarjima. – SPb.: Piter, 2001. – 319 b.

15. Juraboyev K.T. Ishlab chiqarish menejmenti: oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun o‘quv qo‘llanma. – M.: Knorus, 2005. – 406 b.

16. Ilyenkova S.D. Ishlab chiqarish menejmenti: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik / tahrir ostida S.D. Ilyenkova. – M.: YUNITI, 2000. – 583 b.

17. Kazantsev A.K. Ishlab chiqarish menejmentining asoslari: o‘quv qo‘llanma. – M.: INFRA-M, 2002. – 347 b.

18. Kazantsev A.K., Kobzev V.V., Makarov V.M. Operatsiyalarni boshqarish: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik / tahrir ostida A.K. Kazantsev. – Moskva: INFRA-M, 2014. – 477 b.

19. Kozlovskiy V.A. Ishlab chiqarish va operatsion menejment: amaliy qo‘llanma. – SPb.: Maxsus adabiyot, 1998. – 215 b.

20. Kuznetsova Yu.V., Polyakova M.A. Operatsion menejerlarga bo‘lgan talab va ularning ta’limi // Aviatsiya va kosmonavtikaning dolzarb muammolari. – № 8, t. 2. – 2012. – B. 207–208.

21. Mezina T.V. “Sanoat 4.0” texnologik jarayonidagi sinflanishi [Elektron manba] // Iqtisodiyot vektori, 2018, № 6. URL: http://www.vectoreconomy.ru/index.php/number6-2018/inovation-mened-6-2018

22. Meskon M.X., Albert M., Xedouri F. Menejment asoslari: darslik; ingliz tilidan tarjima. – 3-nashr. – M.; SPb.; Kiyev: Vilyams, 2012. – 672 b.

23. Minaev E.S., Ageeva N.G., Abbata Daga A. Ishlab chiqarish va operatsiyalarni boshqarish: “Tashkilot rivojlanishini boshqarish” menejerlari uchun 17 moduldan iborat dastur. 15-modul. – M.: INFRA-M, 2000. – 256 b.

24. "Tashkilot salohiyati" o‘quv qo‘llanmasi / tuzuvchilar: V.N. Lazarev, Ye.V. Pirogova, M.V. Kangro. – Ulyanovsk: UlGTU, 2016. – 190 b.

25. Sanoat ishlab chiqarishi asoslari: amaliy va hisob-kitob ishlarini bajarish bo‘yicha amaliy qo‘llanma / tuzuvchilar: T.V. Korsakova, A.A. Fedorov. – Ulyanovsk: UlGTU, 2016. – 84 b.

26. Mashinasozlik ishlab chiqarishini tashkil etish va rejalashtirish bo‘yicha amaliyot. Ishlab chiqarish menejmenti: oliy o‘quv yurtlari uchun o‘quv qo‘llanma / tahrir ostida Yu.V. Skvortsov. – M.: Oliy maktab, 2004. – 431 b.

27. Ishlab chiqarish menejmenti: darslik / tahrir ostida V.A. Kozlovskiy; Sankt-Peterburg davlat universiteti, Sankt-Peterburg davlat texnika universiteti, Rossiya Fanlar akademiyasi Informatika instituti. – M.: INFRA-M, 2005. – 573 b.

28. Safina G.R. Operatsiyalarni boshqarish: o‘quv qo‘llanma. – Qozon: Qozon davlat texnologiya universiteti nashriyoti, 2010. – 82 b.

29. Selivanova T.A., Atabayeva Sh.A. Tarmoq korxonalarida ishlab chiqarish strategiyasini ishlab chiqish // Yosh olim. – 2014. – № 8. – B. 588–589. – URL: https://moluch.ru/archive/67/11491/

30. Slinkova O.K., Patrusova A.M. Ishlab chiqarish menejmentining evolyutsiyasi va xizmatlar sohasidagi xususiyatlari // Ilmiy natija. Ilmiy-amaliy tarmoq jurnali. – № 1. – 2015. – B. 67–75.

31. Usmanova N.A., Tashkiliy hulq darslik. SamISI., 2024 yil. – 388 b.

32. Usmanova N.A., Tashkiliy hulq o‘quv qo‘llanma. SamISI., 2023 yil. – 234 b.

33. Usmanova N.A., Tashkiliy hulq fanidan amaliy mashg‘ulotlar uchun uslubiy qo‘llanma. SamISI., 2024 yil. – 170 b.

34. Usmanova N.A., Tashkiliy hulq fanidan vaziyatli masalalar to‘plami. SamISI., 2023 yil. – 22 b.

35. Usmanova N.A., Sifat menejmenti o‘quv qo‘llanma. SamISI., 2025 yil. – 384 b.

36. Abiyev J.N., Usmanova N.A., Менеджмент качества darslik. SamISI., 2025 yil. – 580 b.

37. Abiyev J.N., Usmanova N.A., Raximov Z.K., Xazratov A.P., Организационное поведение darslik. SamISI., 2025 yil. – 520 b.

38. Abiyev J.N., Usmanova N.A., Normurodov U.N., Qilichov B.X., Burxanova N.M., Ishlab chiqarish menejmenti o‘quv qo‘llanma. SamISI., 2025 yil. – 274 b.

39. Usmanova N.A., Motivatsiya tizimi o‘quv qo‘llanma. Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2025 yil. – 502 b.

40. Jahongir Ne‘matovich Abiyev Turizmda loyihalar boshqaruvi: Darslik - Samarqand., “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2025. 310 bet.

41. Abiyev J.N., Usmanova N.A., Normurodov U.N., Qilichov B.X., Oliy ta‘lim tizimida kredit modul tizimi imkoniyatlaridan foydalanib na‘lim sifatini oshorish yo‘llari. Monografiya. Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2025 yil.

42. Usmanova N.A. Oliy ta‘lim tashkilotlarida masofaviy ish (remote work) va gibrid jamoalarni boshqarish samaradorligini oshirish usullari, Monografiya / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2025 - 142 bet.

43. Usmanova N.A. Zamonaviy rahbar faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va uni takomillashtirish [Matn]: Monografiya / Samarqand iqtisodiyot va servis instituti – Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti, 2024 - 198 bet.

44. Usmanova N.A., Xizmat ko‘rsatish sohasida sifat va samaradorlikni baholash metodikasini takomillashtirish. Monografiya. Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti., 2022 yil.

45. Usmanova N.A., Xizmat ko‘rsatish sohasida boshqaruv va sifatni baholash metodologiyasini takomillashtirish. Monografiya. Samarqand.: “STEP-SEL” MCHJ nashriyoti., 2023 yil.

46. Abiyev Jahongir Ne‘matovich, Usmanova Nasiba Akbarjonovna, Nishonova Mavluda Shuxratjon Strategic Management

in Small and Medium Business: Innovative Management Models in the Context of Global Instability. American Journal of Economics and Business Management (AJEBM) ISSN: 2576-5973 2025.

47. Zamonaviy boshqaruv usullari: o‘quv qo‘llanma / mualliflar jamoasi; tahrir ostida T.Yu. Anopchenko. – M.: KNORUS, 2016. – 316 b. – (Bakalavriat).

48. Sterligova A.N., Fel A.V. Operatsion (ishlab chiqarish) menejment: o‘quv qo‘llanma. – M.: INFRA-M, 2009. – 187 b.

49. Stivenson V.Dj. Ishlab chiqarishni boshqarish. – M.: BINOM, 2012. – 343 b.

50. Operatsion faoliyatni boshqarish: keys-stadi № 1–4: amaliy mashg‘ulotlar uchun uslubiy ko‘rsatmalar / tuzuvchi: T.I. Romanova. – Tomsk: Tomsk davlat arxitektura-qurilish universiteti, 2015. – 33 b.

51. Fatxutdinov R.A. Ishlab chiqarish menejmenti: oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. – SPb.: Piter, 2006. – 492 b.

52. Xaziakhmetov A.Z. Korxonaning raqobatbardoshligini oshirish omili sifatida ishlab chiqarish strategiyasi // Iqtisodiyot, huquq va sotsiologiya axborotnomasi. – 2008. – № 5. – B. 35–38.

53. Chase R., Aqvilayn N., Yakobe R. Ishlab chiqarish va operatsion menejment, 8-nashr; ingliz tilidan tarjima. – M.: Vilyams nashriyoti, 2004. – 704 b.

54. Iqtisodiyot va ishlab chiqarishni tashkil etish: o‘quv qo‘llanma / V.V. Bogdanov, V.A. Shchepochkin, T.N. Rogova. – Ulyanovsk: UlGTU, 2014. – 252 b

Internet manbalar:

55. http://edu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligi

56. http://lex.uz – O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari milliy bazasi

57. http://bimm.uz – Bosh ilmiy-metodik markaz

58. http://ziyonet.uz – ZiyoNET ta‘lim portali

MUNDARIJA

SO‘Z BOSHI 3
I BOB. RAQOBAT TUSHUNCHASI VA UNING BOSHQARUVDAGI ROLI 5
1.2. Bozor iqtisodiyoti sharoitida raqobatbardoshlik. Raqobat tushunchasi 5
1.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarish fanini tarixi va hozirda dozarbligi 11
1.3. Fanning metodologik asoslari. Yo‘nalishning ob‘yekti, predmeti va boshqa fanlar bilan aloqasi. 17
II BOB. BOZORLARNING TURLARI. MONOPOL HOKIMIYATGA EGA BO‘LGAN BOZORLAR 21
2.1. Narxli va narxsiz raqobat. Faoliyatni yaxshilashning 10 asosiy yo‘nalishlari 21
2.2. Faoliyatni yaxshilash ishlarining uzaro xamkorlik asosida boshqarilishini tashkil qilish 27
2.3. Yuqori rahbariyatning faoliyati. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha boshqaruv kengashi 31
III BOB. SIFATNI BOSHQARISHDA RAHBARNING ROLI 38
3.1. Boshqaruv organlari. Faoliyatni yaxshilash bo‘yicha kengashning ishi..... 38
3.2. Motivatsiya va o‘qitish. Rahbarlikning ob‘yektlari, resurslari va usullari 42
3.3. Boshqaruv kengashi va ma‘muriy guruhning vazifalari. Ichki yig‘ilish kun tartibiga o‘zgartirishlar 52
IV BOB. TASHKILOT FAOLIYATI SIFATINI TAKOMILLASHTIRISHDA BOSHQARUV XODIMLARINING ISHTIROKI..... 62
4.1. Tashkilotning faoliyatini takomillashtirishda boshqaruv xodimlarining ahamiyati 62
4.2. Jamoaviy boshqaruv tushunchasi va uning mazmuni. Boshqaruv xodimlarini o‘qitish 76
4.3.Boshqaruvchilar va ish yurituvchilardan tashkil topgan guruhning vazifalari 90
V BOB. SIFATNI YAXSHILASHDA JAMOANING ROLI 101
5.1. Guruhli yondashuv. Bo‘linmalarning faoliyatini takomillashtirish bo‘yicha guruhlar..... 101
5.2. Sifat to‘garaklari. Jarayonlarni takomillashtirish bo‘yicha guruhlar. Maqsadli guruhlar..... 103

5.3.Guruhlarning faoliyati. Bo‘linma doirasida takomillashtirish 108
VI BOB. KORXONA FAOLIYATI SIFATINI TAKOMILLASHTIRISH JARAYONIGA TA’MINOTCHILARNI JALB QILINISHI 116
6.1. Ta’minotchilar bilan shartnoma asosida hamkorlik qilish. Ta’minotchilarni o‘qitish va rag‘batlantirish 116
VII BOB. KORXONA FAOLIYATIDA STANDARTLARLASHTIRISH VA SERTIFIKATLASHTIRISH. 127
7.1. Xalqaro standartlar ko‘rinishida aks etgan sifatni ta’minlash tizimining rivojlanish bosqichlari 127
7.2. Majburiy sertifikatlashtirish. Mahsulotlar va xizmatlarni sertifikatlashtirish 134
7.3. Xalqaro standartlashtirish tashkilotining standartlari..... 136
VIII BOB. KORXONA FAOLIYATIDA SIFAT KO‘RSATKICHLARINI ANIQLASH METODLARI 141
8.1. Sifat ko‘rsatkichlarini o‘lchash usullari 141
8.2.Ekspert usullar. Ekspertlar tarkibining ekspertiza natijalariga ta’siri. 146
8.3.Vazn ko‘rsatkichlarini aniqlashning analitik usuli..... 151
IX BOB. MAHSULOT SIFATINING TAHLILI..... 158
9.1.Mahsulot sifati nima va uni boshqarish 158
9.2. Mahsulot sifati klassifikatsiyasi 164
9.3. Ekspertiza o‘tkazishning sotsiologik usuli tushunchasi va turlari 167
X BOB. SIFAT JARAYONLARNI STATISTIK TARTIBGA SOLISH. TANLOVLI QABUL NAZORATI VA O‘LCHOVLARNING SIFAT DARAJASI..... 171
10.1. Jarayon tushunchasi va xususiyatlari 171
10.2. Nazorat kartasi tushunchasi turlari. Nazorat kartasi tuzilish jarayoni..... 175
10.3. Qabul qilish nazorati rejasining operativ xususiyatidan foydalanish tartibi 180
XI BOB. SIFAT ISTE’MOLCHILARNING HUQUQLARINI HIMOYA QILISH 185
11.1. Ishlab chiqarishni sertifikatlashtirish ishlarini olib borish 185
11.2.Sertifikatlashtirishda ishlab chiqarishni tekshirishning namunaviy uslubiyotining tuzilmasi. 193
11.3. Sertifikatlashtirish sxemalari va ularni tanlash. Sertifikatlashtirish sxemacini tanlash uslubiyoti 200

XII BOB. MAHSULOT SIFATINI NAZORAT QILISH VA BAHOLASH..... 207
12.2. Sifat nazorati xususiyatlari. Mahsulot sifati nazoratiga ta‘sir etuvchi omillar 214
12.3. Sifatni nazorat qilishning statistic usullari. Defekt nuqson darajalari 220
XIII BOB. SIFAT VA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISHNING MAMLAKATIMIZDAGI ROLI 232
13.1. Sifatni doimiy yaxshilash usullari 232
13.2. Sifat va raqobatbardoshlikni boshqarishni ijtimoiy jihatlari tushunchasi va xususiyatlari 238
13.3. Sifatni yaxshilash menejmenti. Milliy sifat mukofotlari sifatni yaxshilash uchun motivatsiya 245
XIV BOB. KORXONONING RAQOBAT STRATEGIYASI..... 254
14.1. Raqobat strategiyasi tushunchasi va ahamiyati 254
14.2. Raqobat strategiyasining mohiyati va maqsadi 260
14.3. Korxona faoliyatida raqobat strategiyasining o‘rni 268
XV BOB. RAQOBATNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLINISHI 277
15.1. Risklarni boshqarish tizimi. Risklarni strategik boshqarish 277
15.2. Risklarni aniqlash, o‘lchash, tahlil kilish, ularni boshqarish 286
15.3. Risklarni kompleks boshqarish tizimining alohida elementlari.. 295
GLOSSARIY..... 306
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: 309

NASIBA AKBARJONOVNA USMANOVA, ASHUR-ALI RUSTAMOVICH LATIPOV, UMIDJON NORMUROD O‘G‘LI NORMURODOV

SIFAT VA RAQOBATBARDOSHLIKNI BOSHQARISH

O‘quv qo‘llanma

Muharrir: Z.N. Bobodustov
Musahhih: M.O. Mardiyeva
Texnik muharrir: N. Ergashev

O‘quv qo‘llanma institut Kengashining 2026-yil 02-iyundadagi majlisida muhokama qilingan va nashrga tavsiya etilgan. (10-sonli majlis bayoni, Ro‘xatga olish raqami 373-02/06).

“STAP-SEL” MChJ nashriyoti, Samarqand - 2026

ISBN: 978-9910-350-05-4

Tasdiqnoma № 033337 (27.07.2022)
Nashrga ruxsat etildi: 30.09. 2026 y.
© “STAP-SEL” MChJ nashriyoti, Samarqand 2026 y.

9544

2026-yilda chop etildi.
Qog‘oz bichimi A5, 60x84 1/16, Ofset qog‘ozi.
“Times New Roman” garniturasi.
Nashr bosma tabog`i 19.87
Buyurtma № 0184A/26. Adadi 50 nusxa

Samarqand iqtisodiyot va servis institutining matbaa bo`limida chop etildi.
LICENSE № 025316.
REESTR № X-119112.
Manzil: Samarqand shahar, Shoxrux ko`chasi 60-uy.